

OSMAN BALCIGİL

BİR CAHİDE SONKU ROMANI

KIZIL ÇENGİ

DESTEK
Yayınları

DESTEK@EDEBİYAT

CAHİDE SONKU'NUN İNANILMASI ZOR YÜKSELİŞ VE DÜŞÜŞ ÖYKÜSÜ, TOPLUMSAL HAYATIMIZIN KENDİNE ÖZGÜ LABİRENTLERİNDE GİZLİDİR.

Bütün Türkiye'nin CAHİDE'siydi...

On üç yaşında adımını attığı Darülbeyde, rakiplerini geride bırakmayı, ilk ve biricik primadonna olmayı becerdi.

Çok az sayıda oyuncuya nasip olabilecek doğal yeteneğe ve güzelliğe sahipti. Bu özelliklerine zekâsını ve çalışkanlığını ekledi.

Altın yıllarını yaşayan Türk Tiyatrosu'nun ve kuruluş aşamasındaki Türk Sineması'nın tartışmasız "1 Numara"sı oldu. Çok ama çok para kazandı.

Örnekleri sadece ABD'de görülebilecek tarzda bir hayat yaşadı. Türkiye'nin playboyları, geçeceği değil, geçme ihtimali olan yollara bile kırmızı halı döşettiler. Ayakkabılarından şampanyalar içildi. Bütün takıları, ayakkabıları, çantaları, kıyafetleri Paris ya da Londra'dan getirtildi. Zaman içinde, hediye edilen son model otomobillere bile burun kıvıracaktı.

Her çıkışın bir inişi vardır!

Cahide Sonku'nun düşüşü de tıpkı yükselişi gibi meteor hızıyla gerçekleşecekti. Ünlü yıldız zaman içinde alkolün bataklığına gömülecek, Beyoğlu'nun izbelerinde yitip gidecekti.

Osman Balcıgil, tıpkı öteki çok okunan biyografik romanları *Celile*, *Yeşil Mürekkep*, *İpek Sabahlık* ve *Afife Jale*'de olduğu gibi, bu kez de *Kızıl Çengil*'de, Cahide Sonku'dan hareketle Türkiye toplumunun derinlerine iniyor.

KDV'den muaftır.

www.destekmedyagrubu.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

OSMAN BALCIGİL

KIZIL ÇENGİ

BİR CAHİDE SONKU ROMANI

DESTEK YAYINLARI: 1770

EDEBİYAT: 395

OSMAN BALCIĞİL / KIZIL ÇENGİ

İmtiyaz Sahibi: Destek Yapım Prodüksiyon Dış Tic. A.Ş.

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül

Üretim Koordinatörü: Semran Karaçayır

Editör: Devrim Yalkut

Kapak Tasarım: İlknur Muştı

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Mesud Topal-Nursefa Üzümler-Kalender-Samet Ersöz

Reklam ve Tanıtım: Selen Çavuşoğlu-İşıl İlgi Şimşek

Destek Yayınları: Haziran 2023

Yayıncı Sertifika No. 43196

ISBN 978-625-441-935-5

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkani.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Çetin Koçak

Sertifika No. 48625

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul

Tel. (0) 212 613 30 06

OSMAN BALCIGİL

BİR CAHİDE SONKU ROMANI

KIZIL ÇENGİ

Yazar Hakkında

(www.osmanbalcigil.net)

Osman Balcıgil 1955'te İstanbul'da doğdu. Ekonomi eğitimi gördü. Ulusal dergi, gazete ve televizyonların haber bölümlerinde muhabir, editör, yönetici olarak otuz yıla yakın çalıştı. Pek çok ödül aldı. Latin Amerika'da yaptığı çalışmayla, 1988 yılında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından "Yılın Gazetecisi" seçildi. Sürekli Basın Kartı sahibi.

Çalışmaları:

Birikim Yayınları, 1977-1980: Yayınevi yöneticisi

İletişim Yayınları, 1980-1983: Yazar ve Editör (*Yeni Gündem*, *Video Sinema*, *Tarih ve Toplum*, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*)

Cumhuriyet gazetesi ve *Cumhuriyet Dergi*, 1983-1985: Yazılar, Röportajlar ve Oxford Mektupları

Hürriyet, *Hürriyet Pazar* ve *Tempo* dergisi, 1986-1988: Yazar, Editör

Hürriyet Production, 1989: Araştırmacı, Yapımcı, Koordinatör ("Hodri Meydan", "Tele-Vizyon", "Tempo", "Basın Kulübü" programları)

Show TV, 1993: Haber Müdürü, "Baş Sayfa" programı yapımcısı

ATV, 1994: Haber Programları Genel Koordinatörü, "Üçüncü Sayfa", "41 Dakika" programlarını hazırladı ve sundu.

Kanal 6, 1996: Haber Dairesi Başkanı

Star TV, 1996: Haber Müdürü, "Kırmızı Koltuk", "Osman Balcıgil ile Gece Hattı", "Dobra Dobra" programlarını hazırladı ve sundu.

HBB TV, 1997-2000: Haber Dairesi Başkanı, Anchorman, "Şeytanın Avukatı" programını hazırladı ve sundu.

Ottoman Medya, 2000-2013: Kurucu ortak

Araştırma Kitapları:

- *Birleşmiş Milletler, Uluslararası Af Örgütü ve Ölüm Cezası*, Birikim Yayınları
- *1960 Anayasası Üzerine*, Birikim Yayınları
- *İdamın Günlüğü*, Onur Yayınları
- *Toplum: Layığı Bu Değil*, Haziran Yayınları
- *Latin Amerika'nın Atar Damarları*, Belge Yayınları
- *50 Maddede Ezoterizm*, Karakarga Yayınları
- *İzcilik: Bir Memleket Meselesi*, Destek Yayınları
- *Gilwell Elkitabı*, Destek Yayınları

Romanları:

- *Ters Kanatlı Şahin*, Destek Yayınları
- *Bilginin Efendisi*, Destek Yayınları
- *Zerdüşt'ün Sırrı*, Destek Yayınları
- *Dante'nin İstanbul Cehennemi*, Destek Yayınları
- *Pisagor Tepkisi*, Destek Yayınları
- *Mason Locasında Aşk ve Kılıç*, Destek Yayınları
- *53. Risale*, Destek Yayınları
- *Ela Gözlü Pars: Celile*, Destek Yayınları
- *Yeşil Mürekkep*, Destek Yayınları
- *İpek Sabahlık*, Destek Yayınları
- *Nefesi Tutku Olan Kadın: Afife Jale*, Destek Yayınları
- *Putlar Yıkılırken*, Destek Yayınları
- *En Hüzünlü Eylül*, Destek Yayınları
- *Avuçlarımda Hâlâ Sıcaklığım Var*, Destek Yayınları
- *Melek, Terörist, Fahişe*, Destek Yayınları

Gençler İçin Biyografik Romanlar:

- *Ben Celile, Nâzım Hikmet'in Annesi*, Genç Destek Yayınları
- *Ben Sabahattin Ali*, Genç Destek Yayınları
- *Ben Suat Derviş*, Genç Destek Yayınları

Hikâye:

- *İstanbullu Hikâyeler*, Karakarga Yayınları

Novella:

- *Kara İblis Firarda*, Karakarga Yayınları

Deneme:

- *Karanlık Oda*, Karakarga Yayınları

Anma ve Teşekkür

Bu kitabı yazarken yararlandığım birkaç kaynağı ve yazarlarını burada anmalı, beraberinde gönül borcumu ödemeliyim.

*Sözünü etmem gereken ilk isim rahmetli, değerli **Azize (Bergin) Abla**. 1980’li yılların sonlarına doğru **Hürriyet** gazetesinde birlikte çalışma fırsatı bulduğum meslek büyüğüm **Azize Abla**’yı saygıyla yâd ediyorum.*

*Kalın çerçeveli gözlüklerinin arkasından hep gülen gözleri ve dudaklarının bir köşesine yapışık sigarasıyla, dün gibi aklımda ve hep olacak. **Cahide Sonku**’yla konuşarak kaleme aldığı “**Hayatım**” isimli yazı dizisi satırlarıma ışık tuttu. Kendisine teşekkürlerimi gönderiyorum.*

Eminim malum olacaktır.

*İkinci sözünü etmek istediğim, sevgili arkadaşım **Tülay Bilginer**. O da birlikte çalışma fırsatı bulduğum bir başka gazeteci dostum. Sevgili Tülay pek çok gazeteciye nasip olmayacak derecede iyi kalemiyle, meslek kütüğümüze adını altın harflerle yazdırdı. 1989 yılında imza attığı “**Cahide’nin Ölenemez Düşüşü**” başlıklı dizisi, **Hürriyet** gazetesinde yayımlanmıştı.*

*Cahide Sonku’nun son günlerini belgelemek açısından yaşamsal önemde olduğunu düşündüğüm çalışması için sevgili **Tülay**’a da teşekkür ediyorum.*

Nur içinde uyusun.

*Sinema bir gönül işidir. Sinema yazarlığı daha çok öyledir. Rahmetli Agâh Özgüç Türkiye'nin yetiştirdiği en önemli sinema yazarlarından biriydi. Bu değerli gönül insanıyla, **Video Sinema** dergisini yayımladığımız zamanlarda tanışmış, sinema üzerine laflama fırsatı bulmuştum. 2007 yılında raflara çıkan kitabı **Cahide Sonku: Peçete Kâğıdındaki Anılar**'dan çalışmam esnasında yararlandım.*

Onu da rahmet ve minnetle anıyorum.

Osman Balcıgil

Aklımda Markiz'deki hali. Dirseklerini mermer masaya dayamış, başını avuçlarının içine almış, gözlerimin derinlerine, kendisine zarar verme ihtimalimin olup olmadığını anlamak istermiş gibi bakıyor.

O gün, hayır Cahide, benden sana zarar gelmez, diye düşünmüştüm.

"On beş milyonun Cahide'siyim" demişti ya hani birçok vesileyle, sadece bu nedenle bile, benim de Cahide'm sayılırdı. İnsan, kendisinin olana zarar verebilir mi?

Yıllarım onu izlemek, alkışlamak, hakkında yazılanları okumak, ona dair yazmak, daha çok da yarattığı sihirli gerçekliği anlamaya, yerli yerine oturtmaya çalışmakla geçti.

Şimdi, aradan dünya kadar zaman geçtikten sonra ama bu kez sahiden salim kafayla, onu yazmak için masaya yeniden oturuyorum.

Salim kafayla dedim çünkü Cahide'yi anlamak için duru bir beyin ve ruh haline ihtiyaç var.

Çünkü, o giderken arkasında, mesela benim gibi sıradan fanilerin bırakacağı gibi hoş bir seda bırakmakla yetinmedi. Bilerek ya da bilmeyerek, isteyerek ya da istemeyerek, iyisiyle ve kötüsüyle, ismini tiyatro ve sinema tarihimizin en derinine, güzelliğiyle, beyniyle, dişiyle ve tırnağıyla kazıdı.

Eminim bu sözlerime itiraz edenler, Cahide'nin sanata dair bütün bilgisinin sahnede öğrendiklerinden, görgüsünün de zengin erkeklerin ona cömertçe sunduğu pahalı mücevherlerin, elbiselerin, son model otomobillerin markalarından ibaret olduğunu mırıldananlar çıkacaktır.

İşte size, daha yazmaya başlamadan iki ayrı Cahide! Biri benim olan.

Masaya Cahide'yi, bir başka deyişle Türkiye'nin yetiştirdiği bence ilk ve yegâne "primadonna"yı yazmak için oturdum ya hani, haklı olarak sen de kimsin diye soranlar olacaktır.

Efendim, benim adım Cevdet Merter. Doğum yerim İstanbul. Mekteb-i Sultani'de" ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde"" okudum. Başta resim ve heykel yapabilecekmişim gibi geldiyse de kabiliyetlerimin sınırını çabuk keşfettim, rotamı dergicilik ve yazarlığa çevirdim. Hani derler ya su akar yolunu bulur diye, tam da öyle oldu.

Kişiliklerimiz Cahide'ninkiyle taban tabana zıt anlayacağınız. Cahide, adı gibi tam bir savaşçı. Suyun mecrasını değiştirenlerden. Ben, kendisini suyun akışına bırakanlardanım.

* İtalyancada "birinci kadın" anlamına gelir. Operada, baş rol oynayan kadın anlamında kullanılır. Burada, sahne sanatlarında, açık ara birinci giden kadın anlamında kullanılıyor.

** Galatasaray Lisesi

*** Kurumun adı 1882 yılında Mektebi Sanayi-i Nefise-i Şahane'ydi. 1928 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'ne dönüştü. 1981'de başına Mimar Sinan ismi eklendi ve üniversite oldu.

Yıllardan 1941. Bir aydır harıl harıl *Perde ve Sahne*'nin* Ağustos sayısını hazırlıyoruz.

Bir ayağım *Türk Tiyatrosu*'nu** yayımladığımız Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nda*** öteki *Perde ve Sahne*'nin yazıhanesinin bulunduğu Elhamra Apartmanı'nda.

Her iki dergiyi yayımlayan ekibin başında bulunan Muhsin Bey**** ve Neyyire Hanım***** *Perde ve Sahne*'nin bu sayısına kapak olarak Cahide'yi uygun gördüler.

* *Perde ve Sahne* 1 Nisan 1941 tarihinde yayın hayatına başladı. Sahibi ve Neşriyat Müdürü Muhsin Ertuğrul'du. İkinci sayıdan, 13 Şubat 1943'e kadar bu görevi Münire (Neyyire) Ertuğrul üstlendi. Derginin yazı kadrosunda Neyyire Ertuğrul, İ. Galip Arcan, Selami İzzet Sedes, Muhsin Ertuğrul, Burhan Felek, Mebrure Koray, Vasfi Rıza Zobu, Mefharet Ersin, Hikmet Feridun Es gibi dönemin önemli isimleri vardı.

** İlk sayısı *Darülbedayi* adıyla 15 Şubat 1930'da yayımlandı. Yönetmeni Muhsin Ertuğrul'du. 59 sayı bu isimle çıkan dergi 60. sayıdan itibaren *Türk Tiyatrosu* olarak adlandırıldı. Şehir Tiyatroları'nın bir yayını olan *Türk Tiyatrosu*, tiyatro tarihimizin hafızası da sayılır. Derginin yayımına Ekim 2013'te 501. sayıda son verildi.

*** 1970 yılındayanan Tepebaşı Dram Tiyatrosu, Meşrutiyet Caddesi'ndeydi, iki binadan oluşuyordu. Bugünkü katlı otoparkın, TRT binasının olduğu yerdeydi, cephesi Bristol ve Londra otellerine bakıyordu.

**** Muhsin Ertuğrul 1892-1979 yılları arasında yaşadı. Tiyatro ve sinema sanatçısı. Türk tiyatrosunun Batılı anlamda kurulmasına ve sinemanın ülkemize gelmesine öncülük yaptı.

***** Neyyire Neyir gerçek adıyla Münire Eyüp Ertuğrul 1902-1943 yılları arasında yaşadı. Tiyatro ve sinema oyuncusu, yayıncı.

Madem aynı insanlar, neden iki dergi diye soranlar için söyleyeyim. *Türk Tiyatrosu* daha çok Şehir Tiyatrosu haberleri veriyor. *Perde ve Sahne* ise halkın tiyatro bilgisini ve kültürünü yukarıya çekmenin, sahne sanatlarını toplum sathında anlaşılır kılmanın ve yaygınlaştırmanın peşinde.

Cahide'nin kapak olmasına karar verilir verilmez, önceki dört sayının kapaklarını yan yana koyup baktım. Behzad Butak, Bedia Muvahhit, Semiha Berksoy ve Ferdi Tayfur'dan sonra, şimdi de Cahide dedim kendi kendime.

Bence de şahane bir karar. Sevgili Cahide'nin güzel yüzü halktan gördüğü ilgiyle birleşecek, *Perde ve Sahne*'nin en iyi kapağı olacak. Eminim.

En çok da bu nedenle, yani yaklaşık bir aydır, *Perde ve Sahne*'ye daha fazla asılıyor, yaptığım işten her zamankinden daha zevk alıyor, heyecan duyuyorum.

Derginin yazıları toparlanmış, son okumalar yapılmış, sayfa düzenine varıncaya kadar tüm süreç tamamlanmış durumda. Cahide'nin portresinin çekilmesi ve kapağa yerleştirilmesi dışında geriye neredeyse hiçbir bir iş kalmamış gibi. Sonrası malum, baskı faslı.

Bu demektir ki bir hafta sonra bütün gazete bayileri tezgâhlarına Cahide'li *Perde ve Sahne*'yi koyacaklar. Türkiye yine onu konuşacak.

Yaklaşık bir saattir Elhamra Apartmanı'nın penceresinden eğilmiş İstiklal Caddesi'ne bakıyor, gelmek üzere olduğunu düşündüğüm Cahide'nin yolunu gözlüyorum.

Muhsin Bey çalışma odasından başını uzatıyor ve makyözünü işaret ederek ama Neyyire Hanım'a dönük "Nerede kaldı bu çocuk?" diye soruyor.

Neyyire Hanım eşini, her zamanki yatıştırıcı tonlamasıyla, "Gelmek üzeredir" diye cevaplıyor.

Sanat dünyasının ünlü çifti arasında bu konuşma geçerken, son model beyaz bir otomobil İstiklal Caddesi'nde duruyor. Dikkat kesiliyorum.

Soför arabadan atlıyor, arka kapıyı açmak, içeridekinin inmesine yardımcı olmak için hamle ediyor ama işte, güzeller güzeli Cahide en enerjik haliyle kendi kapısını açıp caddeye atladı bile.

İstiklal'dekiler işi, yürümeyi bırakıp otomobili ve Cahide'yi izlemeye koyuluyorlar. İstisnasız herkes onun karşıdan karşıya geçmesini seyrediyor. Gözden kaybolunca, tüm cadde tıpkı benim pencereden bakarken yaptığım gibi derin bir nefes alıyor.

Arkamı dönüp Neyyire Hanım'a "Geldi" diye sesleniyorum.

"İyi, git kapıyı aç!"

Neyyire Hanım kısa cümlesini, abartmayalım, tonlamalı kurdu. Farkındayım.

Cahide ofisimizin yüksek ahşap kapısından içeriye "Merhaba, geciktim mi?" diyerek süzülüyor, yanağıma bir öpücük konduruyor, çevik hareketlerle salona yöneliyor.

Yüzünde hiç makyaj yok, bu haliyle bile çok ama çok güzel.

İtiraf edeyim, yürürken arkasında bıraktığı kokuyu derince içime çektim.

Sadece Cahide gibi kadınlar parfümlerin altında ezilmez, tersine onlara kendi karakterlerini, renklerini verirler.

Cahide Neyyire Hanım'la kucaklaşırken Muhsin Bey odasından çıktı ve "Geç kaldın çocuğum!" diye homurdandı.

"Özür dilerim hocam. Sadece on dakika kadar. O da trafik yüzünden."

Muhsin Bey'in Cahide'yi görür görmez yelkenleri suya indireceğini, ona karşı her zaman takındığı en munis tavrını takınacağını tahmin etmiştim.

Cahide'nin hoca üzerindeki etkisi, sihirli, mesela.

Söz konusu o olunca, koskoca Muhsin Bey'de ne sinir kalır ne kızgınlık. Yüzünü gösterdiği andan itibaren, Cahide ne kusurludur ne de kabahatli.

Neyyire Hanım hocanın Cahide'ye gösterdiği hoşgörünün farkında.

En çok da bu nedenle olsa gerek "Tamam, tamam" diyerek araya girer gibi yapıyor, kontrolün kendisinde olduğunu göstermesine, Cahide'ye oturması gereken yeri gösteriyor.

Muhsin Bey makyöze "Çok hafif bir makyaj istiyorum. Kaşları zaten düzgün. Kazağının tonunda, bütün yüzünü ortaya çıkartacak şekilde çok kırmızı bir ruj kullanın lütfen. Saçları da böyle, olduğu gibi kalsın. Kazağın içinden çıkan beyaz yaka, fotoğraf çekilmeden önce biraz düzeltilir" dedi.

Hoca odasına doğru yürürken bana dönüyor.

"Cevdet, sen benimle gel, nasıl bir fotoğraf istediğimi anlatacağım."

Muhsin Hoca bir dosya kâğıdının tepesine Perde ve Sahne yazdı, sol tarafa sayı, tarih ve fiyat ibarelerini karaladı. Ardından

Cahide'nin fotoğrafının kapağa nasıl yerleşeceğini gösteren resmi çizdi.

“Anlaşıldı mı?”

“Evet hocam.”

“Mutlaka gülsün! Dişleri mutlaka görünsün! Beyaz yakayı unutma!”

“Anladım hocam.”

Cahide'yle merdivenleri birlikte indik ve Elhamra Apartmanı'nın cümle kapısından çıktık.

Yürürken “Ne var ne yok Cevdet?” diye sordu arkadaşım.

“İyiyim Cahide. Sen de iyi görünüyorsun. Seninle ilgili yazı hakikaten güzel oldu.” Sayfaya konuldu bile. Muhsin Hoca çok beğendi. Okumak istersin diye bir kopyasını getirdim.”

“Çok isterim. Fotoğraf çekiminden sonra Markiz'e” gidelim mi? Hem bir şeyler içeriz hem de yazıyı okuruz.”

Fotoğraf stüdyosunu önceden tembihlemiş olduğum için, girer girmez işe koyulduk.

Elimdeki kâğıdı fotoğrafçının önüne koyup “Muhsin Bey baş ve bakış boşluklarına dikkat etmenizi istedi. Sadece portre çalışacaksınız. Bir de mutlaka gülecek Cahide Hanım. Hoca dişlerinin görünmesini istiyor” dedim.

* *Perde ve Sahne*'nin 5. sayısında yayımlanan yazıyı Vasfi Rıza Zobu kaleme aldı.

** Eski adı Lebon olan pastane 1940'ta Markiz'e dönüştü. Dönemin edebiyatçı ve sanatçıların uğrak yeri. Ünlü panoları ve vitraylarıyla Beyoğlu'nda Batılı rüzgârlar estirdi. 1980'de kapandı.

Laflarımı tamamlayınca döndüm, Cahide'ye baktım, gülmeye başlamıştı bile.

“İşte...” dedim. “Tam böyle!”

Fotoğrafçı, biraz da uzatma der gibi “Tamam” dedi. Bir anlamda, lafımı ağzıma tıkmış oldu.

Duymamış gibi yaptım, Cahide'nin kırmızı kazağının içinden çıkan beyaz yakasını düzelttim.

Fotoğrafçı kıskandıysa da belli etmedi. Yine de orada olduğunu göstermesi gerektiğini düşünmüş olsa gerek ki söylemese de olabilecek bir cümle kurdu.

“Beş altı farklı poz çekerim, hepsini basar rötuşlarım. İki saat sonra gönderirim. Hoca içlerinden beğendiğini seçer.”

Biraz da dersini vermek için fotoğrafçıyı duymazdan geldim. Gülmekte olan Cahide'ye döndüm. Gülümsüyordu. Tam da böyleydi işte güzeller güzeli! Leb demeden leblebiyi anlardı.

Fotoğraflar çekilirken, sıkça yaptığım gibi, Cahide'nin serüvenini bir kez daha düşünmüştüm.

1941 Ağustos'unu sürüyorduk. On altı yaşından itibaren,* yani 1932'den bu yana, yaklaşık dokuz yıldır sahnede idi arkadaşım. Meteor hızıyla yükselmişti ve bana sorulacak olursa, Muhsin Ertuğrul'un açık ara bir numaralı keşfiydi. Böyle giderse Türkiye'nin ilk primadonnası olacaktı.

Yol boyu da hep, yanımda yürümekte olan Cahide'nin inanılması zor yükselişi üzerine kafa yordum.

* Cahide'nin yaşı tartışmalı. Nüfus kâğıdında 1916 görünüyor. Cahide, yaşını yasal gereklilik nedeniyle büyüttüğünü, aslında 1919 yılında doğduğunu söylüyor. Bu hesaba göre, Cahide aslında tiyatroya on üç yaşında başladı.

Markiz'e akşamüstünden önce ile öğleden sonra arasına dair, o bildik sessizlik hâkimdi.

"Nasılsınız Marcel'le?" diye sordum, kahvelerimizden ilk yudumları aldıktan sonra.

Hayır, özeline girmiş olmazdım. Arada bir sorardım aralarının nasıl olduğunu. Ondan önce, Talât'la yaptığı evliliği de adım adım izlemiştim. O dönemde de canı sıkıldığı zamanlarda göz yaşlarıyla ıslattığı benim omzum olmuştu.

"İyi bir adam Marcel, biliyorsun. Bir dediğimi iki etmiyor. Sadece geçeceğim değil, geçme ihtimalim olan yollara bile kırmızı halı döşetiyor..."

Sustu Cahide. Sözlerinin devamını getiremedi. O susunca ben de sustum. Devam edecekti biliyordum.

"Şu aralar çok tedirgin. Avrupa'daki büyük savaş canını sıkıyor. Azınlık olduğu için, sonunda savaşın kendisini ve öteki gayrimüslim tüccarları vuracağını düşünüyor."

Gayet iyi anlamıştım Cahide'nin ne demek istediğini. Hakkaten de söylediği gibiydi. Savaş sadece Avrupa'nın değil bütün dünyanın kâbusu haline dönüşmüştü.

Onunla dertlendiğimi hissedince "Neyse..." dedi Cahide. "Keşke tek sorunum savaş olsa."

Sanki daha büyük problemlerle boğuşuyormuş gibi konuşmuştu.

"Hayrola?"

"Maalesef hayır değil. Talât'ı" biliyorsun, serserilik yapmayı sürdürüyor."

* Parseh Gevrekyan 1911 yılında doğdu. Cahide Sonku ve Benli Belkıs'la birlikte oldu. Yaşadığı dönemde İstanbul'un en zengin iş insanlarından biriydi. Kereste tüccarlığı yaptı. Varlık Vergisi'nden etkilendi.

** Talât Artemel 1901-1957 yılları arasında yaşadı. Tiyatro ve sinema oyuncusu, senarist, yönetmen.

“Doğru ya” dedim.

O söyleyince hatırlamıştım, Cahide’nin Marcel’le ilişkisi konuşulmaya başlanınca, eski kocası ve her gün sahneye birlikte çıktığı Talât kıskançlıktan deliye dönmüştü. Rahat huzur vermiyordu Cahide’ye.

Ben Talât üzerine düşünmeyi sürdürürken, Cahide *Perde ve Sahne*’de yayımlanacak yazıyı okumaya koyuldu.

Talât’la iki yıl evli kalmıştı Cahide. Evlendiği adam çok uçarıydı. Başrol oynuyor olmanın havası ve gençliğin verdiği enerjile yerinde duramıyordu. Cahide’den önce de, onunla birlikteyken de, ondan sonra da ne uçan bırakıyordu etrafında ne kaçan. Bir kere beraber olduğu kadınla bir daha beraber olmuyordu. Sürati ne yetişmek mümkün değildi.

Cahide de bu nedenle ayrılmıştı zaten Talât’tan. Canına tak demiş, bavulunu topladığı gibi soluğu Pera Palas’ta almıştı. Talât özür dilemiş, Cahide geriye dönmüştü. Ama nafle. Kocası sözünü tutacak cinsten bir erkek, Cahide de yüzünü yere egecek karakterde bir kadın değildi.

Neticede, Cahide ve bavulu bir kez daha Pera Palas’ın yolunu tutmuş, bu da sonuncusu olmuştu.

Cahide hemen dava açmış, ilk celsede, resmen ayrılmıştı Talât’tan.

Böylelikle, Soyadı Kanunu çıkıp da Talât’ın danışmadan aldığı Artemel’den de kurtulmuş oluyordu genç oyuncu.

Talât’ı, Cahide’nin kendisini terk etmesinden çok, Ermeni tüccar Parseh (Marcel) Gevrekyan’la yaşamaya başlamış olması çileden çıkartmış olmalıydı.

Cahide *Perde ve Sahne*'de yayımlanacak kendisi hakkındaki yazıyı okurken, düşüncelerimde geldiğim son nokta bu oldu.

İlerleyen dakikalarda, bir punduna getirecek, Talât'ın ne tür kötülükler yaptığını mutlaka soracaktım.

Cahide “Ne kadar güzel bir yazı” deyince, dalmış olduğum Talât ve Marcel'e dair rüyadan uyandım.

Gayriihtiyari “Ha, evet!” gibi oldukça saçma bir cevap verdim. Sonra toparlandım “Eksik tabii” dedim.

“Muhsin Bey'in bana güvenmesi, benim de rollerimin hakkını vermemle ilgili cümleler çok güzel mesela.”

“Evet” dedim o böyle deyince. Bir ekleme yapmam şart olmuştu.

“Dediğim gibi eksik. Ben olsam farklı yazardım.”

Cahide okuduğu yazıyı katlayıp iade ederken, ona deliller gibi âşık olduğumun çok farkında olduğunu belli edecek şekilde gülümsedi.

Arada bir olduğu gibi, imkânsız aşkımın karşısında, kendimi bir kez daha salakmış gibi hissettim.

Perde ve Sahne'nin gazete bayilerinin tezgâhlarını, vitrinlerini süslediğini görünce epey keyiflendim.

Hayır, keyiflenmemin nedeni dergiye emek vermiş olmam değil. Daha çok, Cahide'nin gülen, duru yüzü, şahane kırmızı dudakları, sarı saçları, bembeyaz dişleriyle kentimin sokaklarını güzelleştirmesinden mutluluk duyuyorum.

Okuyanlar açısından “yeni” olan sayı benim için “eski” demektir.

Perde ve Sahne'nin bayilere çıkması, dergi ekibine, tezgâha yeni sayıyı koyma zamanının geldiğini hatırlatıyor.

Hasılı kalam, kâğıt ve mürekkep yoğun günlerim bitmeden yeniden başladı.

Ben derginin işleriyle boğuşurken, Dram Tiyatrosu'nun oyuncularını yeni bir oyunu kotarmanın peşine düşmüşlerdi.

Muhsin Bey'in kamçı misali şakladığı sahnede, ağustosun ortalarından ekimin başına kadar hummalı bir biçimde çalışılmıştı. Şimdi sıra, çalışmaların dekor ve kostümle yapılmasındaydı.

Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nda bu sezon, başka Shakespeare oyunlarının yanı sıra *Hamlet* de sahneye konulacaktı.

Muhsin Hoca Shakespeare'in bütün oyunlarında, özellikle de *Hamlet*'te çok deneyimliydi.

Hamlet'i sahneye ilk kez 1912'de, Ertuğrul Muhsin ve Arkadaşları isimli tiyatro topluluğuyla, henüz yirmi yaşındayken koymuş, kendisi de Laertes rolünü üstlenmişti.

1927'de, hoca bu kez *Hamlet*'i kendi çevirdiği metinle oynayacaktı.

Muhsin Bey arada bir lafı geçtiğinde, o yıllarda *Hamlet* oynamaya çalışmasının, cahillik olduğunu söylüyor. Üstelik, Abdullah Cevdet' gibi önemli bir kültür adamından bu konuda yardım aldığı herkes tarafından bilinirken.

Kısa bir süre önce başka bir *Hamlet* çalışmasının da birinci adamı olmuştu Muhsin Ertuğrul. Bu sefer ne oyunu yönetmekle yetinmiş ne de öteki rollerden birini üstlenmiş, kendisi için doğrudan *Hamlet* rolünü seçmişti.

Muhsin Ertuğrul'un jübilesi olarak tasarlanan gecede, *Hamlet*'in üçüncü sahnesi oynanmış, Muhsin Bey'in karşısında Ophelia rolünü ete kemiğe büründürmek Cahide'ye düşmüştü.

Tüm temsil göz önünde bulundurulduğunda Ophelia'ya düşen rol az olmakla birlikte, söz konusu üçüncü sahne olunca, *Hamlet*'e ruhunu verenin tam da bu karakter olduğu bilinir.

Muhsin Bey'in Ophelia'yı oynamak üzere Cahide'yi seçmiş olması birçok açıdan son derece önemlidir.

* Abdullah Cevdet Karlıdağ 1869-1932 yılları arasında yaşadı. Siyasetçi, düşünür, göz hekimi, şair ve çevirmen. Batıcı Osmanlı aydınlarından. İkinci Meşrutiyet'in şekillenmesinde etkisi oldu. İttihat ve Terakki ile İttihat-ı Osmani Cemiyeti'nin kurucusu olan beş tıbbiyeliden biridir.

Deneyimli sahne adamı, Cahide'yi güzelliği ve sahnedeki duruşunun yanı sıra, ezber yeteneği nedeniyle de seçmiş olabilirdi. Çünkü Ophelia'nın üçüncü sahnedeki o ünlü tiradı, herhangi bir oyuncuya emanet edilemeyecek kadar uzun ve özeldi.

Bir de tabii Hamlet tam da o sahnede Ophelia'ya sarılacak, "Seni seviyorum!" diyecekti.

O günler aklıma geldiğinde, yoksa Muhsin Hoca Cahide'yi karşısına tam da bu sözleri söylemek için mi aldı diye düşünürüm hep.

Peki, acaba bu konuda Cahide ne düşünüyordu? Farkında mıydı olup bitenin? Acaba tiradını tam not alacak şekilde atmasının arkasında yatan neden, onun da Muhsin Hoca'ya duyduğu ilgi olabilir miydi?

Yukarıdaki soruların cevabını tabiatıyla bilemem. Bildiğim bir şey varsa o da o ünlü tiradın, yani Ophelia'yı canlandırmanın Cahide'ye sanatsal olduğu gibi maddi anlamda da sınıf atlattığıydı.

O güne kadar figüranlık ya da dublörlük ücreti olarak oyun başına yüz otuz beş kuruş alırken, Ophelia'daki başarısından sonra aylığı altmış liraya çıkmıştı.

1934 yılıydı ve altmış lira hiç de azımsanacak bir rakam değildi.

O yıl çevirdiği *Bataklı Kızın Damı Aysel* ve 1933'te başrol oynadığı *Söz Bir Allah Bir* gibi filmlerden kazandıklarıyla birleştirdiğinde, Cahide, annesini kraliçe gibi yaşatmak yolunda çok önemli bir adım atmıştı.

1933 geç bir tarih miydi Cahide'nin annesi Hayriye Hanım için?

Evet, geç bir tarihti. Ama genç yıldızın o yıl sadece on dört yaşını sürmeye başladığını da göz önünde bulundurmak lazım.

Cahide'nin ölüm döşeğindeki annesine kol kanat gerdiği günlerle, Talât'ın ablasını da yanına alıp kendisiyle evlensin diye üzerinde baskı kurduğu günler çakışıyor.

O kafa karışıklığı ortamında, Cahide Talât'la evlenme kararı da dahil olmak üzere farkında olmadan birçok doğru ve yanlış karar verecek, bu da hayatının gidişatını olumlu ve olumsuz yönde etkileyecekti.

“Hayır, hayır, hayır!”

Haykırışıyla, sadece sahneyi değil tüm tiyatro salonunu inletti Muhsin Hoca. Sonra sert adımlarla Hamlet rolünü canlandırma-ya çalışan Talât Artemel’in karşısına dikildi ve nasıl davranması gerektiğini genç oyuncuya bizzat gösterdi.

Hoca sözlerinin ardından genç oyuncu Talât’ın gözlerine bakarak “Anlaşıldı mı?” diye sordu ve cevap beklemeden koşar adımlarla sahneden indi, koltuğuna oturdu.

Bu sefer *Hamlet*’te, sadece yönetmenlik görevini üstlenmişti Muhsin Bey. Üstelik elli yaşının getirdiği en deneyimli haliyle.

İyi biliyordum, ünlü sahne adamı, bu kez de fırtına misali escek, oyuncularını yorgunluktan helak edene kadar, tek tek ve tekrar tekrar çalıştıracaktı.

Kostümleri ilk kez gördüğüm için her birini ayrı ayrı inceledim.

Hamlet’i Talât Artemel’in canlandıracağı oyunda, Claudius rolünde Hadi Hün, Gertrude rolünde Neyyire Ertuğrul, Polonius rolünde Mahmut Moralı, Leartes rolünde Avni Dilligil, Ophelia rolünde Cahide Sonku, kostümlerinin içinde şahane görüneceklerdi.

Emindim, Cahide, tıpkı Muhsin Ertuğrul’un jübilesinde olduğu gibi bu *Hamlet*’te de herkesten fazla parlayacaktı.

Epeydir düşündüğüm bir konu bu!

Nasıl yaptığını bilmiyorum ama Cahide hangi oyun olursa olsun bir yolunu buluyor, en küçük rolle bile dikkatleri üzerinde topluyor, sanki bütün oyun onun üzerine kurgulanmış gibi bir hava yaratıyor.

Tiyatronun sihirli cümlesi, gözlere yıldız tozu serpmek, tam da bu olmalı.

Prova sürerken, aklım durmaksızın Cahide'nin ilk oynadığı *Hamlet*'e, daha doğrusu Ophelia'ya gidiyor.

Genç oyuncunun o güne gelene kadar ne zorluklardan geçtiğini sanıyorum benden iyi bilen yok.

Kazandığı parayla Tepebaşı'nda, Pera Palas'a yakın sokaklardan birinde küçük bir daire kiralaması, annesini Fatih'te yaşadıkları izbeden kurtarması hiç de kolay olmamıştı.

Cahide ve annesi başlangıçta, ablası ve teyzesinin ailesiyle birlikte büyükbaba Çorapsız İbrahim Paşa'nın konağında yaşıyorlarmış.

Arkadaşımın üstü kapalı söylediğine göre, pek çok tatsızlık ve aksilik birbirini izlemiş, annesi Hayriye Hanım verem olmuş ve hastalığı son raddeye gelmiş.

* Cahide'nin dedesi İbrahim Paşa, Osmanlı ordusunda 7. Ordu Komutanı'ydı. Birinci Dünya Savaşı başlayıp Yemen Osmanlı'nın elinden çıkınca İbrahim Paşa içlerinde Cahide'nin de bulunduğu ailesiyle İstanbul'a, Fatih'te bulunan aile konağına geri döndü. Konak yanınca Paşa ailesiyle birlikte gecekondu misali bir izbeye sığındı. Çorapsız lakabı Paşa'ya, ayakları üşüyen bir askere kendi çoraplarını giydirdiği için verildi.

Ben Cahide üzerine düşünürken sahnede yorgunluk hâd saf-haya ulaşmış durumda.

Muhsin Hoca “Paydos!” diyor, oyuncular soyunma odalarının yolunu tutuyor.

Ophelia kıyafetinin içinde şahane görünen arkadaşım, oturmakta olduğum koltuğa doğru el salladı ve bekle işareti yaptı.

Yerimden kalkıyor, sahneye yaklaşıyor, “İyiydin!” diyorum.

“Konuşuruz. Az sonra Marcel alacak beni. Sen de gel bizimle. Birlikte yemek yeriz.”

“Muhabbetinizi bozmuş olmayayım?”

“Olur mu hiç öyle şey? Ayrıca bu benim değil, Marcel’in fikri. Dergiyi çok beğendi. Teşekkür etmek gibi düşün.”

“Özel olarak bir şey yapmadım ki.”

“Marcel öyle düşünmüyor. Senin çok değerli işler yaptığın kanaatinde.”

“İyi o halde. Kapıda beklerim.”

Birkaç gün önce Elhamra Apartmanı'nın penceresinden bakarken gördüğüm, paranın alabileceği en pahalı otomobilde, şoförün yanındaki koltuktaydım.

Marcel ve Cahide arkada oturmuş, planlarını anlatmışlardı. Birlikte Marcel'in yalisına gidecek, yemeğimizi deniz kenarında yiyecektik.

Dönüş için düşünmememi, gecenin ilerleyen saatlerinde şoförün beni evime bırakacağını da söylemişlerdi.

Yaliya kadar havadan sudan konuştuk. Biraz sürmekte olan savaş ve gazetelerin bu konudaki duruşlarından filan lafladık.

Yoksul aile çocuğu sayılmam. Öte yandan itiraf etmeliyim ki hayatımda ilk kez, Boğaziçi'nde bulunan bir yalının bahçesinde, kapısını uşağın açtığı bir otomobilden inip denize doğru yürüyorum.

Marcel bütün nezaketiyle, oturmamı istediği sandalyeyi işaret ediyor, kendisi de karşıma geçiyor.

Sağım deniz. Yanım sıra Karadeniz'e doğru uzanan Boğaziçi'nin serinliği, üzerime yapışan sıcaklığı bir anda alıp götürüyor. Sanki bir film setinde, başrol oynuyor gibiyim.

Cahide üzerindeki kileri değiştirip geleceğini söyleyerek gözden kayboldu.

“Yemekten önce bir şey içmek ister misiniz?”

Ev sahibim sorusunu sorarken evin kuytusunda kalan içkilerin bulunduğu masayı işaret ediyor.

“Yemekte ne içeceksek, ondan bir kadeh alırım” diyorum.

Ev sahibi anlıyor alkolle başımın pek hoş olmadığını.

“Ben de öyle yapıyorum, karıştıınca dokunuyor.”

Sözlerini tamamlayınca başını kaldırıyor, gözü bizde olan hizmetkâra bakıyor. Beyaz ceket ve papyon kravatıyla anında yanımda biten garson, saygılı dinleme vaziyetine geçiyor.

“Rakı içeceğiz.”

Garson beklediği işareti almış olarak arkasını dönüyor, bir dakikadan kısa bir süre içinde masaya tepsiyle ulaşıyor. Kristal kafafta rakıyı, buzluk ve sürahiyi ve billur kadehleri özenle, tam da olmaları gereken yerlere yerleştiriyor.

Çok geçmeden, masamız şahane bir rakı sofrası haline dönüşüyor.

Marcel masadaki lakerda tabağını işaret edip “Çok beğeneceğinizi tahmin ediyorum” diyor ve ekliyor. “Az sonra kılıçbalığımız da gelir, dün kendi ellerimle yakaladım. Hemen şuradan.”

Ev sahibimin işaret ettiği noktaya bakıyorum, tam Boğaziçi'nin ortası.

Demek, diye düşünüyorum, böyle hayatlar yaşayanlar da var.

Az sonra Cahide sahne tozundan arınmış olarak arzı endam ediyor. Rüya gibi. Son derece hafif bir makyaj yapmış, ona uygun sadelikte giyinmiş.

İlk olarak Marcel'e dönüyor, “Sen de üzerindekiyi değiştirmek istemez misin?” diye soruyor.

Ardından “Hatta sen de...” diyor bana dönüp. “İstersen bir elini yüzünü yıka.”

“Yok...” diyorum rakı kadehimi işaret edip. “Ben iyiyim. Belki daha sonra.”

Marcel de bana katılıyor.

Yerine oturur oturmaz, garson “Siz de rakı mı içersiniz hanımefendi?” diye soruyor.

Cahide “Evet” diye cevap veriyor başıyla da onaylayarak.

Kadehine rakıyı Marcel koyuyor. Ben de buz ve su için yardımcı oluyorum.

“O halde haydi şerefe!” diyor en keyifli haliyle Cahide.

Marcel de ben de kadehlerimizi kaldırıp ona katılıyoruz.

Daha kadehlerimizi masaya bırakmadan, Marcel “Çok teşekkür ederiz *Perde ve Sahne*, özellikle de kapak fotoğrafı için” diyor.

Cahide onu onaylıyor.

“Rica ederim” diyorum en mütevazı halimi takınarak.

Biliyorum, az sonra yine bu konuya geleceğiz ama önce bir şeyler yememiz lazım.

Marcel ve Cahide tabağıma meze almama yardımcı oluyorlar. İstiridyeden karidese, kalamardan deniz börülcesine kadar, denize dair ne varsa tabağımı süslüyor.

“Siz...” diyor Marcel. “Tabii profesyonel bir izleyici, yazar ve editörsünüz ama ben de karınca kararınca iyi bir tiyatro ve sinema izleyicisi sayılırım.”

“Estağfurullah” diyorum derhal.

“Yok yok öyle” diyor Marcel ve kaldığı yerden devam ediyor.

“Söz Bir Allah Bir, Bataklı Damın Kızı Aysel, Şehvet Kurbanı, Akasya Palas, Cahide’nin oynadığı bu dört filmi en az onar kez izlemiştir. *Perde ve Sahne*’nin kapağına taşınarak Cahide’ye hakkının teslim edilmiş olması, en azından bence, hakikaten çok önemli ve değerli.”

Çok utaniyorum. Sanki Cahide’nin kapak olmasına ben karar vermişim gibi davranıyor Marcel. Üstelik laf olsun diye de konuşmuyor. Samimiyeti çok belli.

Ne diyeceğimi bilemiyorum. Biraz da bu nedenle susuyorum. O devam ediyor.

“Tiyatroda ilk oyununu 1932’de oynadı. Düşünün lütfen, o oyunda yani *Yedi Köyün Zeynebi*’nde on üç yaşındaydı. Bir ya da iki yaş daha büyük olduğunu düşünsek bile fark etmez. O yaşta, henüz başrol oyuncusu olmadan, sadece sahnedeki duruşu ve yürüyüşüyle fark yaratmıştı.”

Cahide biraz utangaç bir edayla araya giriyor, “Daha yeni başlamıştım tiyatroya. Bence abartıyorsun” diyor. Sanki biraz da Marcel’in abartma dozunu dizginlemek ister gibi ikimize birden “Size o oyunla ilgili komik bir şey anlatayım mı?” diye soruyor.

İkimiz de “Lütfen” diyor, başımızı sallıyoruz.

“İlk gece oyundan önce makyaj yaptırmam diye tutturdum. Ben zaten güzelim deyip duruyordum. Makyajın sadece güzellik için yapılmadığını o akşam öğrendim. Işıkla ve daha birçok meseleyle ilgiliymiş. Muhsin Ertuğrul’a kadar gitti konu. Neyse, sonunda zor zahmet ikna ettiler. Doğrusunu söylemek gerekirse, yüz otuz beş kuruşluk yevmiye için kabul ettim makyaj yapılmasını. Ondan önce Sirkeci’de, Basiret Han’da, dört lira aylıkla çalışıyordum. Düşünsenize, üç akşam sahneye çıkacağım, elime bir

aylık para geçecek. İhtiyacım olmasa, sadece şu makyaj meselesi nedeniyle bile çekip gidebilirdim. Anneme bakmam gerekiyordu ve bu yolda ne olsa yapardım.”

Cahide konuşmasına komik bir edayla başlamıştı. Marcel de ben de kendimizi gülmeye hazırlarken ters köşe yapılmış gibi hissetmiştik.

Masaya hüznün çöktü. Uzunca bir süre hiçbirimiz konuşmadık.

İlk kez o gece, Marcel'in yalısında, Cahide'nin bizzat kendi ağzından duyuyorum yaşam koşullarının tahminlerimin de üzerinde zor olduğunu.

Marcel de ben de Cahide'nin anlattıklarını ağzımız açık dinliyoruz.

İyi yetişmiş kahraman subaylarına ve gözünü budaktan sakınmayan askerlerine rağmen, Osmanlı'nın neredeyse bütün cephe-lerde yenildiği yıllar...

İmparatorluk, ordusu ya da halkı yüzünden değil, padişahlarının, saraylı yol göstericilerin ve karar alıcıların basiretsizliğinden çatırıyor.

Tabiatıyla, dinde gerekli reformların yapılmasını engelleyerek ülkenin muasır medeniyetler seviyesine ulaşmasının önüne set çeken din adamlarının da kötü hal ve gidişte büyük rolü var.

Geleceğin daha da kötü olacağını önceden gören, buna dur demek isteyen, çareyi çağdaşlaşmada arayan aydınlar soruşturuluyor, gözaltına alınıyor, sürgüne gönderiliyor...

Mithat Paşa, Namık Kemal ve ötekiler...

Avrupa otomobil yapıyor, tren yollarını devreye sokuyor, buharlı gemilerle bütün denizleri kontrol altına alıyor. Sanayi devrimi etkisini her geçen gün biraz daha fazla hissettiriyor.

Osmanlı coğrafyasında kağıt arabası ve eşek en yaygın ulaşım araçları. Denizlerdeyse yelken ve küreğin hükümranlılığı sürüyor.

Bu durum, fasit bir dairenin oluşmasına yol açıyor. Ne yazık ki nefes aldığımız coğrafyada, pozitif bilimlerde gelişme sağlanamıyor, sanayileşmede ilerleme gerçekleşemiyor.

Kısa bir süre sonra, öngörüsüzlükler nedeniyle, atılımlar yapmak şöyle dursun, elde olanı bile muhafaza edemeyecek hale geleceğiz.

Avrupa'daki değişim rüzgârları hissedilmediği, gelişmeler okunamadığı için, Osmanlı İmparatorluğu, zamanında atalarının kanlarını vererek aldığı, yüzlerce yıl ustalıkla yönettiği toprakları, yitirdikçe yitiriyor.

Ülke, kifayetsiz yöneticilerin uyguladıkları yanlış politikalar nedeniyle, büyük çöküşe doğru koşar adım gidiyor.

Durum Arabistan Yarımadası'nın en dibinde bulunan Yemen'de de farklı değil.

Cahide'nin ailesi, Kızıldeniz'e ve Yemen Denizi'ne sahili olan Yemen'in başkenti San'a'da yaşıyor.

Babası bir Osmanlı subayı olan Yüzbaşı Necati Bey.

Dedesesi ise 7. Ordu Komutanı Çorapsız İbrahim Paşa.

Hem babası hem de büyükbabası, vatan belledikleri Yemen'den aileleriyle birlikte çıkmak, İstanbul'a geri dönmek zorunda kalabileceklerinin hesabını yapıyorlar.

Oysa, her iki asker Osmanlı hâkimiyetinin Yemen'deki teminatı.

At üzerinden inmeyen, Osmanlı'yı Arabistan çöllerinde canları pahasına var etmeye çalışan bu iki önemli asker, her an, Cahide'nin de içinde bulunduğu aileyi İstanbul'a götürmek zorunda kalabilir.

Cahide anlatırken, onun birinci elden tanıklığını, tarih okumalarımın içine yerleştirmeye çalışıyorum.

Arkadaşım, konuşmasının birkaç yerinde, dedesinin dört dil bilen çok dirayetli bir devlet adamı olduğuna, etrafında büyük saygı uyandırdığına vurgu yapıyor.

Sıra babasına geldiğindeyse, Cahide nedense hep tutuk...

Çorapsız İbrahim Paşa'nın erkek çocuğu yok. İki kızı var. Onlardan biri Cahide'nin annesi.

Hem Yüzbaşı Necati'nin hem de İbrahim Paşa'nın Hayriye Hanım'dan beklentisi erkek evlat.

İlk gelecek çocuğun ismi hazır, Necdet olacak. Necdet, güçlü, korkusuz anlamına geliyor.

Aile, ilk çocuklarının kız olmasına üzülyorsa da belli etmiyor. Yine de ismi Necdet kalıyor.

Bu arada, ikinci çocuğa isim hazırlanıyor. Bu kez mutlaka erkek olacak ve adı Mücahit yani savaşçı konulacak.

Necdet'ten iki buçuk yıl sonra, Hayriye Hanım'ın doğum yapacağı gün, ev halkı heyecan içinde bekliyor erkek bebeği.

Ama, ikinci çocuk da kız oluyor. Hazırlanmış olan Mücahit isminden Cahide'ye geçiş yapılıyor.

Cahide emeklemeyi, yürümeyi, konuşmayı öğrenirken Osmanlı Yemen'den çekilmeye iyice yaklaşıyor.

Sonra bir gün evde hazırlıklar yapılmaya başlanıyor. Geriye döneleceği kesinleşmiş durumda.

Hazırda tutulan bavullar, denkler develere yükleniyor. Kadınlar ve çocuklar da.

Çöl geçilecek, gemilere ulaşılacak ve sonra ver elini İstanbul.

Cahide, ailesinin Yemen'den İstanbul'a yaptığı göçü hayal meyal de olsa hatırlıyor.

Marcel'in yalısında muhabbet derin. Hep Cahide anlatıyor.

Paşa dedesi ve babası İstanbul'a döndüklerinde kendi evlerine yerleşiyorlar.

Cahide'nin bundan böyle ev belleyeceği yer, ablası Necdet ve annesi Hayriye Hanım'la birlikte yerleşecekleri Yüzbaşı Necati Bey'in Fatih'te yaşayan annesine ait.

İlk günden itibaren babaannesini hiç sevmiyor Cahide. Anne-annesi ve paşa dedesiyle birlikte yaşadığı günleri özlüyor.

Necati Bey'in annesiyle anlaşılamayan sadece Cahide değil, annesi de hiç hazzetmiyor kayınvalidesinden.

Günlerden bir gün, Hayriye Hanım iki kızını alıyor ve babasının yine Fatih'te, Draman'da bulunan konak yavrusu evine sığılıyor.

Ev kalabalık. Çünkü Yemen'den İstanbul'a göçen bütün aile burada. Hayriye Hanım'ın kız kardeşi de eşi ve çocuklarıyla bu evde yaşıyor.

Cahide babasından uzak kalsa da hayatından memnun. Paşa dedesi ve anneannesi onu çok seviyorlar ve alabildiğine şımartılıyor.

Ufaklık, Fatih'teki evden çıktıktan sonra, bir daha babasını görmeyecek. Bir baba olarak Yüzbaşı Necati, giderek anılarında kalacak.

Çocuk Cahide, babasının aslında çapkın bir adam olduğunu ve annesinin de ondan bu nedenle ayrılmak zorunda kaldığını, ancak yetişkinlik yıllarına doğru öğrenecek.

Cahide paşa dedesinin evine taşınır taşınmaz ana mektebine gönderiliyor. O zamanlar ana mektepleri çok yaygın değil.

Hatırladığı bir önemli konu da ana mektep yıllarında evde büyük bir kavga çıktığı, paşa dedesiyle eniştesinin kavga ettikleri. Bu kavga üzerine teyzesi, eniştesi ve çocukları evi terk edip gidiyorlar.

Tatsız ayrılık nedeniyle anneannesi çok üzülüyor, yataklara düşüyor.

Sonra ablası ölümcül bir hastalık olan tifoya yakaılanıyor.

Eşinden ayrıldıktan sonra, annesi Hayriye Hanım da zorluklarla boğuşmaya başlıyor. Zayıfladıkça zayıflıyor.

Cahide önce belli belirsiz, sonra derinden hissediyor ablası Necdet'le anlaşamadıklarını. Giderek günleri kavgasız geçmez oluyor.

İlerleyen zamanlarda, Sultan Selim'deki Cumhuriyet Kız Ortaokulu'na gitmeye başladığında, Cahide ile Necdet arasındaki geçimsizlik daha da artıyor.

Sonra derin bir oh çekiyor Cahide.

“Asıl zor zamanlara henüz gelmedim bile. Sabrınız için ikinize de teşekkür ederim. Bir başka zaman devam ederiz benim nahoş hikâyeme.”

Cahide konuşmasını tam ortasında kesince, Marcel de ben de şaşıırıyoruz.

Konuşmasına nokta koyan Cahide önündeki kadehe uzanıyor.
“Haydi, küçük Cahide'nin şerefine içelim.”

Soluklanmak, nefes almak, sakin olmak zorundayım. Yazma se-rüvenimin daha başındayken kendimi tık nefes olmuş gibi his-sediyorum. Halbuki, altına girdiğim uzun soluklu bir iş.

Öte yandan, yaşıım ve sağlığıım nedeniyle çabuk olmam şart. İki yanı keskin bir kılıç gibi anlayacağınız. Üstelik kimse tara-fından kafama silah dayanmamışken!

Biraz düşününce, son söylediğimin doğru olmadığına ka-naat getiriyorum. Aslında, dünya kadar yazı, çizi, martaval, dedikodu, palavra tarafından, enikonu zorlanmışken, demem gerekiyor.

Kuşkusuz herkesin bir Cahide'si var. Olmalı. Olacak.

Peki ya benim Cahide'm?

Şakası yok, size, peşi sıra bir hayat tükettiğim Cahide'den söz edeceğim.

Sevinciyle sevindiğim, üzüldüğünde karalar bağladığım, ya-şadığı sürece nefes alıp verişini dinlediğim Cahide...

Ona ne olacak? Koruyarak değilse de en azından hakkı tes-lim edilerek onu kim anlatacak?

Yaşını başını almış, okumuş dokumuş, adam yerine konul-muş saldırganlar, canhıraş çığlıklarla veryansın edip sıralarını savdıklarına göre, Cahide'nin gerçeklerine geç de olsa kim dik-kat çekecek?

Oyuncu, yönetmen, sanat duayeni, köşe yazarı olma iddiasındaki zevatın Cahide'ye ağızlarından tükürükler saçarak orospu yaftası yapıştırmaları ve bu sayede orgazma ulaşmalarının arkasındaki nedenleri kim irdeleyecek?

Hasbelkader muteber şahsiyet kimliği edinmiş, kendisini entelektüel dünyanın şahikası zanneden, çene kemikleri yalama olana kadar Cahide'nin cahilliğinden söz edenlere yavaş gelmeleri gerektiğini kim hatırlatacak?

İyisiyle kötüsüyle ona layık görülen roller yazılıp çizilirken, sonradan yazgısı haline dönüşecek hayatının, biraz da bu yazılıp çizilenlerin bir ürünü olduğunu kim seslendirecek?

Beraberinde "Bütün bunlar olup biterken siz de orada değil miydiniz beyler ve bayanlar?" diye kim soracak?

Ahşap, deri kaplı tekerlekli koltuğumu masama yaklaştırıyorum. Daktilo makinem önümde, kâğıt takılı.

Duvarlara yapıştırılmış, birbirleriyle ilişkilendirilmiş bir dolu not, sandalyelerin, koltukların üzerlerinde gazete kupürleri, etrafta dönemin dergileri, kitapları...

Geriye, Cahide'li günlerime döndüğümde hep bir ikilemde kalıyorum. Cahide, hayatının ne kadarını kendisi yaptı ne kadarına boyun eğdi?

Bu soruya cevap verebilmem güçse de imkânsız değil.

Bir yönüyle son derece kuvvetli bir kadındı Cahide. Tuttuğunu kopartan, istediğini alan, aklı yatmadığında rahatlıkla karşı çıkan, gerektiğinde kavga eden bir kişiliğe sahipti.

Öte yandan, teslim olmaya da bir o kadar müsaitti.

Bu iki özelliğin aynı bünyede bulundurulması, kabul edin ki sıra dışı bir durumdur.

Bana soracak olursanız, Cahide'yi üzecek olan aslında tam buydu!

Elhamra Apartmanı'nda *Perde ve Sahne*'nin yazıhanesindeydim. Yeni sayı için çalışıyorduk.

Neyyire Hanım masanın üzerinde duran Cahide'nin kapak olduğu sayıyı göstererek "Güzel bir iş oldu" dedi.

"Evet. Sağdan soldan gelen tepkiler nasıl?"

"Tanıdıklarımız çok beğendiklerini söylediler. Asıl önemlisi, gerçek okurların neler düşüneceği. Bunu da satış rakamlarının artıp artmadığını gördüğümüzde anlayacağız."

Haklıydı Neyyire Hanım. Tiyatro ve sinema çevresi ile gazete, dergi dünyasının yaptığımız işleri beğenmesi yetmiyordu.

Muhsin Bey odasından çıkıp bir türlü yanımıza gelmediği için laf lafı açıyordu.

"Cahide'yle ilgili yazıyı sahiden beğendin mi Cevdet?"

Biraz düşündüm ve sanki biraz da kuşkuluymuşum gibi "Evet" dedim.

"Sen Cahide'yi ilk filminden itibaren izlemeye başladın. Tepebaşı Dram'da o günlerde işe başlamıştın. Ama senden öncesi vardı. Konservatuvar kısmına kabul olmuş, solfej, tiyatro, piyano, bale dersleri almaya başlamıştı. Tiyatro dersine Muhsin Bey giriyordu, müziği Muhittin Sadak'tan öğreniyordu."

"Evet ve yazıda gayet iyi anlatılmış söyledikleriniz. Aynı zamanda figüranlık yaptığı dönemi kastediyorsunuz değil mi?"

“Evet Cevdet. O günleri kastediyorum. Cahide’nin gelişini ve gelirken yanında getirdiklerini, bilmeyenlerin hayal etmesi mümkün değil. Bence Vasfi Rıza’nın yazısı bu nedenle iyiydi. Cahide’nin nereden nereye geldiğini anlattığı için bence tarihe not düşen bir yazı.”

Neyyire Hanım önemli bir değerlendirmede bulunmuştu. Doğrusu, Cahide’yi kendi anlattığı kadarıyla ve biraz da yazıda okuduklarımdan tanıyordum.

Bildiklerim Marcel’in yalısında dinlediğim çocukluk yılları, sık sık söz ettiği yoksulluğu, Talât’la yaptığı yanlış evlilik ve sonra yıldız olmaya doğru adım adım yükselişinden ibaretti.

Aklımdan geçenleri söyleyince, Neyyire Hanım dergideki yazıdan da ötesine geçti. Cahide’ye dair tanıklıklarını anlatmaya koyuldu.

Cahide tiyatronun kapısından 1932 Eylül’ünde, okul önlüğüyle girmiş ilk kez. Yanında aile yakınlarından Nuri Karademir Ağabey’i varmış.

Nuri Bey onun tiyatrodaki başarılı olacağından çok eminmiş. Çünkü okulda ve Halkevi’nde oynadığı oyunlarda Cahide’yi izlemiş, hayatını değiştirmesine önayak olması gerektiğini düşünmüş.

Neyyire Hanım Cahide’ye dair vahametinin boyutlarını “Bale çalışmaya mayo yerine jimnastik külotu ile geldi” diyerek başlamış, şöyle devam etmişti:

“Üstelik bale derslerini Celal Bey verecek. O Celal Bey ki Kâzım Taşkent’in* kardeşi ve Almanya’dan bu işin eğitimini alarak dönmüş.”

Cahide’nin yoksulluğu ve bilgisizliği ayan beyan ortadaymış. Neyse, bir yerlerden bulunmuş, buluşturulmuş, Cahide’ye mayo giydirilmiş.

Bir de bakılmış ki Celal Bey ne isterse, ikinci kez göstermesine gerek kalmadan Cahide aynısını yapıyor.

“Çok ender rastlanan doğal bir yetenektir...” diyor Neyyire Hanım ve ekliyor. “Hepimiz aynı fikirdeydik. Cahide hakikaten sıra dışıydı. Öte yandan cahilliği nedeniyle frenlenemezdi de. Nerede ne yapacağını asla kestiremezsiniz ve hâlâ da öyle.”

“Nasıl yani?” diye soruyorum.

“*Yedi Köyün Zeynebi*’yle ilk kez sahneye çıkacak. Ne yapacağı tam olarak anlatılmış, provalar yapılmış durumda. Hiçbir repliği yok. Sahnede dolanacak, o kadar. Başrol Zehra Hanım’ın. Semiha’nın da üç cümlelik bir konuşması var. Semiha Berksoy konuşması gereken yerde söze giremeyince, onun söylemesi gerekenleri Cahide anında söylemez mi! Tiyatro ağzına kadar dolu. Skandal anlayacağın.”

“Evet bir yönüyle skandal ama bir başka yönüyle de oyunun kurtarılması. Öyle değil mi?”

Neyyire Hanım cevap verecekken Muhsin Bey başımızda bitip ediyor bu sözleri. Arkasını da getiriyor.

* Arif Kâzım Taşkent 1894-1991 yılları arasında yaşadı. Mühendis, sanayici, iş insanı, yönetici ve siyasetçi. Birçok fabrikanın yanı sıra Yapı Kredi Bankası’nın ve Yapı Kredi Yayınları’nın kurucusu. *Doğan Kardeş* dergisi ve *Doğan Kardeş* kitaplarını yayın hayatına soktu.

“Daha da önemlisi, bu sayede Cahide’nin ezber yeteneğini keşfetmiş oldum.”

Muhsin Bey, üzerinde yeni sayının yazıları ve fotoğrafları bulunan uzunca masaya otururken, konuşmasına devam ediyor.

“O gün onu karşıma daha çok azarlamak için aldım. Önce merakımı gidermeliydim. Öteki rollerin de ezberinde olup olmadığı sordum. Hocam bütün oyun baştan sona ezberimde demez mi? O an anladım artık aynı zamanda bir emniyet supabına sahip olduğumuzu. Bir gün herhangi bir aksilik olur da bir arkadaşımız gelemese, Cahide’nin tiyatroyu kurtarabileceğini aklımın bir köşesine yazdım.”

Konuşmasını burada nihayetlendirdi Muhsin Bey, dosyasını açtı, Neyyire Hanım ve benim elimdeki malzemeler zaten masanın üzerindeydi.

Merakıma yenik düştüm, “Peki...” dedim “Cahide’nin bu özelliği geçen süre zarfında işinize yaradı mı?”

“Evet” dedi hoca ve anlatmasını ister gibi Neyyire Hanım’a baktı.

“İşimiz çok, onun için kısaca anlatacağım: *Peer Gynt*’i sahneliyoruz. Semiha Berksoy hastalanmış, haber gönderdi. Saat galiba 17.30’du. Muhsin Bey hemen Cahide’yi çağırttı, Solveig rolünü oynayabilip oynayamayacağını sordu. Cahide tereddüt etti. Çünkü Solveig’in rolünde şarkılı bir bölüm vardı. Muhsin Bey tereddüt etmesinin nedenini biliyordu, şarkıları Nimet Vahit Hanım’a bırakacağını söyleyince Cahide rahatladı.”

Tam bu noktada, daha iyi anlatacağını düşünmüş olmalı ki Ertuğrul Hoca konuşmayı devraldı:

* *Peer Gynt*, Norveçli yazar Henrik Ibsen’in 1867’de yazdığı bir eserdir. İlk kez 1876’da sahnelendi. Yazarın Norveç masallarından etkilenecek kaleme aldığı eser şiir formundadır.

“Ona ışıktan asla ayrı düşmeyeceksin dedim. Bunu aklından çıkartmamasını söyledim. O ne yaptı? Şarkı söylenirken sahne-deki kulübeye girdi. Şarkı bitene kadar orada gizlendi. Seyirci bir şey anlamamıştı. Alkış, kıyamet ama yaptığı yanlıştı. Oyun bitince yanıma çağırdım, kulağını çektim. Işıktan ayrılmaması, rejisörün emirlerine harfiyen uyması gerektiğini söyledim. Üzüldü. Ama dersini aldı. O akşam, başkasına ait bir rolü kendi rolüymüş gibi oynaması, en azından benim nezdimde Cahide’nin yolunu açtı.”

Süavi Tedü'nün kapak olacağı ekim sayısını bitirmeye çalıştığımız gün ile Muhsin Bey'in sahneye koyduğu *Hamlet*'in perde açacağı gün çakıştı. Bu nedenle dergi toplantısını çok uzatmadık, tiyatrunun yolunu tuttuk.

Yol boyu Muhsin Bey'le *Hamlet*'in yeni çevirisi üzerine konuştuk.

Hoca, 1927'de kendisinin çevirdiği ve canlandırdığı, bu akşam Talât Artemel'in oynayacağı *Hamlet*'in dilinin yenileştirilmesini sağlamakla iyi bir iş yaptığını düşünüyordu.

Bir ara Muhsin Bey geride kaldı. Neyyire Hanım "Sana Cahide'yle ilgili başka şeyler de anlatacaktım ama hoca araya girdi. Unutturma bir ara anlatayım. Hocanın olmadığı bir zaman ama..." dedi.

Şaşırmıştım. "Unutturmam" dedim.

Çok geçmeden ulaştığımız Tepebaşı Dram'da oyuncuların hepsi çok heyecanlıydı. Kuliste herkes makyajını, kıyafetini birbirine gösteriyor, aksak eksik bir şey var mı diye birbirine yardımcı olmaya çalışıyor.

Nihayet gonk çaldı, salonun kapıları kapandı, perde açıldı.

Alkışlar, alkışlar, alkışlar...

Salon yıkıldı desem yeri. Tabii en ön sırada Marcel olmak üzere.

Biraz kıskançlıktan mı bilmiyorum, Cahide'nin eski eşi Talât Artemel'in Hamlet canlandırmasına bayıldığımı söyleyemem. Eminim Marcel de benim gibi düşünmüştür.

Bence, Muhsin Hoca bu rolü Talât'a, daha iyisini bulamadığı için verdi.

Ayrıca, oyunda sıra dışı performans gösteren yegâne oyuncu Cahide.

Bütün bunlar zihnimin derinlerinde tutmak zorunda olduğum kişisel görüşlerim. Cahide hariç, düşüncelerimi kimseyle paylaşmam. Yerin kulağı var. Uluorta gevezelikler edip işimi kaybetmeye hiç mi hiç niyetim yok.

Perde ve Sahne'deki işimi seviyorum. Böylelikle hem Cahide'ye de yakın oluyorum.

Tiyatronun çıkışında Marcel'le karşılaşıyorum. Karşılıklı hal hatır soruyoruz.

"Görüşelim yine" diyor.

Bu akşam olmazmış, çünkü önceden Cahide'yle baş başa kutlama kararı almışlar.

Laf arasında "Nasıldı Cahide?" diye soruyor merak içinde.

"Bence..." diyorum. "Bütün oyuncular içinde en iyisiydi."

"Ben de öyle düşündüm" diyor Marcel.

Cahide'nin çıkmasına daha epey olduğu için "Size iyi eğlenceler" deyip, Tepebaşı'ndan Sıraselviler'e doğru yürüyorum.

Tiyatronun kapısından evime varana kadar, hep Marcel ve Cahide'yi düşünüyorum.

Evet, yakışıklı bir adam Marcel. Genç, çok zengin, yol yordam biliyor.

Cahide'ye çok âşık gibi görünüyorsa da hiç mi hiç inanmıyorum. Daha önce de Benli Belkıs'a böyle âşık gibi görünmemiş miydi? Ne bileyim, Cahide'nin sevgilisi bana daha çok uçarı bir play-boy gibi geliyor.

Avrupa'nın ünlü mağazalarında dikilmiş kıyafetleri, Paris'ten, Londra'dan alınmış eskimeye fırsat bulamayan ayakkabıları, her yıl değiştirdiği otomobili, kereste ticaretinden kazandığı dipsiz parayı savuruş tarzıyla, Batı'da benzerlerine çok rastlanan, bizde sayıları az olan, bir zampara havası alıyorum Marcel'den.

Kim bilir, belki de kıskançlık yapıyorumdur.

Şehir Tiyatroları çevresi olarak, ne *Perde ve Sahne*'nin ekim ayında yayımladığımız 7. sayısının ne de sahneye yeni konulmuş *Hamlet*'in keyfini sürebildik.

Tersine, kâbus gibi bir dönem bizi bekliyordu.

Oysa ne kadar güzel bir *Hamlet* yazısı yazmıştı Muhsin Ertuğrul, 7. sayının kapak içine.

Hoca yazısında, *Hamlet* meselesine şahsi deneyiminden hareketle eğilmiş, oyunun dünya tiyatro tarihindeki önemine vurgu yapmıştı.

Olaylar başlayınca yazıya geriye döndüm, belki de bütün itiş kakışa bu yazı yol açmıştır diye tekrardan okudum.

Hamlet görücüye çıkmış ama bazı köşe yazarlarının ağır saldırısına uğramıştı.

Tartışmayı ateşleyen, tiyatro yazarı ve eleştirmeni Celâleddin Ezine'nin *Tasvir-i Efkar* gazetesinde yayımladığı makale oldu.

Ezine, yazısında, oyunu ve Muhsin Ertuğrul'u yerden yere vurdu.

* Celâleddin Ezine 1901-1972 yılları arasında yaşadı. Galatasaray Lisesi'nin ilkokulunda okudu. Ortaöğrenimini Almanya'da tamamladı. Heidelberg ve Leipzig üniversitelerinde felsefe, Paris Siyasal İlimler Yüksek Okulu'nda ekonomi okudu. Ticaretle uğraştı, gazetecilik ve yazarlık yaptı. Almanca kaleme aldığı şiirleri yayımlandı, bir oyunu Almanya'da sahneye kondu. *Bir Misafir Geldi* isimli oyunu 1939'da İstanbul Şehir Tiyatroları'nda sahnelendi. Nâzım Hikmet'le baba tarafından kardeş çocuğudur.

Hocayı en çok kızdıran, Celâleddin Bey'in "Tiyatroyu 3. perdenin 4. tablosunda terk ettim" demesi oldu.

Hop oturuyor hop kalkıyordu Muhsin Ertuğrul ve durmaksızın "Bu Celâleddin denilen adam boş eleştiri yazılarıyla şöhret kazanmaya çalışıyor" diye homurdanıyordu.

Hoca haksız sayılmazdı. Celâleddin Ezine bir yıl kadar önce de *Dadı* isimli piyesi izlemeye sarhoş olarak, üstelik ikinci perdede gelmiş, birinci perdesini izlemediği halde, eseri eleştirme hakkını kendinde görmüştü.

Şimdi yine, son perdesini görmediği bir oyunu kıyasıya eleştiriyordu.

Benim bildiğim Muhsin Hoca, böylesi bir terbiyesizliği asla mazur görmez, kabul etmezdi.

Muhsin Ertuğrul Tepebaşı Dram'daki yazıhanesinde bir yandan yazısını yazıyor, öte yandan söyleniyordu:

"Bu adam, bir piyesi sonuna kadar seyredememe hastalığı ile maluldür!"

Birkaç kez daha okuduktan sonra düşüncem aynı. Ezine'nin yazısı sahiden çok ağır.

Yazar sadece Muhsin Ertuğrul'u hedef almakla kalmamış, tiyatroda doğal kabiliyet döneminin kapandığından, eğitim görmemiş kimselerin *Hamlet* gibi oyunları oynamak üzere sahneye çıkmalarının uygun olmadığından, bu seviyeye gelinene kadar bu tür oyunların sahneye konulmaması gerektiğinden söz etmiş.

Yenilir yutulur laflar değildi Ezine'nin ettikleri.

Durum haliyle oyunda rol alan tüm sanatçıların canını sıkıyor. Canı sıkılanlardan biri de Cahide.

Akşamüzeri, tiyatronun fuayesinde laflama fırsatı bulduğu-muzda, Cahide “Çok üzüldüm Cevdet. Marcel de üzüldü. Sence de büyük bir haksızlık değil mi Celâleddin Ezine’nin yaptığı?” diye sordu.

Aynı fikirde olduğumu ama çok da kendi üzerine alınmaması gerektiğini söyledim.

Nihayetinde filler tepişiyor, olan kendisi gibi çimenlere oluyordu. Gerçekten de öyleydi. Babiâli’de Muhsin Hoca’yı çekemeyen epey miktarda yazar, çizer vardı. Bunların ortak özelliği, hocanın Türkiye’de tiyatroyu tekel gibi yönetmesinden, bir başka deyişle kendilerine fırsat tanımamasından duydukları mutsuzluktu. On-lara göre, Muhsin Hoca özellikle de yerli oyun seçiminde, bir tek ölçüt kullanıyordu: Kendi beğendikleri.

Cahide’ye bu düşüncelerimi hiçbir yerde söylememesi kaydıyla naklettikten sonra “Hoca İstanbul’un en önemli tiyatro adamı. Ayrıca Ankara’da Devlet Tiyatrosu’nda dersler veriyor. İki tiyatro dergisi çıkartıyor. Kıskanıyor haliyle insanlar. Daha işin başında-yız. Göreceksin, mesele daha da büyüyecek” dedim.

“Nasıl yani?”

“Bir kere hoca Ezine’ye karşı çok ağır bir cevap hazırlıyor. Sa-bahtan bu yana birlikteyiz. Yazısını kısmen tamamladı. Tamam-ladığı kısmı okudum. Aşırı sert. Kavgaya dışarıdan katılanlar da olacak. Münakaşa bir tür Muhsin severler ve sevmeyenler kavgası halini alacak. Göreceksin, önümüzdeki günlerde basın ve tiyatro dünyamız kan revan içinde kalacak.”

Cahide söylediklerimi can kulağıyla dinlemişti.

“Çok önemli bu söylediklerin. Sadece Marcel’le paylaşsam olur mu?”

Bir saniye içinde düşüncesini geliştirdi Cahide.

“Ne dersin, yine bir araya gelelim mi? Marcel senin düşüncelerine çok önem veriyor.”

Cahide’ydi soruyu soran. Hayır diyemezdim.

“Bir şartla. Yalıda anlatmaya başladığın hayat hikâyesinin geri kalanını da anlatacaksın.”

Biraz düşündü arkadaşım ve gülerek “Olur” dedi.

Cahide'ye evet dediğimin ertesi günü Marcel aradı. "Müsaitseniz bu akşam aldırayım mı sizi?" diye sordu. Müsaittim.

Şoförü, Sıraselviler Caddesi'ndeki dairemin kapısını tam kararlaştırdığımız saatte çaldı.

Yalıya gideceğimizi düşünürken, birkaç dakika içinde kendimi Ayaspaşa'nın ünlü apartmanlarından Ankara Palas'ta, Marcel'in dairesinde buldum.

Kendisi tarafından kapıda karşılandığımda ilk olarak "Bilseydim yürüyerek gelirdim. O kadar yakınız ki birbirimize. Ben şu rada Sıraselviler Caddesi'nde oturuyorum" dedim.

"Olsun" dedi, nazik bir ev sahibi olarak paltomu alırken.

Paltomu hemen yanında bekleyen hizmetçiye teslim ederken de "Bizde misafire önem verilir" diye eklemeye bulundu.

"Bizde" derken Ermeni olmasına mı yoksa yüksek sınıftan gelmesine mi vurgu yapmıştı, anlayamadım. Tabii gelişigüzel bir laf da olabilirdi.

Marcel önüme düşüp salona geçmemizi sağladı.

"Kışları burayı tercih ediyorum. Yalı üşütüyor tahmin edebileceğiniz gibi. Yaz kış rutubetli oluyor. Yazın tahammül edilebilir derecede ama kışın, mümkün değil yaşanmaz bir yalıda."

Marcel tahmin edebileceğimi düşünmüştü bütün bu söylediklerini ama edemezdim. Tersine, yalıların mevsimsel durumlarının olabileceği, o dakikaya kadar aklımın ucundan bile geçmemişi.

Marcel salona girip önümden çekilince apartman değil saray dairesinde olduğumu düşündüm. Yalıda olduğu gibi yine nutkum tutuldu.

Büyük salonun küçük bir kısmını kaplayan masa üç kişiye göre hazırlanmıştı.

Ortada görünmediğine göre, Cahide akşam için hazırlanıyor olmalıydı.

“Ben viski içiyorum, hayır demezseniz bir damla da sizin için koyacağım.”

Marcel öyle bir sormuştu ki hayır diyemedim.

Viskim hazırlanırken, beynim yine irademin dışında çalışmaya başladı.

Aramızda altı yaş fark vardı. Otuz bir yaşındaydı Marcel. Bense Cahide'den sadece üç yaş büyüktüm. Yirmi beşimi sürüyordum.

Zengin ötesi Gevrekyanların, kızları sayılmazsa, biricik vâri-siydi Marcel.

Acaba Cahide'yi sahiden seviyor muydu bu adam?

Yoksa, Cahide'nin Marcel nezdindeki değeri tavandaki avize, yerdeki Acem halısı veya sağa sola, paraya kıyılarak serpiştirilmiş süs eşyaları gibi miydi?

Genç işadaminin Cahide'ye dair yaklaşımının, Marcel ne alırsa en güzelini, en iyisini, en pahalısını alır kıvamında bir sevgi olduğundan kuşkulanmıyor değildim.

Karar verilmesi hakikaten zor bir konuydu üzerinde düşündüğüm.

Aklım Marcel'in Benli Belkıs'la olan aşkına gitti.

Perizat'la yakınlaşmaya başlayana kadar Belkıs'a da büyük bir aşk duymamış mıydı yakışıklı prens?

Benli Belkıs, kız kardeşi Perizat'la Marcel arasındaki ilişkiyi anlayınca usulet ve suhuletle aradan çekilmiş ama sağda solda şu dedikoduyu üretmekten geri durmamıştı:

“Marcel, arada aşk olmadan sevişmeyi öğretti bana. Büyük bir kazanç değil mi?”

Bu dedikodu magazinciler tarafından ortaya saçılmış, ne Belkıs ne Perizat ne de Marcel tarafından yalanlanmıştı.

Tersine, Marcel önceleri Belkıs'la olduğu gibi, bu kez de sosyete mekânlarında Perizat'la çalım satmaya başlamıştı.

Bütün bu bilgiler alttan alta canımı sıkıyor, Marcel'i gözüm-den düşürüyor.

Aslında normalim böyle değil. Kimin nasıl yaşadığı zerre kadar umurumda olmaz. Hele söz konusu olan zengin züppelerse, üzerinde düşünmeye bile gerek duymam, burun kıvrır geçerim.

Okuması yazması olanlara, mesela edebiyatçılara ve şairlere dair dedikodulara biraz daha fazla kulak kabarttığım doğrudur. Çünkü, bu dedikoduların izlerini eserlerinde sürmek ilginç gelir.

Demek istediğim, Cahide'yi düşünüyor olmasam, Benli Belkıs, Marcel, Perizat üçgeni aklıma bile gelmez.

Böyle düşündüğüm zamanlarda, Cahide'nin, Marcel'in geçmişine dair ne kadar bilgi sahibi olduğunu merak ediyordum.

Hiç konuşmamıştık bu tür konular üzerine. Kendime yakıştıramazdım doğrusu bu tür dedikodular açmayı ve sürdürmeyi.

Ama şunu itiraf etmeliyim:

Kim bilir, diyorum kendime, belki Cahide bir gün tıpkı Talât'tan bahsederken olduğu gibi başını yine omzuma koyar, hem ağlar hem anlatır.

Marcel sol elindeki içinde buz da olan viski kadehini bana doğru uzatırken, sağ elindekini “Şerefel!” diyerek kaldırdı.

Cahide tam da o anda ve şahane bir şıklıkla salona girince Marcel’e cevap veremedim.

Neyse ki “Hoş geldin” diyerek oturmakta olduğum koltuğa doğru süzüldü de ayağa kalkmak zorunda kaldım ve tuhaf ötesi durumumdan kurtuldum.

Cahide yanağıma bir öpücük kondururken biraz sıkılgan bir edayla “Teşekkür ederim davetiniz için” dedim.

“Marcel’in fikriydi...” dedi Cahide. “Seninle konuşmak istedikleri varmış.”

Viski faslını çok uzatmadık. Kadehlerimizdekini bitirip yemek masasına geçtik.

Marcel, havalansın diye sürahiye alınmış şarabın servisini biz-zat yaptı. Bu arada söyleyecekleri de vardı.

“Önceden birkaç şişesini denediğim için rahatlıkla söylüyorum, şahane bir şarap içeceğiz. Château Margaux. Fransa’daki müşterimden rica ettim, birkaç kasa gönderdi.”

“Château Margaux’ya en çok yakışacak yemek chateaubriandır” dedi, mutfaktan hazır halde getirilen tabaklar önümüze konulurken, yine Marcel.

Cahide Marcel'in bu laflarının üzerine tebessüm etti. Kadehinden bir yudum şarap aldıktan sonra, tiyatro sahnesindeymiş gibi konuştu.

“Dana bonfileden yapılır. Hayvanın sırt kısmının altında yer alır ve bir danadan en çok iki kilo çıkar.”

Arkadaşımın ne demeye çalıştığını tam anlamamıştım ama Marcel'e gönderme yaptığının farkındaydım.

Marcel bir şey söylemeyince Cahide kaldığı yerden devam etti.

“Marcel'le yeme içme kültürü üzerine çalışıyoruz. Daha doğrusu o bilgilerini benimle severek paylaşıyor.”

Şimdi anlamıştım Cahide'nin ne demek istediğini. Başımı yavaşça çevirip Marcel'e baktım. Ne diyeceğini merak etmiştim.

Başta biraz bozulmuş gibi göründüyse de hemen toparlandı, ayağa kalktı, ilerideki etajerin üzerinde bulunan bir dosyayı alıp geldi. İçinden bir gazete kupürü çıkardı, önüme koydu.

“Bunu gördünüz mü? Yeni.”

Tan gazetesinden kesilmiş kupürün yazarı Refi' Cevad Ulunay'dı.

“Gözümünden kaçmış” dedim hemen.

Kupürde bir cümlenin altını çizmişti Marcel. İlk gözüme çarpan o birkaç satır olduğu için, yüksek sesle okudum.

“Cahide Sonku'nun rolü önemli olmamasına rağmen onun tiyatro mevsimine iyi başladığı söylenebilir.”

Başımı kaldırıp Cahide'ye baktım, gülümsüyordu.

Marcel “Yazı çok uzun, en önemli kısmı okudunuz. Gerisini özetleyeyim isterseniz” dedi.

Ağzımdan “Lütfen” lafı çıkar çıkmaz anlatmaya koyuldu.

“Ulunay hem nalına hem mihına vurmuş. Muhsin Ertuğrul'un eleştirileri cevaplama üslubuna çok takılmış. Ezine ve Safa'yı da eleştirilerinde acımasız bulmuş. Bu arada dekor, kostümler ve öteki oyuncularından da söz etmiş.”

Serde dergicilik ve yazarlık var ya en çok bu nedenle, kupürün çıktığı dosyayı işaret edip “İçinde başka neler var?” diye sordum Marcel’e.

“Bu dosyayı Cahide için yaptırıyorum. Bir çalışanım her gün bütün gazeteleri, dergileri tarıyor, kupürleri kesip dosya kâğıtlarına yapııştırıyor.”

“Bakabilir miyim?”

“Tabii.”

Dosya epey kabarıktı. Dikkatimi çeken kupürlerden biri Selâmi İzzet Sedes’in *Akşam* gazetesine yazdığı makale oldu. Yazının başlığı “Aptal”dı. “Şehir Tiyatrosu Temsilleri” üst başlığının altında yer aldığı için, yazının muhteviyatı hakkında fikir veriyor, bu nedenle de rahatsız etmiyordu.

Yazıda Cahide’nin çok güzel bir portresi kullanılmış, resmin altına “Büyük sanatkârimız Cahide Sonku” yazılmıştı.

“Bende yok bu kupür” dedim ve der demez de çok mahcup oldum.

Sanki Cahide’ye dair bir arşiv yapıyormuşum gibi olmuştu. Düzeltmem gerekiyordu. Bir şekilde, kendimi düştüğüm durumdan kurtarmalıyım.

“İyi bir arşivim var, bütün tiyatro ve sinema sanatçılarıyla ilgili.”

Marcel kurtuluşum yolunda yardımını esirgemedi.

“Söz, bu kupürden bir tane göndereceğim size.”

Sedes’in yazısı olan kupürde de birkaç satırın altını çizmişti Marcel.

İçimden okuduğumu görünce “Yüksek sesle okuyun lütfen. Biz de dinleyelim” dedi.

“Fransızların beynelmilel şöhret yaptığı İda Rubinstein ünlü eser *Apta’l*’ı sadece bir gece oynadı. Cahide Sonku belki otuz defa aynı heyecanı duyup duyuracaktır. Cahide’nin kadrini bilelim. Cahide’nin kadrini bilmeyenler tiyatronun kadrini bilmeyen zavallılardır. Cahide’ye dil uzatanlara ise Cahide küçükdillerini yuturmasını bilir. Bunu bildiğini de bu sefer ispat etti.”

İlk paragrafı okuduktan sonra başımı kaldırıp Cahide’ye baktım, gözleri parlıyordu.

Sanki içimi okumuş gibi “Hayır...” dedi. “Okuduğun bölüm nedeniyle değil, şaraptan parlıyor gözlerim.”

Marcel de ben de tebessüm ettik.

Rahatlıkla, ikinci altı çizili paragrafa geçebilirdim.

“Cahide *Cürüm ve Ceza*’da ıstırapları ışitan bir akşam yıldızı, yeislerin üzerinde esen bir ilkbahar havası kadar güzeldi.”

Elimdeki kupürü dosyaya koydum, kapağını kapattım ve kalıp az önce Marcel’in aldığı yere bıraktım.

Marcel kadehlerimize şarap takviyesinde bulundu ve “Cahide’ye!” diyerek kadehini kaldırdı.

Onunla aynı tonlamayı kullanıp “Cahide’ye!” dedim.

Cahide ikimizi birden “Mutluluğa!” diyerek cevapladı.

Gece çok ilerlemeden, Cahide’ye, beni davet ederken verdiği sözü hatırlattım.

Marcel ondan önce davrandı ve “Hangi söz?” diye sordu.

“Cahide yarıda bırakmıştı hani yalıda. Çocukluk yıllarını anlatıyordu.”

Şarap kadehlerimizi alıp koltuklarımıza geçtik.

Marcel yemek masasını toplayan hizmetçiden bir şişe daha şarap istedi.

“Nerede kalmıştık?”

Soruyu Cahide sormuştu. Marcel’le birbirimize baktık ve aynı anda “Kardeşinde” dedik.

Biraz daha detay vermem gerektiğini düşünerek “Kardeşinle anlaşıyorlardın ya hani?” diye bir eklemede bulundum.

Necdet tifo olmuş, ölümün kıyısından dönmüştü.

Ardından bu kez de anneannesi yatağa düşmüştü. Zor günleri uzun sürmemişti yaşlı kadının.

Şimdi artık dört kişiydiler.

Annesi günden güne zayıflıyor, dedesiye elden ayaktan düşüyordu.

Eskinin o muhteşem Çorapsız İbrahim Paşa’sı gitmiş, arkasında, kuytularda dolaşmaya çalışan, sessiz sedasız bir ihtiyar bırakmıştı.

Cahide’ye göre, ablası eskiden de çok geçimsizdi ama tifo hastalığını yenmesi için kendisine gösterilen ilgi onu aynı zamanda küstah biri haline getirmişti. Aynı evde yaşıyor olmalarına rağmen Cahide’yi yok sayıyor, evin yegâne çocuğuymuş gibi davranıyordu.

Yaşça küçük olmasına rağmen daha güçlü bir çocuk olan Cahide, neredeyse bütün savaşlarında ablasını alt etmeyi beceriyordu. Bir keresinde, taşla başını bile yarmıştı Necdet'in.

Yaşıtlarından daha gösterişli ve güzel bir çocuktuk Cahide. Bu özelliği sayesinde, okulda sahneye konulacak temsil için peri kızı olarak seçilmişti.

Hayriye Hanım'ın çok hoşuna gitmişti kızının müsamerede rol alacak olması. Hemen dikiş makinesinin başına oturmuş, güzel kızı için şahane bir peri kızı kostümünü dikmişti.

Ama oynayamayacaktı bu oyunda Cahide.

Bir akşamüzeri, ahşap evlerden birinde başlayacak yangın etraftaki evlere de sıçrayacak, onların evi ne kadar ulaşacaktı.

Paşa dedesi, annesi ve kız kardeşiyle birlikte, Cahide, kelimenin tam anlamıyla kendini sokakta bulacaktı.

Cahide'ye göre, ailesinin asıl büyük yıkım günleri tam da böyle başlamıştı.

Kendileriyle birlikte Yemen'den İstanbul'a göçmüş olan komşu ve akraba evlerinde birkaç gece geçirdikten sonra, paşa dedesi emekli maaşının elverdiği ölçüde, başlarını sokabilecekleri bir yer aramıştı.

Tek katlı ve tek odalı bir izbede yaşayacaklardı artık.

Ellerinde kıymetli olan ne varsa evleriyle birlikte yandığı için, sığır düştü Cahide'nin ailesi.

Etraftan yardımcı olmaya çalışanlar da kısa bir süre sonra ellerini eteklerini çekmişlerdi üzerlerinden.

Çorapsız İbrahim Paşa, önce eşini ardından evini kaybetmenin verdiği acıyla küçüldükçe küçülmüştü.

Çok geçmeden kalp krizi geçirecek, kızını ve iki torununu geride bırakacaktı.

Dili damağı kurumuştı Cahide'nin anlatırken.

Marcel şarap kadehine takviyede bulunmuş "Yorulduysan sonra devam et" demişti.

"Olur" diye cevapladı onu Cahide. Az sonra "Gecenizi berbat ettim yine değil mi?" diye sordu.

Marcel de ben de derhal "Hayır" dedik Cahide'ye.

Gerçekten de dinlemek istiyordum Cahide'yi.

Bence, anlatacakları anlattıklarından daha önemli olacaktı. Ama olmamıştı işte.

Yine tamamlayamamıştı hikâyesini Cahide.

Marcel yemekte verdiği sözü tuttu ve kendisinde olan bende olmayan kupürü gönderdi.

O kupür de ötekiler gibi, Cahide'ye dair arşivimde yerini aldı.

Dediğim gibi, çalışma odamın her yanı Cahide'yle bezeli.

Duvarlarda kimileri çerçevelenmiş portreleri, sinema afişleri, dergi kapakları asılı.

Kupür arşivleri, rol aldığı tiyatro oyunlarının ve filmlerin senaryoları dosyalanmış halde raflarımda duruyor.

Bu eserlerin bazılarında benim küçük notlarım da var.

Aslında, sadece onun değil benim tarihim de sayılır bütün bu yazı, çizi.

Birlikte az oyun ve senaryo üzerine çalışmadık Cahide'yle...

Bazen tiyatronun bir köşesinde ya da onun evinde veya İstiklal'de bir pastanede...

Bazen Boğaziçi'nde bir çayhanede...

Cahide, sihriyle birçok başka erkeği olduğu gibi beni de büyülemişti.

Bunu o günlerde kabul ediyordum, aradan bunca zaman geçtikten sonra, bugün, büyük bir içtenlikle söylüyorum.

O günden bugüne, ben Cahide'yi çok sevdim.

**Aradaki tek fark, o zamanlar geçici olduğunu düşünmemdi.
Sanki zaman geçecek, bir gün her şey düzelecek, herkes kendi
yoluna gidecekti.**

**Kısmen doğru çıktı bu düşüncelerim.
Günü geldi, Cahide kendi yoluna gitti.
Ben yerimden kıpırdayamadım.**

**Cahide'nin çekim gücünden, yirmili yaşlarımdan bu yana
sıyrılabilmiş değilim.**

**Bugün, bu masada, kendime ait Cahide Sonku Kütüphanesi'nin
orta yerinde çalışırken, Cahide'yle olduğu gibi kendimle
de yüzleşiyorum.**

**Şu ana kadar yazdıklarım ve bundan sonra yazacaklarım
tam da bu nedenle kırk küsur yıllık tarihim aynı zamanda.**

**Tıpkı, Marcel'in gönderdiği, bir süre masamın üzerinde tut-
tuktan sonra itinayla dosyaladığım ve şu anda yine elimde olan,
arada bir dönülüp bakarak yıprattığım bu kupür gibi.**

**Cahide'yle ilgili hiçbir gazete kupürü ya da öteki basılı
materyal, benim için sadece yazı malzemesi olmaktan ibaret
değil.**

**Tek tek her biri, kişisel tarihimin en önemli parçaları.
Ve itiraf etmeliyim ki tarihim de zaten Cahide'den ibaret.
Hastalıklı bir durum mu sözünü ettiğim?
Olabilir. Belki de öyledir. Hatta, evet bile diyebilirim.
Ne fark eder?**

Mesela bu kupür...

Beni bugünden alıyor, kırk yıl kadar öncesine, Marcel'in Ayaspaşa'daki dairesine ve daha nerelere götürüyor.

Bu arada, bazı zamanlar çalışmamı çok şahsileştirdiğim gibi bir kaygıya kapılmıyor değilim.

Sonra rahatlatıyorum kendimi.

Aslında, kim kaleme alıyor olursa olsun, içinde ben olmadan Cahide'nin hayatı yazılamaz.

Gazeteci çocuğun “Almanlar Moskova’ya dayandı!” diye bağırarak koşturduğunu görünce bir gazete aldım.

Ufaklık doğru söylüyordu. *Cumhuriyet* gazetesinin birinci sayfası, dünyada sanki başka bir şey olmuyormuş gibi baştan sona savaş haberlerine ayrılmıştı.

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti Alman-Sovyet Harbi karşısında tarafsızlığını ilan etmiş, Alman, Rumen, Fin kıtaları Sovyet topraklarında epey ilerlemiş, Churchill Sovyetleri müttefik ilan etmiş, İtalya Sovyetlere savaş açmıştı.

Bir günün gazetesinde bu kadar çok gelişmeyi bir arada görmek alışıldık bir durum değildi.

Gazetede Hitler, Churchill ve Stalin’in fotoğraflarının yanı sıra kocaman da bir harita vardı.

Dikkatle incelediğimde gördüğüm, Almanya ve müttefiklerinin Sovyet topraklarında bütün cephelerde ilerlemiş olduğuydu. O kadar ki Moskova’ya doksan kilometreleri kalmıştı.

Alman birlikleri 22 Haziran’da girdikleri Sovyetler Birliği topraklarında epey yol kat etmiş gibi görünüyordu.

Bu da Barbarossa Harekâtı’nın başarıyla sonuçlanacağını işareti gibiydi.

Perde ve Sahne’nin yazıhanesinde, Muhsin Ertuğrul Bey’i kahvesini içip gazetesini okurken buldum.

“Günaydın, erkencisiniz.”

“Günaydın Cevdet, anlaşılan okumuşsun gazeteyi” dedi, koltuk altımdaki *Cumhuriyet*’i işaret ederek.

“Evet. Galiba Sovyetler kaybediyor.”

Muhsin Hoca “Bu tür bir yargıda bulunmak için çok erken” diye cevapladı sözlerimi.

“Neden? Gazeteye bakılacak olursa...”

Hoca sözümü kestiği gibi nefesimin de kesilmesine yol açacak bir yorumda bulundu:

“Ekim ayındayız. Rusya’da kış daha en soğuk yüzünü göstermedi. Stalin, Rusların yüzlerce yıldır uyguladıkları planı uyuluyor. Kış aylarında, düşmanı Rusya’nın o ünlü soğuklarına çekiyor. Öyle soğuk olur ki bırak savaşmayı, nefes bile alamazsın. Napoléon da düşmüştü bu tuzağa.”

Çok şaşırmıştım Muhsin Bey’in söylediklerine. Şaşkınlığımdan istifade etti.

“Haydi çayını al, karşıma otur. Yarın sabah Ankara’ya gitmem gerekiyor. Malum ders vermem lazım. İşimiz çok.”

Uzun bir konuşmadan sonra, Elhamra Apartmanı’nın cümle kapısından çıkarken içim içime sığmıyordu.

Hollywood oyuncularının yaptığı gibi havaya sıçrayıp iki ayağımlı birbirine vurmak isteğiyle dolduysam da nerede bende o kabiliyet?

Sevinmemin nedeni, *Kıskanç*’ isimli yeni bir filme başlayacak olmamız.

Muhsin Bey’e daha önce çektiği filmlerde yardımcı olmuştum. Yeni bir projesi vardı ve bu film için de benden destek istedi.

* *Kıskanç* 1942 yılında gösterime girdi.

Ayaklarımın en azından hayalimde yerden kesilmesinin bir başka nedeni, kısıtlı bütçemin kısmen de olsa rahatlayacak olmasıydı.

Kaldı ki filmde Muhsin Ertuğrul'un karşısında Cahide oynayacak, bu vesileyle onu her gün görecektim.

Tabii bundan henüz Cahide'nin haberi yoktu. Aslında, Neyyire Hanım'ı saymazsak benim dışımda haberi olan sadece Nâzım Hikmet'ti ve o da filmin senaryosunu hocaya bir gün önce teslim etmişti.

Koltuğumun altındaki dosyada, Nâzım Hikmet'in daktilosundan çıkma metin vardı ve hoca çalışmaya bu metni yirmi nüsha çoğaltarak başlamamı tavsiye etmişti.

Ayrıca elime bir de liste tutuşturmuş, ismi yazılı olanların her biriyle temas kurarak kendisine yönlendirmemi istemişti.

Temas kuracağım artistler kendileri için nasıl bir rol düşünüldüğünü sorarlarsa, hocayla konuşmalarını söyleyecektim.

Filmin oyunculara dağıtılacak kopyalarını elde etmek için, Nâzım Hikmet'in yazdığı senaryoyu, bu kez basılmaya uygun bir teknikle daktilo etme işine giriştim.

Bu tekniğe göre, özel olarak hazırlanmış negatif kopya teksir makinesinin tamburuna takılıyor, gerekirse yüz sayfaya kadar çoğaltılabiliyordu. Çoğaltma işlemini Tepebaşı Dram için alınmış yeni makinede yapacaktım.

Birkaç gün süreyle evimde çalışırken, tabiatıyla hep Cahide'yi düşündüm.

Filmdeki adı Nuriye'ydi, evin hizmetçisiydi ve eşini kaybeden Cevdet'le evlenip hanımefendi olacaktı. Güzel ama ahlakça zayıftı. Para harcamaya ve erkeklere karşı aşırı düşkünlüğü vardı.

Nuriye, bir bakışıyla evin beyini avucunun içine alma kabiliyetine sahipti. Tam Cahide'ye göre yazılmış bir roldü.

"Aslında..." diye düşünüyordum mumlu kâğıda senaryoyu kopya ederken. "Tıpkı Nuriye gibi, isteseydi beni de hocayı da avucunun içine rahatlıkla alabilirdi Cahide. İstemediği için almadı."

Bazı kadınlar böyledir. Siz istediğiniz kadar zekânızla, aklınızla, bilginizle, kariyerinizle, toplum nezdindeki saygın yerinizle konuşun, onlar için havacıva anlamı taşır.

Böyle düşündüğümde, Cahide ile Marcel'in ilişkilerinde seçen tarafın kim olduğu konusunda ikileme düşünüyorum.

Acaba, diyorum arada bir kendime, gerçekte zampara olan Marcel mi yoksa Cahide mi?

Kafamda evirip çevirdiğim için mi aklıma geldi bilmiyorum ama Cahide'nin sadece bana anlattığı çok özel bir hikâyesi var. Hikâyeyi tam olarak hatırlayabilmek için mumlu kâğıda yazmaya ara veriyor, kendime bir kahve yapıyorum.

“Kadınlardan biri yorganı annemin başına çekti. İşte o anda her şeyin bittiğini anladım. Annem yoktu artık. Yapayalnızdım. Üzüntü ve korku içinde evden fırladım. Soluğu tiyatroda aldım. Perdenin açılmasına on dakika kalmıştı. Biri annemin durumunu sordu. Hıçkırıklarla ağlamaya başladım. Hiç unutmuyorum, Cemal Reşit Bey ve Ekrem Reşit Bey eve gitmemi emrettiler. Hayır, dedim. Oynayacağım. O günlerde *Adalar** isimli revüyü sahneye koyuyoruz. Oyunumu oynadım, evime öyle gittim... Annemi defnetmemizin üzerinden saatler geçmemişti ki Talât kendisiyle evlenmem için baskıda bulunmaya başladı. Gittim, Cezmi Bey'in** karşısına dikildim. Biliyordum, benimle birlikte olmak istiyordu. ‘Cezmi Ağabey, benimle evlenir misin, yalnız yaşamak istemiyorum. Nikâhla beni. Bu iş olsun bitsin. Hadi bugünden tezi yok,

* *Adalar* revüsünün metni Ekrem Reşit Rey tarafından yazılmıştı. Bestesi Cemal Reşit Rey tarafından yapıldı. İlk olarak 1934 yılında Büyükaada Yat Kulübü'nün bahçesinde sahnelendi. Revüde Büyükaada'yı Semiha Berksoy, Heybeliada'yı Feriha Tevfik, Kınalıada'yı Cahide Sonku, Yassıada'yı Hazım Körmükçü, Sivriada'yı ise Vasfi Rıza Zobu canlandırdı.

** Cezmi Ar 1898-1976 yılları arasında yaşadı. İlk filmini 1922 yılında çekti. 1928'den itibaren Muhsin Ertuğrul ile çalışmaya başladı. Türk sinemasının ilk görüntü yönetmeni ve kameramanı. Altmış civarında filme imza attı.

muamelelere başla...' dedim. Adamcağız şaşırmıştı. 'Cahide kızım, sen şimdi acılısın. Anneni kaybettin. Yalnız kalmaktan korkuyorsun. Bana da bir kurtarıcı gözüyle baktığını biliyorum. Kendini toparlayınca böyle bir karar verdiğin için pişman olacaksın. Seni, pişmanlık duyacağın bir karar vermekten men ederim...' dedi."

Çok iyi hatırlıyordum Cahide'nin anlattıklarını.

Aslında hikâyenin öncesi de vardı.

Bir gün Muhsin ve Cezmi Bey, Tepebaşı Dram'da şaşkınlıktan dillerini yutmuş gibi bakmışlardı Cahide'ye. Çünkü, karşılına ilk kez sarı saçlarıyla çıkmıştı. Saçlarını nasıl boyadığını sorduklarında aldıkları cevaba daha da çok şaşıracaklardı:

"Kendim boyadım efendim. Yumurta sarısı ve oksijenli su ile."

Mahvettiği saçları düzelsin diye Cahide derhal kuaföre gönderilecek, saçları yine sarıya ama bu kez usulüne uygun boyatılacaktı.

Öte yandan, Cahide saçlarını sarıya boyayarak, farkında bile olmadan, sinema dünyasının bu çok önemli iki adamının bir konuda düşünmesini sağlamıştı.

Yeni sarı saçlarıyla kuaförden dönen Cahide'yi Cezmi Bey derhal *Cici Berber* oyununda dekor olarak kullanılan döner berber koltuğuna oturmuş, sağa sola çevirmiş, sonra gidip Muhsin Bey'in kulağına bir şeyler fısıldamıştı.

İki arkadaşın kulaktan kulağa konuşmasından sonra, Muhsin Hoca Cahide'ye dönmüş, "Seni *Söz Bir Allah Bir* filminde başrolde oynatmaya karar verdik" demişti.

* *Söz Bir Allah Bir* 1933 yılında gösterime girdi. İpek Film'in yapımcılığında, filmin yönetmenliğini Muhsin Ertuğrul üslendi. Senaryosu Nâzım Hikmet tarafından yazılan filmin müziklerini Muhlis Sabahattin Ezgi, görüntü yönetmenliğini Cezmi Ar yaptı.

Hoca Cahide'ye ayrıca kaç para kazanacağını da söyleyecekti.
“Filmin çekimi boyunca haftalığın elli lira olacak.”

Cahide'nin bir ara anlattığı bu hikâyeyi hatırlamış ve kahvemi içmiş olarak, Nâzım Hikmet'in senaryosunu mumlu kâğıda aktarmaya devam edebilirdim.

* Aynı tarihte bir ortaokul öğretmenin maaşı yüz kırk dört liraydı.

Sütratle 1941 yılının sonuna yaklaşıyorduk. Dünya kan revan içindeydi ama Tepebaşı Dram'da oyunlar aralıksız oynanıyordu.

Nâzım Hikmet'in senaryosunu yazdığı filmin çekimleri için de son saymaya başlamıştık.

Magazin yazarlarının gözü Cahide ve Marcel'in üzerindeydi. Ne yiyorlar, içiyorlar, nerelere gidiyorlar, Marcel Cahide'ye hangi pahalı hediyeyi aldı, her gün yazılıyor, çiziliyor, konuşuluyordu.

Kimi söylentilere göre, ünlü playboy, sevgilisine biri yazlık iki ev satın almış, üstelik altına son model bir araba çekmişti. Cahide'nin kürklerinin sayısını, kendisi dahil kimse bilmiyordu.

Böyle yaşadıkları için, isteseler de istemeseler de Cahide-Marcel çifti bütün dikkatleri üzerlerine toplamış oluyorlardı.

Talât da sinir krizleri geçirmeye devam ediyordu haliyle. Keşke canı sıkılan sadece Talât'tan ibaret kalabilseydi.

Bir akşam, Cahide'yi tiyatrodan alı al moru mor gördüm.

Muhsin Ertuğrul'un odasıdaydım ve hocayı aradığı için kapıyı açıp içeriye bakmış, beni görünce selam bile vermeden "Hoca yok mu?" diye sormuştu.

"Sana da merhaba Cahide" dedim o böyle davranınca. Derhal toparlandı.

“Kusura bakma Cevdet. Canım o kadar sıkkın ki ne yaptığımı, yapacağımı bilmiyorum.”

“Hayrola?”

“Talât’ın işleri. Tiyatroda aleyhimde kazan kaynatıyor.”

“Ne kazanı? Benim neden haberim yok?”

Cahide kapıda, ben teksir makinesinin başında uzaktan birbirimize sesimizi duyurmaya çalışırken arkada hoca belirdi. Cahide’nin sırtına parmağıyla dokunup yol istedi.

“Hah!” dedi Cahide. “Ben de sizi arıyordum hocam.”

“Buldun işte. Müsaade et geçeyim içeriye, sen de gel.”

Cahide içeriye doğru yürürken hoca onun etrafından dolaştı, koltuğuna yöneldi.

Bir bakışla çıkmam gerekip gerekmediğini sordum.

“Cevdet, sen işine biraz sonra devam et. Benim Cahide’yle konuşmam gereken küçük bir mesele var.”

Benim bilmediğim, Cahide’nin yeni öğrendiği ve sinirlendiği mesele her neyse, hoca belli ki vâkıftı.

Teksir makinesini olduğu gibi bırakıp odadan çıktım.

Hocayla işi bittikten sonra, Cahide oyalanmakta olduğum fuayeye gelmiş, oyundan sonra kalmamı rica etmişti. Kalacağımı söylemiştim. Çıkışta buluştuk.

Cahide, kapıda beklemekte olan otomobilini şoförüyle birlikte gönderdi, Tepebaşı’ndan Taksim’e doğru yürümeye koyulduk.

Az önce geride bıraktığı oyunda hiçbir şey hissettirmemiş olmasına karşın, Cahide enikonu kriz geçiriyordu.

“Ne oldu?” dedim en sakinleştirici halimle.

“Mahmut Moralı kapıya haber bırakmıştı, mutlaka beni görsün diye. Gördüm. Cahide sana kütü bir haberim var dedi.”

“Neymiş kötü haberi?”

“Aynen şunları söyledi: Bizim arkadaşlar bir gayrimüslim ile yaşadığını öğrenmişler. Senin tiyatrodaki kalmanın doğru olmaya-
cağını söyleyip duruyorlar. Mesele büyürse tiyatrodan ayrılmak
zorunda kalabilirsin.”

Cahide’nin anlattıklarına hakikaten çok şaşırmıştım.

“Bu kadar mı?”

Arkadaşım, lafının gerisini kendi yorumuyla getirdi.

“Çok şaşırmadım doğrusu. Yerimde gözü olanların beni kapana
kısırmak için alçakça planlar hazırladıklarını tahmin ediyordum.
Karşıma geçip düşüncelerini açıkça söylemeye cesaret edemezler.
Yapacakları, böyle arkamdan dolap çevirmekten ibaret kalır. Sen de
gördün, hocayla konuşmaya onun bu dolaplardan haberdar olup ol-
madığını öğrenmek için geldim. Meğerse konuşmalar yeni değişmiş.
Arkadaş diye bağıma bastıklarını, Talât’ın kışkırtmasıyla meseleyi
yukarılara, hocaların da üstündekilere, belediye reisine kadar taşımış-
lar. Yukarıdan Muhsin Bey’e baskı yapılmış. O da Cahide giderse ben
de giderim diyerek ağırlığını koymuş. Bir dolu nasihat etti bana.”

“Şimdi daha çok sevdim işte Muhsin Bey’i. Nasihat olarak ne-
ler söyledi?”

“Senin siyah önlüğün, tertemiz beyaz yakanla tiyatroya gel-
diğin günü asla unutmam Cahide dedi. Ne giyersen giy, istersen
elmaslar, kürkler içinde ol ama senin en güzel kıyafetin o siyah
önlüğünle beyaz yakandı. Ben o Cahide’yi yetiştirmeye devam et-
mek istiyorum dedi.”

Hoca büyük adamdı. Bir yandan Cahide’yi korumuş, bu vesi-
leyle ona doğru yolu da göstermişti.

Cahide ne kadar farkındaydı bilmiyorum ama Muhsin Bey’le
yaptığı bu konuşma onun tiyatroya daha çok bağlanmasını, çalış-
ma azmini artırmasını sağlayacaktı.

Ayrıca Muhsin Hoca bir önemli davranış daha göstermiş, Cahide'nin özel hayatına zerre kadar müdahalede bulunmamıştı. "Bravo hocaya" dedim.

Cahide "Evet, gerçekten de öyle. Saygım bir kat daha arttı kendisine" dedi.

Konuşmasının bu noktasında Cahide durdu, düşündü ve "Bir kere de ne zaman artmıştı saygım biliyor musun?" dedi.

"Ne zaman?"

"Atatürk'ün tiyatroya geldiği gün. Bir sabah tiyatroya, Atatürk'ün o akşam oynayacağımız *Aşk Mektebi* isimli opereti seyretmeye geleceği söylendi. Hepimiz heyecanlandık. Sabahtan akşama kadar prova yaptık. Sadece biz değil Muhsin Hoca da heyecanlıydı. Perdenin açılmasına beş dakika vardı ve Atatürk'e ayrılan loca hâlâ boştu. Gecikirse ne olacaktı? Muhsin Bey perdenin tam zamanında açılacağını söyledi. Hepimizin içine bir korku düştü. Atatürk'e saygısızlık olmayacak mıydı? Perde tam zamanında açıldı. Sonradan öğrendiğimize göre Atatürk ve arkadaşları piyes başladıktan on dakika sonra gelmiş, fuayede beklemişlerdi. Atatürk ve etrafındakiler locada yerlerini alınca, Muhsin Bey'in emriyle birinci perdeyi tekrar oynadık."

Cahide'nin anlattığı tanıklık içimi ısıttı. "Hakikaten de saygı duyulacak bir davranış" dedim.

Konuşurken Taksim Meydanı'na ulaşmıştık. Tam ayrılacakken "Dur..." dedim Cahide'ye. "Senin metnini vereyim. Okumaya ne kadar erken başlarsan o kadar iyi olur."

Kıskanç'ın o gün bastığım yirmi kopyasından birini çantamdan çıkardım, Cahide'ye uzattım.

Metni teşekkür ederek aldı, Ayaspaşa'ya Marcel'le birlikte yaşadıkları daireye doğru devam etti, ben de yönümü Sıraselviler'deki evime çevirdim.

Perde ve Sahne'nin ofisini açmış, çayımı söylemiş, poğaçamla kahvaltımı etmeye başlamıştım ki Neyyire Hanım geldi.

“Günaydın. Muhsin Hoca yok mu?”

“Bugün öğleden sonra mahkemesi var. Şu Celâleddin Ezine davası. Sonra birlikte tiyatroya geçeceğiz.”

Neyyire Hanım mantosunu çıkarırken iki çay söyledim, iki poğaçamdan birini bir tabağa koyup onun için hazırladım.

Kırk yaşlarında güzelce bir kadındı. İyi eğitimliydi. Amerikan Kız Koleji'nden ve İstanbul Kız Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuştu. Okuldayken tiyatroya başlamış, 1922'de Muhsin Ertuğrul'un yönettiği *Ateşten Gömlek* filminde oynamıştı. Yaklaşık yirmi yıldır sahne tozu yutuyordu. Aynı zamanda, Darülbedayî'nin yayımladığı aynı isimli yayından başlayarak ülkenin en önemli tiyatro ve sinema dergilerini kotarıyordu.

Bu nedenle kendisine saygım büyüktü. Biraz öğretmenim ve biraz ablam gibiydi. Yeri geldiğinde dertleşirdik.

“Teşekkür ederim çay ve poğaçaya için” dedi Neyyire Hanım.

“Afiyet olsun. Rüşvet olarak kabul edebilirsiniz.”

“Neden?” dedi ben böyle söyleyince.

“Bir sözünüz vardı. Cahide'yle ilgili tam bir şey anlatacaktınız araya Muhsin Hoca girdi ya hani?”

Hatırladı Neyyire Hanım neyi kastettiğimi.

“Evet. Şu mesele.”

Başını salladı, poğaçasından bir parça koparttı, çayından bir yudum aldı.

“Cahide’ye ilgi duyduğun çok belli Cevdet. Bence vazgeç bu sevdadan. Ondan ne sana ne de başka herhangi birine yâr olur.”

Çok şaşırmıştım. Boğazımdaki çay genzime gitmesin diye epey uğraştım. Demek bu kadar belli ediyorum diye düşündüm o kısa süre zarfında.

“Şaşıрма Cevdet” dedi Neyyire Hanım. Önce biraz durdu, sonra az önceki sözlerini tekrar etti.

“Sana Cahide’den yâr olmaz.”

“Yok öyle bir şey” diyecek gibi olduysam da sözlerimin bir kısmı anlaşılmayacak kadar kısık çıktı. Onun yerine “Bir şey anlatacaktınız” dedim.

“Şimdi sana anlatacaklarımı, bir punduna getirip Cahide’den de dinleyebilirsin.”

Neyyire Hanım’ın söyledikleri hakikaten sarsıcıydı.

Eğer doğruysa, Cahide, üstelik Talât’la evliyken Muhsin’ Ho-ca’yı ayartmaya çalışmıştı.

“Gözümün önünde oldu her şey” dedi Neyyire Hanım.

Neyyire Hanım’ın rahatsızlık duyduğu zaman dilimi, Muhsin Bey, Neyyire Hanım, Talât ve Cahide’nin dörtlü olarak sahneye çıktıkları, rol paylaşımını genç ve yaşlılar olarak yaptıkları dönemdi.

“Ben onun her açığını kapatmaya çalışmıştım oysa. Annesini kaybettiği için annelik, ablasından uzak düştüğü için ablalık yapmıştım.”

Uzun uzun konuşmuştuk Neyyire Hanım’la. Kafam karmakarışık olmuştu. Tıpkı kendisinin dediği gibi, bir punduna getirip, aynı olayın bir de Cahide versiyonunu dinlemeliydim.

Dile kolay, Neyyire Hanım ve Cahide üç yıl küs kalmışlardı. Aynı sahneyi paylaşmış, rollerini karşılıklı olarak oynamış ama birbirleriyle tek kelime konuşmamışlardı.

Üstelik şimdi, birbirlerine, aralarında hiçbir mesele olmamış gibi davranıyorlardı.

Neyyire Hanım’la akşamüstünü etmişken Muhsin Hoca geldi. Eşi de ben de neler anlatacağını merak ediyorduk.

“Uzadıkça uzadı mahkeme. Onların avukatları, benim avukatım filan derken bir ay sonra devam edilmesine karar verildi.”

Aslında bekliyorduk böyle bir gelişme olacağını. Çünkü dava-
nın tarafları epey fazlaydı. Celâleddin Ezine’nin yanı sıra gazetesi
de davanın tarafı olmuştu.

Neyyire Hanım korkan bir ses tonuyla “Peki nasıl bir hava al-
dın mahkeme heyetinden?” diye sordu.

“Bana ceza verecek gibi görünüyorlar. Sözcükler ve anlamları
üzerinde durmalarından çıkarttım bunu.”

Neyyire Hanım’ın yüzü düştü.

Çenemi tuttum, yazıyı okur okumaz böyle olacağını düşündü-
ğümü söylemedim.

Bana sorulacak olursa, Muhsin Ertuğrul kızgınlığına yenik
düşmüştü ve büyük bir ihtimalle belagatinin kurbanı olacaktı.

Cahide'ye söz vermiştim, *Kıskanç* için birlikte çalışacaktık.

Günü gelince, senaryodaki rolünü eksiksiz ezberlediğini, bir ara metinle kendisini kontrol edebilip edemeyeceğini sordu.

Ne zaman hayır diyebildim ki Cahide'ye?

Üstelik, Neyyire Hanım'la aralarında küslüğe varan çatışmanın ne olduğunu öğrenmeye de can atıyordum. Tabii, büyük-babasını kaybettikten sonra annesi ve kardeşiyle, çaresiz kaldığı günleri de dinlemeliydim.

"Vapurla Sarıyer'e kadar gidip dönelim mi? Hem etrafa bakar hem de çalışırız."

Fikrimi beğendi Cahide.

"Ben şoförle gelir seni alırım" filan dediyse de karşı çıktım.

Son model arabalı, şoförlü bir hayat bana göre değildi. Şıkılıyordum şatafattan. Kendisi bu hayatı yaşayabilirdi. Hiçbir itirazım yoktu. Bense İstiklal Caddesi'ni yürüyecek, Yüksek Kaldırım'dan aşağıya sallanıverecektim.

Tabii ki aklımdan geçenleri yine kendimde tuttum.

"Yolumun üstünde uğramam gereken bir yer var Cahide. İşkelede buluşuruz."

Köprüaltı'ndaki gazete bayiinden birkaç gazete, simitçiden iki simit aldım, az sonra da Cahide göründü zaten.

Birinci mevkide birkaç kişi vardı. Ne hikmetse herkes gazetesini açmış, merak içinde bir habere yoğunlaşmış görünüyordu.

Oturur oturmaz gazeteyi açtım. Durum anlaşılmıştı. Cahide'ye "Dinle" dedim.

"Uzakşark'ta harp nihayet başladı. Japonya, Havay,* Filipin ve Dahu adalarına havadan taarruza geçti. Tokya" aynı zamanda Amerika ve İngiltere'ye harp ilan etti. Havay akınında üç yüz elli kişi öldü. Honolulu açıklarında bir deniz muharebesi olmaktadır."

"Korkunç!" dedi Cahide.

Kulağı haklı olarak, okuduklarımın arasında en rahatsız edici cümle olan üç yüz elli kişinin öldüğünü, seçmişti. Bence asıl korkunç olan, Japonya'nın Amerika ve İngiltere'ye aynı anda harp ilan etmesiydi. Asıl büyük yıkımı getirecek olan buydu.

Simitlerimizi yiyip, çaylarımızı içerken savaşın ne korkunç olduğundan söz ettik.

Vapur karadan ayrılır ayrılmaz işimize koyulduk. Cahide metnini bana verdi ve o ezberinden kendi cümlelerini söylerken, ben de senaryodaki uyarıları da yaparak bütün öteki rolleri okumaya koyuldum.

Sarıyer'e geldiğimizde işimizi epey kolaylamış olduğumuzu fark ettik.

* Havay ile kastedilen Hawaii'dir. Pearl Harbor Büyük Okyanus'ta, ABD'ye bağlı bir eyalet olan Hawaii'nin Oahu adasının güney sahilinde bulunan küçük bir koydur. Sonraki günlerde, ölenlerin sayısı iki bin dört yüz üç Amerikan askeri ve altmış sekiz sivil olarak bildirilmiştir. On iki Amerikan savaş gemisi ciddi olarak hasara uğratılmış ya da batırılmış, yüz seksen sekiz savaş uçağı imha edilmiştir.

** Tokyo

Cahide'nin keyfi yerine gelmişti. "Sana balık ısmarlayacağım" dedi çımacı vapurun palamarını iskeleye atarken.

Beni, bildiği balık lokantalarından birine götürecekti.

Balıklarımızı söylerken rakı da istedi Cahide.

"Öğlen vakti rakı mı içilir?" dememe kalmadan "Asıl öğlen rakısı açar insanın zihnini" demez mi?

Marcel'in yalısında ve Ayaspaşadaki dairesinde de dikkatimi çekmişti. Haddinden fazla içiyordu.

O buluşmalarımızda üzerinde çok durmamıştım ama şimdi daha iyi anlıyordum Marcel'in arada bir Cahide'yi "Çok içiyor-sun!" diyerek uyarmasının nedenini.

Balıklarımızı yiyip rakılarımızı içerken hep lafı nasıl Cahide'yle Neyyire Hanım'ın küslüğüne getireceğimi düşündüm.

Biliyordum, pat diye sorarsam, Neyyire Hanım'ın bir şey söylemiş olduğundan kuşkulanırdı.

Çok ustaca davranıp bir plan dahilinde ilerlemeyi düşünüyordum ki söz kendiliğinden *Perde ve Sahne*'ye geldi.

Biraz Muhsin Hoca'yı, biraz da Neyyire Hanım'ı çekiştirdik birlikte.

İyiydiler hoştular ama gözleri işlerinden başka bir şey görmüyordu mealinde laflar ederek kulaklarını çınlattık.

"Çok kıskançtır Neyyire Hanım" diyerek, lafı tam da istediğim noktaya getirdi Cahide.

"Nereden çıkartıyorsun bunu?"

"Kendimden."

"Nasıl yani?"

"Kadın kocasını benden kıskandı. Üç yıl küs kaldık."

"İnanmıyorum!" diye cevapladım biraz da anlatsana şunu der gibi.

"Talât'la evliliğimin ilk aylarıydı. Sen çok sonra katıldın aramıza. O zamanlar Muhsin Bey, Neyyire Hanım, Talât ve ben, genellikle dördümüz birden sahneye çıkıyorduk. Rollerimiz yaşlarımızımıza göre oluyordu haliyle. Ne hikmetse Neyyire Hanım'da bir

huzursuzluktur başladı. Sahne dışında bana ablalık, annelik eden bu küçük hanımefendi beni azarlamak, başkalarının yanında küçük düşürmek için fırsat kollamaya başladı.”

Cahide böyle söyleyince “Şaka ediyorsun herhalde, tarzı değil ki Neyyire Hanım’ın?” dedim.

Cahide, sen onu benim külahıma anlat der gibi baktı.

“Ben de hiç yakıştıramıyordum. Taptığım büyük insanın eşi. Tiyatrodaki herkese ve tabii bana göre de bir tanrıça. Üzmemek, kırmamak için elimizden geleni yapıyoruz. Üstelik çok da iyi bir oyuncu. Onunla sahneye çıktığımda rolümü daha iyi oynadığımı hissediyorum.”

“E?” dedim. Merak dozum sahiden artmıştı.

“Üzülüyordum bana soğuk davranmasına. Acaba diyordum, bilmeden istemeden mi kırdım? Kendimi bağışlatayım diye çevresinde dört dönüyordum. Hiç unutmam, bir sonbahar günüydü. Yeni bir tayyör yaptırmıştım. İçimde jarse bir kombinezon vardı. Göğsümden azıcık kombinezonun danteli görünüyor. Neyyire Hanım hışımla, gözleri birer siyah kor gibi parlayarak ‘Kapat göğsünü!’ diye bağırmasa mı? Tekrarladı üstelik. ‘Sana kapat göğsünü diyorum!’ ‘Şey, efendim, ben göğsümü mahsus açmadım...’ diyorum. İşin kötüsü Muhsin Bey ve Talât da yanımızda.”

Cahide dili damağı kurumuş gibi kadehinden kallavi bir yudum rakı daha aldı. Ben meraklı gözlerle bakmayı sürdürdüm.

“Birden Neyyire Hanım’ın herhangi bir kadından farksız olduğuna hükmettim. Hayalimdeki tanrıça gitmiş, yerini korkunç bir kadın almıştı. Evli olduğumu, herkesin içinde beni suçlamaması gerektiğini söyledim. Ne dese beğenirsin? Kocasıyla fazla alakalanıyormuşum. Ona kendimi beğendirmek için bahane arıyormuşum.”

Gerçekten çok şaşırmıştım. Tiyatronun iki ünlü kadınının, böylesi bir meseleden birbirlerine girmiş olmaları, doğrusunu

söylemek gerekirse hiç hoşuma gitmemişti. Üstelik meseleyi çıkartan Neyyire Hanım'dı. Biraz düşündükten sonra fikrimi değiştirdim. Yoksa Cahide, Neyyire Hanım'ın kabul edebileceği sınırı aşacak davranışlarda mı bulunmuştu?

Tabii ki bunu soramazdım Cahide'ye. Onun yerine "Peki sonra ne oldu?" dedim.

"Muhsin Bey müdahale etti. Eşinin koluna girdi, çok yorulduğunu, odasında biraz dinlenmesinin iyi olacağını söyleyerek dışarı çıkardı. Keşke meseleyi burada bıraksaydım. Sonrası için kendime kızıyorum. Neyyire Hanım'ın peşinden odasına gittim. Namusumla oynadığını, kocamı başkalarından kıskansam böyle basit oyunlara tenezzül etmeyeceğimi söyledim. Daha doğrusu, bağırdım."

Berbat bir tabloydu sözü edilen. Cahide'nin yaptıkları hem Neyyire Hanım hem de Muhsin Hoca tarafından kolay kabul edilebilir değildi. Neyse ki facianın başlatıcısı kendisi olmamıştı.

"Peki.." dedim. "Sonra nasıl barıştınız?"

"Üç yıl dargın kaldık. Sahnede gene başrolleri paylaşıyorduk. Seyircinin önünde benim kâh ablam, kâh annem oluyordu. Fakat oyun bitip perde kapanınca, birbirimizin yüzüne bile bakmadan odalarımıza çekiliyorduk. Kimseye de yansıtmadık aramızdaki-leri. Bir bayram sabahı dargınlığa son verdim. Evine gittim. Bayramlaştım. O da beni hiçbir şey olmamış gibi kabul etti."

Hazır Cahide'yi muhabbet masasında yakalamışken, kendisinden, daha önce yarım kalan hikâyesini anlatmasını isteyebilirdim.

“Marcel'in dairesinde, yangından sonrasını anlatmamıştın ya hani, biraz devam etmek ister misin?”

Cahide önündeki kadehten bir yudum alıyor ve anlatmaya koyuluyor.

Hayriye Hanım, Necdet ve Cahide hayatlarının en kötü dönemine girmişlerdi.

Paşa dedenin ölümüyle birlikte bir kadın iki kız çocuğu meteliksiz kalmışlardı.

Böyle olunca, Hayriye Hanım eski eşi Necati Bey'e mektup yazmış, çocuklarıyla ilgilenmesini istemişti.

Cahide anlatırken, konuşmasının aralarına hep annesinin ne kadar özverili, gururlu bir kadın olduğunu serpiştiriyor...

“Paşa dedem yaşarken, annem bizim için nafaka bile istemişti babamızdan. Düşünebiliyor musun Cevdet?”

Sonra bir gün “Çocuklar yarın babanız gelecek” deyivermişti Hayriye Hanım.

Cahide babasının geleceğini duyduğunda sevinmiş miydi, heyecanlanmış mıydı hatırlamıyor.

Çünkü zaman içinde babası küçük Cahide'ye bir yabancı olmuştu.

“Bana göre, bunca yıl sonra kapımızı çalacak kişinin, herhangi bir misafirden farkı yoktu.”

Aradan dünya kadar zaman geçtikten sonra, babalarının kendilerini ziyarete gelecek olmalarıyla ilgili olarak, çocuk aklıyla demek böyle düşünmüştü Cahide.

Yine de merak etmişti babasının nasıl biri olduğunu.

O önemli gün geldiğinde, ablasının babasına gösterdiği bütün ilginin tersine, Cahide kenarda kalmayı tercih etmişti.

Necdet babasına bire bin katarak başarılarından söz etmiş, Cahide'ye kalan, matematik dersinin zayıflığından söz etmek olmuştu.

Birkaç gün sonra yine gelmişti babası. Bu sefer onları gezmeye götüreceğini, kendileri için alışveriş yapacağını söylemişti.

Çıkmışlar, hakikaten bir dolu alışveriş yapmışlardı birlikte.

Ayrıca, Necati Bey kızlarına Boğaziçi'nde, vapurla bir de tur attırmak istemişti.

Cin gibiydi Cahide.

Babasının Boğaz vapuru yerine Haydarpaşa bileti aldığını anlamıştı. O aralar Necati Bey'in Ankara'da yaşadığının da farkındaydı.

Derhal kaçmıştı babasının yanından. Koşmuş, bir tramvaya binmiş, cebinde parası olmadığı için biletçiye, önceki amca verdi benim paramı diyerek soluğu annesinin yanında almıştı.

Necdet ise gitmişti babasıyla. Bilerek, isteyerek, sevinçle.

Hayriye Hanım çok sevinmişti kızlarından en azından birinin geri dönmesine.

Böylelikle, annesi sadece Cahide'ye kalmıştı.

Parasızlık ama çok büyük bir parasızlık içinde boğuşuyordu ana kız.

Annesi dikiş dikerek birkaç kuruş kazanıyorsa da kiraya ve beslenmeye yetecek parayı bir türlü toparlayamıyordu.

Sigara tiryakisi olan Hayriye Hanım'ın, bir paket sigara alacak parayı bulamadığı zamanlar çoğunluktaydı.

Sadece ortaokullu olan Cahide bir şeyler yapmayı düşünüyor ama ne yapması gerektiğine bir türlü karar veremiyordu.

Tam da böyle günlerinden birinde İstanbul Valiliği'nin kapısını çalmayı akıl etti.

Cahide'nin söyledikleri gözlerimin fal taşı gibi açılmasına sebep oluyor.

"Valiliğe mi gittin?" diye soruyorum sanki inanmamış gibi.

"Evet. Bir sabah önlüğümü giydim ama mektebe gitmedim. Valiliğe kadar yürüdüm. Kapıda bekleyen polislerden birine vali beyle görüşmek istediğimi söyledim. Şaşırdı tabii. Ne konuşacağımı sordu. Kendisinden iş isteyeceğimi söyledim."

Acaba aynı yaşlarda çocukları da olan, Cahide'yi onlardan birinin yerine koyan bir polis memuru muydu Cahide'nin konuştuğu?

Yoksa hangi polis bacak kadar bir çocuğu valinin huzuruna iş istemeye çıkartır ki?

Çıkartmıştı işte!

Cahide konuşmasının tam bu noktasında bir hatırlatmada bulunuyor.

“Hani Marcel ve sana anlatmıştım ya Basiret Han’da çalıştığımı.”

“O işten kazandığın parayla tiyatrodan kazandığın parayı karşılaştırmıştın.”

“Evet.”

Nihayetinde vali bey Cahide’yi ciddiye almış, telefonla bir tanıdığını aramış ve küçük kıza dönüp “İşe ne zaman başlayabilirsin?” diye sormuştu.

“Hemen” cevabını alınca, vali bey kartvizitinin arkasına bir şeyler yazmış, gideceği yeri tarif etmişti.

“Artık...” diye düşünmüştü elinde kart olmak üzere küçük Cahide yol boyu. “Annem sigara içebilecek.”

Kasımın ilk haftasının sonuna doğru, *Perde ve Sahne*'nin 8. sayısına son noktayı koyduk.

Hazım Körmükçü ve Süavi Tedü'lü kapaklarımızdan sonra, Perihan'lı kapakla çıkan sayımız da dolu dolu olmuştu.

Kapak yazısını her zaman olduğu gibi Vasfi Rıza Zobu yazmış, genç yıldız Perihan Yanal'ın tiyatro öyküsünü gayet güzel kaleme almıştı.

O sayının en hoş yazılarından biri de *Rüzgâr Gibi Geçti* üzerine olandı. Filme dair dedikoduları da içeren sayfaların okurlarımız tarafından beğenileceği kesindi.

1939'da çekilen, Vivien Leigh ve Clark Gable'ın başrollerini oynadığı bu başyapıtı, Tepebaşı Dram çevresi olarak aralar hariç iki yüz yirmi bir dakika boyunca soluksuz izlemiş, bir sinema klasiği olarak sinema tarihine geçeceğinde hemfikir olmuştuk.

Dergiyi matbaaya götüreceğim sırada Neyyire Hanım kulağıma eğilip "Perihan'ın yazısının içine bile Cahide'li fotoğraf koyduğun dikkatimden kaçmadı" diyerek dalgasını geçti.

Kıpkırmızı oldum. Neyyire Hanım'ın sözünü ettiği, Cahide ile Perihan'ın birlikte rol aldıkları *Akasya Palas* isimli filminden beğendiğim bir sahneydi.

Muhsin Bey'in geçen yıl yönettiği bu filmde, Pakize rolünde Cahide ve Mevhibe rolünde Perihan oynamışlardı.

"Yok vallahi Neyyire Hanım" dememe kalmadı, patronum şakasını yapmış olarak yanımdan ayrıldı.

Yapabileceğim bir şey yoktu. En azından, diye düşündüm, Neyyire Hanım'ın nezdinde, sersem sepelek bir âşığım.

Aslında, Cahide'nin erkekler üzerindeki etkisi bağlamında daha önce de alttan alta ve defalarca uyarmıştı patronum ama bu kez farklıydı.

Aşkımı derinlere gizlediğimden çok emin olduğum için olsa gerek, Neyyire Hanım'ın sözleri üzerimde alabildiğine etkili oldu.

Duygularımı Cahide'ye bile hissettirmedeğimden eminken, Neyyire Hanım'a bile fark ettirmiş olmam canımı sıktı.

Dergiyi matbaaya bıraktım ve çekimler için *Kıskanç*'ın setine gittim.

Ertuğrul Bey hangi işi halletmiş olarak geleceğimi biliyordu. Gözleriyle nasıl gittiğini sordu. Başımı sallayarak iyi olduğunu söyledim.

Muhsin Hoca, canlandırdığı Cemil rolünde Nuriye'yi, yani Cahide'yi öldürmeye teşebbüs ettiği sahneyi tamamlamış, Cezmi Bey sonraki bölümler için ekibe talimat vermeye başlamıştı.

Hasılı kelim, sette her şey yolundaydı.

Yapımcı şirket İpek Film ödemelerle ilgili herhangi bir sorun çıkartmıyor, hocanın bir dediğini iki etmiyordu.

Görüntü Yönetmeni Cezmi Ar'la Muhsin Hoca'nın uyumu mükemmeldi. Öncesinde birçok filme birlikte imza attıklarından birbirlerinin dillerini, hassasiyetlerini gayet iyi biliyorlardı.

Maddi bir sorun yoksa ve yönetim de kendi arasında anlaşılıyorsa, film çekmek hakikaten zevkli bir iştir.

Paltomu çıkarıp kendime çekidüzen verdim ve hocanın yanına ulaştım. Kulağına “Sizin çıkmanız gerekmiyor mu?” diye sordum.

“Evet. Bugün işler sana ve Cezmi’ye emanet.”

Celâleddin Ezine meselesi henüz hallolmuş değildi. Bir gün sonra mahkemenin karar duruşması gerçekleşecekti. Muhsin Bey’in son değerlendirmeler için avukatıyla buluşması, durumu gözden geçirmesi gerekiyordu.

Son bir kez daha hocaya iyi şanslar diledim ve “Akşama tiyatroda görüşürüz” diye ilave ettim.

Cezmi Bey, akşama tiyatroda olacak sanatçıları dikkate alarak çekimleri erken saatte tamamladı.

Paydos edilince Cahide’yle konuştum. Barut fıçısı gibiydi. “Neler oldu neler!” dedi sert ve üzgün bir ses tonuyla.

“Neyle ilgili?”

“Talât’ın işleri.”

Daha önce de söylemişti bunu. Ciddiye almadığımı görünce “Polis girdi işin içine!” diye açıklık getirdi. Şaşırdım.

“İşin yoksa otomobilde konuşalım.”

Otomobil hareket eder etmez Cahide anlatmaya koyuldu.

“Kapıyı polis çaldı. Bir memur müdüriyetten çağrıldığımı söyledi. Marcel telaşlandı. Üçüncü Şube müdürünün Talât’ın akrabası olduğunu biliyordum. Kendi kendime, tamam, dedim, devreye soktu akrabasını.”

“Ne dedin polis memurlarına?”

“Bekleyin dedim ve gayet iyi süslendim. Kıl pranga kızıl çengi” oldum. Marcel’le birlikte arabamıza atladık, müdüriyetin yolunu tuttuk. Marcel arabada kaldı. Emniyet müdürü odasında beni bekliyormuş. Hemen kabul edildim.”

“Ne dedi?”

“Cahide Hanım bizi çok üzüyorsunuz, bir gayrimüslimle yaşamak size yakışır mı?”

“Aynen böyle mi dedi?”

“Evet.”

Sahiden şaşırmıştım duyduklarıma. Sinirlenmişim de.

Buna karşılık sinirleri tavanda olan Cahide’nin sakinleştirilmeye ihtiyacının olduğunu gayet iyi farkındaydım. Hâlâ bir akşam önce yaşanmış berbat durumun tesirindeydi. Şaşkınlığımı yenmek zorundaydım.

“Sen ne dedin?”

“Tepem iyice attı. Sana mı düştü bunun hesabını sormak diye bağırdım. Adama siz değil sen diye hitap ediyordum. Senin hiç

* Cahide bu deyişi “Hayatım” başlıklı, ölümünden sonra, 1981 Nisan’ında *Hürriyet* gazetesinde yayımlanan dizi yazıda kullanıyor. Tabirin, önceki yıllarda Orhan Veli Kanık’ın “Bayrak” isimli şiirinde şöyle kullanıldığını görüyoruz:

“Bir kadeh Black and White viski

Kıl pranga kızıl çengi bir esvap.”

Papirüs dergisi, 1.1.1967

Kanık şiirinde “Kıl pranga kızıl çengi bir esvap” tabirini şık ve uyumlu anlamında kullanmış.

Rum, Ermeni, Fransız sevgilin olmadı mı? Önce sen benim soruma cevap ver!”

Cahide konuşmasının bu kısmını tamamlayınca derin bir nefes aldı. Belli ki çok kızmış ve üzülmüştü. Aklıma takılan bir konuyu sormak istedim.

“Üçüncü Şube müdürünün Talât adına baskı yaptığını nereden biliyorsun?”

“Yakını. Evli olduğumuz günlerde ailece bize gelirlerdi. Birkaç gün önce eşiyle sokakta karşılaştım, başını çevirdi. Ayrıca o akşam önce koridorda gördüm, sonra içeriye de geldi. Sanki beni hiç tanıımıyormuş gibi davrandığı için şüphelerimde haklı çıktım. Hatta ona da ‘Ne o müdür bey, şimdi de casusluğa mı başladın!’ diye çıkıştım. ‘Beni burada daha fazla tutmayın. Eğer söylemek istediğiniz bir şey varsa söyleyin bitsin. Sevgilim aşağıda beni bekliyor. Yemek yiyeceğiz...’ diye ilavede bulundum. Adamlara allahaısmarladık bile demeden arkamı döndüm, kapıyı vurup dışarı çıktım.”

Cahide’nin aynen böyle davrandığından ve konuştuğundan emindim.

“Peki, Marcel ne dedi olanlara?”

“Canı sıkıldı. Yok adamlar bizi rahat bırakmazmış, yok mesleğimi de etkilermiş, beni tehlikeye atmak istemezmiş, daha tedbirli olmamız lazımmiş, ilişkimizi gizlemeye çalışmalıymışız... Öfkem burnumdaydı zaten. Hırslımı Marcel’den aldım. Ailesi baskı yapıyorsa bir diyeceğim olmadığını, isterse birbirimizi görmeyebileceğimizi söyledim.”

17 Kasım'da, bütün gazeteler aynı haberi öne çıkartmış, polislerin evlere beyanname bırakacaklarını birinci sayfalarından girmişlerdi.

Beklenen bir durumdu. Çarşıda, pazarda, işyerlerinde, devlet dairelerinde epeydir ekmeğin karneyle verileceği konuşuluyordu.

Anlaşılan, Emniyet Genel Müdürlüğü evlerde yaşayanların sayısını tam olarak kayıt altına almaya çalışacaktı. Ekmek karnelerimizin buna göre dağıtılması hedefleniyor olmalıydı.*

O gün Muhsin Bey ve Neyyire Hanım'la Elhamra Apartmanı'ndaki yazıhanemizde *Perde ve Sahne*'nin 9. sayısı üzerine çalışacaktık.

Yeni sayının aralık ayının ilk haftasında çıkmasını planladığımız için biraz sıkıştık ama ilk kez böyle olmuyordu.

Aslında hep sıkıştık desem yeridir. Çünkü Muhsin Ertuğrul iki koltuğunun altında ikişer karpuz taşımayı seven ve beceren bir sanatçıydı. Böyle olunca, etrafındakiler de onun temposuna ayak uydurmak zorunda kalıyorlardı.

* 19 Aralık 1941'de, TBMM'de gerçekleşen oturumda, Milli Korunma Kanunu'na ek yapıldı ve "ekmek karnesi" dönemi resmen yürürlüğe girdi.

Muhsin Bey ve Neyyire Hanım kapıdan içeriye her zamanki gibi elleri kolları dolu girince, elimdeki gazeteyi bir kenara bırakıp, çantalarını, paltolarını almak üzere hamle ettim.

Neyyire Hanım “Günaydın Cevdet, yiyecek bir şeyler getirdik” dedi, mantosunu asarken.

“Ben kahvaltımı ettim. Sizin için çay söylüyorum hemen.”

Muhsin Hoca kendi odasına girip bir dosyayla geri döndü, birlikte çalıştığımız uzun masada her zamanki yerini aldı.

“Diyorum ki...” diye başladı konuşmasına. “Bu sayının ön ve arka kapak içlerine *Hamlet*’le ilgili basında çıkan yazıları koyalım.”

Bu arada dosyasını açmış, kestiği kupürleri masanın üzerine yaymıştı.

Muhsin Bey dergiyi konuşmaya başlamadan kısaca eksik bilgilerimi tamamladı.

“Belli oldu, *Hamlet*’le ilgili, mahkeme beni suçlu bulacak. Öte yandan *Tasvir-i Efkâr* hariç öteki bütün gazetelerin eleştirileri olumlu. *Tasvir-i Efkâr*’ın yazısını da koyarız, ayırıktu gibi kalır. İlgilenen herkes, doğru söyleyenin kim olduğunu anlar.”

Muhsin Ertuğrul hırsını alamıyordu. Konuşurken gözleri çakmak gibi parlıyordu. Haklıydı da.

Celâleddin Ezine denilen zevzek adamın hocaya reva gördüğü yazı hakikaten büyük haksızlıktı.

Türk tiyatrosuna bu kadar emek vermiş, dişini tırnağına takıp bunca zahmete katlanmış, onlarca güzel esere imza atmış, yüzlerce yetenekli oyuncuyu keşfetmiş, eğitmiş ve ülkemiz tiyatrosuna kazandırmış bir insan hakkında yazılacak her cümle, en azından vefa borcu gözetilerek kaleme alınmalıydı.

Ben kapak içlerini kafamda canlandırmaya çalışırken, hoca öteki sayfalara geçmişti bile. Neyyire Hanım usturuplu bir biçimde eşinin lafını kesti.

“Kapak konusunda hemfikir miyiz? Hemfikirsek, Vasfi Bey’le konuşmam lazım.”

“Şevkiye May olsun demiştik diye hatırlıyorum” dedim o böyle sorunca.

“Bence uygun” dedi Muhsin Hoca.

Her zamanki gibi, oyundan önce biraz lafladık Cahide’yle. Emniyet müdürünün densizliğinden, Marcel’in korkularından söz ettik.

Perde ve Sahne’nin kapağında Şevkiye May’ın olacağını söylediğimde “Benim kadar güzel durmayacak kapakta” dedi ve güldü.

Haklıydı. Hiç kimse ne Cahide kadar güzel olabilir ne de fotoğraf verebilirdi.

Böyle düşündüysem de bir sürü nedenle Cahide’ye söylemedim.

Öncelikle, güzelliğine olan güveni zaten tavandaydı. Ayrıca ne güzelliği ne de yeteneği konusunda mütevazılıktan hiç mi hiç nasibini almamıştı.

O akşam yine, Süavi Tedü’yle Romeo ve Juliet’i canlandıracaklardı ve bu konuda da çok dertliydi Cahide. Laf arasında “Neler geldi başıma bir bilsen” dedi.

“Hayrola?”

“Başım Süavi’nin eşi Meral’le dertte.”

“Neden?”

“Nişanlılıklarından beri aynı terane. O zamanlar başlattığı kiskançlığı sürdürüyor. Benim Süavi ile aramda bir şey olduğunu düşünüyor, kuruyor, sonra kapıma dayanıyor.”

“Yok artık!”

“Anlatayım o halde. Dün akşam Süavi geldi. Marcel’le birlikteydik. Eşini çağıracağını ve dördümüzün konuşacağımızı söyledi. İkimiz de tamam dedik ama tam olarak anlamadık ne olduğunu. Telefon etti, Meral geldi ve kıyamet koptu. Karıkoca şiddetli bir kavgaya tutuştular. Aralarına girmem doğru olmayacaktı. Salondan çıktım. Süavi’nin öfkeli sesi evin içinde çınlıyordu. Karısına öyle sözler söyledi ki hayretler içinde kaldım.”

Çok şaşırmıştım. Bu kadarını beklemiyordum. “Peki Marcel ne dedi?” diye sordum.

“O da çok etkilendi.”

Henüz Süavi tiyatroya gelmemişti. Gelince yüzünden anlamaya çalışacaktım neler olduğunu.

“Neyse...” dedim Cahide’ye. “Zaman yaklaşıyor, haydi sen hazırlan.”

Cahide uzaklaşırken, bakalım, diye düşündüm, nasıl gelecek Süavi ve Meral’e dair maceranın sonu?

O günlerin Cahide'sine bugünden baktığımda şaşırıp kalıyorum.

Çok yadırganacak bir durum değil kuşkusuz ama önemli. Perde ve Sahne yıllarında peşinden ayrılmadığım Cahide'ye bugünden bakmaya çalıştığımda, içimde büyük bir boşluk hissediyorum.

Bocalıyorum böyle olunca.

Masaya onu bu kez derinlerine girerek anlamak ve anlatmak için oturduğum için olsa gerek, zihnimde esasa dair dünya kadar soru uçuşuyor. Biri de şu:

Acaba Cahide, ne yaşadıysa gerçekten farkında olarak mı yaşadı?

Bugünden baktığımda, Cahide bende, sanki muallakta kalmış, yerli yerine oturamamış, olgunlaşma sürecini tamamlamamış gibi bir duygu uyandırıyor.

Böyle düşünmek için dünya kadar nedenim var! Önce şunu söyleyeyim:

Bütün "Ama ben onu kardeşim gibi seviyorum" savunmalarına karşın, Cahide bence Süavi'yle ilişkisini arkadaş sınırında tutmayı becerememişti.

Sınırların nerede başlayıp nerede bittiğinin farkında değildi de onun için.

Yanlışı anlaşılmasın diye kendimden örnek vermek istemiyorum ama Cahide'li Perde ve Sahne günlerimde benim de bir nişanlım ya da eşim olsaydı, ben de kendimi rahatlıkla Süavi'nin düştüğü gibi bir açmazda bulabilirdim.

**Anlamaya çalıştığım, Cahide'nin kendini ve beraberinde başkalarını neden özellikle zor duruma düşürdüğü?
Bence, farkında bile değildi Cahide yaptıklarının.**

Daha ilkokula giderken yaşadıkları konağın yanması, paşa dedesini kaybetmesinin ardından içine düştükleri mali çöküş, Necdet'in kendisini kurtarması ve annesiyle baş başa kaldığında hissettiği çaresizlik...

Bu çaresizlik, belli ki Cahide'de büyük bir travmaya yol açmıştı. Bunu birinci elden biliyorum çünkü bizzat kendisinden dinledim.

Aklımda tutmaya çalıştığım Yasalar'ından birinde Murphy' "Birkaç şeyin ters gitme olasılığı varsa, en fazla zarar verecek olan en önce ters gider" der.

Bu yasasıyla Murphy, sanki Cahide'nin çocukluk ve ilk gençlik yılları üzerine tez yazmış gibidir.

Zaman zaman, Cahide'nin o yıllarda, hayatın iyi yanlarının da olabileceğinden habersiz kaldığını düşünüyorum.

Bu talihsiz durum, duygusal tatmin açısından eksik yetişmiş olduğuna işaret ediyor.

Bir başka deyişle, Cahide, yaşamsal beslenme pınarları tümüyle tıkanmış bir çocukluk ve ilk gençlik yılları geçirmişti.

* Murphy Yasaları, ABD'li Mühendis Edward Murphy (1918-1990) tarafından, başarısızlıklar ve kaynaklarının karmaşık sistemlerde incelenmesi üzerine ortaya konan bir dizi özdeyişten oluşuyor.

Bazı tiyatrocı arkadaşlarımın ve benim 7 Aralık'ta mahkeme salonunda öğrendiğimiz sonucu, 8 Aralık'ın gazeteleri şöyle verecekti:

“Celâleddin Ezine beraat etti. Muhsin Ertuğrul, Neyyire Ertuğrul, Zeki Coşkun ikişer ay, Peyami Safa, Zeyyad Ebüzziya, Cihad Baban altışar ay hapse mahkûm oldular. Cezaları tecil edildi.”

Tepebaşı Dram camiası olarak hepimizi uzunca bir süredir meşgul eden mesele, bu kararlar nihayete ermişti.

Haberi gazetelerden okurken, Muhsin Ertuğrul'un yazısını yazarkenki halleri gözümün önüne geldi. O kızgınlık, tecil edilse de ceza almasına yol açmıştı.

Daha yüksek bir ceza mı bekliyordu kestiremiyordum ama Muhsin Bey davadan sonra gözüme rahatlamış gibi görünmüştü.

“Haydi...” demişti 7 Aralık günü davadan döndüğümüzde bizi tiyatronun kapısında karşılayan arkadaşlarımıza. “İşlerimize bakalım.”

Cahide'yle yarım kalmış bir Süavi konuşmamız vardı. Mesele-
nin arkasının nasıl geldiğini merak ediyordum.

Romeo ve Juliet için hazırlanırken kaşla göz arasında sordum,
ne olduğunu.

“Hemen ertesi gün, Süavi iki elinde iki bavulla çıkageldi. Mer-
al'den ayrılmaya karar vermiş ve evini terk etmişti. Gidecek yeri

yoktu. Eşyası da yoktu. Üstelik hastaydı da... ‘Sen hiç üzülme Süaviciğim. Hemen bir ev buluruz sana. İstedğin eşya olsun. Onu da hallederiz’ dedim.”

Şaşırmadığımı söylersem doğru olmaz.

Öte yandan Marcel’in kanatlarının altında, imkânlar açısından namütenahi bir hayat sürüyordu Cahide. Süavi’ye sözünü verdiği evi de bulurdu, eşyaları da alırdı.

Tiyatro ve sinemadan kazandığı parayı har vurup harman savuruyor, Marcel’in önüne serdiği dibi olmayan servetle kraliçeler gibi yaşıyordu.

Çekinmeksizin harcıyordu sevgilisinin servetini Cahide. Marcel de böyle olsun istiyordu zaten.

Ülkenin en güzel kadını koluna takıp zengin muhitlerde poz vermenin, bu sayede genç ve yakışıklı playboy kimliğine bürünmenin bir karşılığı olmalıydı.

Alan da veren de memnundu hasılı kelim!

Bu nedenle, Cahide’nin Süavi’ye verdiği sözü tutacağından emindim.

“Peki sonrası?” diye de düşünüyordum arada bir. Sonrası ne olacaktı bu işin?

Marcel’i bilmiyordum ama Cahide’nin sonrasını düşünmediğinden emindim.

Bir futbol terimiyle söyleyecek olursam, nereye gideceğini tam olarak hesaplamadan, gelişine vuruyordu Cahide. Şimdiye kadar hep öyle yapmıştı. Belliydi, bundan sonra da öyle yapacaktı.

Arada bir Cahide’nin hayatının pek çok filmin konusundan daha etkileyici olduğu geliyordu aklıma. Yönetmenliğini yaptığı,

başrolünü üstlendiği bu filmde, senaryoyu kendisi ve günü günü-
ne yazıyor, saniyesi saniyesine oynuyordu.

Hiç kimse, onun yarın oynayacağı rolün ne olacağını bilemi-
yor, kestiremiyordu.

Kendisi bile!

1942 yılının iyi gideceğini, *Kıskanç*'ın gösterime girer girmez
yaptığı hasılatı bakarak öngörebilir miydik?

Emin değilim.

Şevkiye May'lı *Perde ve Sahne* de çok beğenilmişti. Herkes
dolu dolu bir dergi yaptığımızı söylüyordu. Ülkenin tiyatro ve si-
nema kültürüne büyük katkıda bulunduğumuz için başta Muhsin
Ertuğrul olmak üzere hepimiz tebrik alıyorduk.

Gerçekten de öyleydi. Küllerinden doğmuş Türkiye Cumhu-
riyeti'nin serpilip gelişmesinde, Muhsin Ertuğrul gibi donanımlı
insanların içten çabaları önemli rol oynamıştı ve oynamayı sür-
dürüyordu.

Bırakın yaptığı işleri, sadece yetiştirdiği yetenekli sanatçılar
açısından yaklaşıldığında bile, Muhsin Hoca kocaman bir teşek-
kürü fazlasıyla hak ediyordu.

İnsanlık İkinci Dünya Savaşı adı verilen çok büyük bir ateş-
le yanıp kavrulurken, Türkiye her an saldırıya uğrayacakmış gibi
alesta yaşıyordu.

Tüm yokluğa rağmen, Muhsin Hoca perdeleri kapatmamakta
ısrar ediyordu.

Hoca, savaşlara karşı sadece askerle değil, sanatla da direnilmesi gerektiğini öğretilmişti hepimize. İngilizleri örnek gösteriyor, savaşta olsalar bile tiyatrolarını açık tutuyor olmalarını övüyordu.

Otomobillerin farlarından, evlerin perdelerine kadar ışık olan her yere siyah kumaşlar takılmış, koyu renk boyalar sürölmüşken, Muhsin Ertuğrul'un önderliğindeki tiyatromuz pes etmemişti.

Nitelikli eserlerle, yurttaşlarımızı bir nebze de olsa mutlu etmeye çalışıyor, tüm topluma dik durulması gerektiğine dair önemli bir mesaj veriyorduk.

Kıskanç'ın yaptığı iyi başlangıcın tersine, 1942 yılı hem dünya hem de Türkiye açısından zor bir yıl olacaktı.

Gazeteler yaz boyunca ülkede kol gezen hırsızlardan, karaborsacılarından, vurgunculardan söz etti.

Marcel ve Cahide'yi bir ziyaretimde, Marcel bu tespitleri kastederek "Belli sonunun ne olacağı" dedi.

"Ne olacak?"

"Bu vurguncu, karaborsacı, hırsız nitelemeleriyle kimlerin kastedildiğini tahmin ediyorsundur herhalde?"

"Edemiyorum."

"Yahudiler, Rumlar ve benim gibi Ermeniler. Kastedilen bu."

Şaşırmamıştım. Daha önce Cahide söz etmişti Marcel'in korkularından ama yeterince ciddiye almamıştım. Yine de aynı şekilde düşündüm.

"Belki yanılıyorsundur."

"Dilerim senin dediğin gibi olsun dostum."

1942 yılının Ekim ayındaydık. Sabahleyin *Perde ve Sahne*'nin ofisini açmış işlerimle meşgul oluyordum, kapıdan alı al moru mor Cahide girdi.

"Senin tiyatrodaki olman gerekiyor mu?"

"Gerekıyor ama Neyyire Hanım'ı hastaneye kaldırdık."

"Neden?"

“Çünkü prova esnasında kalp krizi geçirdi. Apar topar Alman Hastanesi’ne götürdük, kontrolleri yapılıyor. Muhsin Hoca kalabalık etmeyelim diye hepimizi gönderdi. Ben de gelip sana haber vereyim dedim.”

Çok şaşırılmışım. Sabahleyin yazıhaneye Muhsin Hoca’yla gelmişti Neyyire Hanım. Çok sağlıklı görünüyordu. Ben işler için kalmıştım, onlar da tiyatroya geçmişlerdi.

“Hay Allah!” dedim ve bulduğum ilk sandalyeye oturdum.

“İnşallah büyük bir iş çıkartmaz başına kalbi” dedi Cahide.

“İnşallah” dedim karşılık olarak.

Aklım Alman Hastanesi’ndeydi.

Cahide’ye “Sizi gönderdiğine göre, beni de istemez hastanede Muhsin Bey” dedim.

“Bence de. Yarın sabah erkenden uğrarsın. Bu gece orada kalacak.”

Aklıma yatmıştı Cahide’nin söyledikleri. Epeyce Neyyire Hanım’dan konuştuk. En çok da henüz kırk yaşında olduğundan söz ettik.

Belki de, diye düşündüm, kalp krizi değil başka bir şeydir. Düşüncemi Cahide’yle de paylaştım.

Hak verdi. “Yarın sabah anlaşılır” dedi.

“Marcel ne yapıyor?” diye sordum Neyyire Hanım’la ilgili konuşmamız nihayetlenince.

“Bavulunu hazırlıyor.”

“Nasıl yani?”

“Şaka yollu konuşuyoruz evde ama anladığım kadarıyla kıyamet kopmak üzere. Marcel kendilerinden yüklü miktarda vergi

isteneceğini, veremeyenlerin Doğu Anadolu'ya taş kırmaya gönderileceğini söylüyor.”

“Doğru değildir. Bence vehim.”

“Bence de yanılıyor. Yine de diken üstünde. Hükümetin içinden bilgi alıyorlarmış.”

“Peki nasıl izah ediyor bu öngörüsünü?”

“Sözde, bombanın fitili ağustos ayında ateşlenmiş. Saracoğlu Türkçülük üzerine hükümet programına eklemeye bulunulması gerektiğini söylemiş. O bu lafı eder etmez, gazeteler veryansına başlamışlar. Eylül ayında İstanbul defterdarı bir cetvel hazırlamış, ırklara göre ticaretle ve sanayiyle uğraşanları sınıflandırmış. Şimdi beklenen bir vergi kanunuymuş. O çıkar çıkmaz bomba patlayacakmış.”

Çok şaşırmıştım ama Marcel'in bu kadar kesin görüşler beyan etmiş olmasına da itibar etmeliydim. Nihayetinde çok bilinen bir işadamıydı ve hükümetin içinde tanıdıklarının olması anlaşılabilir bir durumdu.

“Peki...” dedim. “Ne yapıyor? Boş durmuyordur herhalde?”

“Anladığım kadarıyla paralarını yurtdışına sevk ediyor. Bildiğimden söylemiyorum bunu. Tahminim böyle. Sadece o değil, imkânı olan bütün gayrimüslimler böyle yapıyordur diye düşünüyorum. Sen olsan yapmaz mısın?”

Alman Hastanesi'nde Neyyire Hanım ve Muhsin Hoca'yı baş başa buldum.

"Gel Cevdet, ben de çıkıp biraz hava alacaktım."

Hoca çıkınca Neyyire Hanım'la önce biraz hastalığı sonra da işler üzerine lafladık.

"Üzerimdeki yükü biraz hafifletmem lazım Cevdet. Muhsin Bey'in Tepebaşı Dram'ı ve Ankara Devlet Konservatuvarı'ndaki derslerini aksatmaması lazım." Bu durumda, en azından *Perde ve Sahne* ile *Türk Tiyatrosu* dergilerimizde senin daha aktif olman gerekecek."

Neyyire Hanım'a "Hiç endişelenmeyin" dedim ve yayınlar için de Tepebaşı Dram için de kendisini yormaması gerektiğini söyledim.

Az sonra odaya Muhsin Bey girdi. O da bazı planlar yapmıştı

"Yazı Büyükkada'da geçireceğiz Cevdet. Neyyire Hanım'a iyi gelir. O zamana kadar ve yazın dinlensin. Bu da senin ve benim biraz daha fazla çalışacağımız anlamına geliyor."

"Siz hiç merak etmeyin efendim. Sahne kısmını bilmem ama dergilerde bana güvenebilirsiniz."

Bu sözlerim üzerine her ikisi de teşekkür ettiler. Kapıyı çekip çıkmadan önce dönüp son bir kez baktığımda, Neyyire Hanım'ın elinin tersiyle nemlenmiş gözlerini sildiğini gördüm.

* Muhsin Ertuğrul Ankara Devlet Konservatuvarı'nda tiyatro dersleri verirken kurumun başına Carl Ebert getirildi. Ertuğrul, Ebert'le anlaşamayınca görevinden istifa etti. 1941 yılında derslerine yeniden başladı.

Neyyire Hanım'ın hastalığı nedeniyle dinlendiği, benim *Perde ve Sahne* ile *Türk Tiyatrosu*'nun peşinde koştuğum günlerdi.

Cahide, tıpkı *Kıskanç*'in setinden çıkıp da otomobiline bindiğimizde takındığı gibi kızgın bir yüz ifadesiyle Elhamra Apartmanı'ndaki yazıhanenin kapısını çaldı.

“Hayrola, bu ne hal?” dememe kalmadı, sözlerimi ağzıma tıktı “Anlatacağım Cevdet. Uzun hikâye. Müsaitsen çıkalım, bir yerde oturalım.”

“Olur ama senin akşama oyunun yok mu?”

Ben böyle konuşunca sinirlendi.

“Müsait değilsen ben gideyim.”

“Hayır. Olur mu öyle şey? Bekle çantamı alayım.”

Merdivenlerde konuştuğumuz üzere, rotamızı Krepen Pasajı'na yani İmroz'a" çevirdik. Cahide daha yolda başladı anlatmaya.

“İki ay ancak oldu değil mi?”

“Neyin iki ayı?” dememe kalmadan Cahide devam etti.

“Dün akşam eve yine polis geldi. Neymiş, müdüriyetten çağırılıyordum. Marcel'le otomobile atladık. Daha önce seyrettiğimiz filmi tekrar seyretmeye başladık anlayacağın. Ama bu sefer çok kızgındım. Doğru müdür beyin odasına yürüdüm.

* Krepen Pasajı'nın bugünkü adı Aslıhan Pasajı'dır. 1982 yılında kısmen yıkıldı ve adı değişti. Meşrutiyet Caddesi üzerindedir, içinde çok sayıda sahafı barındırır.

** İmroz Lokantası 1941 yılında Spiro Havuços ve Tanaş Yalyas tarafından Krepen Pasajı'nda hizmete sokuldu. O dönemin edebiyat ve sanat camiasının beğenerek gittiği bir meyhaneydi. Pasaj yıkılınca Nevizade'ye taşındı. Adını “Krepen'deki İmroz Restoran” olarak değiştirdi.

Yanım sıra gelen polis durdurdu, müdür bey sizi yemekhanede bekliyor dedi.”

Cahide’nin ne demek istediğini anlamamıştım. Sözünün arasına girdim ve “Anlamadım?” dedim.

“Ben de anlamamıştım zaten. Beyoğlu emniyet amiri evime polis gönderip müdüriyete çağırıyor, kendisiyle makamında değil yemekhanede görüşeceğiz. Bir bit yeniği var ya, neyse.”

Konuşarak yürürken İmroz’a ulaştık. Gelişigüzel bir masaya oturduk. Cahide öğlen rakısı içeceğimizi söyledi ve siparişlerimizi yangından mal kaçırır gibi süratle verdi.

Damardan bir akşamcı olmamama rağmen “Rakı aceleye gelmez” diyecektim ki kendimi tuttum. Onun yerine “Haydi devam et. Merakımdan öleceğim” dedim.

“Yanımdaki polis bir kapıyı açtı. Kocaman bir yemekhane. Girdik. Bir de ne göreyim? Müdür bey ve üç arkadaşı odanın ortasına çilingir sofrasını kurmuş, ellerinde rakı kadehleri, hepsi çakırkeyif.”

Hakikaten şaşırmıştım.

Cahide yüzümdeki değişikliği anlamış olsa gerek “Şaka filan yapmıyorum, aynen böyle oldu” dedi.

“Marcel nerede bu arada?” dedim merakıma yenik düşüp.

“Geçen defa olduğu gibi bu defa da kapıda, otomobilin içinde kaldı.”

Garson tam da Cahide bir es vermişken geldi. Küçük bir karaf rakı, su bıraktı, beyazpeynir ve kavun servisimizi tabaklarımıza yaptı. O gidince Cahide devam etti.

“Canımın sıkıntısını belli etmemeye çalışarak, hayrola beyefendi, beni çağırtmışsınız dedim ve devam ettim. Galiba yanlışlık oldu. Ben sizi vakitsiz rahatsız ettim. Herhalde beni yarın görmek istiyordunuz?”

Sonunda ne olacağını gerçekten merak ediyordum. Cahide anlattıkça kızarıyor, bozarıyordu.

“Sakin ol!” demeye dilim varmadı.

Neyse ki garson yetişti, birkaç küçük meze tabağını masamıza koydu, Cahide konuşmasına ara verdi. O gidince kaldığı yerden aynı tonda devam etti.

“Ben böyle deyince müdür bey ile arkadaşları bakıştılar. Müdür bey sarhoş ağzıyla konuşmasını şöyle sürdürdü: Yok canım, efendim, sizi soframıza davet etmek istemiştik. Karşılıklı birkaç tek atalım dedik.”

Şaşırmıştım. Ne diyeceğimi bilemedim.

Cahide “Ne diyorsun Cevdet buna?” diyerek cevap istedi.

Hakikaten çok can sıkıcıydı. Beyoğlu emniyet müdürü, Cahide’ye resmen üçüncü sınıf bir orospu muamelesi çekmişti.

Düşüncelerimi kendime saklamaktan bitap düşmüştüm. San-ki kaderim gibi olmuştu aklıma gelenleri kendime saklamak.

Genel olarak da boşboğaz sayılmam ama nedense Cahide’nin işin içinde olduğu her yer ve durumda, bin düşünüyor, bir konuşuyordum.

Kaldı ki yangına körükle gitmemeyi bilecek yaşıyordum.

“Beyoğlu emniyet müdürü sana üçüncü sınıf bir orospuymuşsun gibi davranmış” demek yerine “Sonra?” dedim yine merak içinde.

“Adama, aklını kaçırıp kaçırmadığını sordum. Sesimi perde perde yükselterek şöyle devam ettim: Bu ne biçim iştir? Amirleriniz görseler ne derler? Adi bir sokak kadınına bile böyle davranılmaz. Kusura bakmayın ama ben burada daha fazla kalamayacağım.”

Cahide maruz kaldığı muameleyle ilgili tam da benim düşündüğüm gibi düşünmüş, yetinmeyip seslendirmişti. Devam etmesini bekledim.

“Bu defa müdürün karşısında oturan söze karıştı: Cahide Abla, aramızda teklif mi var yani? Ne de olsa seninle akraba sayılırız. Hem biz bugüne bugün Türk’üz ve de elhamdülillah Müslüman’ız, demez mi?”

Henüz rakılarımızdan birer yudum bile almamıştık.

Cahide hırsla, ilk kadehi nefessiz bitirdi.

Az sonra, kızgınlığı üzüntüye dönüştü.

Sakin olmalıydım. Emindim, benim sükûnetim onu olumlu etkileyecekti.

Uzunca bir süre sonra “Marcel’e nasıl anlattın durumu?” diye sordum.

“O odadan dışarı nasıl çıktığımı bilemiyorum. Ayaklarım birbirine dolanıyordu. Adamlara bir şey belli etmedim ama bu muamele çok ağırım gitti. Aşkın bedeli bu olmamalı. Bizim kimseye zararımız yok ki. Birbirini seven iki insana bu derece eziyet etmek günah değil mi?”

Cahide'nin ağzından, Marcel'e âşık olduğunu ilk kez duyuyordum. Şaşırdığımı söylemeliyim. Biraz da bu nedenle olsa gerek susmayı tercih ettim. O devam etti.

“Marcel beni arabada bekliyordu. Geri döndüğüm zaman yüzümün sapsarı kesildiğini fark etmişti. İçeride neler olduğunu sormadı. Sorsaydı da anlatamazdım. Utanırdım. Ama birine anlatmam gerekiyordu.”

Cahide'yi mümkün olduğunca sakinleştirmeli ve daha fazla rakı içmesinin önüne geçmeliydim. Çünkü, akşama çıkartması gereken bir oyun vardı.

İki kişinin bildiği sır değildir ama belli ki Başbakan Şükrü Saracoğlu' farkında değil.

CHP grup toplantısında ettiği şu sözleri grubu ikna edebilmek için de söylemiş olabilirdi. Ama söylemişti işte:

"Bu kanun aynı zamanda bir devrim kanunudur. Bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsat karşısındayız. Piyasamıza egemen olan yabancıları böylece ortadan kaldırarak, Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz.""

Başbakan Saracoğlu'nun sözlerini elindeki nottan okuyan Marcel'le karşılıklı çay içiyorduk.

"İşte böyle dostum" dedi Marcel okumasını tamamlayınca.

"Kulaklarıma inanamıyorum" diye cevapladım onu.

Ben böyle deyince elindeki notu uzattı. Az önce onun okuduğu cümleleri bir kez de kendi gözlerimle gördüm.

"Bu bilgiyi size veren insana ne kadar güveniyorsunuz Marcel?"

* Mehmet Şükrü Saracoğlu 1886-1953 yılları arasında yaşadı. İktisatçı ve siyasetçi. 1924'ten itibaren Milli Eğitim, Maliye, Adliye bakanlıkları yaptı. 1938-42 yılları arasında Dışişleri Bakanı, 1942-46 yılları arasında Başbakan olarak görev üstlendi. 1934-50 arasında Fenerbahçe Spor Kulübü'nün başkanıydı.

** 1864-1959 yılları arasında yaşayan Faik Ahmet Barutçu 1939'dan 1957'ye kadar milletvekilliği yaptı, devlet bakanlığı ve başbakan yardımcılıklarında bulundu. Barutçu bu sözleri *Siyasi Anılar 1939-1954* adını verdiği kitabının 263. sayfasında yayımladı. Kitap Milliyet Yayınları tarafından basıldı.

“Çok güveniyorum. Grupta bulunan bir milletvekili. Gazetelere yansımada ama her yerde konuşuluyor.”

Saracoğlu’nun bu sözlerinin gazetelerde yer almaması anlaşılır bir durumdu. Çünkü siyasi hayatımızın kurgusu böyleydi. Tek parti dönemindeydik ve siyasette tekseslilik hüküm sürüyordu. Zaten tam bu nedenle, toplum “köşeleri hırsız ve uğursuzların tuttuğuna” dair kampanyaya maruz bırakılmamış mıydı?

Ayrıca, Varlık Vergisi Kanunu çıkmadan, Saracoğlu’nun gazete sahip ve yöneticilerini Ankara’ya davet edip destek istediğinden de herkes haberdardı.

Derin bir nefes aldım. Anlaşılmıştı, Varlık Vergisi Kanunu, Marcel’in söylediği gibi, geliyor demiş ve gümbür gümbür gelmişti.

Kanunun metni Marcel’le aramızdaki sehpanın üzerinde duruyordu. Gazeteler ne anlama geldiğini ve nasıl uygulanacağını uzun uzun yazmışlardı.

“Peki...” dedim üzüldüğümü belli ederek Marcel’e. “Nasıl etkileneceksiniz bu durumdan?”

Derin nefes alma sırası ondaydı.

“Tam olarak kestiremiyorum. Servet Tespit Komisyonları kurulacak. Hesaplamalar yapacaklar. Zannediyorum ki nakden ödeyemeyeceğim kadar büyük bir para çıkacak. Üzerimde el koyup satışa çıkartabilecekleri fazla bir mal varlığı yok. Ailemizin mal varlıklarının büyük bir kısmı annemin.”

Ev sahibesinin çağrısıyla, oturduğumuz koltuklardan kalktık.

Hafta sonuydu ve Cahide’nin “Pazar günü kahvaltıya bekliyoruz” demesi üzerine gelmiştim Ayaspaşa’ya.

Sıraselviler Caddesi'nde oturduğumu bilen Cahide ve Marcel'le komşuculuk oynamaya başlamıştık. Tabii tek taraflı olarak.

“Bir gün de...” dedim masaya otururken. “Ben de sizi bekliyorum.”

Sonra, geleceklerinin tutacağını düşündüğümden midir nedir bir de eklemeye bulundum.

“Ama benim bekâr evimde kuşsütü bulunmaz, haberiniz olsun.”

Güldü bu sözlerimin üzerine Cahide. “Vah yazık, kuşsütün bile mi yok?” diye dalgasını geçti.

Tabağıma birkaç parça börek çörek aldıktan sonra, masanın üzerindeki hamurişlerini göstererek “Sahiden bütün bunlar sizin mutfakta mı yapıldı?” diye sordum.

“Evet...” dedi Cahide ve ekledi “Marcel yemek konusunda çok hassas. Özellikle de yemekte kullanılan yağlara çok dikkat edilmesini istiyor.”

Cahide'nin bu sözleri üzerine Marcel “Doğuya sürgüne gönderildiğimde de götüreceğim aşçımı yanımda” dedi.

Yaptığı espriye sadece kendisi, o da isteksizce güldü.

Cahide “Nereden biliyorsun doğuya gönderileceğini? Bir uzlaşma sağlanır belki veya ailen bir yerlerden para bulur, borcunuzu öder” diyerek Marcel'e karşı çıktı.

Marcel elindeki çatal ve bıçağı tabağına koydu, çay bardağından bir yudum aldı. Belli ki uzun boylu izahat verecekti.

“Bütün bu konuşmaları Varlık Vergisi Kanunu çıkana kadar yaptık ve tükettik Cahide. Zaman çalışmaya başladı, tik tok. Hayalciliğin lüzumu yok. Bak sana takvimi söyleyeyim: 11 Kasım Çarşamba günü kanun çıktı. Bugün 15 Kasım Pazar 1942. Pazartesi günü her il ve ilçede kimin ne kadar vergi ödeyeceğini belirleyecek Servet Tespit Komisyonları kurulacak. Aslında

komisyonlar göstermelik, kimin ne kadar para ödeyeceği bile belli oldu. Hükümet bir yıldır çalışıyor bu konu üzerinde. İki hafta içinde, yani aralığın başında tebligatlar gelmeye başlar.* Ödeme için en fazla on beş gün zaman verirler. Ödeyen öder, ödemeyenlerin malları mülkleri haraç mezat satılır. Malı mülkü ödemesi gereken parayı karşılamayanlar doğuya, taş kırmaya gönderilir, marş marş!”

* İstanbul’da kurulan üç komisyon tahakkuk eden vergi listelerini 18 Aralık 1942’de açıkladı. Vergilerin yüzde seksen yedisi gayrimüslim, yüzde yedisi Müslim mükelleflere yüklendi. Aralık 1942 ile Ocak 1943 arasında İstanbul’da gayrimüslimlere ait binlerce mülk el değiştirdi. Satılan mülklerin yüzde altmış yedisi Müslüman Türkler, yüzde otuzu resmi kurumlar tarafından satın alındı.

Muhsin Bey arada sırada Neyyire Hanım'la, çoğunlukla da yalnız geliyordu *Perde ve Sahne*'nin yazıhanesine.

O gün birlikte gelmişlerdi, çünkü önce hep birlikte *Kıskanç*'ı izleyecek, sonra yemeğe gidecektik.

Hoca, *Kıskanç* vizyona girdikten epey sonra, tiyatrodan oyun olmayan ilk geceyi nişanlayarak getirmişti Neyyire Hanım'ı beraberinde.

İsteyenler *Kıskanç*'ı bir kez daha izleyecekler, istemeyenler lokantaya geleceklerdi.

Tiyatrodan birkaç arkadaşımız ve Cahide geleceklerini söylemişlerdi. Sinemanın fuayesinde buluşacaktık.

Gonk vurulup salona girerken, filmi ilk kez izleyecek olan Neyyire Hanım kulağıma eğilip "Keşke Nâzım da olsaydı" dedi.

Yan yana oturduğumuz için Cahide'ye "Nâzım'la tanıştın mı?" diye sordum.

Tanışmıştı. Hatta bir de anısı vardı Nâzım Hikmet'le ilgili olarak. Film başlamadan anlatıverdi.

"*Unutulan Adam* var ya hani. Benim oynadığım ikinci filmidir. Onun senaryosunu da Nâzım Bey yazdı." Muhsin Hoca o filmde

* Nâzım Hikmet *Cici Berber*, *Fena Yol*, *Karım Beni Aldatırsa*, *Naşit Dolandırıcı*, *Söz Bir Allah Bir*, *Düğün Gecesi*, *Aysel Bataklı Damın Kızı*, *Leblebici Horhor Ağa*, *Milyon Avcıları*, *Güneşe Doğru*, *Tosun Paşa*, *Şehvet Kurbanı*, *Kıskanç* isimli filmlerin senaryolarını Mümtaz Osman müstear adıyla yazdı. *Kahveci Güzeli*'nde M. İhsan, *Kızılırmak Karakoyun*'daERCÜMENT ER ismini kullandı. *Barbaros Hayrettin Paşa*, *Lale Devri*, *Balıkçı Güzeli* isimli filmlere ise İhsan Koza imzasını attı.

beni oynatmak istemedi. Nâzım Hikmet Muhsin Bey'e kızdı. O rolü beni düşünerek yazdığını, olmayacaksa senaryosunun iadesini istedi. O filmde hoca beni pek de istemeyerek oynattı anlayacağın."

Hatırlıyordum *Unutulan Adam*'ı. Ulaştığı büyük şöhrete gölge düşürmemek için, kızının gayrimeşru çocuğunu doğmadan yok etmek isterken ölümüne sebep olan, bu yüzden tutuklanan, ilerleyen zamanlarda insanlığın unutacağı bir bilimadamını anlatıyordu.

Anlattıklarını tamamlayınca, Nâzım Hikmet'i kastederek "Ne kadar üretken bir adam değil mi?" dedim Cahide'nin kulağına.

Film bitince soluğu ayağımızın alışık olduğu İmroz'da aldık. Yönetmen Cezmi Ar, birkaç oyuncu ve set görevlisi katılınca, epey büyük ve eğlenceli bir masa halini almıştık.

İkili üçlü konuşmalar sürerken Muhsin Hoca çatalıyla önündeki bardağa birkaç kez vurdu. Eğer topluca yemek yiyorsak ve bir açıklamada bulunacaksa böyle yapardı. Hepimiz sustuk.

"Önce..." dedi Muhsin Bey. "Hepinize *Kıskanç*'ta gösterdiğiniz çaba için teşekkür ederim. Bir şeyi bilmenizi istiyorum. *Kıskanç* benim oyuncu olarak rol aldığım son film olacak. Biliyorsunuz sinema yönetmenliğinden iki yıl, yapımcılığından sekiz yıl önce ayrılmıştım. Böylece, sinema sektörüyle arama kalın bir çizgi çekmiş oluyorum."

* Muhsin Ertuğrul 1951 yılında *Evli mi Bekâr mı?*, 1953'te *Halıcı Kız* filmlerinin senaryolarını yazdı ve yönetmenliklerini yaptı.

Masaya bir sessizlik çöktü. İçine sinmemiş olsa gerek Neyyire Hanım eşinin bıraktığı yerden devam etti.

“Böyle söyleyince, Muhsin Bey sanki sanatçı yönünden vazgeçecekmiş gibi oldu ama öyle değil arkadaşlar. Rica etsem sayabilir miyiz bu dönem Tepebaşı Dram’da oynadığımız oyunları hep birlikte?”

Neyyire Hanım’ın ricasına karşılık verdiğimizde ortaya muhteşem bir tablo çıktı:

Shakespeare’den *Kış Masalı*, Schiller’den *Don Carlos*, Hauptmann’dan *Crampton*, Roland’dan *Büyük İhtilal*, Bjornson’dan *İflas*, Çehov’dan *Vişne Bahçesi*, Goldoni’den *Yalancı*, Cevat Fehmi Başkut’tan *Büyük Şehir*.

Oyunları bize saydırdıktan sonra, Neyyire Hanım konuşmasının devamını hepimizin gözlerinin içine bakarak getirdi.

“Muhsin Bey bütün bu oyunların bir kısmının çevirisini yapıyor, senaryosunu yazıyor, bir kısmını yönetiyor, bir kısmında bizzat oynuyor. Bu arada Ankara’ya ders vermeye gidiyor. Ayrıca başına şimdi de İngiltere’ye gitme işi çıktı. Takdir edersiniz ki çok yoruluyor.”

Haklıydı Neyyire Hanım.

Eşinin söylediklerinin içinden İngiltere’ye gitme işi hepimizin ilgisini çekince, Muhsin Bey bir açıklama getirdi.

“Londra’ya gidip Kraliyet Balesi yöneticisi Dame Ninette de Walois’le görüşeceğim. Anlaşırsak işbirliğine gitmek istiyoruz.”

Muhsin Bey’in açıklaması ve Neyyire Hanım’ın değerlendirmesinden sonra her şeyden biraz söz ettik, sonra dağıldık.

Cahide’yle yollarımız Taksim’e kadar aynıydı. İstiklal’i birlikte yürürken “Ne diyorsun hocanın kararı için?” diye sordum.

Cevabını hiç düşünmeden verince, konuyu daha önce düşün-
düğüne kanaat getirdim.

“Neyyire Hanım sıkılamış besbelli. Yoksa hoca vazgeçer mi
sinemadan! Hastalığı nedeniyle kendisi işlerden geri durmak zo-
runda kalınca, Muhsin Bey’in de geri çekilmesini istedi anlaşılan.”

Çabuk karar verebilen, görüş geliştirebilen bir yapım yok. Ka-
rar vermem zaman alır. Bu nedenle “Kim bilir..” dedim. “Belki
de hoca, Neyyire Hanım’la biraz daha fazla zaman geçirmek is-
tiyordur.”

Yine kesin konuştu Cahide.

“Zannetmiyorum. Muhsin Bey’i bıraksan, yirmi dört saatinin
yarısını sahnede ya da sette geçirir. Geriye kalan yarısında ya bir
şey yazar ya da düzeltir.”

Kendisine söylemediysem de bu sözlerini çok sert buldum.

Taksim’de Cahide yolunu Ayaspaşa’ya çevirdi ben Sıraselvi-
ler’e doğru yürümeye koyuldum. Yol boyu hep onun sözlerini
düşündüm.

Cahide’nin Muhsin Bey ve Neyyire Hanım’a dair kurduğu
cümleler rahatsız ediciydi. Gözüme sanki duygularından arınmış
gibi görünmüştü. Her hareketin arkasında bir hesap, kitap arama-
sı, meseleleri getirip bir gelir-gider tablosuna dayandırmasını, en
hafif ifadeyle yadırgatıcı bulduğumu söylemeliyim.

Günler mi fazla hızlı ilerliyordu yoksa bana mı öyle geliyordu?

Marcel'in kahvaltı sofrasında yaptığı hesap tutmuş, dikkat çektiği günler kapıya dayanmıştı.

Nasıl mı anladım?

Cahide yazıhaneye uğradı.

Daha kapıdan girer girmez "Tak sepeti koluna, herkes kendi yoluna" dedi.

"Ne oldu?" diye sordum haliyle.

"Marcel'in doğuya gönderilmesi kesinleşti. Vali beyden işlemini yoluna koymak için birkaç ay izin almış ama gideceği yüzde yüz. Dün akşam, ayrılmamız gerektiğini söyledi. Olur dedim. Ne diyeyim?"

Büyük ve alabildiğine can sıkıcı bir haberle gelmişti Cahide. Normalde salya sümük ağlaması gerekmez miydi?

"Peki ne olacak şimdi?"

"Çok da bir şey değişmeyecek. Marcel'in yasını tutacak değilim. Onun evinden kendi evime taşınacağım."

Cahide'nin kendi evim dediği, Marcel'in hediye ettiği evdi. Tabii ki lafını etmedim. Yazlık olana mı yoksa kışlık olana mı geçeceğini bile sormadım.

"Belli oldu mu ödemesi gereken rakam?"

“Dün akşam birkaç gayrimüslim arkadaş bideydi. Onlara söylediğini sana tam olarak nakledeyim, istenilen meblağ büyük mü küçük mü sen karar ver: Bana takdir olunan vergi tutarı yüz elli bin lira. Düşün ki bir kamyon kereste yirmi beş lira ve tüm mal varlığını satsam yine de bu parayı ödeyemeyecek durumdayım.”

Paradan puldan anlamam ama telaffuz edilen rakam hakikaten yüksek göründü gözüme.

Cahide bu tür konularda haliyle benden daha bilgiliydi.

“Ev fiyatları iki yüz elli ile bin iki yüz elli lira arasında değişiyor. Ortalamasını alalım, yedi yüz elli lira eder. Hadi diyelim ki eli yüzü biraz düzgün olsun, bin lira. Yüz elli tane evden söz ediyoruz Cevdet. Yüz elli tane ev parası istiyor devlet Marcel'den.”

Cahide'nin sayesinde çok iyi anlamıştım yüz elli bin liranın nasıl bir rakam olduğunu. Matematik derslerini Türkiye'nin en zengin adamlarından birinden almak demek bu anlama geliyordu.

Az sonra “Ne yapacaksın? Bir işin var mı?” diye sordu Cahide.

Hastaneye gideceğimi söyledim. Birkaç gündür Neyyire Hanım yine Alman Hastanesi'ndeydi.

“Tamam o zaman. Ben sana engel olmayayım.”

Ben hastaneye ulaşınca Muhsin Bey tiyatroya gitmek üzere odadan ayrıldı. Neyyire Hanım'la baş başa kalmıştık.

“Yalnız kalabilirim biliyorsun” dedi ben dergi için üzerinde çalışmam gereken yazıları kucağıma koyunca.

“Biliyorum. Siz olmayınca yazıhanenin tadı tuzu yok. Hem kaynatırız biraz hem de çalışırım.”

* Gazeteci ve yazar Rıdvan Akar 2009 yılında Doğan Kitap'tan yayımlanan *Aşkale Yolcuları* isimli kitabında, Parseh Gevrekyan'ın ağzından naklediyor.

“Hadi bakalım o zaman, dedikodular sende.”

Aklıma Cahide ile Marcel’in durumu geldi.

“Marcel’den vergi olarak çok para istemişler. Ödeyemeyecekmiş. Doğuya göndereceklermiş” galiba.

Cin gibi kadındı Neyyire Hanım.

“Cahide’den öğrendin değil mi? Peki başka ne anlattı?”

Dedikodunun dibine vurmak üzere olduğumuz belli olmuştu.

“Cahide yollarının ayrılmak üzere olduğunu hissettirdi.”

Neyyire Hanım’ın soluk benzine kan geldi, gülmeye başladı.

“Çok safsın Cevdet.”

Soran gözlerle bakmaya başladığımı görünce, Neyyire Hanım hasta yatağında doğruldu ve sözlerinin devamını getirdi.

“Bak, yattığım bu yatakta bile senden çok şey biliyorum. Cahide’nin yolu Marcel’le çoktan ayrıldı da haspam İhsan Bey’le takılmaya başladı bile.”

Hiçbir şey anlamamıştım söylediklerinden.

“İhsan Bey kim?”

“Tütün kralı. Bursalı. Çok zengin bir işadamı. Avrupa görmüş zenginlerden. Türkiye’nin tütününü dünyaya pazarlıyor. Bu arada Marcel’in ruh gibi arkadaşı.”

Şaşkınlıktan dilim damağım kurumuştu. Benim tanıdığım kadarıyla, Cahide kimseden, özellikle de benden hiçbir şey saklamazdı.

Peki nereden çıkmıştı şimdi bu İhsan Bey?

Suskunlaştığımı gören Neyyire Hanım mevzuu derinleştirmek istemedi. Ben de önümdeki notlara döndüm.

Gazetelerden birinin magazin sayfasında Cahide ile İhsan Doruk'un resmini yan yana görünce haliyle şaşırmadım.

Neyyire Hanım'dan dedikodusunu almasam şaşırır mıydım? Kesinlikle evet.

Nedenini bilmiyorum ama Cahide Marcel'e âşık olduğunu söyleyince, ona bütün kalbimle inanmıştım.

Peki ne olmuştu da daha Marcel Erzurum'a gidecek trene binmeden, Cahide'nin aşkı bitmişti?

Gözümün önünde olup bitenlere aklım almıyordu.*

Önceleri Tepebaşı Dram ile *Perde ve Sahne* ofisi arasında mekik dokurken, uğrak noktalarıma bir yenisi eklenmişti.

* Cahide hayat hikâyesini, ölümünden sonra yayımlanması kaydıyla, *Hürriyet* gazetesine sattı. 27 Mart 1981'den itibaren yayımlanan bu dizide, Cahide, Marcel'in ailesinin Vahap Bey isimli bir dost aracılığıyla kendisine manevi baskı yaptığını söylüyor. Cahide'nin anlattıklarına göre, aile, Aşkale'den kurtarabilmek için Marcel'i çok zengin bir Ermeni kıızıyla evlendirmeyi planlıyor. Cahide'ye, bunun ancak kendisinin aradan çekilmesiyle gerçekleşeceği söyleniyor. O da kendi benzetmesiyle Kamelyalı Kadın gibi aradan çekiliyor. Marcel ise başından geçenleri *Aşkale Yolcuları* isimli kitapta Rıdvan Akar'a şöyle anlatıyor: Erzurum'a sevk edileceğimi anlayınca "Bizim sonumuz belirsiz" diyerek Cahide'yi memleketin en büyük tütün tüccarlarından biri ile evlendirdim. Ben Erzurum'dayken hiç aramadı ama döndükten sonra ara sıra görüştük.

Neredeyse her sabah evimden çıkar çıkmaz iki adım ötemdeki Alman Hastanesi'ne uğruyor, Neyyire Hanım'ın herhangi bir ihtiyacı olup olmadığını kontrol ediyordum.

Muhsin Hoca'yla da daha çok burada görüşür olmuştuk. Dergi için yazılmış yazıları, seçtiğimiz fotoğrafları filan hep Alman Hastanesi'nin koridorlarında gözden geçiriyorduk.

Neyyire Hanım tedaviye cevap vermiyor, inceldikçe inceliyordu.

Konuşmalarımızdan birinin bence en uygun olmayan bir yerinde, Muhsin Hoca'ya "Neyyire Hanım'ın durumu iyiye gidiyor mu efendim?" diye sordum.

"Vedayı uzatıyor!"

Sormamış olmayı tercih ederdim. Acaba patavatsızlık mı ettim diye düşünürken, Muhsin Bey elini omzuma şefkatle birkaç kez dokundurdu.

"Bazı durumlar çaresizdir Cevdet. Dirayetle karşılamamız gerekir."

İlerleyen zamanlarda, Muhsin Bey'in "Vedayı uzatıyor!" şeklindeki değerlendirmesini pek çok başka dostuna ve arkadaşına yaptığını öğrenecektim.*

Bir başka deyişle, Muhsin Hoca hepimizi, Neyyire Hanım'ın ebediyete intikaline hazırlamıştı. En çok da kendisini.

Tek bilmediğimiz, bu tarihin 13 Şubat 1943'e rast geleceğiydi.

* Muhsin Ertuğrul bu sözleri, bir karşılaşmalarında, Neyyire Hanım'ın nasıl olduğunu soran gazeteci Nusret Sefa Coşkun'a söylüyor. *Son Posta* gazetesinden aktaran, *Türk Tiyatrosu*, Neyyire Ertuğrul Özel Sayısı. 6 Mart 1943, Sayı: 156

Tabutuna omuz verdiğimde, Neyyire Hanım'a ilişkin olarak içimi yakan sadece kırk bir yaşında olduğu değildi. Onun, ülke-miz tiyatrosuna canını hiçe sayarak verdiği emek görmezden gelinemeyecek kadar büyük ve değerliydi.

Ne yazık ki hiçbirimiz, bu duygumuzu kendisine yaşarken ifade etmemiştik.

İçtenlikle ve karşılık beklenmeden verilen emeğin kıymetinin ölümünden sonra bilinmesi hakikaten üzücü.

Bu kaniya nasıl vardığımı birkaç kelimeyle söyleyecek olursam şöyle derim:

Neyyire Hanım, bir dava insanıydı. Yüksek tiyatronun yüksek medeniyet yaratacağına yürekten inanıyordu. İşte tam da bu nedenle, davasına, yani medeni bir ülke yaratma sevdasına hayatını, bana soracak olursanız hoyratça adamıştı.

İnanıyorum ki sadece dava insanları, meselelerini kendi hayatlarının önüne koyarlar. Neyyire Hanım'ın yaptığı tam olarak buydu.

Ayrıca yine inanıyorum ki ömrü yetseydi çok daha fazlasını gerçekleştirmeye hazırdı.

Keşke yaşarken de paylaşıydım bu düşüncelerimi kendisiyle. Olmadı, olamadı.

Ne çok şey öğrenmiştim Neyyire Hanım'dan!

Bir örnek vermem istense "Hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığını öğretti" derim.

Aradan epey zaman geçtikten sonra bugün, Cahide'yle sahnede başlayıp odasında devam eden kavgasına bile farklı yaklaşıyorum.

“Acaba hangisi haklıydı?” diye uzun uzun düşünerek ne büyük haksızlık etmişim Neyyire Hanım’a.

Mezarlıklardaki sahte kalabalıklara da içtenmişçesine söylenen yalanlara da karnımın tok olduğunu düşünürdüm.

Neyyire Hanım bu ön kabulümü de yıktı.

Arkasından dökülen her gözyaşı tanesine de söylenen her güzel sözcüğe de yürekten inanıyorum.

Neyyire Hanım'ı kaybettiğimizde, *Perde ve Sahne*'nin 22. sayısını hazırlıyorduk.

Düzenli olarak derginin yazıhanesini açıyor, kısmen de olsa çalışmayı sürdürüyorum.

Muhsin Bey dergiye olan ilgisini kaybetmiş gibi. Hem *Perde ve Sahne* hem de *Türk Tiyatrosu* için arada bir konuşuyoruz ama konuşmalar Neyyire Hanım'ın sağlığındaki gibi sürmüyor.

Elimizde bir dolu yazı, fotoğraf birikti ama 22. sayıyı çıkartmamız gereken tarihte çıkartamadık.

Cahide'yle Tepebaşı Dram'da karşılaşıyor, arada bir laflıyorduk. Onlardan birinde evleneceğini söyledi.

Kiminle olduğunu sormadım. Gazetelerin magazin sayfalarında çıkan yazılardan bütün Türkiye biliyordu kiminle ilişkisi olduğunu.

“Nasıl bir adam İhsan Bey?”

Arkadaşım etrafa baktı, kimsenin duymayacağından emin olunca konuşmaya başladı.

“İhsan Bey iyi bir adam. Bana çok düşkün. Üstelik zengin.”

Biliyordum İhsan Bey'in Türkiye'nin en zengin insanlarından biri olduğunu.

Beni ilgilendiren Cahide'nin bir aşktan bir başka aşka, kazasız belasız başını çok da ağrıtmadan nasıl atlamış olduğuydu.

Ayaspaşa'da, Marcel'in Ankara Palas'taki ultra lüks dairesinden, İhsan Bey'in Kunt Apartmanı'ndaki ultra lüks dairesine sıçrayıvermişti.

Ne düşündüğümü anlamasın diye çabucak "Nasıl geçiyor günleriniz daha çok?" diye sordum

Cahide hoşuna gittiğini belli ederek, birçok yabancı milletten arkadaşlarının olduğunu, hep birlikte gezip eğlendiklerini söyledi.

Gerçekten merak ediyordum, dayanamadım "Evlenecek misin?" diye sordum.

Şuh bir kahkaha attı Cahide.

"Çok istiyor İhsan. Yaranmak için ne gerekiyorsa yapıyor. Kabul edeceğim galiba evlenmeyi."

Çok da tantanalı olmayan bir törenle Cahide ve İhsan Bey dünya evine girdiler.

Cahide'yi artık daha az göreceğimi zannederken tersi oldu. *Perde ve Sahne*'nin yazıhanesine Marcel'le olduğu zamanlardan daha fazla uğramaya başladı.

Bir keresinde İhsan Bey'in evinde kendisini bir yabancı gibi hissettiğini söyledi. Çok misafir ağırladıklarından dert yandı.

"Girenin çıkanın belli olmadığı bir ev! Memleket bizim evde kurtarılıyor. Ne çok politikacı varmış meğer. Hep beraber yaşıyoruz desem yeri."

Bir başkasında daha da özellerine girdi.

"Yataklarımızı ayırdık İhsan'la. Ben ayrı yataklarda yatmak istediğimi söyleyince derhal iki yatak sipariş verdi. Sanıyorum kendisini bana Avrupalı bir erkekmiş gibi göstermek istiyor."

Cahide eşi İhsan Doruk'a olan ilgisini, iki aydan kısa bir sürede tüketti.

Türkiye'nin en zenginleri arasında başa güreşen bu adamı daha çok bir banka gibi görmeye başlamıştı. Oyunlarda giyeceği kıyafetleri dahil olmak üzere, gardırobuna girecek tüm parçalar, ayakkabılar, ziynet eşyaları Paris'ten geliyordu.

Öte yandan hayatının belki de en doyumsuz dönemini yaşıyordu Cahide.

Acaba, diye düşünüyordum, Cahide'nin Marcel'de bulup da İhsan Bey'de bulamadığı ne var?

Sordum da bunu kendisine.

"Kesinlikle yakışıklılık değil. Marcel İhsan Bey'den daha mı yakışıklı? Belki evet. Ama mesele bu değil Cevdet."

"Ne peki?"

Soruma cevap veremedi Cahide.

Ben onun bilmediğinin, bilemediğinin ya da söylemek istemediğinin ne olduğunu tahmin etmeye çalışırken "Haydi kalk Cevdet. Oyunum da yok. Seninle bir kaçamak yapalım" dedi.

Şaşırmıştım. Cevap veremedim. O zaman ayağa kalktı, elimden tutarak oturmakta olduğum sandalyeden kaldırdı, kapıya doğru çekti.

Yazıhaneyi kilitlerken "Nereye gideceğiz?" diye sordum.

"Önümüze çıkan ilk taksiyi çevireceğiz ve Sarıyer'e balık yemeye gideceğiz. Tıpkı eski günlerde olduğu gibi."

"Çok soğuk. Açık lokanta bile yoktur Sarıyer'de.." diyecektim ki cümlemini tamamlattırmadı.

"Açtırırız!"

Dediği gibi ilk taksiyi çevirdik, arka koltuğa yan yana oturduk.

Cahide şoföre "Sarıyer'e gideceğiz" derken elimi sıkı sıkı tuttu. Kulağıma eğilip "Serserilikse serserilik!" dedi.

Dışarıdaki kasım soğuşuna karşı Cahide'nin eli sıcacıktı.

Dediğı gibi yaptı Cahide, şoförden otomobili bildiğı bir balık lokantasının önünde durdurmasını istedi. Adama istediğinin iki misli para ödedi ve önüme düştü.

Birkaç dakika içinde hazır hale gelen masamızda, ilk kadehini “Hayata!” diye kaldırdı.

Ona uydum.

İkimiz de küp gibi sarhoş olmuştuk. Yemekten sonra, biraz da açılmak için sahilde yürüyüş yaptık. Arada bir durduk ve uzun uzun öpüştük.

Bütün o sarhoşluğuma rağmen, kendi kendime sormadan edemediğim bir soru vardı.

“Peki, neyiz şimdi biz?”

Ertesi gün yazıhaneyi biraz da Cahide'nin geleceğini düşünerek erkence açtım. Geldi de.

Kapıdan içeriye "İhsan'la fena kavga ettik!" diyerek girdi.

"Çok geç gittiğin için mi?"

"Evet. Ama daha önemlisi yalanımı yakaladı."

"Yalan mı söyledin?"

"Evet. Neden geç kaldığımı, nerede olduğumu sordu. Ben de sinemaya gittiğimi söyledim. 10 Kasım olduğu için dün bütün sinemaların kapalı olduğunu unutmuşum."

"Ne oldu sonra?"

"Ne olacak, kavga büyüdü. Biliyor musun Cevdet, bu memlekette erkek karısını yüz kadınla aldatırsa mesele olmaz, kadın bir erkekle üç beş saat hoşça vakit geçirse dünyanın sonu gelir. İsyan ediyorum bu haksızlığa."

Cahide söylediklerinde haklı olabilirdi. Erkek kadın ilişkisindeki büyük eşitsizlik isyan edilmeyecek gibi değildi. Ama o anda, benim için önemli olan, bu önemli insanlık meselesinden çok, İhsan Bey'le aralarında geçen tatsızlığın nasıl son bulduğuydu.

"Ayrıldın mı İhsan Bey'den Cahide?"

"Boşanalım dedim."

"O ne dedi?"

"Yelkenleri suya indirdi. Benden asla boşanamazmış. Birbirimizden kopamazmışız. Ben yorgun ve sinirliymişim."

"Peki sonra?"

“Kocaman viski dolu bir bardak verdi. İçtim. Seninle de çok içmiştik. Kusmak için koşa koşa tuvalete giderken arkamdan bağırdı.”

“Ne dedi?”

Cahide çok kızgındı. İhsan Bey’in kendisinin Arap kökenlerine vurgu yaptığını, bir halayığa* benzettiğini söyledi.

Ayrıca, kocasının “Modern hayat sürmek kim, sen kim?” sözlerinden de çok etkilenmişti.

“Can evimden vurdu beni Cevdet. Ondan, her ne pahasına olursa olsun ayrılmaya karar verdim.”

Cahide’nin ne kadar sert olduğunun farkındaydım. Esneklikten hiç mi hiç nasibini almamıştı. Biliyordum, yapardı söylediğini.

“Biraz sakın ol istersen Cahide.”

Güldü bu sözlerimin üzerine Cahide.

“Olacağım tabii. Her şeyin bir vakti, yolu, yordamı var. Öyle değil mi? Bak ne diyeceğim Cevdet, bana *Yayla Kartalı*’na hazırlanmam için yardım eder misin?”

“Ederim tabii ama zaten mükemmelen oynuyorsun oyunu.”

“Hoca filmini de yapacak. Metin senaryoya uyarlanmış vaziyette. Sahi, senin haberin yok mu?”

“Hayır. Yok.”

Son cümlesinden sonra, Cahide çantasından Faruk Nafiz Çamlıbel’in yazdığı oyunun sinemaya uyarlanmış metnini çıkarıp uzattı.

Sanki hiçbir şey olmamış gibi ezberlerini tekrarlamaya koyuldu.

* Halayık, kadın köle ya da cariye demektir.

Epeyce çalıştık Cahide'yle.

“Peki...” dedim. “Kafanı bu kadar çok *Yayla Kartalı*’nın özellikle de film versiyonuna yorduktan sonra, akşamleyin sahneye çıktığında başka bir oyunu nasıl oynayabiliyorsun?”

Güldü Cahide. Bilmediğini söyledi.

Anlamadığımı tam olarak buydu.

Nasıl oluyordu da bazı insanlar kafalarını ikiye, üçe, yirmi üçe bölüp düşünebiliyorlardı?

Cahide o akşam *Vanya Dayı*'da Hüseyin Kemal Gürmen ve Samiye Hün'le birlikte şahane bir oyun çıkarttı.

Kocası onu, her zaman olduğu gibi yine en ön sıradan seyretti.

Oyun boyunca, Cahide'nin İhsan Bey'le başından geçenler acaba benim başımdan geçse ne olurdu diye düşündüm.

Cahide beni İhsan Bey'le tanıştırmamıştı. Ben de zaten ikisi birlikteyken ortalarda görünmemeye özen göstermişim.

İhsan Bey'in duruşundan, oturuşundan, etrafa bakışından, Marcel'den gördüğüm yakınlığın bir milyonda birini bile görme-yeceğimi hissetmişim.

Öyle ya da böyle, Marcel sanatla ilgileniyordu. En azından, ilgisi varmış gibi göstermeyi becerebiliyordu.

İhsan Bey'in sanattan anladığı, Cahide'nin güzelliği ve şöhretinden ibaretti. En azından ben, onu en ön sırada otururken gördüğümde böyle düşünmüş, hissetmişim.

Oyun bitince, seyircilerin oluşturduğu kalabalığa karıştım, çıktım. Tepebaşı Dram'ın kapısında bekleyen otomobillerin içinde en gösterişlisinin İhsan Doruk'a ait olduğunu gözlerimle gördüm.

Biliyordum, İhsan Bey kuliste, hazırlığı süresince Cahide'yi sıklıkla bekleyecekti. Sonra aralarında hiçbir şey geçmemiş gibi koluna takacak, otomobiline kadar refakat edecekti.

Bu arada gazetecilerin fotoğraf makineleri patlayacak, İhsan Bey süksesine sükse katacak, Cahide güzelliğinden konuşturacaktı.

Oyundan önce Muhsin Hoca'yla laflama fırsatı bulmuştum.

22. sayıyı 23'le birlikte hazırlamaktan başka çaremizin kalmadığında fikir birliğine vardık. Ayrıca, Neyyire Hanım'ı kapağa koymak hususunda da aynı şekilde düşünüyorduk.

"Hâlâ gazetelerde, dergilerde Neyyire ile ilgili yazılar çıkıyor Cevdet, hem bu arada onlar da birikmiş olur" deyince kendisine hak vermiştim.

"O halde..." demiştim. "Ben dergiyi yeniden harmanlamaya başlasam fena olmayacak."

Muhsin Hoca fikrime katılmıştı. Ertesi sabahtan itibaren dergi için kollarımı yeniden sıvayacaktım.

Aklımda *Yayla Kartalı*'nın film versiyonu varsa da hoca henüz bir şey söylemediği için sesimi çıkarmamıştım.

Tam ben kapıdan çıkacakken "Cevdet, sana söylemeyi unuttuğum bir şey var!" diye seslenmişti hoca.

Geri dönmüş, az önce kalkmış olduğum sandalyeye yeniden oturmuştum.

"*Yayla Kartalı*'nı çekeceğiz. Hazırlıklarını ona göre yap."

"Ne kadar vaktimiz var?" diye sormuş, o "Önümüzdeki ay çekmeye başlarız" deyince telaşa kapılmıştım.

"Telaşlanma Cevdet" demişti buna karşılık. "Başrol için yine Cahide'yi seçtim. Oyun zaten onun üzerine kurulu, film için ayrıca çalışması gerekmeyecek."

“Filme başlamadan önce hayatımı düzene koymam lazım Cevdet.”

Yazıhanedeydik. Cahide, *Yayla Kartalı*’nın çekimleri için Muhsin Hoca’nın benden yardım istediğini öğrenmişti.

Hikâye aynıydı.

Taşralı Reşit, köye yolu düşen bir tiyatro kumpanyasının oyuncularını ile tanışacaktı. Genç adam Nermin’i oynayan Cahide’nin yardımı ile topluluğa katılacak, İstanbul’a gelecek, ünlü olacak, sosyete çevresine girecekti.

Büyükşehirde zengin bir kadın olan Nesteren’le tanışan Reşit ne yapacağını bilemez hale gelecekti.

Nesteren, Reşit’le birlikte olmak için Nermin’e para teklif edecek, Nermin kabul etmeyecek, Reşit şöhretini kaybedecekti.

Nesteren’le birlikte olan Reşit çok geçmeden onun tarafından terk edilecekti.

Eski cazibesini kaybedip barda çalışmaya başlayan Nermin, Reşit’i köye dönmeye ikna edecekti.

Ben “Hikâye aynı” deyince Cahide “Ama Cahide aynı Cahide değil” dedi.

Merak içinde “Nasıl yani?” dedim.

“Kafamı toparlamam lazım Cevdet. Bunu yapabilmem için harekete geçmeliyim ve önemli kararlar aldım.”

Cahide’nin yüzünü daha önce hiç böyle görmemiştim. Çok önemli bir dönemeçte olduğu belliydi.

“Ne yapacaksın Cahide?”

“Sen de ötekilerle birlikte göreceksin” diye kestirip atınca, fazla kurcalamamam gerektiğini anladım.

Cahide’nin ortadan kaybolduğunu o gece ötekilerle birlikte öğrendim. Oyuna yedeği çıkmıştı.

Muhsin Ertuğurul’un bir şeyler bildiğinden eminsem de Cahide’nin bana söyledikleriyle ilgili o dahil kimseye tekelime etmedim.

Ertesi gün tüm tiyatro çevresi Cahide’nin ortadan kaybolduğunu konuşur olmuştu. İhsan Bey her yerde eşini arıyordu.

Cahide’nin yaptığı planı yavaş yavaş anlıyordum. Ne kadar süreyle ortadan yok olacağını bilmiyorsam da dönünce eşiyle büyük bir kırılma yaşayacağını, istediğinin de bu olduğunu fark edebiliyordum.

Üç hafta kadar sonra, bir sabah Cahide yazıhaneye geldi.

“Çok merak ettim seni” dedim.

Sarıldı. Yanaklarımdan öptü.

“Neredeydin?”

“Polonezköy’e gittim. Dün döndüm ve bana ait olan eve yerleştim. Fatma teyzem, Yusuf eniştem ve çocuklarını yerleştirmiştim o eve. Bir süre onlarla yaşayacağım.”

“Tamam ama...” dedim. “İhsan Bey ne diyecek bu işe?”

“Dün konuştum. Mahkemeye başvurmuş. Boşanacağız.”

“Sana hiçbir şey sormadan mı?”

“Biliyorsun Cevdet, bu biraz da namus meselesi. Akrabaları, bundan böyle benden ona hayır gelmeyeceğini söylemiş. Bildiğin aile baskısı.”

Anlaşılmıştı durum. Cahide’nin istediği bir gözken, İhsan Bey ona iki göz vermiş, serbest bırakmıştı.

“Ama...” dedi Cahide. “Bu aramızda her şeyin bittiği anlamına gelmezmiş.”

Ne tuhaf bir durum diye düşündüm tek kelime etmeden.

Anlamış olsa gerek, Cahide İhsan Bey’in sözlerinin devamını, kocasını taklit ederek getirdi.

“Ben buradayım. Ne zaman başın sıkışırsa gel. Ne istersen yaparım. Seninle biz düşman olamayız. Nikâh sona erse de ilişkimiz bitemez.”

Güldü, İhsan Doruk’un taklidini yaptıktan sonra ve ekledi.

“Ne yapıyorsun bu akşam? Seni kaçırayım mı?”

Cahide’den birkaç yaş büyük olmama karşın, toylukta yarısından bile gençtim. Kızardım ve o bunun farkına vardı.

“Biliyorsun bir de yazlık evim var” diyerek tebessüm etti.

Cahide'nin Parseh Gevrekyan'dan (Marcel) ayrıldığı ve İhsan Doruk'la aynı evde oturmaya başladığı günler çakışıyor gibi.

Bir kapıdan çıkıp, ötekinden girmesini köprülerin altından bunca su aktıktan sonra, bugün çok da yadırgamıyorum.

İhsan Bey'i birkaç ay gibi kısa bir sürede eskitmiş olmasına da zaman içinde alışmıştım.

Planları tutmamış olmalıydı.

Bugünden baktığımda, aklı başta onayladıysa bile, gönlü kısa bir süre sonra itiraz etmiş olmalı diye düşünüyorum.

Ama sonrası, adeta bir tufan gibi...

Kendisi birçok yerde "kurban avına çıkmadığını" açıklasa da en azından ben, o günlerde ondan öyle bir hava almış olduğumu söylemeliyim.

İhsan Doruk'tan resmen ayrılınca, Cahide bir anlamda özgürlüğünü ilan etti.

İlk "kurban"ı da ben oldum.

Şu soruları soruyorum kendi kendime:

Cahide o günlerde ve hatta ömrünün sonuna kadar, hayata dair birçok şeyi yanlış mı anlamıştı?

Bir tür kendini koruma güdüsü mü yol açıyordu çevresine zarar vermesine?

Etrafına görünmeyen bir zehir saçarak yaşamaktan başka bir çaresinin olmadığını mı düşünüyordu?

Doğasının etrafında yol açtığı tahribatın farlında değil miydi?

Bence, “belladonna” bünyesinde barındırdığı zehrin gücünün ne kadar farkındaysa, Cahide de ancak o kadar farkındaydı.

Her şeyiyle zehirlidir. Kökleri, gövdesi, çiçekleri, tohumları, yaprakları, meyveleri.

Yiyen kim olursa olsun öldürür.

Rönesans döneminde kadınlar gözbebeklerini büyüterek daha çekici görünmek için bu bitkinin meyvelerinden elde ettikleri suyu göz damlalarına katarlarmış.

İsmi de buradan almış zaten.

İtalyanca güzel kadın anlamına geliyor belladonna.

Belladonnadan az miktarda tüketenler ışığa duyarlılık gösterir, bulanık görür, kalp atışlarının hızlandığını hisseder, denge kaybı, sendeleme, baş ağrısı, boğaz kuruluğu, konuşma bozukluğu, kafa karışıklığı, halüsinasyonlar yaşarlar.

Aşırıya kaçanlar ölür!

Cahide’nin çekim alanına girenlerde bu tür arazlar görüldüğünü düşünüyorum.

Talât’ı çarpmamış mıydı?

Platonik miydi tam emin değilim ama Süavi de nasiplenmemiş miydi Cahide’nin zehrinden?

Ve tabii ben...

Bugün Cahide Kütüphanesi adını koyduğum odamda, hâlâ onu düşünüyor, onun hakkında yazmaya çalışıyorsam, nedeni “belladonna etkisi”ne maruz kalmış olmam değil de ne?

Cahide'yle geçirdiğim birkaç günün sonraki bütün hayatımı etki-
leyeceğini tabii ki tahmin edemezdim.

Baş başa geçirdiğimiz birkaç gün zarfında her üç cümlesinden
biri "Hür bir kadını ben!" olmuştu.

Kendi kelimeleriyle söylüyorum, genç, güzel olduğundan söz
ediyor, beğenildiğinden dem vuruyor, hovardalığın kendisinin de
hakkı olduğunu tekrar edip duruyordu.

Peşinden koşan erkeklerin sayısının artmasından haz duydu-
ğuna aşırı vurgu yapıyordu.

Üstelik durmaksızın!

"Sanki, erkeklerden topyekûn intikam almaya çalışıyorsun
gibi..."

Şuh bir kahkaha attı bu sözlerime karşılık Cahide.

"Babam dahil olmak üzere, hepsi de hak etmiyorlar mı?"

Soruma karşılık sorduğu bu bilmecenin cevabı, birilerinde
varsa da bende yoktu.

Çünkü ne Marcel'dim ne de İhsan. Babasına dairse hiçbir şey
söyleyemezdim. Görmemiştım bile adamı.

Uzun uzun hayatının sıra dışı olduğunu, sıradan hayatlarda
yaşananın onun başından geçenler gibi olmadığını anlatmaya ça-
lıştım. Bir kulağından girip ötekinden çıktı.

Ya da bana öyle geldi.

Kurallarını tümüyle Cahide'nin koyduğu kaçamaktan dönmüş, işime kaldığım yerden devam ediyordum.

Bir süre sonra, Cahide yazıhaneye yanında Buran' isimli genç bir avukat kadınla uğramaya başladı.

Çok anlaşıyor gibi görünüyorlardı.

Hatta Buran'ın kendisiyle birlikte kaldığını bile söyledi Cahide. Birlikte çapkınlık yapıyorlarmış.

"Nasıl çapkınlıklarmış bunlar?" diye sordum.

Buran Cahide'yi kastederek "Evli..." dedi ve ekledi. "Çocuğu bile var."

Dönüp Cahide'ye baktım. Yüzüme, ne var bunda der gibi bakıyordu.

"Gerçek mi bu Cahide?" diye üsteledim.

"Evet, gizli gizli buluşuyoruz. Bir keresinde küçük oğluyla ziyaretime geldi. Çocuğu çok sevdim. Merak ettiğim ne biliyor musun? Eve döndüğünde annesine neler anlattığı."

Belliydi, şirazesinden çıkıyordu Cahide. Ne diyebilirdim ki?

Onun tabirleriyle söyleyecek olursam, hayat onun hayatıydı ve özgür bir kadındı.

Ben düşünürken o konuşmayı sürdürüyordu.

"Çok akıllı. Oğluna önceden beni ziyaretlerinin nedenini anlatmış. Makul bir yalan uydurmuş. Bu bakımdan korkmamıza bir sebep yokmuş."

Sonra bir ara duraladı Cahide. Yüzü kuşkulu bir hal aldı.

"Sahi, bu yakınlarda benim hakkımda bir dedikodu duydu mu hiç çevrende?"

"Hayır."

* Buran Saru avukattı. 40'lı yıllarda haftalık İngilizce bir dergi çıkartıyordu. Cumhuriyet gazetesinin sahibi Doğan Nadi ile sözlü gibiydi. F. Ş. Cantek, Duvar gazetesi, 8 Nisan 2022

Bir yandan da belli ki korkuyordu. Özellikle de tiyatrocuların diline düşecek olmaktan alabildiğine tedirgindi.

Sonradan, tıpkı bana sorduğu gibi, başka Tepebaşı Dram mensuplarına da arada bir “Bugünlerde benim hakkımda bir dedikodu çalındı mı kulağınıza?” diye sorup durduğunu öğrenecektim.

Cahide bu kez işi sıkı tutmuştu. Nasıl becermişse becermiş, kendisini bir koruma kalkanının arkasına gizlemişti.

Anladığım kadarıyla, Buran koruma kalkanı olmak konusunda kendisine epey yardımcı oluyordu.

Arada bir uğradığında, yeni sevgilisi hakkında konuşmaktan geri durmuyordu.

“Biliyor musun Cevdet, ayrı kaldığımızda, bu maceranın sonu yok diye düşünmeye başlıyorum. Yüz yüze geldiğimizdeyse kaygılarım mutluluğa dönüşüyor.”

Böyle konuştuğu zamanlarda, yaşadığım acının ne kadarının farkına varıyordu bilmiyorum.

Öte yandan emindim, derinlerimde bir yerde, aşkının baki kaldığını bilecek kadar akıllı ve duyarlıydı.

Öyleyse, diye soruyordum böylesi durumlarda kendi kendime, bana acı çektirmekten haz mı duyuyor?

Yine de çekip gitmesini istemiyor ya da başımı alıp gitmeyi beceremiyordum.

Bir geldiğinde, tiyatrodan aldığı maaş ve çevirdiği filmlerden kazandığı parayla geçinememekten dert yandı.

Üstelik bir de “Çevremi saran erkeklerle maddi bakımdan da boy ölçüşmeye hevesleniyorum” dedi.

Cahide bunun için bir film şirketi kurmayı tasarlıyordu. Büyük filmler çevirecekti. Hayallerini daha da yükseğe taşımıştı.

Çocuklu işadamını kastederek “O da biliyor niyetimi. Kuracağım işe ortak olmak istiyor. Ama ben onun hayatıma bu derece fazla bulaşmasını istemiyorum. Sen ne dersin?” diyerek fikrini almaya kalkıştı.

Ne diyebilirdim ki?

Hasılı kelam, Cahide’nin süratine yetişemiyordum. Tiyatroda oynuyor, filmlerde rol alıyor, evli ve çocuklu sevgilisiyle gizlice buluşuyor, yetmiyormuş gibi İhsan Doruk’la sağda solda yeniden görünmeye başlıyordu.

“Muhsin Bey bana evlenme teklif etti Cevdet.”

“Ne? Nasıl?”

Bunları, Tepebaşı Dram’da, Muhsin Bey’in odasına, onun olmayacağından emin olduğu bir saatte süzülüp söylüyor Cahide.

Tam da Süavi Tedü’yle *Doktorun Hastası*’nı oynadığı günlerdeyiz.

Önce inanmamış gibi baktım yüzüne. Sonra aklıma şaştım. Tabii ki olabilirdi. Neden olmasındı?

Geçmişe gidip düşünüyorum...

Muhsin Ertuğrul’un Cahide’ye olan ilgisinden rahmetli Neyyire Hanım dahil olmak üzere Tepebaşı Dram’da herkes haberdardı.

Tiyatronun birinci adamının gönlünü Cahide’ye kaptırmış olmasında, genç ve güzel oyuncunun hiç mi rolü yoktu?

Vardı. Adım gibi eminim.

Neyyire Hanım’ı çileden çıkartan, sahnenin orta yerinde, kocasının yakasından düşmesi için bas bas bağırta bir neden olmalı.

Emin olduğum bir başka nokta da Neyyire Hanım gibi kadınların, çok aşırı bir durum olmaması halinde bu tür davranışlara kalkışmayacakları.

Cahide ile Neyyire Hanım arasındaki kavga ve küslük halini ilk duyduğumda takındığım tarafsızlık tavrından epeydir vazgeçmiş durumdayım.

Düşünürken aklıma, Muhsin Bey'in aşkını eleverdiği bir başka hal daha geldi.

Cahide'nin Marcel'le ilişkisi üzerine kazan kaldıran tiyatrolar ordusuna ve hatta İstanbul Belediyesi'nin karar vericilerine karşı Cahide'yi koruması altına alması "O yoksa ben de yokum!" demesinden söz ediyorum.

Muhsin Ertuğrul bu davranışı acaba başka kim için gösterebilirdi?

Ve tabii, Hamlet olup Ophelia'ya "Seni seviyorum!" diye sarılan da Muhsin Bey değil miydi?

Bu özel halleri art arda sıraladığımda, Muhsin Ertuğrul'un Cahide'ye evlenme teklif etmiş olması hiç şaşırtıcı gelmiyor.

Şaşırtıcı olan, bir hayli erken davranışta bulunması.

Öyle ya, Neyyire Hanım yirmi yıllık eşiydi Muhsin Bey'in.

Cahide karşımda, en hin bakışları üzerimde, ne düşündüğümü anlamaya çalışıyor...

Şaşkınlığımı atar atmaz "Anlatsana, nasıl oldu?" diyorum.

"Uzun bir konuşma yapmadı. Doğrudan doğruya, benimle evlenmek istediğini söyledi."

"Sen ne dedin peki?"

"Bir adamdan hem hoca hem koca olmaz dedim."

"O ne dedi karşılığında peki?"

"Emin misin? Sonra pişman olma dedi."

Cahide gittikten sonra epeyce düşündüm.

Hem Muhsin Ertuğrul'un hem de Cahide'nin kendilerine göre haklı nedenleri vardı.

Muhsin Hoca bence ilk gördüğünde kaptırmıştı gönlünü Cahide'ye.

Marcel'le ilgili olarak bütün sanat camiası Cahide'nin üzerine geldiğinde, sevdiği kadının arkasında dağlar gibi durmasının nedeni kesinlikle buydu.

Sonrasında, Cahide'ye tiyatroya geldiği o ilk günden söz etmesinin nedeni de bu olmalıydı.

Anlaşılan, hoca yıllarca bugünün gelmesini beklemiş, en uygun zamanda teklifini yapmıştı.

Cahide'nin hocayı reddetmesindeki haklı neden ise malumdu.

Tam da o günlerde, tiyatronun bir numarasıyla evlenmekten daha büyük hedefleri vardı Cahide'nin. Erkeklerle boy ölçüşecek kadar zengin olmak istiyordu.

Şirketini kurmak için kollarını sıvamış, elindeki parayı har vurup harman savurmaya başlamıştı. Kendisine yeni kaynaklar yaratmalıydı.

Muhsin Hoca para babası değildi. Namusuyla çalışan, kazandığıyla ancak üç beş kuruş birikim yapmış gerçek bir sanat insanıydı.

Cahide'ye lazım olan dipsiz kuyulardı. Deneyimleriyle, bu tür dipsiz kuyuların nerelerde, kimlerde olduğunu gayet iyi öğrenmişti.

Parası suyunu çekmeye başlayınca, Cahide rotasını iyiden iyiyeye İhsan Doruk'a kırarak, kaçak göçek bir araya geldiği işadamını portföyünden çıkartacaktı.

Magazin basını yine onlardan bahsetmeye başlamıştı. Cahide Sonku'nun eski eşiyle flört etmeye başlaması önemli bir haberdı.

Bir gün Tepebaşı Dram'dan İstiklal Caddesi'ne doğru birlikte yürürken, Cahide "İhsan o kadar da kötü bir adam değilmış" diyerek sohbeti kendiliğinden başlattı ve devam ettirdi.

"O kadar müşfik davranıyor ki bana, şaşıyorum. Özel hayatımla ilgili hiç soru sormuyor. Bu davranışının hoşuma gittiğini söylemeliyim. Eski kocam filan ama beni el üstünde tutmaya devam ediyor."

Güzel sözlerdi bunlar.

Tam, Cahide kıymet bilmeye başlıyor galiba diye düşünmeye başlamışken, konuşmanın rotası değişti. Yine o bildik Cahide başladı konuşmaya.

"İstediğim kadar parayı, istediğim an veriyor. Bu nedenle film şirketini kurma işinde zorluk çekmeyeceğim. Anlayacağın Cevdet, her şeye rağmen beni el üstünde tutmayı sürdürüyor."

Bütün bu laflardan anladığım, Cahide'nin kısa süre sonra İhsan Doruk'la yeniden birlikte yaşamaya başlayacağıydı.

Buran, ben ve Cahide, oyunun olmadığı bir akşam İmroz'da demleniyorduk.

"Hayatımda iki erkek var Cevdet. İkisi de benden vazgeçmiyor. Ama biri evli. Yuvasından kopamaz. Karısını, çocuklarını benim uğruma terk edemez. Böyle bir şey yapmaya kalkışsa ben izin vermem."

Cahide hikâyesini, yeni arkadaşı Buran her şeyini bildiği için olsa gerek, doğrudan bana anlatıyordu.

"Cahide..." dedim, gözlerinin içine bakarak. "Kalbinin sesini dinle."

Cümlemi tamamlar tamamlamaz, pişman oldum.

Zaten, Buran da güldü sözlerime.

Ben ya da başka biri, her kim ne söylerse söylesin, kalbinin değil aklının sesini dinleyecekti Cahide.

Konuşmamızın havada kaldığını düşünmüş olsa gerek, birkaç dakika sonra Buran Cahide'ye döndü "Her şeyi olduğu gibi anlat-sana Cevdet'e" dedi ve devam etti.

"Fikrini almak istiyorsan bilgi vermen lazım. Durmadan Cevdet'e çok güvendiğini söylüyorsun. Anlat hadi."

Cahide derin bir nefes aldı.

"Tümüyle aramızda. Kimseye tek kelime bile etmek yok. Anlaşıldı mı?"

"Hayır Cahide. En iyisi anlatma. Bugüne kadar anlattığın her şeyi başkalarıyla paylaştım ya bu nedenle anlatma. Ne olur ne olmaz."

Rakının da tesiriyle alınganlığım tutmuştu işte.

Cahide masanın üzerinden uzanıp ellerimi tuttu. “Sen bakma bana, tabii ki anlatacağım. Senden ve Buran’dan başka kimim var ki?” dedi ve anlatmaya koyuldu.

“Bir süredir yoktum ya ortada, Ankara’ya kaçtım. Mektuplar, telefonlar, telgraflar, beni İstanbul’a dönmeye zorladı. İlişkimizin ilelebet devam edemeyeceği ortadaydı. Nitekim karısı şüphelenmeye başlamıştı. Adamcağız randevularına zamanında gelemiyor, bazen bir yakınına telefon ettirip benden özür diliyordu.”

Biraz durdu bu noktaya gelince. Hâlâ ikircikliydi detaylara girip girmemekte. Bir of çekti ve devam etti.

“Karısı, zavallı sevgilimi adım adım takip ediyormuş. Nasılsa Park Otel’de buluşacağımızı öğrenmiş. Arabaya atladığı gibi otele önüne gelmiş. Bizimki de o sırada kapıdan girmek üzereymiş. Karıkoca birbirlerini görünce kavgaya tutuşmuşlar.”

Cahide konuşmasını, yüzüne üzgün bir ifade yerleştirerek sonlandırdı.

Ertesi sabah kafam Cahide’yle dolu olarak Tepebaşı Dram’ın yolunu tuttum.

Perde ve Sahne ile *Türk Tiyatrosu*’nun işlerini sürdürebilmek için Muhsin Bey’le konuşmam gerekiyordu. Elimdeki dosyalarla karşısına oturdum.

Belli ki hoca da düşünüyordu dergiyi. Ben daha ağzımı açmadan o aklından geçenleri söyledi.

“22 ve 23’ü birleştirmeye karar vermiştik ama kafamı toparlayamıyorum Cevdet. Bana biraz daha süre ver. Sen bildiğin gibi çalışmalarını sürdür. Olmazsa 22, 23, 24. sayıları birleştiririz.

Malum önemli bir özrümüz de var. Derginin ana direği Neyyire'mizi kaybettik."

Haklıydı Muhsin Bey. Şimdi dergi düşünülecek zaman değildi. Onun Cahide'yle evlenmeyi düşünmesi, üstelik geri çevrilmiş olması tabiatıyla daha önemli bir durumdu.

Muhsin Hoca düşüncelere daldığımı görünce "*Perde ve Sahne* de *Türk Tiyatrosu* da çok önemli. İkisi de tiyatronun tamamlayıcıları. Ama asıl olan sahneye yeni oyunlar koyabilmek, eskileri layıkıyla oynayabilmek. Öyle değil mi?" dedi.

"Öyle efendim."

Neyyire Hanım'ı 13 Şubat'ta kaybetmiştik ve üzerinden sadece iki ay geçmişti. *Perde ve Sahne*'ye ilişkin ayarlamamızı üç aya göre yapabiliydik.

Bu arada *Türk Tiyatrosu* için iki Neyyire Neyir özel sayısı hazırlamış, ilkinin 16 Mart'ta ikincisini 17 Nisan'da baskıya vermiştik. Her iki sayıyı da Neyyire Hanım'ı gazete ve dergilerinde anan isimlerin yazılarıyla doldurmuştuk. Kimler yoktu ki bu yazarların içinde!

Dergiler önünde olduğu için işaret edip "Her iki sayı da güzel oldu değil mi efendim?" dedim.

"Evet..." dedi ve ekledi. "Bu kadar çok sayıda ve önemli yazarı ancak Neyyire bir araya getirebilirdi."

Hoca 16 Mart sayısını önüne çekti, derginin sayfalarını çevirerek kimlerin yazılarının olduğunu bir bir saydı.

"Akşam'dan Halide Edib, Vâlâ Nurettin, Şevket Rado, Hikmet Feridun Es, *Son Posta*'dan Nusret Sefa Coşkun, *Son Telgraftan* Necip Fazıl Kısakürek, *Tan*'dan Refi' Cevad Ulunay ve dahası."

Sonra dergiyi kapattı, başını kaldırdı, "Bu dergilere yetişmeyen yazıları toplamaya devam et Cevdet, onları *Perde ve Sahne*'ye mutlaka koyalım" dedi.

Nisan ayının sonuna yaklaşıyorduk. Gazeteler Avrupa'dan gelen haberlerle kan revan içindeydi.

Hitler 22 Haziran 1941'de Barbarossa Operasyonu'yla başlattığı Moskova'yı ele geçirme planına ağır bir yenilgiyle son vermişti. Bir başka deyişle Muhsin Hoca'nın tahmini tutmuş, Ruslar Almanları karakışa gömmüşlerdi.

Buna karşılık Almanlar çılgınlıklarından vazgeçmiş değillerdi. Tüm 42 yılı ve 43'ün başı Avrupa açısından yıkım anlamına gelmişti.

11 Kasım 1942'de Fransa tümüyle Almanya'ya teslim olmuştu.

Avrupa'dan gelen haberlere göre, 1942 yazı itibariyle üç yüz bin civarında Yahudi Varşova Gettosu'ndan Treblinka imha kampına sürülmüştü.

1943'ün başından itibaren, Yahudi savaşçılar Varşova Gettosu'nda Alman birliklerine ateş açmaya başlamışlardı.

O gün bugündür dünya nefesini tutmuş, Almanların vereceği karşılığı, daha doğrusu gerçekleştireceği kıyım haberini bekliyordu.

20 Nisan günü her zaman olduğu gibi avazı çıktığı kadar bağırان gazeteci çocuktan gazetemi almış olarak çayımı söyledim, yazıhaneyi açtım.

Gazeteden kan damlıyordu. Beklenen olmuştu. Varşova Gettosu'nda süren ayaklanmaya, Naziler, 19 Nisan 1943 itibariyle son noktayı koymuşlardı.

Küçük çapta silahları olan yedi yüz elli isyancıya karşı, ağır silahlı Alman birlikleri tam bir yok etme operasyonu yapmış, yedi bin Yahudi'yi katletmişti.* Geri kalanlarsa beklendiği gibi imha kamplarına gönderilmişti.

Cahide yazıhaneye tam da o gün, alı al moru mor geldi. Çay söyledim, kahvaltıma ortak ettim.

Biliyordum bu kadar erken kalkmazdı. “Ne o?” dedim. “Sabahın bu saatinde?”

Oflayarak cevap verdi.

“Dün akşam, kiraladığım küçük dairede benimkiyle beraberdim. Sabahı zor ettim. Gözüme uyku girmedi. Onu çıkartmak için kendim de erken çıktım.”

“Kim seninki?” diye sordum gayriihtiyari.

“Ne demek, kim seninki?” dedi biraz kızmış olarak.

“İhsan Doruk mu yoksa öteki mi?”

Neden şaşırdığını hakikaten anlayamamıştım. Samimiyetime inandığı için olsa gerek sesini yumuşattı.

“İhsan’la kendi evinde buluşuyorum. Evli ve çocukludan bahsediyorum.”

Çeşitli tahminlerim varsa da henüz söylememişti birlikte olduğu zengin işadaminin ismini. Ben de üstelememişim zaten.

“Peki...” dedim. “Neden erken çıktın evden?”

“Öyle bir şey söyledi ki asabım çok bozuldu.”

“Ne dedi?”

* Varşova Direnişi olarak tarihe geçen destansı mücadelenin tanığı Marek Edelman *Varşova Gettosu Savaşıyor* isimli kitapta bu direnişi anlattı. Kitap Z Yayınları tarafından yayımlandı.

“Aynen şöyle söyledi: Şu İhsan Doruk’la beni tanıştırsana. Aranız çok iyi. Senin sözünden çıkmaz. Bana yardım edeceğinden eminim.”

Cahide sustu. Ben de sustum. Biliyordum, anlatmaya devam edecekti. Beklediğim gibi oldu.

“Ben ondan, eski kocanla bu kadar sıkı fıkı dost olma demesini beklerken neyle karşılaştım!”

Belliydi, çok kızmıştı Cahide evli ve çocuklu sevgilisine.

“Peki...” dedim. “Şimdi ne yapmayı düşünüyorsun?”

“Henüz düşünmeye başlamadım. Ama canım çok sıkıldı.”

Ben de o da derin düşüncelere daldık.

“Biraz uzaklaşacağım İstanbul’dan. Önümüzdeki iki akşam oyunum var. Perşembe ya da cuma günü Buran’la yazlığa gideceğiz. Hafta sonu kaçamağı gibi. İstersen sen de gel.”

“Düşüneyim” dedim vakit kazanmak için. Bir yandan da içim içimi yiyordu.

Cahide’nin neler anlatacağını, içini nasıl dökeceğini gerçekten merak ediyordum.

“Tam bu saatlerde geçen bir tren var. Gelin arka balkona gidelim, bakın benim için nasıl düdüğü çalacak makinist.”

Cahide’nin bu sözleri üzerine, Adalar’a bakan balkondaki kahvaltı masasında, Buran’la göz göze geldik.

Kolundaki saate bakarak “Gelin, gelin hadi” dedi Cahide tekrar.

Ön cephesi denize, arka tarafı kırsala ve tabii demiryoluna bakan üç katlı, her yanı leylak ve sarmaşıklarla bezeli evin kocaman arka balkonunda, Cahide’yle birlikte, yaklaşmakta olduğundan emin olduğu treni beklemeye koyulduk.

Cahide hemen yanımızdaki yalıtı göstererek “Kim yaşıyor-muş burada biliyor musunuz?” diye sordu.

Buran şahane binaya baktıktan sonra hiç düşünmeden cevapladı Cahide’yi.

“Hayır, ben Boğaziçi’ndeki yalıların muhtarım. Hangisinde kim yaşar bilirim. Bunlar yeni yalılar şekerim. Nereden bileyim?”

Cahide “Deniz Kızı Eftalya” dedi ve sözlerini hayranlığını da ifade eder biçimde şöyle sürdürdü:

“Biliyorsunuz, Eftalya birkaç yıl önce vefat etti. Komşular o göçtükten sonra yalının keyfinin kaçtığını söylüyor. Eftalya

* Denizkızı Eftalya (Atanasia Yeorgiadu) 1891-1939 yılları arasında İstanbul’da yaşadı. Sadi İşlay’la evlendi, 1923-26 arasında Fransa’da eşiyle birlikte birçok plak yaptı. Denizkızı lakabını, Boğaziçi’nde sandalda şarkı söyleyerek ünlendiği için aldı.

akşamları, özellikle de mehtabın olduğu gecelerde burada şarkılar söylüyormuş ve sesiyle herkesi mest-i harap ediyormuş.”

Cahide, Deniz Kızı Eftalya’yla birlikte anıldığı için Aleko Baccanos tarafından bestelenen ünlü şarkıya vurgu yapmıştı.

O böyle söyleyince, evimde, gramofonumun hemen yanında duran, 1929 yapımı taş plak kafamın içinde dönmeye başladı.

“Tren gelene kadar bir oyun oynayalım mı?”

Cahide ve Buran ilgilendiler teklifimle.

“Ben şarkıdan bir satır okuyacağım, siz ne anlama geldiğini söyleyeceksiniz.”

İkisi de tamam deyince, başladım şarkının güftesinden satırlar sıralamaya.

“Gel ey denizin nazlı kızı nuş-i şarab et...”

Benim okuduğum her satıra neredeyse tam karşılık verdiler. Son satır tamamlanırken, Cahide’nin beklediği trenin önce sesi duyuldu, ardından kendisi görüldü.

Hakikaten de makinist önümüzden geçerken trenin canavar düdüğüne birkaç kez asıldı.

Trenin müdavimi olan gençlerin pencerelerden bellerine kadar sarkmış olarak Cahide’ye el sallamaları görülmeye değerdi.

Cahide de tren gözden kaybolana kadar onlara el salladı.

“Nereden biliyorlar senin burada olduğunu?” diye sordu tren geçer geçmez Buran.

“Bilmiyorlar. Belki buradayımdır diye her sabah tekrarlanan bir seremoniymiş bu. Komşular söylediler. Makinist her defasında muavinine, ‘Bak, biraz sonra dünyanın en güzel kadınına göreceğiz, onu selamlayalım...’ diyormuş. Onların uydurması mı yoksa hakikaten bir yerden mi duydular karar veremedim.”

“Demek...” dedim “On beş milyonun Cahide’si efsanesi sürüyor.”

“Hayır şekerim” dedi buna karşılık Cahide ve konuşmasını gururla sürdürdü.

“1940’ta yapılan nüfus sayımında Türkiye’nin nüfusu on sekiz milyona yakın çıktı. Ben de böylece on sekiz milyonun Cahide’liğine terfi ettim.”

Arka balkondan ön balkona, kahvaltı masamıza dönerken, Cahide’nin, Türkiye’nin tartışmasız en ünlü sanatçısı olduğuna bir kez daha kanaat getirdim.

Meslek hayatına başladığı günden bu yana geçen on üç yıllık süre zarfında, örneklerine sadece Batı’da rastladığımız tarzda, gerçek bir primadonna olmuştu arkadaşım.

Sanıyorum Muhsin Ertuğrul’un evlenme teklifine de bu nedenle rahatlıkla burun kıvrırmıştı.

Kendisini, rüştünü ispatlamış, kimseye müdana etmesine gerek olmayan büyüklükte bir sanatçı olarak tarif etme noktasına ulaşmıştı.

Güneşli bir ilkbahar sabahında, Cahide ve Buran’la Adalar’a bakan kumsalı boydan boya adımlıyorduk.

Bir ara ikimizin de önüne geçti Cahide, sonra bize doğru döndü ve önemli bir şey söyleyecekmiş gibi her ikimize ciddiyetle baktı.

* Kadıköy-Pendik sahil yolu çalışmasına İstanbul Belediye Başkanı Bedreddin Dalan’ın döneminde (1984-1989) başlandı. Bostancı Koyu da dahil olmak üzere deniz dolduruldu, yalılar ve sahil lokantalarının denizle ilişkisi kesildi, önlerinden yol geçti.

“Var mısınız benimle Sonku Film’i kurmaya?”

Şaşırdığımızı görünce “Etrafımda, sizin gibi güvendiğim insanlar olsun istiyorum. Sana hukuk işlerinde güveniyorum Buran. Senden de arkamızı toparlaman konusunda yararlanmak istiyorum Cevdet” diyerek yüzlerimize tekrar ve bu kez cevap istermiş gibi baktı.

Buran’la göz göze geldik.

“Böyle ayakta konuşulmaz bu iş” dedi Buran.

Onu destekledim, “Yorulduk da zaten. Şu salaş birahane de biraz soluklanalım. Konuşuruz hem” dedim.

Çok sevindi Cahide. Sanki kabul etmişiz de kutlama yapacaktı gibi ellerini çırpı.

“Olur! Haydi oturalım!”

Buran da ben de hafta sonu kaçamağımızı Cahide’yi bir film şirketi kurmanın zannettiği kadar kolay bir iş olmadığına ikna etmeye çalışarak geçirdik.

Etrafını saran erkeklerden bile zengin olmanın hayalini kuruyordu.

Ve tabii, o zamana kadar edinmiş olduğu servetin birkaç filmde bitebileceğinin henüz farkında değildi.

1943 yılının baharındaydık.

Muhsin Bey'le *Perde ve Sahne*'nin çıkma konusunu bir kez daha güncelledik.

22, 23, 24 ve 25. sayıların tümünü birden tek dergi olarak, mayısın sonu itibariyle baskıya verecektik.

Bu kararı aldığımız gün Muhsin Hoca ayrıca "Cevdet, artık ben bu işle uğraşmak istemiyorum. Bu nedenle *Perde ve Sahne*'yi Ömer Fehmi Başkut'a devredeceğim. 25. sayıdan itibaren derginin sahibi ve umumi neşriyat müdürü o olacak." Biz seninle ağırlığımızı *Türk Tiyatrosu*'na verimiz" dedi.

Üzülmediğimi söylersem yalan olur.

Perde ve Sahne'yi Neyyire Hanım ve Muhsin Bey'le bir çocuk gibi büyüttümüştük. Öte yandan, Muhsin Hoca en azından kendi adına haklıydı, Neyyire Hanım'dan sonra *Perde ve Sahne*'nin tadı tuzu kaçmıştı.

Perde ve Sahne'deki işimin sona ereceğini söylediğimde Cahide çok sevindi.

"İyi ya işte. Sen zaten Sonku Film'i kurma işinde bana yardım etmeye söz vermiştin. Hatırlıyorsun değil mi?"

* *Perde ve Sahne* Ömer Fehmi Başkut'un yönetiminde otuz bir sayı daha yayımlandı. Muhsin Ertuğrul'un ismi dergide "Kurucu" olarak kaldı.

“Anladığım kadarıyla önümüzdeki aydan itibaren *Türk Tiyatrosu*’nu toparlamaktan başka işim kalmayacak. Onu günde bir saatimi ayırarak bile halledebilirim. Ben hazırım yani patron!”

“Biraz daha sabretmemiz lazım Cevdet. Planladığım gibi giderse, önümüzdeki yıl bu zamanlar kendi filmlerimiz için ‘Motor!’ demiş oluruz.”

O günlerde *Senede Bir Gün* için çalışıyordu Cahide.

Kendini çoktan kanıtlamış bir film yıldızıydı ve yapımcılar peşinde koşuyordu.

Senede Bir Gün’ün senaryosunu İhsan İpekçi yazmıştı. Filmi de İpek Film çekiyordu.

“Nasıl gidiyor Ferdi Bey’le’ çalışmalar?”

“Çok iyi. Sorunsuz yürüyor. Biliyorsun başrolleri Süavi’yle paylaşıyoruz. Birbirimizi tanıdığımız için çabuk ilerliyoruz.”

Cahide’nin başka yönetmenlerle çalışıyor olmasıyla ilgili olarak Muhsin Bey’in neler düşündüğünü epeydir merak ediyordum.

“Hoca ne diyor kendisinden başka yönetmenlerle çalışıyor olmana?”

“Ne dediğini söyleyeyim. Ne düşündüğünü bilemeyeceğim.”

Cahide böyle söyleyince merakım arttı.

“Tiyatrodaki işlerimi engellemek kaydıyla ne istersem yapabilirmişim. Benim hayatımmış. Onunla evlenmek istemememin en önemli nedeni buydu Cevdet. Evlenmiş olsaydım, tıpkı Neyyire Hanım gibi beni de ömrümün sonuna kadar yönetirdi.”

* Ferdi Tayfur 1904-1958 yılları arasında yaşadı. Seslendirme sanatçısı, sinema oyuncusu, yönetmen.

Söylediği aslında ne kadar da doğrudu. Neyyire Hanım'ın bütün hayatı Muhsin Bey'in kontrolünde geçmemiş miydi?

Demek, diye düşündüm, Muhsin Bey'e bir adamdan hem hoca hem koca olmaz derken aklında bunlar varmış Cahide'nin.

Böylesi durumlarda, alabildiğine zeki buluyordum Cahide'yi.

Senede Bir Gün'ün çekimleri sürerken, yeni bir oyun üzerine konuşmalar başladı.

Seyirciyle 1945 Kasım'ında* buluşması planlanan, Fransız edebiyatçı Edmond Rostand'ın ünlü oyunu *Cyrano de Bergerac*'ta, Roxane rolünü Cahide'nin oynaması düşünülüyordu.

Bu arada sürmekte olan başka oyunları da vardı Cahide'nin.

Nasıl oluyorsa, hepsinin altından başarıyla kalkıyordu. Üzerine düşen görevleri, akıl sır erdirilemeyecek bir tempoyla ve üstelik hepsinin hakkını vererek beceriyordu Cahide.

Bir sohbetimizde, *Cyrano de Bergerac*'ın Sabri Esat Siyavuşgil çevirisinin muhteşem olduğundan söz etmişti Muhsin Hoca.

Cyrano de Bergerac insanlık değerlerinin giderek yok olduğu dünyamızda, zavallılığa yakılmış bir ağıttı.

Burnunun büyüklüğüyle tanınan silahşor Bergerac'ı oyunda Hüseyin Kemal Gürmen'in canlandıracağı belli olmuştu. Karşısında Roxane'yi Cahide oynarsa, oyun kendiliğinden yükselecekti.

* 1897 yılında yazılmış olan oyunun Türkiye'de ilk oynanışı 27 Kasım 1945 tarihine rast geldi. Sonraki yıllarda farklı yönetmen ve oyuncular tarafından da defalarca sahnelendi.

Bir de tabii, ağır top olarak Christian vardı. Bence hoca o role Süavi'yi uygun görecekti.

Christian ve Roxane gönüllerini birbirine kaptırınca, Roxane sevgilisiyle iletişim kurma konusunda esasen kendisine âşık olan ama burnu büyük olduğu için kalbini bir türlü açamayan Cyra-no'dan yardım isteyecekti.

Süavi Tedü'yle Cahide'nin karşılıklı oynamaları bir dolu dedikoduyu da beraberinde getirecekti haliyle. Bu da oyunun gişe yapmasına katkıda bulunacaktı.

İki meşhur sanatçının arasında bir şey geçmişse bile, ben de öteki tiyatro mensupları da Cahide tarafından çoktan tüketildiğinin farkındaydık.

Cahide, eski kocası Talât Artemel'i ve sevgilisi Marcel'i tükettiği gibi, Süavi'yi de çoktan geride bırakmıştı.

Bana kalırsa, şu aralar evli ve çocuklu olan işadamı sevgilisini de kişisel tarihinin derinlerine gömmek üzereydi.

Perde ve Sahne'yi yeni yönetimine teslim ettikten sonra, Muhsin Hoca'nın arzu ettiği gibi *Türk Tiyatrosu*'na ağırlık vermiştik. Bu da dergiyi, Tepebaşı Dram'a dair haberler ve kısmen de çeviriler üreten bir yayın olmaktan çıkarttı.

Hazırladığımız birbirinden güzel sayılardan bence en anlamlısı 15 Şubat 1945 tarihli oldu.

180 numaralı sayının kapağını, ölümünün üzerinden iki yıl geçen Neyyire Hanım'a ayırmıştık.

Galip Arcan'ın *Akşam* gazetesinde yazdığı güzel anma yazısını *Türk Tiyatrosu*'nun ilk sayfalarına yerleştirdik.

Derginin bir önemli yazısı da Muhsin Bey'in kaleme aldığı, Darülbedayi'nin yeniden tesisinin üzerinden geçen otuz yılla ilgili, Cemil Topuzlu'ya* ithaf edilen açık mektuptu.

Hocanın tarihi bir belge olarak da okunması gereken bu yazısı, tiyatronun hangi koşullarda ve ne tür fedakârlıklarla ayakta tutulduğunu anlamak açısından büyük önem taşır.

* Prof. Dr. Cemil Topuzlu Paşa 1866-1958 yılları arasında yaşadı. Türkiye'de modern cerrahinin kurucusu kabul edilir. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'yi bitiren Topuzlu, Paris'te üç yıl süreyle cerrahlık eğitimi gördü. İlk olarak 1912 yılında, ikinci kez de 1919'da İstanbul Belediye Başkanı oldu. Darülbedayi'nin 1914'te İstanbul Belediyesi'nin bünyesinde konservatuvar olarak açılması için büyük gayret gösterdi. Onun önyak olduğu kurum, bugün halen İstanbul Şehir Tiyatroları adıyla varlığını sürdürüyor. Damat Ferit Paşa kabinesinde görev aldığı ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin aktif bir üyesi olduğu için, Topuzlu Paşa Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte Fransa'ya gitmek zorunda kaldı. 1924'te yurda döndü ve o tarihten sonra hiçbir resmi görev almadı, sadece mesleğini icra etti.

Aynı sayının bir başka önemli yazısı da Metin Toker'in Muh-sin Ertuğrul ile o günlerde yaptığı ve *Cumhuriyet* gazetesinde yayımladığı röportajdı. Hoca bu röportajda, tiyatro için aranan yirmi beş gencin özelliklerinin neler olması gerektiğini, nedenle-riyle sıralamıştı.

Bir konuşmamızda Cahide, hocanın dergi için yazdığı ilan metnini ve gazeteye verdiği röportajı işaret edip “Muhsin Bey 165 santimden kısa kız, 180 santimden kısa erkekleri kabul etmeme fikrinde ısrar ediyor” dedi.

Ne demek istediğini sorduğumda “Bizim kabul edileceğimiz yıl da gazetelere böyle bir ilan vermiş, boyumuza bosumuza ve sahnede nasıl görüneceğimize bakmıştı” diye cevap verdi.

“Peki hiç mi değişiklik yok verdiği ilanda?”

“Var. En az lise tahsilini şart koşmuş. O zamanlar lise tahsilli kız hatta erkek bile bulmak çok güçlü hatırlayacağın gibi.”

Gayet iyi hatırlıyordum. Türkiye geçen on yılda inanılmaz ge-lişme göstermişti. Üstelik bunu sürüp giden İkinci Dünya Sava-şı'na rağmen başarmıştı.

Takvimlerin 9 Mayıs 1945'i gösterdiği gün, dünyanın her ye-rinde yayımlanan istisnasız bütün gazeteler, Almanya'nın koşul-suz teslim olduğunu yazdı.

8 Mayıs itibariyle Batılı Müttefikler Almanya'yı istila etmiş, Berlin Muharebesi sonuçlanmış, Adolf Hitler intihar etmişti.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi, öteki ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de memnuniyetle karşılandı.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün öngördüğü ve planladığı gibi olmuş, ülkemiz olağanüstü bir strateji izleyerek, tek kurşun atmadan, dünya tarihinin gördüğü en büyük savaşı kazasız belasız geride bırakmıştı.

Savaşın sürdüğü altı yıl boyunca, Türkiye'de sanata dair her şey, hiçbir fedakârlıktan kaçınılmadan sürdürülmüştü.

Muhsin Ertuğrul da ülkeyi yönetenler de Atatürk'ün çizdiği “muasır medeniyetler seviyesini yakalama” projesinin başka şekilde gerçekleşmesinin mümkün olmadığını bilincindeydiler.

Bu bilinçle yüründüğünün en güzel örneğiye, kuşkusuz Tepebaşı Dram Tiyatrosu'ydu.

“Şimdi sırada daha da önemli işler var” demişti, yeni sayı üzerine çalıştığımız günlerden birinde Muhsin Bey.

Belliydi, dilinin altında bir bakla vardı ve biraz zorlarsam çıkartacaktı. Söylenemeyecek bir şey olsa asla böyle bir başlangıç yapmazdı.

“Bazı planlar var anladığım kadarıyla hocam?”

“Var Cevdet. Ankara'da, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü kurulması için yürütülen bir çalışma var. Benden de fikir alıyorlar. Aşamalar kaydederek geliştirilmek istenen bir plan yapılıyor. Biliyorsun Ankara Devlet Konservatuvarı'na bağlı olarak çalışmalarını sürdüren bir Tatbikat Sahnesi var. Planlanan, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nü kurup, bu sahneyi ona devretmek.”

Önemli meselelerden söz etmişti Muhsin Ertuğrul. Ankara'ya eskisinden daha sık gidip gelmesinin nedenini şimdi anlamıştım.

Anlaşılan, ilerleyen günlerde Muhsin Ertuğrul çok hak ettiği bir makama, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'ne getirilecekti.

Bu da Türkiye'nin opera ve balesinde çok emeği olan Carl Ebert'in Ankara'daki egemenliğinin sona ermesi anlamına gelecekti.

O akşam, tiyatroda bir köşede laflarken “Kimseye söylemek yok ama” diyerek Muhsin Ertuğrul'un yeni göreviyle ilgili bilgileri Cahide'ye verdim.

“Peki bu yeni durum, Muhsin Bey'in İstanbul Şehir Tiyatroları'ndaki Başrejisörlük görevinin sona ereceği anlamına mı geliyor?”

“Büyük ölçüde.”

Sonra laf lafı açtı, benim hayatımda sıra dışı bir şey olamayacağı en baştan belli olduğu için, ondan söz etmeye koyulduk.

Cahide özel hayatına girmekten itinayla kaçındı.

Üstü kapalı konuşmasını bana karşı eskisi kadar açık olmadığına değil, içinden anlatmak gelmediğine yordum.

Kuşkusuz başka şeylerden de konuşabilirdik.

“Çatlatmayıp anlatsana, film çalışmalarının nasıl gidiyor?”

Biliyordum, o aralar Yorgo Sarris'in* şirketiyle *Yuvamı Yıkamazsın*'ı çekiyordu. Filmin senaryosunu Kani Kıpçak yazmıştı ve yönetmenliği bizzat kendisi yapıyordu.

* Yorgo Sarris 1947 yılında Elektra Film'i kurdu. Türk Film Prodüksörleri Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer aldı. *Yuvamı Yıkamazsın*, *Dokunulmaz Bu Aslan*, *Bu Kadın Benimdir*, *Her Yerde Tehlike*, *İhtiras Rüzgârları* isimli filmleri yaptı.

“Bir roman uyarlaması biliyorsun. Kani ilk kez yönetmen koltuğuna oturuyor. Yürüyor işte.”

Üzerinde çalıştığı bir işle ilgili olarak Cahide’yi ilk kez heyecansız gördüğümü söylemeliyim.

“Peki...” dedim. “Sonku Film ne zaman kurulacak?”

O zaman gözlerinin içi güldü.

“Başladım üzerinde çalışmaya. Çok yakında Cevdet. Elimde avucumda olanlarla istediğim işleri yapamayacağımı anladım. Benden haber bekle. Bugün değilse yarın.”

Tiyatroda bir telaş. Merkezinde Nevin Akkaya var. Arada bir Cahide'nin ismi de geçiyor. Ne olduğunu biliyor, bilmezlikten geliyorum.

Birkaç gün önce *Yuvamı Yıkamazsın*'ın çekimleriyle ilgili konuştuğumuzda, aşırı çalıştığından söz etmişti Cahide ve planını anlatmıştı.

"Gideceğim yerden mektup göndereceğim tiyatro müdüriyetine."

"Nasıl yani? Oynamakta olduğun bir oyun var. O ne olacak?"

"Düşündüm onu. Nevin dublörüm biliyorsun. Yirmi üç işgünü çalışıyoruz. Yirmisinde ben oynuyorum üçünde o oynuyor. Bir hafta fazla oynamaya itiraz edeceğini zannetmiyorum. Yolculuğa çıkmadan önce telefonla arayıp durumdan kendisini haberdar edeceğim."

Planını yapmıştı Cahide ve kafasına koyduğundan caydığı görülmemişti.

Tiyatroda bir köşeye çekilip lafladığımızda, İhsan Doruk'la sıkı fıkı olmaya başladığını hissetmiştim. Onunla bir kaçamak yapmayı düşünüyor olmalıydı. Tabii ki doğrudan bir şey sormamış, sadece ağzını aramıştım.

Yorgunluktan dert yanmıştı. Akşamları oyununu oynuyor, sahahleyin soluğu sette alıyordu.

Bu arada Kani Kıpçak da *Yuvamı Yıkamazsın*'ın çekimlerini uzattıkça uzatıyordu.

“Askeriyede bile izin vardır insana. Ben izinsiz çalışıyorum. İnsafsızlık bu.”

Demek, kararını uygulamaya koymuş, kendi kendine izin vermişti Cahide.

Nevin Akkaya’yı bir ara yalnız yakaladım ve “Bir sorun var galiba?” dedim.

“Evet. Sabahleyin Cahide aradı. Uçağa binmek üzereymiş. Mısır’a gidiyormuş. Tiyatro müdüriyetine ayrıca bilgi verecekmiş.”

Anlaşılmıştı. Cahide bağımsızlığını ilan etmişti.

Bağımsızlığını ilan eden sadece Cahide değildi bu arada. Muhsin Ertuğrul’un ağırlığını Ankara’ya vermesi Tepebaşı Dram’da bütün dengelerin bozulmasına yol açmıştı.

Türk Tiyatrosu dergisi de dahil olmak üzere, her kafadan bir ses çıkıyordu.

En önemlisi de İstanbul Belediyesi’nden bazı memurların kendilerini tiyatrocü zannederek muhtelif manasız davranışlarda bulunmaya başlamalarıydı.

Muhsin Bey’in Tepebaşı Dram’ı birkaç hafta içinde değişmişti. Kim kimin üstü, kim kimin astı belli değildi.

Hocadan habersiz nefes bile alınmayan tiyatroda, yönetmeni başka telden oyuncusu başka telden çalmaya başlamıştı. Dekor-dan kostüme bütün bölümler muhtariyetini ilan etmiş gibi davranıyorlardı.

Bana kalırsa, Cahide de bu boşluktan yararlanmış, Mısır'a kaçmıştı.

Gelince dinlerdim kendisinden maceralarını ama asıl merak ettiğim, Tepebaşı Dram'ın daha da doğrusu İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun ne olacağıydı.

Muhsin Bey'in Tepebaşı Dram'ın üzerinden elini çekmesiyle, tiyatronun bir kişi tarafından yönetilmesi gereken bir kurum olduğuna dair görüşüm daha da ağırlık kazandı.

Yetkiler dağıldıkça işler zorlaşıyor, beraberinde kalite düşüyordu.

Kuşkusuz yönetmen, dramaturg, oyuncu, dekor, kostüm gibi alanların yetkilileri de fikirlerini söyleyeceklerdi ama nihayetinde, tiyatro bir kişinin karar vermesini gerektiren bir işti.

Bu alanlardan en önemlisi oyuncu tarafıydı ki Muhsin Ertuğrul için birçok özelliğinin yanı sıra, oyuncu doktoru da denebilir.

Muhsin Bey oyuncuya ne yapması gerektiğini söylerdi söylemesine ama daha çok onda bulunan en iyi yönleri ortaya çıkartır, başarısız olduğu tarafları maskeleyişinin yollarını öğretirdi.

En beğendiği oyuncular, ağzından çıkanları yapan değil, kendileri olarak oyuna katkı veren icracılardı.

Hoca sihirli değneğiyle dokunur, laftan anlayan, zekâ düzeyi yüksek olan sıradan oyuncuları yüksek kalibreli sanatçılara dönüştürürdü.

Muhsin Ertuğrul, günün sonunda, seyircinin karşısına çıkacak kimsenin kendisi değil oyuncusu olduğunun çok farkındaydı. Başkalarını bilmem ama en azından ben, böyle düşündüğünü ve hareket ettiğini görebiliyordum.

Bazı yönetmenlerin anlayamadıkları da yine tam olarak buydu. Bu tür yönetmenler, seyircinin karşısına çıkacak olanın kendileri olduğunu zannediyorlardı. Oysa öyle değildi. Yönetmen salonu dolduranların karşısına, kendi düşüncesini ustalıkla aktardığı oyuncularıyla çıkardı.

Bir başka şekilde söylenecek olursa, Muhsin Bey sahneye çıkmaya aday olanlardan sadece en iyi yönlerini ortaya çıkartmayı becerebilenleri alır, onlardan başarısız yönlerinin üstünü ustalıkla örtmelerini beklerdi.

Beni şaşırtan, hocanın bunu bir kereliğine değil, her seferinde yapmasıydı. Sihirli değnek lafını da zaten tam da bu nedenle ettim.

Talât, Süavi, Cahide ve ötekiler, hocanın yarattığı oyuncular-
dan sadece bazılarıydı.

Cahide'nin tahmin ettiği gibi, Nevin Akkaya üzerine düşeni layıkıyla yerine getirmiş, seyirciye hiçbir olumsuzluk yansıtmamıştı.

Tepebaşı Dram'dan iplerini kopartırcasına kaçıp Mısır'a giden Cahide, döner dönmez aradı. Telefonda adeta cıvıldıyordu.

"Bu akşam Buran'la bana, yani İhsan'ın evine geliyorsunuz. Size verilecek çok önemli haberlerim var. Buran'a da söyledim, yemeğini yemeden gel, evdekilere hazırlattıracağım."

Cahide'nin evin içindeki hal ve tavrından, elbiselerini yeniden İhsan Bey'in gardırobuna astığı anlaşılıyordu.

Hizmetkârlarla konuşma tarzı bunun en iyi göstergesiydi.

Gördüğüm kadarıyla, Cahide beyefendinin hatırlı misafiri olmaktan yeniden çıkmış, evin hanımefendisi rolüne tekrar bürünmüştü.

Her rolünü olduğu gibi, evini yöneten kadın rolünü oynamayı da gayet iyi beceriyordu Cahide.

"Gel Cevdet..." demişti Cahide kapıdan girdiğimde. "Ben de Buran'a Arap dünyasının büyük starı Yusuf Vehbi'yle nasıl tanıştığımı anlatıyordum."

* Cahide Sonku Mısır'da başından geçenleri Türk sinema tarihini en iyi bilen birkaç isimden biri olan Agâh Özgüçe anlatmıştı. Özgüç'ün, *Cahide Sonku: Peçete Kâğıdındaki Anılar* isimli kitabı +1 Kitap'tan 2007 yılında yayımlandı.

Gösterdiği koltuğa kendimi atar atmaz, arkadaşım “Senin için baştan alıyorum” diyerek anlatmaya koyulmuştu.

Aslında Yusuf Vehbi’yi hepimiz tanıyorduk. Ünlü bir oyuncuydu.

Arapça konuşan ülke insanlarının bayıldığı, sinema demeye dilim varmayacak berbat filmlerini ülkemizde seyretmiştik.

Tiyatroculuğunu bilmiyordum ama filmleri benim “sulu zırtlak” diye tarif ettiğim türdendi.

Bana sorulacak olursa, insanların duygularını sömüren, kaderin en büyük belirleyen olduğunun altını çizen, üçüncü sınıf bir sinemacıydı Yusuf Vehbi.

Gişe yapıyor muydu? Evet yapıyordu. Bu nedenle de sinema endüstrisi için makbul adamdı.

“İhsan’la ziyaret ettik Yusuf Vehbi’yi. Anladığım kadarıyla İhsan orada kendisine iş imkânları yaratmak istiyor ve Yusuf Vehbi’yi aracı olarak kullanacak. Çünkü bana durmadan tüccar olduğunu hatırlatıyor, dikkatli olmamı, terbiyemi takınmamı, pot kırmamamı söyleyip duruyordu.”

Anlaşılmıştı durum. İhsan Doruk, büyük bir ihtimalle Cahide’nin ismini kullanarak Yusuf Vehbi’den randevu kopartmış, onun aracılığıyla da ticaretini geliştirmenin peşine düşmüştü.

Tabii ki bunları söyleyemezdim Cahide’ye. Kaldı ki bayram ya da seyran değilken Mısır’a götürülmesinin manasını o da benim kadar idrak etmiş olmalıydı.

Ben düşünürken Cahide anlatmayı sürdürüyordu.

“Şahane bir otelde kaldık. Arada bir tek başıma çıkıp çarşı pazar dolaştım. Bir döndüğümde Yusuf Vehbi oteldeydi. Fesini çıkardı, elimi öptü, ertesi gün bizi evine davet etti.”

Buran “En heyecanlı yerine geldin!” diyerek Cahide’nin nefes almasını sağladı.

“Ertesi gün Yusuf Vehbi bir değil iki otomobil gönderdi. Büyük bir bahçeden içeriye girdik. Adamın yedi tane köşkü varmış. Bizi kapıda eşiyle birlikte karşıladı. Kocaman bir davet, bütün Arap sanatçılar var. Arap dünyasını kasıp kavuran, benim dublajlarını yaptığım bütün sanatçılar orada. Emine Rızık ile tanıştım mesela.”

Konuşmasının bu noktasına gelince, Cahide yüzüne muzip bir ifade yerleştirdi.

“Yırtmaçlı bir elbise giymiştim. Bacaklarım kendiliğinden ortaya çıkıyordu...”

Cahide kendisini anlatmaktan vazgeçti, esasa döndü.

“Muazzam bir sofraya. Şampanya kadehleri, kahkahalar... Yanımda şişman bir adam belirdi, kendini tanıttı. Çok iyi Türkçe konuşuyordu. Türkiye’den sürülmüş bir Ermeni’ymiş. Nasipyan’mış soyadı. Beni çok beğeniyormuş, Mısır’a yerleşmemi istedi. Bir de Türk kadın vardı. Adı Nebahat. Yanıma geldi ‘Hayret, siz sürünüyordunuz bir zamanlar. Sırtınızda yamalı manto vardı. Nasıl oluyor bu iş?’ dedi.”

Anlatırken bile kızmıştı Cahide. Kim bilir yüzü orada ne hal almış olmalı?

“Sizin ne kadar menfi bir ruhunuz var hanımefendi dedim. Nereden anladınız demesin mi? Konuşmanızdan, dedim ve ekledim, sizin şansınız bende olsaydı vallahi on tane Cahide Sonku olurum. Ben yokluğumda bu kadar oldum.”

Cahide durdu. Yüzümüze baktı. Enikonu kızarmıştı.

Buran “Sonra ne oldu?” diye sordu merak içinde.

“Bu Nebahat denilen kadının yanında eşi Suphi Bey vardı. Havayı dağıtmak için beni dansa kaldırdı. Dans ederken bir de baktım bir paşa gelmiş. Omuzları apoletli. Kral Faruk gibi. Elli milyonluk bir adammış ve İhsan Bey bu adamla ortak iş yapacaktı.”

Cahide anlattıkları önemsizmiş de asıl şimdi söyleyecekleri önemliymiş gibi oturduğu koltukta biraz ileriye çıktı.

“Paşa kılıklı adam davete geç kaldığını söyledi ve benden özür diledi. Sizi ben davet etmedim ki dedim. Adam çok kırıldı. İhsan kızdı tabii bana. Umurumda değil. Neyse, işte böyle geçti Mısır gezisi. Ertesi gün bütün gazetelerde boy boy resimlerim vardı.”

Cahide, yemek masasına oturduğumuzda da Mısır gezisinden söz etti. Yusuf Vehbi ile Emine Rızık'ın tiyatrosuna davet edilmiş, icabet etmiş.

Oyunla ilgili olarak uzun konuşmadı, çok hareket, az sanat vardı diyerek geçiştirdi. Asıl üzerinde durduğu konu sinekler oldu.

“Elimdeki püsküllü süpürgeyle sinekleri kovmasam, anında yiyip bitireceklerdi beni...”

Yemek masasında olmasak daha da uzatabilirdi belki sinek faslını ama tam zamanında vazgeçti.

Mısır gezisiyle ilgili konuşmamız daha uzun devam ederdi belki ama Cahide'nin asıl konuşmak istediği, bambaşka bir meseleydi.

“Tamam, bu kadar gevezelik yeter. Gelelim iş kısmına.”

Konuşmasının bu noktasında ayağa kalktı, etajerin üzerinden bir zarf alıp geldi. İçinden bir kâğıt çıkardı, Buran'a uzattı ve okumasını istedi.

“Belediye Başkanlığı yüksek katına,

Sanatkârı bulunduğum İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu'nda hasıl olan birçok intizamsızlıkların şahsımda tevdi ettiği azami yorgunluktan dolayı vazifeme devam etmek imkânını göremediğimden istifamın kabulünü saygılarımla rica ederim.

Cahide Sonku”

Buran okurken, Cahide'ye şaşkınlıkla baktım. Bitirir bitirmez “O kadar mı kötü durum?” diye sordum.

“Evet” diye cevapladı.

Buran da şaşırmıştı.

* İstifa metni 2 Ocak 1949 tarihli *Akşam* gazetesinde, Cemaleddin Bildik'in kaleme aldığı “Cahide Sonku anlatıyor: Şehir Tiyatrosu'nun gidişatı iyi değil...” başlıklı kapsamlı yazıda yayımlandı.

Aslında Cahide'nin huzursuzluğunun kaynağını biliyordum.

Muhsin Ertuğrul'un Ankara'ya Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'nü tesis etmeye gitmesi, Tepebaşı Dram'da büyük bir yıkıma yol açmıştı.

O gidince ortalık karmakarışık olmuştu.

Tiyatro yönetimi Cahide'yi Napoléon'un oğlu rolünde oynamak istemişti. Cahide rolün cazibesine kapılmış, kabul etmişti.

Fransa'da Sarah Bernhardt'ın' oynadığı, tiyatro tarihine altın harflerle yazılmış bu rolü hangi oyuncu reddedebilir ki?

Belliydi, Cahide büyük umutlarla altına girdiği bu rolde, hepimizin gözünün önünde başarısız olacağını düşünmüştü.

Sadece o değildi başarısız olacak olan, saçma sapan dekorlar, kostümler ve öteki roller de dökülüyordu.

Uzaktan izleyen bir göz olarak, provalar esnasında böyle bir durumla karşılaşılabilceğini tahmin etmiştim.

Çünkü, Tepebaşı Dram'da kol gezen, adına Muhsin Ertuğrul faktörü de diyebileceğimiz "ruh" sırta kadem basmıştı.

Hoca tiyatronun bütün oyuncularını bizzat işe almış, zaman içinde gelişimlerini sağlamış, hangisine nasıl yaklaşırsa ne sonuç alacağını tahmin eder hale gelmişti.

Bu arada, *Türk Tiyatrosu* dergisi bile ruh kaybına uğramıştı.

Öyle ki bir zamanlar Muhsin Ertuğrul'un sanatını yerden yere vuran Celâleddin Ezine'nin "Sanat Ahlakı" isimli makalesi,

* Fransız oyuncu Sarah Bernhardt 1862-1923 yılları arasında yaşadı. Alexander Dumas'dan *Kamelyalı Kadın*, Victor Hugo'dan *Ruy Blas*, Victorien Sardou'dan *La Tosca*, Edmond Rostlan'dan *L'Aiglon*, Shakespeare'den *Hamlet*'i hem kendi ülkesinde hem de dünyanın birçok yerinde sahneledi. İstanbul'a 1881 ve 1888 yıllarında geldi. Verdi ve Tepebaşı tiyatrolarında, dünya klasiklerini İstanbullularla buluşturdu.

yukarıdan gelen baskılar sonucu başyazı olarak *Türk Tiyatrosu*'na girmişti.*

Buran, Cahide'nin İstanbul Belediyesi'ne yazdığı mektubu bana uzattı. Bir kere de kendim okudum.

Cahide'nin gözlerinin içine baktım ve "Kararın kesin mi?" diye sordum.

"Evet. Bu şekilde sürdüremem."

"En azından Muhsin Bey'le bir konuşsan."

"Biliyorum, vazgeçirmeye çalışır. Ben de onu kıramam. Oysa sen de görüyorsun, böyle giderse bugüne kadar inşa ettiğim oyuncu kimliğim yıkılıp gidecek. Buna izin veremem."

Buran da ben de Cahide'nin bu konuyu tartışmaya kapalı tuttuğunu anladık.

Cahide'nin istifası, tam da beklediğim gibi gazetelere birinci sayfalardan girdi.

Özellikle *Akşam* gazetesi konuya geniş yer verdi. Cahide kendisine yöneltilen "Şehir Tiyatrosu'nun gidişatı ne zamandan beri bozuk?" sorusunu "İki yıldır" diyerek net bir şekilde yanıtlamış, ayrıca şunları söylemişti:

"Bu gidişat devam ederse tiyatromuzun eski olgunluğunu kaybedeceği muhakkak. Seyirci para veriyor, muvaffak olunan oyun görmek ister. Fakat tiyatromuz isteneni veremiyor."

Cahide'nin "iki yıl" tespiti çok önemliydi. Bu da Muhsin Ertuğrul'un gittiği tarihten itibaren iki yıl anlamına geliyordu.

* 15 Nisan 1848 tarihli 215. sayı

Akşam gazetesi Cahide'nin istifasının peşini bırakmadı.

5 Ocak'ta, gazetenin Tiyatro Bahisleri bölümünde, Ekrem Reşit Rey çok uzun bir yazı yazdı. "Cahide Sonku" başlığını uygun gördüğü değerlendirmesinde Rey, oyuncuyu alabildiğine övdükten sonra, noktayı şöyle koydu:

"Tiyatro muhipleri Cahide'yi bırakmazlar. Cahide de tiyatroyu bırakamaz İstifasının hakiki sebebini bilmiyorum ama eminim ki ufak bir hüsnüniyetle her şey düzelebilir. Eğer sahiden bir işkadını olmak için tiyatroyu terk ediyorsa, pek büyük bir hata işlemektedir. Çünkü Cahide şairlerin, müelliflerin ruhundan kopan şahısları canlandırmak için yaratılmıştır, rakamlarla uğraşmak için değil. Bir ciğere hava, bir balığa su, bir kuşa mesafe ne kadar lazımsa, Cahide'ye sahne ondan daha fazla elzemdir."

Etrafta Cahide'nin bir film şirketi kurmak istediği konuşulur olunca, muhtelif teklifler gelmeye başladı.

Bunlardan biri de Sırrı Talpar'ınkiydi.

Talpar Cahide'yle bir film şirketi kurmayı planlamamış, ondan çekmek istediği filme ortak olmasını istemişti.

Pratik bir zekâya sahip olan Cahide, yapacağı oyunculukla filme ortak olmak istediğini söylemişti.

O günlerde, üzerinde Cahide'nin imzası olan her şey çok para ettiği için, Talpar Cahide'nin önerisini kabul etti.

Arada bir Buran'la birlikte Cahide'yle buluşmayı sürdürüyorduk.

Cahide'nin anlattıklarından anladığım, çekilmeye başlanacak filme isim olarak *Fedakâr Ana*'nın uygun görüldüğüydü.

En önemlisiyse, Cahide'nin bu filme, kuracağı şirkete bir tür hazırlık gibi yaklaşmaya başlamış olmasıydı.

Filmin senaryosunu Tahir Olgaç'ın "İşte Böyle Ömer" adlı hikâyesine dayanarak Seyfi Havaeri yazmıştı. Yönetmenliği de o üstlenecekti.

Genç yaşta dul kalan Fedakâr Ana, yani Cavidan rolünün Cahide'yle büyüyeceği kesindi.

Filmin öteki oyuncularını da ünlüydü.

Filmin çekimleri esnasında senaryoyu yazan Seyfi Havaeri hastalanmış, Cahide kendini ortaya atmış, Sırrı Talpar'a filmin yönetmenliğini yapabileceğini söylemişti.

En azından ben öyle olduğunu biliyordum. Çünkü bana, yönetmenlik görevini üstlendiğini söylemişti.

"İyi..." demiştim ben de. "Görüntü yönetmenliğini Cezmi Ar'ın yapıyor olması işini kolaylaştırır."

Fedakâr Ana sayesinde, Cahide'nin Türk sinema tarihine adını yönetmen olarak yazdıran ilk kadın olacağını da düşünmeye başlamıştım.

1949'da gösterime giren *Fedakâr Ana*'nın başarılı olduğunu söyleyebilir miyim?

Kesinlikle evet.

Öte yandan şaibesi yüksek bir film olduğunu da eklemem lazım.

Çünkü, film Taksim Sineması'nda gösterime girer girmez, yönetmenlik konusunda bir gürültüdür koptu.

Filmi izlemeye birkaç gün sonra gittiğimde, sinemanın fenerinde* yönetmen olarak Cahide'nin adının yazılı olduğunu görmüştüm. Oysa, ilk gün yönetmen olarak Seyfi Havaeri'nin adı varmış.

Cahide hemen o akşam devreye girmiş, filmin yönetmeninin ismini çıkartmış, fenere kendi isminin girmesini sağlamış.

Cahide ve Seyfi Havaeri tam da beklediği gibi mahkemelik olmuşlardı.

* O zamanlar, sinemaların ve tiyatroların girişinde bulunan çok büyük afişlere "fener" deniyordu.

Havaeri şahit olarak Şaziye Moral, Necla Sertel, Refet Gülerman, Leman Akçatepe, Mürüvet Ağlatan, Muzaffer Hepgüler ve Renan Fosforoğlu'nu göstermişse de ikisi dışında oyunculardan hiçbiri ondan yana çıkmamışlardı.

Uzayacağı baştan belli olan davada, Havaeri, Cahide'den on bin liralık tazminat talep etmişti.

Yaşayacak ve görecektik, kimin haklı kimin haksız olduğunu.*

* Agâh Özgüç, *Peçete Kâğıdındaki Anılar* isimli kitabında, bu davanın sonuçlanmadığından söz ediyor.

Arka planında neler olduğunu tam bilmiyorsam da Muhsin Ertuğrul'un *Türk Tiyatrosu* dergimize yeniden göz kulak olmaya başladığını görmek heyecan vericiydi.

"Çok sevindim hocam" dedim çantasını masanın üzerine eski günlerde olduğu gibi döktüğünü görünce.

Hocanın Tepebaşı Dram'a vaziyet etmeye başlamasında Cahide'nin istifasının ve bu önemli olayın gazetelere yansımalarının ne kadar etkisi vardı bilemem.

Mart sayısını birlikte hazırlayacağımızı anladığımda, Muhsin Hoca'nın hem Ankara hem de İstanbul'daki tiyatro faaliyetlerini, eski günlerde olduğu gibi birlikte yöneteceği kanaatine vardım.

Eğreti ata binen tez iner misali Celâleddin Ezine arka kapak içini hocaya terk etmişti.

Muhsin Ertuğrul'un gerçek bir öğretici olduğuna inancım August Strindberg'in* 100. doğum yıldönümü münasebetiyle yazdığı başyazıyı okuyunca ikiye katlanmıştı.

Çalışması o kadar derin ve geniş ki nisana sığdıramamış, marta da sarkıtmıştık.

Aynı sayıda bir de duyuru yayımladık:

* August Strindberg 1849-1912 yılları arasında yaşadı. İsveçli oyun yazarı ve romancı. Ünlü sanatçının ölümünün 100. yılı İsveç'te Strindberg Yılı olarak ilan edildi.

“E. Muhsin Ertuğrul, 40 Yıl Sahnede

Ertuğrul Muhsin Ertuğrul’un sahneye intisabı 1949’da tam kırk yıl olmuştur. Nisan sonunda kutlanacak olan bu yıldönümü için Ankara, İstanbul’da birer büyük müsamere verilecek ve Ertuğrul Muhsin tekrar sahnede görülecektir. Bu müsamere için Ankara ve İstanbul’da iki tertip komitesi teşkil edilmiş ve faaliyete geçmiştir.”

Soğuk bir mart günüydü.

Tiyatroda, Muhsin Ertuğrul’un önüne yığıldığı metinlerle uğraşırken Cahide telefon etti.

“Akşamüstü bana yani İhsan’ın evine gel. Buran da gelecek. İkinize söyleyeceğim önemli şeyler var.”

Saatime baktım “Yani şu aralar” dedim gülerek.

O da güldü. “Buran’ı Çağaloğlu’nda yakaladım. Bir taksiye atlayıp gelecek” dedi.

Tüm ısrarlarımıza rağmen, Cahide anlatmaya başlamak için kadehlerimizi kaldırmamızı bekledi.

“Şerefe!” deyip ilk yudumlarımızı aldıktan sonra anlatmaya koyuldu.

“Size söylemiştim evli ve çocuklu sevgilimin bana ne dediğini. Hatırlıyorsunuz değil mi?”

Üzerinden epey zaman geçmesine rağmen hatırlıyorduk. Buran da ben de başımızı salladık.

* Ünlü tiyatro adamı başlangıçta Ertuğrul Muhsin ismini taşıyordu. Soyadı Kananunu ile Ertuğrul’u soyadı olarak kullanmaya başladı. Sanatçı, bu metindeki kullanım şekliyle, geçmişine de vurgu yapmış oluyordu.

Evli ve çocuklu sevgilisi kendisini İhsan Doruk'la tanıştırmasını isteyince Cahide çok içerlemişti. Söylediklerini hatırladığı-mızdan emin olunca anlatmaya koyuldu.

"Bu saçmalık üzerine rotamı İhsan'a kırmıştım. Tabii çok yavaş yaptım bunu. Uzun süren bir flört evresinden sonra, biliyorsunuz epeydir bu evdeyim. Şimdi sıkı durun, turpun büyüğü heybeden çıkmak üzere."

Cahide'nin o kadar hızlı ve en azından beni ters köşe yapan manevraları oluyordu ki Buran'ı bilmem ama çaresiz yine şaşıracaktım.

"Çocuğum olacak arkadaşlar!"

Cahide'nin sözleri, ağzımdaki rakının genzime kaçmasına yol açtı. Buran'ın da benim de nutkumuz tutuldu. İlk açılan ben oldum.

"Ne diyorsun sen?"

"Korkma. İhsan Doruk'tan. Gayet iyi biliyorum."

"Konuştun mu peki bunu kendisiyle?"

"Doğurmak zorunda olduğumu anlayınca konuştum. Önce baktım kürtaj olabilir miyim diye. Ama önceki yıllarda yaptırdığım kürtajlar nedeniyle doktor doğurmamın şart olduğunu söyledi. Başka çıkar yolum kalmayınca İhsan'la konuştum."

"Ne dedi peki?"

"Kendime dikkat etmemi söyledi. Sağlığımı tehlikeye düşürecek bir şey yapmamalıymışım. Gerisini o halledecekmiş. İşin en güzel tarafı ne biliyor musun?"

"Ne?"

"İnkâr etmeye kalkmadı. Çocuğumuzun üzerine kol kanat germeye söz verdi. Evime yuvama dönmem gerektiğini söyledi. Benimle tekrar evlenmek istiyormuş. Çünkü çocuğumuz analı babalı büyümeliymiş."

Konuşmanın bu noktasında Buran devreye girdi.

“Peki ne zaman evleneceksiniz?”

“Birkaç gün içinde. Nikâh memuru buraya gelecek. İhsan’ın iki arkadaşı şahitlik edecek. Anlayacağınız, döndüm dolaştım, kürkü dükkânına, bu kez kalıcı olarak geri döndüm.”

Buran’a ve bana ayrı ayrı baktıktan sonra bu kez ellerini beline koydu.

“Ve önemli bir açıklama daha: İhsan kuracağım film şirketi için açık çek verdi. Ne kadar paraya ihtiyacım olduğunu düşünmemeliydim.”

Bir şaşkınlıktan ötekine doğru koşuyordum. Eminim Buran da benimle aynı durumdaydı.

Sormam şart olmuştu.

“Planın ne?”

“Sen ve Buran işe hemen başlıyorsunuz. Maaşlarınız şu an itibariyle çalışmaya başladı. Kaç para alacağınıza kendiniz karar verin. Şirketi kuruyor, filmleri seçiyor, çekim aşamasına geçiyoruz.”

“Ne yani, sen hamileyken mi?”

“Evet. Ne var bunda? Altı üstü bir doğum. Üstelik ben doğuracağım, siz değil.”

Annesinin ölümü üzerine sadece on beş yaşındayken yapayalnız kalan, o tarihe kadar da sudan çıkmış balık gibi çırpınmış olan Cahide'ye bazen çok kızıyor bazen de onun için çok üzülüyorum.

Çocukluktan çıkmak zorunda kaldığı günden kendi bebeği-ne hamile kalana kadar, yani on beş yıl içinde, beş insanın hayatına ancak sığacak büyüklükte yaşadı Cahide.

Mitolojik bir karakter değilse, yani ölümlüyse, bir insan bu kadar büyük bir ağırlığı taşıyabilir mi?

Ve tabii, taşırса ne hale gelir?

Annesinin öldüğü gün, can havliyle en yakınındaki erkeklerden birine evlilik teklif etmiş, nasihat alır almaz başka bir erkeğe evet demiş, yaşını büyüterek evlenmiş, beceremeyince ayrılmış, kendini sosyetik bir zamparanın kollarına, bir süs bebeği gibi emanet etmişti Cahide.

Gözlerimin önünde gerçekleşmişti bu sözde aşk hikâyesi.

Kendisine sorulsa, Marcel ona âşıktı o da Marcel'e.

Ben farklı düşünüyorum.

Güzelliği ve şöhretiyle, zengin delikanlı için son derece nadir bir oyuncak olmuştu Cahide.

Ne Varlık Vergisi ne başka bir şey, Marcel sözde büyük aşkını, tıpkı daha önceki oyuncakları gibi, hevesini alınca terk etmişti.

Aradan bir ömür geçtikten sonra, bugün, yalansız ve dolansız yazacaksam, Cahide ile Marcel'in ilişkisi bittiğinde kendimle ilgili olarak "Acaba mı?" diye umutlandığımı saklamamam lazım.

Cahide'nin İhsan Doruk'la olan ilk beraberliğine, uzamadan evliliğe dönüştüğü için, belki biraz anlayışla yaklaşabilirim ama ikinci evliliğini bugün bile tasvip etmiyorum.

Çünkü belliydi, Cahide çok geçmeden sorunlar çıkartmaya başlayacaktı. Emindim bundan.

Uzay boşluğundaymış gibi, nereye çarpsa tersi istikamete hareketleniyordu.

Doğal olarak her çarpmadan yara alacak, hem benim hem de pek çok başka insanın gözünün önünde, avazı çıktığı kadar bağıracaktı.

Daha da önemlisi, kişiliği yerli yerine pek de hoş olmayacak biçimde oturmaya başlayacak, sertleştikçe sertleşecekti.

Otuzlu yaşlarına, özellikle karşı cinsle ilişkilerinde köşeli ve sert, bu nedenle de kırılğan girmişti Cahide.

Bu duygu ve düşünceler, zaman içinde, erkek neslini portföy olarak görmeye kadar ulaşmasına yol açacaktı.

Bunu bana ve yakınındaki birçok arkadaşına "Ancak aptal kadınlar parasız kalır!" dediğinde anlamıştım.

Evli ve çocuklu sevgilisine de bu gözle bakmıştı, eminim.

İlk ayrılıklarından sonra, gerektiğinde şişirip kullanmak üzere stepne olarak bir kenarda tuttuğu İhsan Doruk'a da

aynısını yaptı. Günü geldiğinde bulunduğu yerden çıkardı, tozunu aldı, kullanıma soktu.

Başka saiklerle de olsa İhsan Bey için aynı durum geçerli değil miydi sanki?

Bana gelince, onun için bir tür çocukluk, giderek de ilk gençlik ilgisi olmaktan ileri gidemediğimin gayet iyi farkındaydım.

Bu tabii onun bana bakışıydı. Benim ona yaklaşımım ise en yalın biçimde tarif edilecek olursa, bir tür imkânsız, dolayısıyla çaresiz aşktı.

Kendimi karşılıksız olduğuna ikna etmiş olsam da Cahide'den vazgeçemiyordum.

Onun yakınında olmak, iki satır laflamak, hakkında çıkan yazıları ve resimleri kesip biriktirmek, duvarlarıma yapıştırdığım oynadığı filmlere dair afişlerin sayısını artırmak yetiyordu bana.

Ayrıca umudumu kesmiyordum. Emindim, bir gün başını koyabileceği bir omza ihtiyaç duyacaktı ve o zaman mutlaka yanında olacaktım.

Sonku Film'e dair gelişmeler sürerken, Tepebaşı Dram'dan ayrılmış olsa da Muhsin Ertuğrul ile görüşmeye devam ediyordum.

Bir sabah, bütün sanat camiasını şoke eden bir haber aldım Muhsin Hoca'ya dair. Bu kez sahiden bomba gibi bir haberle gündeme gelmişti.

Demokrat Parti Ankara'daki Büyük Tiyatro'da balo yapmaya kalkınca çileden çıkmış, tiyatroların balo salonu olamayacağını söyleyerek görevinden istifa etmişti.

İstanbul'a kesin dönüş yaptığı günlerden birinde, Muhsin Bey'i, Mecidiyeköy'deki köşkünde ziyaret ettim.

Böylece, Ankara'da oynanan tiyatro oyunlarından ismini bildiğim, yakın zamanlarda evlendiği Handan Hanım'la da tanışmış oldum. Tanışma faslı tamamlanınca, hoca oturmam gereken yeri işaret etti.

“Gel Cevdet, şöyle otur.”

Gözlerinin içinin güldüğünü görünce “Hayrola hocam? Planlarınız neler?” dedim.

Biliyordum, görgüsüzlükten hiç hazzetmezdi Muhsin Ertuğrul. Demokrat Parti'nin Ankara'yı mesken tutan taşralı siyasetçilerine uzun süre dayanmışsa da sonunda beklediğim gibi kapağı yine İstanbul'a atmıştı.

“Yapı Kredi Bankası bir tiyatro kurmamı istiyor Cevdet. Atlas Pasajı’nın içinde bir yer var, orayı üç yüz izleyici kapasiteli bir tiyatroya dönüştüreceğim. İsmi de Küçük Sahne’ olacak zaten.”

Muhteşem bir haber vermişti Muhsin Bey. O kadar çok ihtiyacı vardı ki İstanbul’un bu tür bir tiyatroya. Heyecanımı dizginlemedim, aklımdan geçenleri olduğu gibi söyledim.

Hoca da farkındaydı İstanbul’un tiyatro yönünden eksikliğinin. Ama devlet işi olduğu için Ankara’nın çağrısına karşılık vermiş, Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü teklifini geri çevirmemişti.

Ama olmamıştı işte!

Güzel ülkemizde, tiyatro taşralı politikacılara ne hikmetse hâlâ birkaç numara büyük geliyordu.

Heyecanlanmıştım Muhsin Bey’den güzel haberi alınca.

“Hangi oyunla başlamayı düşünüyorsunuz hocam?”

“*Fareler ve İnsanlar* için perde ipine bizzat asılacağım.”

Dediği gibi yapacaktı hoca. 3 Nisan 1951’de, perde ipine bizzat asılacak, uzun yıllar *Perde ve Sahne*’de kullandığı mahlasın” hakkını verecek, sahip olduğu “Perdecî” unvanını bir kez daha taçlandıracaktı.

* Küçük Sahne İstiklal Caddesi’nde, Atlas Sineması’nın önündeki Köçeyan Konağı’nın birinci katında 1951-57 yılları arasında hizmet verdi. Muhsin Ertuğrul’un yönetimindeki Küçük Sahne Topluluğu dağıldıktan sonra, on altı ayrı özel tiyatro topluluğuna mekân oldu. Dormen Tiyatrosu, Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu, Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu, Sadri Alışık Tiyatrosu ve Ortaoyuncuları on yılı aşkın bir süreyle oyunlarını Küçük Sahne’de oynadılar. Küçük Sahne bugün Sinema Müzesi olarak hizmet veriyor.

** Mahlas, takma isim anlamına gelir.

İhsan Doruk'un çalışanlarının da yardımıyla Sonku Film kuruldu ve binası tam da Cahide'nin tarif ettiği biçimde döşendi.

Yeşilçam Sokağı'nda, kapı numarası 32/34 olan Perin Apartmanı'nın ikinci katını kendimize ayırdık. Cahide'nin çalışma odası en büyük olardı. Benim ve Buran'ın da aynı katta birer odamız vardı.

Tümü bize ait binanın zemin katını, çekeceğimiz ve satın alacağımız filmler için depo olarak kullanacaktık.

İçinde henüz bir tane film olmayan deponun başına, ilk günden Turhan Sönmez'i getirdik.

Turhan, Cahide'nin teyzesinin torunuydu ve daha önce elektrik üzerine çalışmıştı. İşe ihtiyacı vardı. Cahide, depo gibi önemli bir noktaya, güvenebileceği bir aile yakınına koymak istemişti.

Telefona da ihtiyacımız vardı ve İhsan Bey onu da çocuk oyuncağı misali lahzada halletti.

Cahide beni de Buran'ı da telefonu ezberleyip ezberlemediğimizi anlamak için arada bir imtihan ediyordu: 40211

"Bundan böyle, her nevi sinema filmleri yapmak, yaptırmak, satmak, satın almak, kiraya vermek, kira ile almak, dublaj yapmak, sinema, stüdyo, tiyatro tesis etmek ve işletmek işlerimizin arasındadır."

Bütün bu lafları, elindeki imza sirkülerinden okuyordu Cahide. Okumayı tamamlayınca “Kaç yıllık hayalin gerçek oldu Cahide?” diye sordum.

“En azından iki yıl. Doğrusunu söylemek gerekirse, son bir yıldır bu işle yatıp, bu işle kalkıyordum.”

Demokrat Parti’nin Türkiye’nin dizginlerini ele geçirmesinin üzerinden neredeyse bir yıl geçmişti.*

Cahide’nin anlattığına göre, İhsan Doruk Demokrat Parti’nin görünmeyen en ağır topu olmuştu.

Partinin kurmayları İstanbul’a geldiklerinde soluğu onun evinde alıyorlardı. İhsan Doruk, onlara, ortalık yerde yapılması gereken konuşmaları ve görmeleri gereken işleri için kendi evini tahsis etmişti.

Bir başka deyişle, İhsan Doruk’un Ayaspaşada Kunt Apartmanı’nda, Cahide’yle birlikte oturduğu devasa büyüklükteki apartman dairesi, aynı zamanda Demokrat Parti’nin görünmeyen kargâhı gibi işlev görmeye başlamıştı.

Devletçi bir anlayışa sahip, karma ekonomi modelini uygulayan Cumhuriyet Halk Partisi’nin karşısına liberal bir kimlikle dikilen Demokrat Parti, programının bir gereği olarak

* Demokrat Parti 7 Ocak 1946’da kurulmuş, o yıl yapılan seçimlerde azınlıkta kalmıştı. 14 Mayıs 1950’de yapılan seçimleri kazanarak tek parti dönemini sona erdiren Demokrat Parti, 1950’nin yanı sıra 54 ve 57 yıllarında yapılan seçimleri de kazanacak, on yıl boyunca iktidarını koruyacaktı. Bu dönem 1960 askeri darbesiyle sona erecekti.

demokrasinin çıtasını yükseltmek yerine, kollarını muhafazakâr bir toplumsal düzeni inşa etmek üzere sıvamıştı.

İlk iş olarak Arapça ezan yasağını kaldırdı. Radyoda dini programlara ağırlık verdi, mevlit yayımlamaya başladı.

İlerleyen günlerde, Türkiye, çağdaş uygarlık düzeyini yakalamaya dönük girişimlerin kulak ardı edildiği, bu yolda alınan me-safenin çöpe atıldığı bir ülke haline dönüşecekti.

Demokrat Parti'nin ikinci önemli icraatı ise uluslararası ilişkiler alanında oldu. Başbakan Adnan Menderes Kore Savaşı'na asker göndermekle toplu çocuk sünnet ettirmeyi neredeyse eşdeğerde gördü.*

ABD'ye verilecek bu “muhteşem katkı”dan sonra, dışarıdan para bulmak alabildiğine kolaylaşacaktı.

Türkiye'nin, kuruluşundan itibaren geçen yirmi yedi yıl boyunca, emperyalist ülkelerle arasına çizdiği kalın çizgi zaman içinde silikleşecek, sonunda yok olacaktı.

Artık, Batılı ülkeler para musluklarını Türkiye için açabilir, yeni tür bir sömürü düzeni uygulamaya konulabilirdi.

Türkiye'nin yeni iktidarı, Osmanlı'nın, altına girdiği kapitülasyonlardan neler çektiğini çok çabuk unutmuştu.

* Türkiye Kore Savaşı'na on dört bin dokuz yüz otuz altı asker ve subay gönderdi. Bunlardan yedi yüz yirmi biri yaşamını kaybetti, yüz yetmiş beşi kayboldu, iki yüz otuz dördü esir düştü, iki bin yüz kırk yedisi yaralandı. Kore Savaşı'nda, Türkiye, zayıat açısından yüzde yirmi ikiyle ABD'den sonra en çok asker kaybeden ülke oldu.

Cahide'nin de kulak misafiri olduğu, dışarıdan gelecek paraların nasıl değerlendirileceğine dair konuşmalar bütün hızıyla sürüyordu.

İhsan Doruk'un da dahil olduğu toplantılarda, Türkiye'ye yeni bir rota çiziliyordu.

Uyanık politikacılar ve işadamları, Türkiye'den daha çok kendileri için ellerini ovuşturmaya başlamışlardı.

Hasılı kelam, İhsan Bey'in Demokrat Parti'den tek göz istediği, Demokrat Parti'nin ona iki göz verdiği günler gelmiş, kapıya dayanmıştı.

Paylaşmasını becerebilirse, İhsan Doruk ve benzerlerinin eski servetleri, elde edeceklerinin yanında solda sıfır kalacaktı.

Cahide, yeni işyerimize bir sabah telaş içinde geldi, beni odasına çağırdı ve olabilecek en kısık sesle bir meseleyi halletmemi istedi.

“Cevdet bana Nâzım Hikmet’in telefonunu bulman lazım.”

“Bildiğim kadarıyla, Nâzım bir yıldır İpek Film’le çalışıyor.”

Aslında, herkes biliyordu Nâzım’ın İpek Film için çalıştığını.

14 Mayıs 1950’de, Demokrat Parti’nin iktidarı ele geçirir geçirmez uygulamaya koyduğu genel af sayesinde hapisten çıkmış, arkadaşı İhsan İpekçi onu şirketinin bünyesine katmıştı.

17 Ocak 1938’de gözaltına alınmış, on iki yıl dört ay hapis yatmıştı Nâzım.

On iki küsur yılın bütün insanlar için, özellikle de Nâzım gibi bir sanatçı, aydın için ne kadar uzun bir süre olduğunu tahmin edebiliyordum.

Ne çok uğraşmıştı annesi Celile Hanım ve dünyanın neredeyse bütün bilimadamları, aydınları, sanatçıları Nâzım Hikmet hapisten kurtulsun diye.

Ahmet Emin Yalman, 1949’da büyük bir kampanya başlatmış, arkası gelmişti.

Ama duymamıştı da duymamıştı Ankara Hükümeti.

Kaderin garip cilvesi, Nâzım Hikmet’in hapisten çıkmasına, düşüncelerinden günahı kadar hazzetmediği Demokrat Parti vesile olmuştu.

O gün bugündür, İpek Film’de çalışıyordu Nâzım.

“Biliyorum İpek Film’de çalıştığını. Mesele başka Cevdet. Sana şimdi bir şey söyleyeceğim ve duyar duymaz unutacaksın. Anlaştık mı?”

“Anlaştık.”

“Dün akşam, Demokrat Partili arkadaşları defolup gidince, İhsan bana son derece gizli bir bilgi verdi. Nâzım’ı askere alacaklarmış. Sivas Zara’ya taş kırmaya göndereceklermiş. Orada da başına kim bilir ne getireceklermiş.”

Çok şaşırmıştım.

“Peki, İhsan Bey bu bilgiyi sana neden verdi?”

“Bana yaranmak, bir de tabii ne yüce gönüllü bir insan olduğunu göstermek için verdi. Nâzım Bey’in sanatını beğendiğimi, hapis köşelerinde çürütüldüğü için üzüldüğümü biliyor.”

“Anladım” dedim Cahide’ye. Derhal harekete geçmem gerekiyordu.

“Tamam. Ben şimdi İpek Film’e gider, onu telefonun başına oturtur, seninle konuşmasını sağlarım. Ona da söylerim, sen de usturuplu konuş. Telefonları dinleniyor olabilir.”

Birkaç gün sonra, bir fırsat yakalayınca, Cahide’yle Nâzım Hikmet meselesini tekrar konuştuk. Nasıl hallettiğini sordum.

“Bildğin gibi dublaj stüdyosundan konuştum. Telefonların dinlenebileceğini sen söylemiştin zaten. Uyanık davrandı. Hemen bir senaryo taslağı istediğimi iki gün içinde evime getirmesini

söyledim. Fark etmişsindir, çok şaşırdı garibim. Onun geleceği gün evdekileri dışarıya postaladım, perdeleri çektim ve durumu kendisine olduğu gibi anlattım. Derhal yurtdışına çıkması gerektiğini söyledim. Ayrıca senaryosunu içine koyup getirdiği zarfa bir yığın para doldurdum.”

12 Temmuz 1951 günü, *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan haberi görür görmez Cahide'nin odasına koştum.

Gazete Nâzım Hikmet'in Moskova'da çekilmiş bir resmini “Nihayet resmi de geldi” başlığı altında yayımlamıştı.

Cahide yazıyı soluksuz okudu. “Fotoğrafı görünce ikna oldum gittiğine” dedi.

Daha önce birçok gazete Nâzım Hikmet'in her tarafta arandığına dair haberler yayımlamış ama ne Cahide ne de ben yurtdışına çıkmış olabileceğine ikna olmuştuk.”

Cahide gazeteyi geri verirken “Bu konuyu unutuyoruz artık Cevdet” diyerek ağzına fermuar çekti. Ben de aynısını yaptım.

* Cahide Sonku bu anısını, Nâzım Hikmet'e çok âşık olduğunu bildiği yakın arkadaşı, değerli opera sanatçımız Semiha Berksoy'a (1910- 2004) anlatmış. Semiha Hanım'ın kızı ünlü sanatçımız Zeliha Berksoy yıllar sonra bu anıyı paylaştı. Ayrıca Nâzım Hikmet, *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim* isimli kitabında, biraz şifreli olarak bu olaydan söz ediyor. Semiha Berksoy opera sanatçısı olmanın yanı sıra tiyatrocu ve ressamdı. *Adalar* revüsünde o Büyükada'yı canlandırırken Cahide Sonku Kınalıada olmuştu.

** Gazeteci Refik Erduran (Nâzım Hikmet'in üvey kardeşi Melda Hanım'ın eşi) *Gülerek Gençlik Anıları* isimli kitabında, Nâzım Hikmet'i 17 Haziran 1951'de bir deniz motoruyla Karadenize çıkarttığını ve Romanya'ya giden bir şilebe bindirdiğini anlattı. Cem Yayınevi, 1992

Demokrat Parti iktidar olup da para oluk gibi akmaya başlayınca, İhsan Doruk kesenin ağzını iyice açmış, Cahide'yi, yani Sonku Film'i paraya boğmuştu.

İhsan Bey'in bunun karşılığında Cahide'den tek beklentisi, cici kız olup onunla Demokrat Parti kurmaylarının bulunduğu meclislerde hoş görüntüler vermektir.

Cahide eşinin bu düşüncesinin ne kadar farkındaydı kestiremiyorum. Bildiğim, Cahide'nin bütün öteki konularda olduğu gibi bu konuda da kolay lokma olmayacağıydı.

"Ben film almak için Londra'ya gideceğim. Karnum iyice büyümeden bu işi halletmem lazım. İkinizden, kimlerle, hangi filmleri çekerek iyi olacağına dair ayrıntılı bir rapor almak istiyorum. Ben gelene kadar raporlarınızı tamamlayın. Derhal karar vereceğiz ve çekimlere başlayacağız. Bu arada bütçe meselesine fazla kafa yormayın. Önemli olan iyi filmler çekmemiz. Bildiğiniz gibi, para sorunumuz yok"

Cahide'nin mesajı çok açıktı. Kafamı kurcalayan, satın alacağı filmleri Londra'da nasıl bulacağıydı.

"Yanında İngilizce bilen biri olacak herhalde, değil mi?"

"Türkân'ı biliyorsunuz ikiniz de. Hani şu *Yıldız* dergisi için benimle röportaj yapan Türkân Türker* var ya o. Çok sevmiştim o kızı, geçen gün yine geldi ziyaretime..."

* Türkân Türker (1927-1985) *Son Havadis*, *Yeni İstanbul*, *Yeni Sabah*, *Akşam*, *Günaydın*, *Hürriyet* ve *Milliyet* gazetelerinde muhabirlik yaptı. 1962 yılında *Bir Kadın Gazeteci* isimli kitabını yayımladı.

Cahide anlatırken, onun Türkân'a verdiği röportajla* ilgili söylediklerini hatırladım.

Derginin yöneticileri kızı işe almak için Cahide'yle röportaj yapmasını önkoşul olarak ileri sürmüşlerdi. Şartları bu kadarla kalsa iyiydi, mutlaka özel hayatına girecek, aynı zamanda mayolu fotoğraflarını da çekecekti.

Türkân Cahide'nin ağzından girip burnundan çıkmayı becermiş, *Yıldız* dergisinin istediği türde bir röportajı yapmış, üstelik mayolu fotoğraflarını da çekmişti.

Sonraki işlerinden de biliyordum, iyi eğitilmiş akıllı bir kızdı Türkân.

Ben Türkân'ın engellenemez yükselişi üzerine düşünürken, Cahide anlatmayı sürdürüyordu.

"Türkân Londra'da Bedford Koleji'nde okumuş. İngilizcesi anadili gibi. Şu aralar Londra'da çalışıyormuş. Oraya gideceğimi, yardıma ihtiyacım olduğunu söyler söylemez Savoy'dan odamı ayırttı. Ayrıca Londra'daki sinema yapımcılarını ziyaret etmeye, benim adıma randevular istemeye başladı bile."

Sevindirici bir gelişmeydi bu.

Ayrıca, Londra'ya giderken Cahide'ye İhsan Doruk'un adamı Kemali Söylemezoğlu, yani Benli Belkıs'ın kardeşi de eşlik edecekti.

* "Cahide'ye 21 Soru", *Yıldız* dergisi, 1 Kasım 1946, Sayı: 186

Cahide'nin gelişi de gidişi gibi olay oldu.

Hepimiz için hediyeler almış, en önemlisi İstanbul'a Londra havası getirmişti.

Buran'la birlikte, Cahide'nin özenle döşenmiş ofis odasında onun anlattıklarını dinliyorduk.

"Günde altı film seyrettik. Türkân şahane bir iş çıkarttı. Daha seyrederken filmleri bana tercüme etti. Bir de ne oldu biliyor musunuz?"

Soruyu heyecan içinde sorduğu için biz de heyecan dozu yüksek bir bekleyişe geçtik.

"Ann Todd var ya hani, İngiltere'de bir film yapmam için çok ısrar etti."

İngilizlerin ünlü yıldızıydı Ann Todd. Şöhreti Türkiye'ye ulaşmıştı. Buran da ben de şaşırdık duyduğumuza.

"Ne dedin peki?"

Buran soruyu ağızından almıştı.

"Kabul etmedim tabii. Ayrıca, benim kaldığım günlerde Savoy'da Rita Hayworth, Ali Han, Tyrone Power ve Linda Christian da vardı."

Birkaç gün sonra ofisimize Türkân Türker geldi. Cahide'nin Londra macerasını, kendisi yokken bir de ondan dinledik.

"Sahiden Ann Todd Cahide'ye film için çok ısrar etti. Londra'da büyük ilgi gördü bizimki. İngiliz filmciler onuruna davetler

verdiler. Pek çok kokteylde şeref misafiri oldu. Savoy tahmin edebileceğiniz gibi yıldız kaynıyordu, Cahide bütün bu pırıltılı insanlar içinde bile, merdivenlerden inerken başları döndüren bir şıklık ve güzellikteydi.”

Türkân Hanım’la konuşmamız ilk birkaç dakikadan sonra dedikoduya dönüştü.

“Bir gün bankadan para çekmek istedi. Elinde İhsan Doruk’un yazdığı bir çek vardı. Çekeceği para muazzam bir meblağ idi. Cahide parayı elleriyle tıktırtı tıktırtı yanımızda götürdüğümüz fermuarlı çantaya doldurdu. Tabii bütün banka personeli hayretler içinde başımıza toplanmıştı.”

Arada bir kaynatsak da işimiz başımızdan aşkındı.

Cahide, çekilecek filmler konusunda, doğumdan önce mesafe kat etmek istiyordu.

Her defasında “Gözümüz yükseklerde olmalı” diyordu.

Vatan ve Namık Kemal üzerine çalışılmaya başlanmıştı.

Cahide, filmin senaryosunu Talât Artemel ve Münir Hayri Egeli” ile yazıyordu. Senaryo Münir Hayri Bey’in eserinden senaryolaştırılacağı için patronumuz ekibi böyle kurmuştu.

Yönetmen olarak da Talât ve kendisinin yanı sıra Sami Aya-noğlu’nun adı geçiyordu.

* “Cahide Sonku’nun Hayatı”, Haldun Taner, *Milliyet* gazetesi, 26. 03. 1981

** Münir Hayri Egeli 1903-1970 yılları arasında yaşadı. Yazar, sinemacı ve heykeltıraş. Sinema konusunda ihtisas yapmak için Mustafa Kemal Atatürk tarafından Almanya ve Rusya’ya gönderildi. 1932’de Atatürk’ü sembolleştiren *Bayönder* adlı tiyatro oyununu sahneye koydu, 1934’te anafikri Atatürk’e ait olan *Özsoy* operasını yazdı. Atatürk’e en çok benzeyen heykeli yaptığı için ödül aldı. Pek çok romanı ve filmi vardır.

Sami Bey'e çok güveniyordu Cahide. Çünkü ikisinin de gelişimi Darülbeyde'de olmuştu. Her ikisi de Muhsin Ertuğrul'un talebesiydi. *Baba Katili*, *Er Meydanı* gibi işlere imza attıktan sonra, Sami Ayanoglu *Allahaismarladık*'la da dikkatleri üzerine çekmişti.

Filme kesin karar verilir verilmez büyük bir gerginlik içine gireceğimizi hepimiz biliyorduk ve tahmin ettiğimiz gibi oldu.

Cahide, senaryoyu yazacak ve yönetecek ekiple birlikte, Buran ve beni de toplantıya davet etti.

"Hem çok güzel bir iş çıkartacağız hem de çok kısa zamanda yapacağız. Çünkü biliyorsunuz hamileliğim ilerliyor ve bu filmde başrolü ben oynayacağım."

Senaryo ekibi işini tamamlamış gibi görünüyordu. Filmde Talât Artemel de rol alacaktı ama Cahide'nin karşısında erkek başrol olarak Cüneyt Gökçer oynayacaktı.

Filmin müzikleri için Ferit Alnar'la anlaşıştık.

Filmde genç oyuncuların en çok dikkat çeken, Sami Ayanoglu'nun çektiği *Allahaismarladık*'ta başarı göstermiş olan Sadri Alışık'tı.

Filmin seyredilmeye hazır hale geldiği gün gelip çattı. Emegi geçen küçük bir toplulukla, kalbimiz çarparak ilk işimizi izledik.

Perdede "Son" yazısı görünür görünmez Cahide ayağa kalktı, "Namık Kemal ancak bu kadar iyi anlatılırdı!" diyerek emegi geçenlere teşekkür etti.

Hepimiz onunla aynı fikirdeydik.

Osmanlı'nın yönetici erkine sıkı bir biçimde muhalefet eden, gazetesi sık sık kapatılan ve neredeyse her gün uyarılan Namık Kemal, Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'yı da eleştirince, iyice gözden düşmüştü.

Ünlü şair ve düşünce adamının *Vatan yahut Silistre* adlı oyununu Gedikpaşa Tiyatrosu'nda sahnelenip etkili olunca, Namık Kemal iki yakın arkadaşı Ahmet Mithat Efendi ve Ebüzziya Tevfik ile Mağusa'ya sürgüne gönderilmiş, orada birçok hastalığa yakalanmıştı.

Otuz sekiz ay süren sürgün hayatını tamamlayıp İstanbul'a dönen Namık Kemal bu kez de "Hürriyet Kasidesi"ni kaleme almış, Midilli'de ikamete mecbur edilmişti.

Cahide, daha filmi çekmeye başladığımız günlerde, *Vatan ve Namık Kemal* için benzerleri ABD ve Avrupa'da görülen türde bir "gala gecesi" yapmayı kafasına koymuştu. Arada bir Buran'ı ve beni karşısına alıyor, nasıl bir gala gecesi hayal ettiğini anlatıyordu. Her konuşmamızda tekrarladığı bir de cümlesi vardı.

"Böylelikle çıtayı yükseltmiş, Türkiye'de de gala gecesi yapılabileceğini herkese göstermiş olacağız."

Vatan ve Namık Kemal'in gala gecesinden önce, filmler vizyona gireceği gün sadece basına haber verilir, gazeteciler filmin oynayacağı bir sinema salonunda sabah matinesinde ağırlandı.

Cahide, İhsan Doruk'un maddi ve manevi desteğini arkasına almış, parıltılı bir gala gecesi için düğmeye basmıştı.

İlk olarak Beyoğlu'nun şık mekânlarından Sümer Sineması'nı kiraladık.

Cahide gecenin haftalarca, aylarca konuşulmasını istiyordu. Bu yolda başka neler yapabileceğine kafa yoruyordu.

Bir sabah yine parlak bir fikir attı ortaya Cahide.

* Sonradan adı Küçük Emek olan ve bugün Rüya olarak anılan sinema 1930 yılında Artistik ismiyle açıldı. 1934 yılında adı Sümer oldu. İstiklal Caddesi'nin üzerinde, eskiden İnci Pastanesi olarak hizmet veren mağazanın hemen yanında.

“Herkesin dans da edebilmesi geceye ayrıca bir güzellik katmaz mı?”

Buran’a da bana da çok makul geldi söylediği. Kabul etmeliydik ki cesurca bir davranış olacaktı.

Derhal Kervansaray’da çalan caz orkestrasıyla anlaştık.

Geriye doğru sayım sonunda tamamlanmış, gala gecesi kapıyı çalmıştı.

İhsan Doruk’un siyasetçilerden oluşan çevresi birer ikişer sökün etmeye başladılar.

Edebiyat dünyasının ünlü isimlerine davetiye gönderilmiş, onlar da davete icabet etmişlerdi.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Esat Mahmut Karakurt, Yusuf Ziya Ortaç, Reşat Nuri Güntekin, Ahmet Emin Yalman konuklar arasındaydı.

Gala gecesine katılan sinema ve tiyatro dünyasının ünlü isimleri, kıyafetleriyle göz kamaştırıyorlardı.

Filmin oyuncularıyla masraftan kaçınmamış, yeni diktirdikleri gece elbiselerini giyip gelmişlerdi.

Cahide’nin parıldayan elbisesi ve ayakkabıları, haliyle Paris’tendi. Tartışmasız, gecenin en güzel ve göz alıcı kadını olmuştu yine.

Cahide ve İhsan Bey, Amerikalı ünlü yıldız Virginia Bruce ile eşi armatör Ali İpar’a özel ilgi gösterdiler.

İstanbul’un bir numaralı ismi minimini valimiz Fahrettin Kerim Gökay da gala gecesini şereflendirenlerdendi.

Yenildi, içildi ve sıra *Vatan ve Namık Kemal*’i seyretmeye geldi.

Film bittiğinde salon alkışlardan yıkılıyordu.

Cahide, elindeki şans ve imkânı çok iyi değerlendirmişti.

Aynı şans ve imkânlarla sahip olsa bile, her tiyatrocunun ya da sinemacının başarıyla sonuçlandırabileceği bir iş değildi Cahide'nin altına girdiği.

Cahide gözümüzün önünde filme yüz otuz beş bin lira, gala gecesine ise beş bin lira harcamıştı. Çok büyük bir paraydı bu ama geri dönüşü de bir o kadar büyük olacaktı.

Galanın ertesi günü vizyona giren *Vatan ve Namık Kemal*, hem İstanbul'da hem öteki büyükşehirlerde ve hatta taşrada aylarca kapalı gişe oynayacak, inanılmaz hasılat yapacaktı.

Hakkında dava açılmış *Fedakâr Ana*'yı saymasak bile, Cahide bu filmle Türkiye'nin ilk kadın yönetmeni olarak tarihe adını altın harflerle yazdırmıştı.

Öte yandan, ilerleyen günlerde Cahide'nin *Vatan ve Namık Kemal*'deki yönetmenliği de çok tartışılacaktı.

Dedikodu kumkumalarına göre, bu filmde de Cahide'nin işi yapımcılıktan ileriye gitmemişti.

Buna karşılık filmin öteki yönetmenleri Talât Artemel ve Sami Ayanoglu, Cahide'nin adının "yönetmen" olarak kendi isimlerinin yanında yer almasına hiç mi hiç itiraz etmemişlerdi.

Günler günleri kovalayacak, *Yıldız* dergisinin 1951 yılında açtığı yarışma sonuçlanacak, *Vatan ve Namık Kemal* en iyi film, Cahide Sonku da en iyi kadın oyuncu seçilecekti.

Sonku Film yaptığı ilk filmle seyircinin kalbinde taht kurmuştu.

Vatan ve Namık Kemal'in çekimlerinin tamamlandığı günlerde, Cahide önümüze yeni bir iş koymuştu: *Güldağlı Cemile*.

İlk filmi henüz vizyona girmişken, Sonku Film ikinci filminin çekimlerine başladı.

Tam da o günlerde, Cahide "Artık yeter!" dedi ve birkaç gün içinde evine çekileceğini söyledi.

Karnı iyice şişmişti.

Zaten İhsan Bey de uzunca bir süredir "Böyle olmaz!" diyerek başının etini yiyordu.

Güldağlı Cemile'de Cahide'nin tek işi yapımcılıktı.

Yönetmenliğini Mümtaz Ener'in yapacağı filmin senaryosunu Mahir Ötkün yazmıştı. Her ikisi de işini iyi yapan sanatçılardı. Ener aynı zamanda filmde başrol oynayacaktı. Görüntü yönetmeni koltuğunda Menasi Filmeridis gibi bir usta oturacağı için, Cahide'nin içi rahattı.

Hepimiz, mümkün olsa, Cemile rolünü Cahide'nin bizzat kendisinin oynamak isteyeceğini biliyorduk.

Arada bir "Ayşe Selika da fena değil" diyordu çiçeği burnunda patronumuz. Böylelikle hem bizi hem kendisini teselli ediyordu.

"Haydi..." diyorduk o böyle konuşmaya başlayınca. "Bırak işi gücü de evine git, çocuğunu doğur."

Aksi takdirde biliyorduk ki Cahide'nin çocuğu ya Sonku Film'in merkezinde ya da yolunda yani Yeşilçam Sokağı'nda doğacaktı.

Cahide'nin karnı burnunda olduğu için, Buran da ben de neredeyse her gün evine uğruyor, haberlerimizi götürüyor, sorularımızı soruyorduk.

İhsan Bey daha çocuk dünyaya gelmeden dadısını ve hizmetçisini eve yerleştirmişti bile.

Bu tür gelişmeleri Buran'a ve bana aktarırken "İyi bir baba olmak için elinden geleni yapıyor" diyordu Cahide.

Bir ara, İhsan Bey'in gerektiğinde basıp yardım istesin diye etrafa koydurduğu zilleri de gösterdi.

9 Nisan 1952 Çarşamba günü, Pakize Tarzi Kliniği'nden beklediğimiz haber geldi. Cahide'nin bir kızı olmuştu.

Çalışanları olarak çiçekler aldık, ziyaretine gittik. Keyfi yerinde görünüyordu.

"Şimdi tek derdim..." diyordu. "Bir an önce işimin başına geçmek. Anne olmak iyi hoş ama ben aynı zamanda bir sanatçıyım. Kendimden önce başkalarını düşünmek zorundayım."

Deli oluyordu Cahide kurduğu film şirketinin başarılı olmasını sağlamak için. Böyle olunca bebeğe bir de sütanne lazımdı.

"Neyse ki..." diyordu Cahide arada bir. "İhsan dadıyı ve hizmetçiyi önceden ayarlamıştı."

Adı Ender konulan bebeğin doğumu sezaryenle olmuştu ve doktorlar Cahide'ye en azından on gün daha klinikte kalması gerektiğini söylüyorlardı.

Hiç zannetmiyordum Cahide'nin bu kadar sabredebileceğini.

Sonku Film'e doğumdan sonra geldiği ilk gün Cahide'yle uzun uzun sohbet etme fırsatı bulduk.

Dış görünüşü neredeyse hiç değişmemiş, vücudu çabucak eski haline dönmüştü.

Konuşması sanki biraz farklı gelmişti bana. Daha temkinli konuşmaya başlamış gibiydi.

Dikkat ettikçe cümlelerinin arasına Ender'in ismini sevgiyle sıkıştırdığını, neyi nasıl yapacağını söylerken bebeği olduğunu hesaba kattığını hissettim. Sevindirici bir durumdu bu.

Düşüncemi kendisine söylediğimde "Çok normal değil mi Cevdet?" dedi ve İhsan Bey'den söz etmeye koyuldu.

"O da çok değişti. Gençliğinde değil de sonbaharında baba olunca gençleşti."

Biraz da Sonku Film'in geleceğini düşünerek "İşleri nasıl gidiyor İhsan Bey'in?" diye sordum.

"Çok iyi. Eskinin tütüncü İhsan'ı gitti, yerine bütün işlere el atmış bir girişimci geldi. Birçok şirketin yanı sıra bir de film şirketi kurdu. Sonku Film'le ortaklaşa işler yapmak istiyormuş."

Şaşırdıysam da çok belli etmedim. Ne lüzumu vardı sanki eşinin film şirketi varken yeni birini kurmanın? Zenginlerin işlerine oldum olası akıl erdirememişimdir zaten.

Cahide, İhsan Bey hakkında anlattıkça anlatıyordu.

"Eli zaten açıktı, daha da bonkör oldu. Londra'dan, Paris'ten getirttiği hediyelerin haddi hesabı yok."

Anladığım kadarıyla, Cahide'yle İhsan Bey'in arası Ender'in doğumuyla iyiden iyiye düzelmişti.

Cahide'nin özel hayatından epeyce konuştuktan sonra Sonku Film'in işlerine geri döndük.

Hangi iş hangi aşamadaydı, önümüzdeki günlerde, haftalarda ve aylarda neler yapacaktık gibi bir dolu soruya cevap bulmaya koyulduk.

Güldağlı Cemile'nin çekimleri sürüyordu. Cahide gelen senaryoları okumaya devam ediyordu. *Vatan ve Namık Kemal* bütün yurttan sinema salonlarında gösterimdeydi.

"Bu arada..." dedi patronumuz konuşmasının bir yerinde. "Tepebaşı Dram kendileriyle çalışmamı istiyor."

"Düşünüyor musun?" diye sordum merak içinde.

"Asıl sanat tiyatro biliyorsun. Sinema önemli ama tiyatro benim iliğime kemiğime işlemiş."

"Çok haklısın" dedim o böyle deyince. Hakikaten de böyle düşünüyordum.

1932'den beri sahnede idi Cahide. Tam yirmi yıl sahne tozu yutmuş, gözlere yıldız tozu serpmişti.

Üstelik, oyunculukta kendini aşmış, bir yıldızın gelebileceği en yüksek mertebeye ulaşmıştı.

"Oyun olarak aklında bir şey var mı?"

Cahide soruma düşünceli cevap verdi.

"*L'Aiglon*'a ne dersin?"

"Napoléon Bonaparte'ın oğlu rolünde. Öyle değil mi? Muhşem olur. 1949 Ocak'ında reddettiğin, Tepebaşı Dram'dan istifa etmeden önce sana teklif edilmiş son rol."

“Nasıl da hatırlıyorsun her şeyi?”

Cahide kendisiyle hâlâ eskisi kadar ilgilendiğimi düşünmesin diye araya laf karıştırdım.

“Peki ne değişti Tepebaşı Dram’da?”

“Her şey değişti. Nerdeyse aradan üç buçuk yıl geçti. Fahrettin Kerim Bey Muhsin Ertuğrul’dan doğan boşluğu doldurmak için Max Meinecke* diye bir Alman’ı davet etmiş. O yönetecek oyunu.”

Cahide’nin söyledikleri kulağıma hoş geldi. Hakikaten iyi bir gelişme olacaktı hem Cahide hem de İstanbullu tiyatro severler için.

Sarah Bernhardt 1900’de, elli altı yaşındayken oynamıştı *L’Aiglon*’da, Cahide ise sadece otuz üç yaşındaydı.

“Provalar yakında başlar o zaman.”

“Öyle. Eylül sonu ekim başı gibi tiyatro mevsimi başlayacağına göre, üç ay ancak var.”

Tiyatroya dair konuşmamızı baştan itibaren dikkatle dinleyen Buran “Hem film şirketi hem tiyatro, ikisine birden yetişebilecek misin Cahide?” diye sordu korkuyla.

“Yetiştiririm. Siz de varsınız zaten.”

* Max Meinecke 1912-1972 yılları arasında yaşadı. Alman tiyatro yönetmeni ve sahne tasarımcısı. 1952’de İstanbul’a geldi. Tiyatroyla ilgili çeşitli görevlerde bulunduktan sonra Türkiye’den 1970 yılında ayrıldı.

Mayısın başından itibaren tiyatro çevrelerinde Uluslararası Tiyatro Enstitüsü'nün kurulduğu konuşulmaya başlandı.

Her ülke kendi bünyesinde bir merkez oluşturacaktı.

Türkiye'de* söz konusu merkezi ayağa kaldırmak için Muhsin Ertuğrul, Cevat Memduh Altar, Cevat Fehmi Başkut, Mahir Canova, Reşat Nuri Güntekin görev aldılar.

Güldağlı Cemile vizyona girmiş, Cahide'yi mutlu edecek kadar gişe yapmamıştı.

Çok önemsememişti patronumuz filmin gişe yapmamasını. Kendisinin rol almamasını durumda etken görüyordu.

"Eğer..." diyordu ikide bir. "Cemile'yi ben oynamış olsaydım, farklı olurdu."

Sonku Film çalışanları olarak hepimiz aynı fikirdeydik. Bir filmin, birçok önemli faktörün yanı sıra başrol oyuncusu demek olduğunun gayet iyi farkındaydık.

"Neyse..." diyordu Cahide dertlendiğimiz görünce. "*Günahını Ödeyen Adam*'da telafi ederiz zararımızı."

* 1986'da bu göreve gelen Refik Erduran 2017'de vefat edene kadar koltuğundan kalkmadı. Geçen süre zarfında tiyatrocular başkanının değişmesi için muhtelif girişimlerde bulunsalar da başarı sağlayamadılar. Hasılı kelam, Refik Bey Uluslararası Tiyatro Enstitüsü'nün (ITI) Türkiye Merkezi'ni ev adresine kilitledi. Ölümünün üzerinden altı yıl geçmesine rağmen, bugün bile, ITI'nin Türkiye temsilcisi olarak görünüyor.

Zararı çok umursamadığını gayet iyi biliyordum. Cahide, paradan çok başarıyla ilgileniyordu.

Ayrıca, Sonku Film’le kendisini özdeşleştirmiş gibi davranıyordu. Film şirketinin başarısızlığının kendi başarı grafiğini etkilemesinden çekiniyordu.

Cahide, *Günahını Ödeyen Adam*’ın senaryosunu birkaç kere okumuş, bana da okutmuştu.

Konusu güzeldi. Bir mühendisin başının durup dururken derde girmesini anlatıyordu. İçinde yasak ilişki, patlayan silah ve bolca dram, gözyaşı vardı.

Senaryoda bir eksiklik olduğunu hissetmiştim. Nâzım Hikmet’in yazdıklarında doyurucu bir şekilde bulunan arka plan, çekmek üzere olduğumuz filmde bence eksikti.

Sözünü ettiysem de ne demek istediğimi tam olarak anlatamadım Cahide’ye. Çünkü, başı çok kalabalıktı. *L’Aiglon*’un provaları sürüyordu.

Ve ayrıca başında heyula gibi bir İhsan Doruk vardı.

“Çok canım sıkılıyor” dedi bir keresinde Cahide. Dokunsam ağlayacak gibiydi.

“Evin içinde kim kimdir anlayamıyorum. Hizmetçiler, uşaklar... Benim ve kızım için değil bütün bu insanlar. O kadar çok gelen giden oluyor ki anlatamam.”

Anlaşılmayacak bir şey yoktu. İhsan Bey işadamıydı ve çıkarlarını gözeterek, evini siyasilerin uğrak yeri haline getirmişti.

“Yol geçen hanı, bizim ev için üretilmiş bir tabir gibi. Gündüz toplantılar, gece fasıl heyetleri, dansözler... Yemeler, içmeler... Provadan yorgun argın dönüyorum, ayaklarımı uzatıp oturabilecek bir yer bulamıyorum.”

Biliyordum, başı büyük dertteydi Cahide’nin. Arada bir ya Buran’ı, ya beni, bazen de ikimizi birden arıyor, bir meyhanede buluşuyorduk. Çünkü eve gitmek istemiyordu.

“Hayır...” diyordu kızgınlık içinde bir iki kadeh içince. “Böyle durumlarda, çocuğumu bile göremiyorum. Dadısı odasında bakıyor zavallıma. Etrafta o kadar çok insan var ki çıkartıp salonda doğru dürüst ilgilenemiyorum bile.”

Dikkat çekecek kadar içmeye başlamıştı Cahide. Buran’ın ve benim uyarılarıma karşın durmadan içiyordu.

Talât’la evliliğinden bu yana içiyordu aslında. Marcel’le beraberken artırmıştı ama İhsan Doruk’la ikinci evliliğine karar verme aşamasında adeta süngere dönmüştü.

Bir sabah gözlerinin altı çökmüş vaziyette geldi.

“Uyuyamadım ki...” dedi. “Gündüz ayrı fasıl, akşam ayrı fasıl, gece ayrı fasıl.”

“Hayrola, ne oldu yine?”

“Adnan Menderes ve heyeti 26 Nisan’da Yunanistan’ı ziyaret etmiş, bundan bana ne? Kral ve kraliçeyi İstanbul’a davet etmiş. Haberim bile yok. Olmasın da zaten. 8 Haziran’da Kral Paulos ve eşi Kraliçe Frederica İstanbul’a gelmiş. Duymadım bile. İşimle gücümle ve bir de Ender’le meşgulüm. Dün akşamüstü İhsan telaş içinde eve geldi. Kral ve kraliçe için bir balo tertiplenmiş, biz de davetliymişiz.”

Durdu, bir nefes aldı.

“Ben gitmeyeceğimi söylüyorum, o mecbur olduğumuzu söylüyor. Saçım, elbisem hiçbir şeyim hazır değil. Hemen bir berber getirtti eve. Tuvaletimi kendisi seçti, giydirdi. Bir telaş, bir kıyamet doğru baloya.”

“Peki nasıldı balo?”

Sorum üzerine tebessüm etti Cahide.

“Muhteşemdi. Bizim masamız misafirlerin masasının hemen iki masa ötesindeydi. Davetliler kraliçeden çok benimle ilgilendiler. Meraklı bakışların vücudumda gezindiğini hissettikçe soğuk terler döktüm.”

1953'ün sonbaharındaydık. Cahide hem Sonku Film'i yönetiyor hem de *L'Aiglon* için sahne alıyordu.

Napoléon'un oğlunu, yani Yavru Kartal'ı canlandırmak kolay iş değildi.

Cahide sabahleyin Yeşilçam'a uğruyor, sonra gidip matinesini yapıp geri geliyordu. Sonra suare için tekrar tiyatroya dönüyordu.

İnanılmaz bir yorgunluk yaşadığını gayet iyi biliyorduk, Sonku Film'deki rolünü hafifletmek için elimizden gelen bütün gayreti gösteriyorduk.

Bir sabah işe geldiğimizde, Cahide'yi başını masasına koymuş uyur bulduk.

"Hayrola?" dememize fırsat bırakmadan başından geçenleri anlatmaya başladı.

"Siz şahitsiniz, dün iki oyun çıkarttım. Matine ve suare. Gece eve döndüm, Ender'in odasına bile uğramadan, soyunup dökünüp kendimi yatağıma attım. Ölü gibi yorgunum. Başımı yastığa koyar koymaz uyudum. Uykumun içinde birinin keman çaldığını duyar gibi oldum."

Konuşmasının bu noktasında durdu Cahide. Sizce de şaşırtıcı değil mi der gibi bir Buran'a bir bana baktı.

Rüyasını anlatmaya başladığını zannettim ve tam babaanemden öğrendiğim üzere "Hayırlara tebdil olsun" diyecektim ki Cahide bıraktığı yerden devam etti.

“Gözlerimi açtım, bir de ne göreyim? İhsan’ın aziz dostlarından biri, bir kemancı, başucumda durmuş, keman çalıyor.”

Şaşırmış gözlerle baktığımızı görmüş olsa gerek, “Evet, aynen böyle” dedi Cahide.

“Uyku sersemi o yataktan nasıl fırladığımı, adamı yakasından tutup odadan dışarı nasıl sürüklediğimi bilmiyorum. Benim bağırışlarım ön taraftan da duyulmuş. İhsan koşarak geldi. Cahideciğim adamcağız sana serenat yapmak istemiş niye bu kadar kızıyorsun demez mi?”

Buran da ben de şoke olmuştuk. Ne diyeceğimizi bilmez haldeydik.

Zor zahmet “Sonra?” diyebildim.

“Aklım başımdan gitti. Defolun, hepiniz defolun diye avaz avaz bağırmaya başladım. Tabii öbür misafirler de olanları öğrenmişlerdi. Fakat hepsi körkütük sarhoştı. Benim bağırışlarım onları kızdırmadı. Utandırmadı da. Eğlenceli bir sahneye şahit oldukları için bayağı sevindiler. Sahneye konmuş ilgi çekici bir oyunu seyretmiş gibi memnun oldular.”

Öğlen yemeğini Hacı Abdullah’ta’ Cahide’yle birlikte yedik. Sinirleri henüz yatışmamıştı.

Yanımızda kimse olmadığı için biraz özeline girebileceğimi düşündüm ve “İyi gitmiyor galiba Cahide?” dedim.

“Gitmiyor Cevdet. Kendime kızıyorum. İhsan’ın karakterini de nasıl bir hayat yaşadığını da biliyordum. Bile bile evlendim. Nedenini çok iyi biliyorsun. Ender’i babasız büyütmek

* Hacı Abdullah Lokantası 1888’den bu yana İstanbullulara hizmet veriyor. İlk olarak Karaköy rıhtımında açılan lokanta daha sonra Beyoğlu’na taşındı.

istemedim. Kendim babasız büyüdüğüm için babasız kalmanın acısını çok iyi biliyorum.”

“Peki, ne olacak böyle?”

“Çarem yok. İhsan Doruk’un evinde, onun soyadını taşıyan bir kadın olarak devam edeceğim.”

Cahide’nin ağzından çıkan sözlerle inanamadım. Benim tanıdığım Cahide, her türlü zorluğa karşı savaşırdı. İçinde bulunduğu sıra dışı duruma da savaşması sayesinde gelmemiş miydi?

Arada bir Sonku Film'in durumu üzerine laflardık Cahide'yle.

Şirketin kazançları ve kayıpları üzerine konuşacağımız zaman muhasebe işlerine bakan arkadaşımız da bize katılırdı.

1953'ün son ayları itibariyle, yaptığımız filmlerden şirkete sadece *Vatan ve Namık Kemal*'in para kazandığını öğrendik.

Günahını Ödeyen Adam gibi, *Kahpenin Kızı*'ndan da zarar etmiştik.

Cahide, *L'Aiglon* nedeniyle bu filmde de oynamamıştı.

Kahpenin Kızı'nın senaryosunu Perihan Tedü yazmıştı. Süavi Tedü'nün eşiydi Perihan ve 1943'ten itibaren Şehir Tiyatroları'nda oynuyordu.

Yönetmen koltuğunda Kani Kıpçak'ın oturduğu filmde Gülistan Güzey, Talât Artemel, Hüseyin Gürmen gibi usta oyuncular rol almış, müziklerini Kadri Şençalar yapmıştı.

Sonku Filmin kurmayları olarak, *Kahpenin Kızı*'nın iş yapacağını umut etmiştik.

Bir Anadolu köyünde yaşayan, annesinin genelevde çalıştığı bilinen Zeynep'in büyük dramıydı filmin hikâyesi. Muhtar ve etrafındaki birkaç arkadaşı, Zeynep'i sevdiği adam Recep'le bir türlü rahat bırakmamış, genç kadın bu yolda aklını kaybetmişti. Recep hapisten kaçmış, intikamını almıştı. Zeynep hayatta değildi.

Dışarıdan bakmaya çalıştığımızda, filmin hikâyesi halkın seveceği bir konu gibi görünmüştü gözümüze. Cahide de beğenmişti senaryoyu. Ama olmayınca olmuyordu.

Öte yandan hepimiz biliyorduk ki şirketin kaybettiği para, arkasında İhsan Doruk durdukça devede kulak kalırdı. Yine de Cahide şirketinin kendi ayaklarının üzerinde durmasını istiyordu. Bunun için kendince, çok önemli nedenleri vardı.

Cahide'nin neden kendi ayaklarının üzerinde durmak istediğini bir Buran biliyordu bir de ben. Çünkü evinde yaşadıklarını paylaştığı sadece ikimiz vardık.

Cahide'ye göre, İhsan Bey'in evini Demokrat Parti'nin karar-gâhı halinden çıkartmasına imkân, ihtimal yoktu. Tersine, çözümü, bu durumdan hazzetmediğini bildiği eşini dışarıda zaman geçirmeye teşvik etmekte buluyordu.

Böyle günlerden birinde, Buran, Cahide ve ben Taksim Gazinosu'na gitmiş, gecenin yarısına kadar eğlenmiştik.

Cahide, yerimizi İhsan Bey ayırttığı için gece boyunca “Anlaşılan beyefendinin bu gece çok önemli misafirleri var. Kadınlı erkekli sazlı sözlü eğlenecekler” deyip durmuştu.

Ertesi sabah şirkete aşırı kızgın geldi.

Belliydi, konuşmaya ihtiyacı vardı. Daha bir yudum çay bile içmeden anlatmaya koyuldu. Buran'la birlikte dinlemeye geçtik.

“Sizden gazinoda ayrıldım. Şoför evin biraz ilerisinde indirdi. Çünkü etrafa sıra sıra otomobiller park edilmiş. Bir baktım her yerde polisler var. Hemen anladım durumu. Ankara'dan gelmişler. Apartmandan içeriye girdim. Yine polislerle karşılaştım. Asansörle çıkarken içime tuhaf bir his geldi. Bir an geri dönmeyi

düşündüm. Hiç de hoşuma gitmeyecek bir manzarayla karşılaşacağımı sezinlemiştim. Elim zile uzandı. Sonra vazgeçtim. Misafirleri tedirgin etmek istemiyordum. Çantamdan anahtarı çıkarıp kapıyı açtım. Hayret. Koca apartmanda çıt yok. Büyük salona doğru bir iki adım attım. Ses yok. Portmantoda mantolar asılı. Hiç yadırgamadım. Sadece evin içindeki o garip sessizlik midemi bulandırıyor.”

Akşam başından geçen olayı anlatmıyor, yeniden yaşıyor gibi diyor Cahide.

“Karar vermem birkaç saniye bile sürmüyor. Sonra salona doğru yürüyorum. İhsan içeride. Malum zevat orada. Birkaç da hanım var yanlarında. Hiç konuşmadan bekliyorlar. Sofra kurulu ama kimse masaya oturmamış. Büyük Beyefendi’yi beklediklerini düşünüyorum. O gelmeden kimse sofraya oturamıyor. Beni görünce İhsan’ın beti benzi atıyor. Elleriyle bir şeyler işaret ediyor. Dilini mi yutmuş bu adam ne var ne oluyor? Sinirimden haykırmaya başlayacağım. Fakat evdeki misafirleri kırmak istemiyorum. Geri dönüp koridoru geçiyorum. En iyisi yatıp uyumak. Odamın kapısına yaklaşıırken, hizmetçilerin ayaklarının ucuna basa basa, telaş içinde koşuşmaları büsbütün merakımı artırıyor. Odamın kapısını açıyorum. O ne? Yatağında biri var. Erkek, yaşlı, yorgun başını genç ve şehvet dolu kadının omzuna dayamış. Şehvetle doymuşluğun verdiği huzur içinde kendinden geçmiş. Kadın uyumuyor. Karanlıkta bakışıyoruz. Kapıyı çekip çıkıyorum.”

Duruyor, yüzlerimize bakıyor Cahide.

Buran “Sonra?” diyor.

“Çılgınlar gibi koştum. Hizmetçinin odasına girdim, kapıyı kilitledim. Kocamın düşüncesizliğine, mantıksızlığına bir türlü akıl erdiremedim. Dostlarına neden ille kendi evinde hizmet etmek istiyor? Başka bir daire tutsa, dayatıp döşetse, bu aşk âlemleri orada yapılsa olmaz mı? İhsan’ın bir değil on ev açacak parası var.”

Haklı Cahide. Bunu kendisine de söylüyorum.

Tam vazgeçecekken, aklıma gelen bir düşünceyi daha ilave ediyorum sözlerime.

“İhsan Bey, senin üzerinden olup bitenlere meşruiyet kazandırıyor. Bütün o misafirler, en çok da senin evine gelmiş gibi oluyorlar. Dışarıdan bakan gözler için, özellikle de gazetecileri kastedererek söylüyorum, çok ünlü bir sanatçının ve işadamı eşinin, siyasi dünyadan ve başka çevrelerden misafir ağırlayıp eğlendikleri gibi bir algı oluşturuyor. Senin olmadığın bir ev bekâr evi olur. Öylesi bir ortamda bütün bunları yapamazlar. Yaparlarsa ayyuka çıkar.”

Cahide dikkatle dinliyor söylediklerimi. Başını sallayarak hak veriyor.

Benim asıl merak ettiğimse, bundan sonra ne yapmayı planladığı.

“Ne yapayım Cevdet? En kolayı çocuğumu alıp evden çıkmam. Buna hakkım var mı? Yok. Ama intikamımı alacağım.”

Düşüncelerimde bir değişiklik yok:

**“Cahide’nin İhsan Doruk’la olan ilk beraberliğine, uzamadan evliliğe dönüştüğü için belki biraz anlayışla yaklaşabilir-
dim ama ikinci evliliğini kabul edemezdim” demiştim.**

Şimdi de aynen böyle düşünüyorum.

Böyle düşünen sadece ben değilim üstelik.

**Cahide’nin kendisi de kabullenemiyordu İhsan Doruk’a dön-
müş olmasını.**

**Çocuğu olacağını anladığı an çabucak bir plan yapmış, hem
para kaynağına yakın durmuş hem de kendisini çocuğu için şa-
hane bir gelecek hazırladığına inandırmıştı.**

**Bilmiyor muydu sanki İhsan Doruk’un değişmeyeceğini?
Benden daha iyi bildiğinden eminim.**

**Geriye doğru düşündüğümde, Cahide’nin en büyük eksikli-
ğinin, hakikaten güveneceği ve sözünü dinleyeceği birileri ta-
rafından, yapmak üzere olduğu yanlışlara karşı uyarılmaması
olduğuna inanıyorum.**

**Güvenmek ve söz dinlemek derken, benim gibi ya da Buran
gibi birilerini kastetmiyorum.**

**Muhsin Ertuğrul gibi kendisine “Benimle evlen Cahide” di-
yen birisi de değil kastım.**

Annesi yaşıyor olsaydı, eminim Cahide'nin hayatında çok şey farklı olurdu. Ya da babası onun gözündeki sıfırı tüketmiş olmasa, düştüğü bu hataların büyük bir kısmından korunabilirdi.

Bir büyükbaba, büyükanne, amca, teyze, hala... Ya da liseden, üniversiteden saygı duyulan bir arkadaş, bir hoca.

Sahiden güvenilir birinden bahsediyorum. Kendisinin iyiliğini isteyerek konuştuğundan emin olduğu biri ya da birileri...

Cahide'nin hayatındaki en büyük eksiklik bence buydu.

Cahide tiyatrodaki çok az sanatçıya nasip olacak kadar önemli bir kariyer yapmış, sinemadan hatırı sayılır paralar kazanmıştı. Kıymet vererek değerlendirse, sadece kendi başına edindiği servetle bile çok rahat bir hayat yaşayabilirdi.

Ama tersine, o bir serseri mayın olmayı seçmiş, yaşamını rüzgâr ve akıntılara teslim etmişti.

İşin kötüsü, çeşitli kereler kayalara çarpmıştı.

Asıl büyük patlamayı henüz yaşamamış olsa bile, başına gelenler gerekli dersi çıkartmak için yeter de artardı bile.

Farkına varabilseydi, yaklaşmakta olan büyük patlama hiçbir zaman gerçekleşmeyebilirdi.

Tabii ki dua ediyordum Cahide'nin çok büyük bir kırılma yaşamaması için.

Öte yandan, o güne kadar yaşadıklarının en küçüğünün bile bir insanı yok etmeye yeteceğini, sanıyorum kimse benden daha iyi bilemezdi.

Cahide'nin Talât Artemel, Parseh (Marcel) Gevrekyan ve İhsan Doruk'tan aldığı darbelere yenilerini eklemek yolunda hayli istidatlı olduğundan çok emindim.

Arada “evli ve çocuklu” örneğinde olduğu gibi kazasız geçiştirdiklerini burada hiç saymayacağım. Onlara tıpkı Cahide gibi yaklaşıyor, yaşanmış ve bitmiş maceralar olarak bakıyorum.

Ya İhsan Doruk?

Cahide'nin İhsan Doruk'la olan beraberliğinin, kızları Ender'e rağmen büyük bir felaketle sonuçlanacağını hissetmek için büyük bir âlim ya da kâhin olmam gerekmiyordu.

Bende mi bir tuhaflık var yoksa başkalarında mı anlamakta zorluk çekiyorum.

Kim bilir belki hiçbirimizde yoktur, sadece Cahide ve İhsan Bey'de vardır.

Tam, Cahide'yle İhsan Doruk ayrılırlar artık diye düşünürken Cahide keyiften dört köşe görünüyor.

Bir sabah yalnız yakalayınca "Ne oldu? Sende bir değişiklik var. Anlat bakalım" diyorum.

Gülerek bakıyor yüzüme.

"Geçen gün apar topar çıktım ya yazıhaneden hani, işte o günden beri keyfim yerinde."

"Ne oldu?"

"İhsan beni bir kuyumcuya götürdü. Hah, diye düşündüm, gönlümü almaya çalışıyor aklınca. Ama değilmiş."

"Neymiş Cahide? Çatlatmayıp anlatsana."

"Kuyumcudan dört tane kocaman altın aldık. Sonra eve gittik, Ender'i derdest ettik, ver elini Tarabya. Bu arada hiçbir şey söylemiyor İhsan bana. Meğerse temel atma törenine gidiyor-muşuz."

Şaşıyorum haliyle, "Neyin temel atma töreni?" diyorum.

Aklıma Demokrat Parti'nin güzel İstanbul'u tarumar edip yol açmaları geliyor. Kafasına koymuş Menderes, kendine özgü gü-zeller güzeli İstanbul'dan bir metropol yaratacak.

Cahide anlatıyor.

“Tarabya’da, denizin karşısında, kocaman bir arsa almış İhsan. Planı, projesi yapılmış. Sıra temel atmaya gelmiş. Evin sahibine uğur getirmesi için temeline altın konulması gerekiyormuş.”

“Vay canına!” dedim Cahide hikâyesini anlatınca. Ama dahası da vardı.

İhsan Bey altınları Ender’in yüzüne sürmüş, çimentoyla birlikte temel çukuruna atmış. Bu arada dualar edilmiş, kurbanlar kesilmiş. Kurbandan alınan kan Ender’in alnına değdirilmiş.

Anlaşılmıştı neden Cahide’nin keyfinin yerinde olduğu.

Peki, kalıcı bir keyiflilik hali olabilir miydi bu?

Hiç mi hiç sanmıyorum.

Tam da o günlerde, önümüzde iş olarak *Yıldıztepe* isimli film var.

Cahide’yi doğrudan senaryodan hareketle çekilen filmlerden başarı sağlayamadığımıza, bir roman uyarlaması yapılmasının daha doğru olacağına sonunda ikna ettim.

Kendisine daha önce de defalarca söylediğim gibi, Nâzım Hikmet’in senaryoları arka planlı olduğu için, yani sosyal meseleleri irdelediklerinden başarılı olmuşlardı. Piyasada dolanan senaryolarsa yüzeyseldiler ve sabun köpüğü misali eriyip gidiyor, izleyenlerde hiçbir tortu bırakmıyorlardı.

Vurgulayarak söylediğim üzere, aradığımız eserler, eve gidildiğinde de konuşulan, komşulara anlatılan tarzda olmalıydı.

Bütün bu konuşmalarımın sonucunda, Cahide, Peride Celal'in kitaplarından *Yıldıztepe*'yi" sinemaya uyarlamayı, başrol oyuncusu olarak da kendisinin oynamasının doğru olacağını kabul etti.

Yıldıztepe, başlarına bir felaket gelen Kılıçoğlu ailesini konu alıyordu. Bir İç Anadolu kasabasında geçen filmde, kendi halinde bir hayat süren aile, ortanca oğulları Osman'ı şeriatın kestiği parmak acımaz misali, töreye kurban ediyordu.

Filmin konusuna uygun karakterler üzerine kafa yorarken Cahide aniden kararını değiştirdi.

"Başımın etini yiyor!"

Onun odasındaaydık, özel konuşuyorduk.

Cahide'nin söylediklerine Buran da ben de şaşırmıştık. İkimiz birden gayriihtiyari "Kim?" diye sorduk.

Cahide'nin başının etini yiyenin İhsan Doruk olduğunu öğrenince haliyle şaşırdık.

O güne kadar eşinin hiçbir projesine karışmayan Bay Doruk, ne olmuştu da davranışını bir anda değiştirmişti acaba?

* Asıl adı Emine Peride Yönsel olan Peride Celal 1916-2013 yılları arasında yaşadı. Başlarda popüler aşk romanlarının yazarıydı. Sonradan gerçekçi, bireylerin içsel sorunlarını irdeleyen romanlar yazdı. 1977'den itibaren öyküye yöneldi. Peride Celal, *Yıldıztepe* isimli romanını 1945 yılında yazmıştı. 1990'da kaleme aldığı *Kurtlar* isimli romanı bir başyapıt sayılır. Eserleri Atıf Yılmaz, Memduh Ün, Süreyya Duru gibi önemli yönetmenler tarafından sinemaya uyarlandı.

** Film ilk kez 1965'te Memduh Ün tarafında filme aktarıldı. 2000'e gelindiğinde, *Yıldıztepe*'nin hakkını bu kez de Taylan Biraderler'in verdiğini görüyoruz.

“Üzerimde çok büyük baskı kurdu. Zeki Müren* diye bir şarkıcı varmış. İhsan’ın Bursa’daki işlerini çeviren bir adam var. Hayri Terzioğlu. Bu adam evimize de geldi birkaç kere, Zeki’den bahsetti, üzerinde durmadım. Olmaz filan dedim.”

“Başka film şirketi mi yok?” dedim Cahide böyle deyince.

“Ben de öyle söyledim. Hatta İhsan bazılarını dolaşmış bile. Kimse kabul etmemiş. Ne de olsa ben onun karısıymışım. Çekmek boynumun borcuymuş. Bu nedenle *Yıldıztepe*’yi şimdilik bir kenara koyup, Zeki Müren için bir film çekeceğiz.”

Anlaşılmıştı durum. İhsan Doruk’un Cahide üzerindeki baskısı sonuç vermiş ve karar alınmıştı. Bize düşen tartışmak değil kolları sıvamaktı.

Elimizde yabancı bir romandan uyarlanmış bir senaryo varsa da Zeki Müren’e uygun değildi.

Sonku Film’in imzasını, olmayacak bir işin altına atamazdık. Sonunda Sadık Şendil’e Zeki Müren için bir senaryo yazdırmaya karar verdik. Şendil Bursalıydı ve Zeki’yi de dostlarını da tanıyordu.

Senaryo çok kısa bir zamanda tamamlandı. Sıra, Zeki Müren’in dışındaki oyuncularını bulmaya gelmişti.

Cahide tiyatrodan tanıdığı birkaç kişinin ismini söyledi. Biz de üzerine eklemelerde bulunduk.

* Zeki Müren 1931-1996 yılları arasında yaşadı. Şarkı söyledi, söz yazdı, beste yaptı. Sanat Güneşi ve Paşa diye de anılan Müren, Türkiye’nin en bilinen süper starlarından biri oldu. 1991’de Devlet Sanatçısı unvanını kazandı. Altı yüzü aşkın plak doldurdu. Üç yüzü aşkın şarkı besteledi.

Ne yalan söyleyeyim, radyoda kulağıma çalınmışlığı olsa da Zeki Müren'i o zamana kadar sahnede hiç seyretmemiştim. Meğerse büyük bir hayran kitlesine sahipmiş.

Sonradan öğrendim ki Zeki Bey Bursa'da tamburi İzzet Gerçek'er'den solfej ve usul dersleri almış. Ardından İstanbul'a gelmiş, Agopos Efendi ve Udi Kirkor'un eğitiminden geçmiş. Şerif İçli, Refik Fersan, Sadi Işıl, Kadri Şençalar gibi önemli müzik insanlarıyla birlikte çalışmış.

Daha da önemlisi, 1950'de TRT İstanbul Radyosu'nun açtığı sınavda, yüz seksen altı aday arasında birinci olmuş.

Zeki Müren için çekeceğimiz filmin ismi belli olmuştu: *Beklenen Şarkı*.*

Filmin konusu kabaca şöyleydi: Eski bir müzisyenin ölümüyle beş kurusuz kalan oğlu (Zeki Müren) bin bir zorlukla mücadele ederek şarkıcı olmaya çalışacaktı... Genç sanatçıya bu serüveninde bir kadın yardım edecekti...

* Zeki Müren bu filminden sonra on sekiz filmde daha oynadı. 1965 yılında Arena Tiyatrosu'nda sahneye konulan *Çay ve Sempati* isimli oyunda da başrol oyuncusu oldu.

Cahide'nin de şirketteki öteki kadronun da bildiği bir konu değildi müzikal film yapmak.

Ama her şeyin bir ilki olurdu. Arı gibi çalışmaya başladık.

Zeki Müren'in İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nden hocası Profesör Sabih Gözen *Beklenen Şarkı*'ya söz yazdı.

Zeki'nin de çabalarıyla ortaya nihavent makamında bir şarkı çıktı.

Sette duya duya zaman içinde hepimizin mırıldanmaya başladığı şarkı giderek gönlümüzü fethedecekti.

"Gözlerinin içine başka hayal girmesin

Bana ait çizgiler dikkat et silinmesin.

İstersen yum gözlerini, tıpkı düşünür gibi

Benden evvel başkası, sakın seni görmesin.

Kıskanırdım seni ben, kendi gözümden bile

Nasıl verirdim seni bir gün yabancı ele?

Sana gelen yollarda, daima beni bekle

Benden evvel başkası, sakın seni sevmesin."

Zeki Müren'in karşısında, sevdiği kızın annesi rolünde, Cahide yine harikalar yaratıyordu.

Zeki beklediğimizden yetenekli çıktı. İlk kez bir film setinde bulunmasına, üstelik başrolde oynuyor olmasına rağmen hiç mi hiç zorlanmıyordu.

Buna karşılık, son derece kaprisli ve hırslı bir oyuncuyla karşı karşıyaydık. Sanki ilk filminde değilmiş, ilk kez kamera karşısına geçmiyormuş gibi, sette görev yapan herkese tepeden bakıyordu. Küçük dağları yaratmışçasına küstah ve kırıcıydı.

Hepimizin tepesini attıran bir başka faktör, etrafında bir yığın insanla dolaşıyor olmasıydı. Ayrıca ziyaretçisi de hiç eksik olmuyordu.

Bir gün, hakikaten kalabalık bir sahnenin çekimini yapacağımız esnada, beş altı kişilik bir grup yine sete girmek istedi. Zeki Bey'in arkadaşlarıyız diyor başka bir şey demiyorlardı.

Cahide çok sinirlendi. Set işçilerine kimseyi içeriye almamalarını emretti, çekip gitsinler diye mesaj gönderdi.

Zeki'nin arkadaşlarının sete alınmamasının ertesi günü Cahide şirkete asık bir yüzle geldi.

"Neler oldu dün akşam, bir bilseniz."

Arada bir yaptığığın tersine, bu kez merakımızdan çatlatmadan anlatmaya başladı.

"Gecenin bir yarısında Zeki aradı. Telefona İhsan çıktı. Ahizeyi derhal bana verdi. Durmadan, siz benim arkadaşlarımı sete nasıl almazsınız diye bağıyor. Bunu ona nasıl yaparmışım? İhsan'ın konuşmamızı içerideki paralel telefonda dinlediğinden eminim. Onun için en yumuşak sesimle, sete ziyaretçi kabul edilmemesinin filmcilik dünyasında bir kural olduğunu uzun uzun anlattım."

Anladık ki olay tatlıya bağlanmış. Cahide'ye iyi idare etmiş olduğunu söyledik.

Filmin ortada kalmasına hiçbirimizin gönlü razı olmazdı. Halihazırda dünya kadar para harcanmış durumdaydı. Her ne kadar İhsan Bey Zeki için film çekelim diye çuval dolusu para vermiş olsa da Sonku Film'in başarısız olmasını hiçbirimiz istemezdik.

Filmin ortalarını bulduğumuzda, Zeki, Cahide'yi Bursa'dan arıyor.

Cahide sinir içinde "Yok, bu iş olmaz!" diye bas bas bağıyor. Nedenini sorduğumuzda, Zeki Müren'in, oynadığı role karşılık iki yüz bin lira istediğini, yoksa işi bırakacağını söylüyor.

"Ama biz onunla yirmi beş bin lira üzerinden anlaşmıştık!"

"Evet ama fikrini değiştirmiş."

Hakikaten kabul edilebilir gibi bir durum değil. Belli ki Zeki Cahide'ye tuzak kurmuş, filme başlatmış, dünya kadar para harcatmış, şimdi de iki yüz bin lira diye tutturuyor.

Cahide bu durumu anlatırken yanımızda oyuncuların Sami Ayanoğlu da var. Sami Bey cin gibi kurnaz bir adam. Başından dünya kadar iş geçmiş.

"Bir fikrim var!" diyor ve anlatıyor aklından geçenleri.

Cahide biraz düşünüyor ve cevabını veriyor.

"Tamam. Bu planı olduğu gibi uygulayalım."

Sami Bey ve ötekiler gidip yalnız kaldığımızda, Cahide içini döküyor.

“İnsanlara kötülük etmek için gelmedim ben bu dünyaya. Başkalarının sırtından geçinmek, çevremdekileri istismar edip para kazanmak da benim karakterimle bağdaşmaz. Hayatımın her devresinde elime geçen imkânları düşüncesizce, hovardaca sağa sola dağıtıp çarçur ettim. Bu karakterde bir kadının, hele bir sanatçının, acemi bir meslektaşına oyun oynamaya kalkışması kabul edebileceğim bir durum değil. Ama çaresizim. Filmi yüz seksen bin liraya mal etmişken Zeki’ye iki yüz bin lira veremem. İhsan’a söylesem bu parayı derhal verir, biliyorum. Ama Zeki’nin yaptığıнын haksızlık olduğunu düşünüyorum. Sami Bey’in hazırladığı planı tatbik etmeyi bu nedenle kabul ettim.”

Senaryo gereği, Zeki Müren bir sahnede karşılıklı oynadıkları Melahat İçli'ye dert yanınca, İçli ona "Bu sesle neden bu çileyi çekiyorsun? Gel benim çalıştığım yerde oku" diyecek, onu rol icabı gazinocu Sami Ayanoglu'na götürecekti.

Tam da bu noktada Ayanoglu'nun daha önce Cahide'ye önerdiği plan devreye girecek, gazino patronu rolünde Sami Bey, Zeki'nin önüne bir mukavele koyacak ve imzalatacaktı.

Sahiden de sıra o bölümün çekimlerine gelince, Sami Bey, Zeki'den imzalı boş bir kâğıt almayı denedi.

Filmin kamera yönetmenliğini üstlenmiş olan Kriton İliyadis meseleden önceden haberdar edilmişti. Çekim esnasında kamerayı Zeki'ye yaklaştırdı, Zeki imzasını attı.

Tam da önceden planlandığı gibi Cahide araya girdi ve "Bu sahneyi beğenmedim!" dedi.

Sahne tekrarlandı, Zeki Müren bir kâğıt daha imzaladı.

Birkaç tekrardan sonra sahne tamamlanmış oldu, toy oyuncu hiçbir şeyin farkına varmadı.

Yeniden mukavele ve para konusu açıldığında, Cahide durumu Zeki'ye olduğu gibi anlattı ve önüne üzerinde beş bin lira yazan bir mukavele koydu.

Genç oyuncu çok kızdı, küplere bindi ama yapabileceği bir şey yoktu. Zaman ilerleyecek, bu kadarla kalmayacağını hepimiz anlayacaktık.*

İlerleyen günlerde Zeki Müren Sonku Film'i mahkemeye verecek, hâkimin kararıyla, Sonku Film'den iki yüz bin lirayı Cahide'nin sözleriyle "çatır çatır" alacaktı.

Beklenen Şarkı, düşünülenin çok üstünde iş yaptı. Üç büyük kentin yanı sıra Zeki'nin memleketi olan Bursa'da da büyük ilgi gördü.

Cahide filme güvenmediği için, satış esnasında yayımlayacak sinema salonlarından büyük paralar istememişti. Oysa, *Beklenen Şarkı*, Sonku Film'in kasasını doldurdu.

Film tabii ki en çok Zeki Müren'in işine yaradı. Şöhret merdivenlerini birer ikişer tırmanan genç sanatçı bu filmle ani bir atılım yaptı, zirveye oynar hale geldi.

Beklenen Şarkı'nın iyi iş yapması Cahide'yle İhsan Bey'in arasının düzelmesini sağlamadı.

* Boş kâğıda yapıştırılmış pulların üzerine imza atılmasıyla ilgili olarak Cahide'nin, "Hayatım" başlığı altında *Hürriyet*'te yayımlanan sözlerini yukarıya aktardım. Zeki Müren'in *Nokta* dergisinden Ayda Özlü Çevik'e yaptığı açıklama çok farklı: "Film bitti, kadın beni tehdit ediyor, ikinci filmi de bana yapacaksın yoksa doldururum boş pulun üstünü, diyor. Oysa ne pulu? Ben imzamı rol icabı atmışım. O hâlâ, üstünü doldururum, sana da on film çektiririm, dedi. Hiç aklınıza gelir mi? Bir filmde rol icabı attığınız imza şantaj olarak karşınıza çıksın." Evet, bu da Zeki Müren'in açıklaması. Kimin doğru söylediğine karar vermek zor.

Evlerinin içindeki tek önemli gelişme, Alman dadının hastalanıp işten ayrılmış olmasıydı.

İhsan Doruk yabancı bir dadı bulmak yerine iyi bir hizmetçi arayışına girmişti.

Cahide'ye on beş, yirmi yaşlarında kimsesiz bir kız bulup onu evlatlık almanın peşine düşmüştü. Evlatlık bir kız çocuğunun Ender'e daha iyi geleceğini düşünüyordu.

"Aslında..." demiştim bu konuşmaları yaptığımız günlerden birinde Cahide'ye. "Evde yeteri kadar hizmetçiniz var."

"Var ama özel olarak Ender'le ilgilenecek birinin olması lazım." Hep dediğim gibi, zenginlerin işlerine aklım ermez. Öyle diyorlarsa öyledir.

Sonunda Cahide'nin dediği oldu, evlatlık gibi olmasa da İhsan Bey eli yüzü düzgün, akıllı, temiz pak bir kız buldu.

Bu da Cahide'nin işlere daha fazla zaman ayırmasını sağladı.

Beklenen Şarkı'nın vizyona girdiği günlerde, Muhsin Ertuğrul'un uzunca bir aradan sonra çektiği yeni bir film sinemalarda gösterilmeye başlandı.

Muhsin Hoca'yla eskisi kadar sık görüşemiyorsak da sahneye koyduğu oyunları izliyordum. Çektiği filmi de seyretmiştim.

Halıcı Kız'ın en önemli özelliği, ilk uzun metrajlı renkli film olmasıydı. Hoca filmi için maddi destekçiler bulmuş, çekimler için İstanbul, Bursa ve Isparta'da çalışmıştı.

Halıcı Kız'ın Mebrurre Sami Alevok ile Vedat Nedim Tör tarafından yazılan senaryosu kuvvetliydi. Isparta'da halı dokuyan Gül, patronun oğlunun tecavüzüne uğramış, çareyi İstanbul'a kaçmakta bulmuştu.

Filmi, sadece renkli çekildiği için değil, Muhsin Hoca'nın önceki filmleri gibi toplumsal içerikli olduğu için de sevmiştim.

Bu filmde de hocaya görüntü yönetmeni olarak Cezmi Ar yardımcı olmuştu.

Filmin bir önemli yanı da laboratuvar ve kopya baskı işlerinin Almanya'da yapılmış olmasıydı. Çünkü, Türkiye renkli filmle ilk kez tanışıyordu.

Ama nedense gişe yapmamıştı *Halıcı Kız*. Muhsin Hoca çok üzülmüştü filminin seyredilmemiş olmasına.*

Hoca 1954 yılında ikinci kez Devlet Tiyatrosu ve Operası Genel Müdürlüğü'ne getirilince *Halıcı Kız* yenilgisini çabucak unutacaktı.

* *Halıcı Kız* Muhsin Ertuğrul'un yaptığı son film oldu. Türkiye'de sinema endüstrisinin ve kültürünün gelişmesinde büyük rol oynayan Muhsin Ertuğrul, *Halıcı Kız*'dan sonra bir daha film çekmedi.

Beklenen Şarkı Sonku Film'in kasasını doldurmakla kalmamış, Zeki Müren'in yanı sıra Cahide'nin zaten parıldamakta olan yıldızını daha da parlatmıştı.

Sonku Film'in ve patronu Cahide Sonku'nun iki yıl önce *Vatan ve Namık Kemal*'le yaptığı sükse, *Beklenen Şarkı*'yla taçlanmıştı.

Filmin başrol oyuncusu her ne kadar Zeki Müren gibi görünüyorsa da Cahide filmi bizzat yaptığı ve yönettiği için kendisine ikinci başrol oyuncusu olma hakkı tanımış, bunun sonuçlarını seyirci nezdinde toplamıştı.

Gazeteler ve dergiler Zeki Müren'den bahsettikleri kadar Cahide'den de bahsetmişlerdi.

Cahide, o günlerde nüfusu yirmi dört milyona ulaşmış olan Türkiye'nin sevgilisi olma halini sürdürüyordu.

L'Aiglon'da oynamaya devam ediyordu arkadaşım.

Üstelik bu oyunun yanına Jean Giraudoux'nun *Su Kızı* isimli eserini de eklemişti.

Gazeteler ağız birliği etmişçesine, Cahide'nin *Su Kızı*'nda sahneye çıplak çıktığını yazıyordu.

Oysa bir tiyatro numarasıydı söz konusu olan. Oyun esnasında, Cahide bir istiridyenin içinden, üzerinde uzaktan çıplaklık duygusu uyandıran ten rengi bir tayt ile çıkıyordu.

Göğüslerini örten uzun sarı saçları hariç, herkes onun sahneye çırilçıplak çıktığını zannediyordu.

Öyle ya da böyle, en çok da Cahide'nin sayesinde, Tepebaşı Dram'da oyunlar kapalı gişe oynanıyordu.

Bu arada, Sonku Film'in deposu, satın aldığımız yabancı film-lerle ağına kadar dolmaya başlamıştı.

Sonku Film kendisine bir dublaj stüdyosu da kurmuş, Türkiye'nin seslendirme yapan en ünlü sanatçılarıyla sözleşmeler imzalamıştı. Yabancı filmlere seslendirmeyi kendimiz yapıyor, yine kendi dağıtım ağımla filmlerimizi sinema olan her yere ulaştırıyorduk.

İşlerimiz o kadar iyi gitmeye başlamıştı ki öteki film şirketlerinin göze alamadığı bir davranışta daha bulunmuş, Ankara'da hatırı sayılır büyüklükte şube açmıştık.

Önümüze durmadan yeni işler koymaya çalışıyorduk.

Birkaç zamandır piyasada Atıf Yılmaz isimli genç bir yönetmenin ismi dolaşıyordu. 1953'te çektiği *Hıçkırık** bir hayli başarılı olmuştu.

Cahide, genç yönetmen Atıf'ın da Sonku Film'in portföyünde yer alması gerektiğini düşünüyordu.

Buran'a "Sadık Şendil'le haber gönderdim ama olmadı. Bu adamı sen bul ve mutlaka ikna et!" dedi.

* *Hıçkırık*'ı Erman Film yapmıştı. Kerime Nadir'in romanından sinemaya uyarlanan filmde, başrolleri Muzaffer Tema ve Nedret Güvenç paylaşmışlardı.

Buran, Sonku Film şirketinin avukatı olarak, Atıf Yılmaz'la Tokatlıyan'da buluşmuştu.

Cahide de ben de getireceği haberi merak ediyorduk. Sonunda beklediğimiz an geldi, Buran kapıdan içeriye girdi.

“Karşılıklı methiyeler düzdük. O senin işlerini çok beğeniyormuş, senin de *Hıçkırık*'ı çok beğendiğini söyledim. Bu arada, Sonku Film olarak, senin ve onun, iki yönetmenli bir filmde çalışmanızı çok istediğimizi açıkça ifade ettim.”

“Ne cevap verdi?”

Ben de merak ediyordum Atıf Yılmaz'ın ne dediğini ama Cahide'nin sorusu benden önce gelmişti.

“Seni çok beğenmesine rağmen, böyle bir teklifi kabul edemezmiş. Bir sanat eseri ancak bir kişinin dünyasını yansıtabilirmiş. Kendisini bu işten affetmemizi rica etti.”

Buran'ın sözleri Cahide'nin canını sıktı. Dert değilmiş gibi davranırsa da geri çevrilmiş olmaktan rahatsızlık duyduğu belliydi.

Buran'a “Şu adamı bul. Derdest et getir. Bir de ben konuşayım” dedi.

Birkaç gün sonra, Atıf Yılmaz şirkete geldi. Buran'ın ve benim katıldığım toplantıda, Cahide ağzından girdi, burnundan çıktı ama ikna edemedi.

Genç yönetmen, daha önce Buran'la gönderdiği cevaptan bir milim geriye çekilmedi. Ya tek başına yönetirdi ya da yönetmezdi.

O gittikten sonra, Cahide “Ne yapalım...” dedi. “Bacak kadar bir yeniyetmeye kendimizi yönettireceğiz artık.”

Durum anlaşılmıştı. Atıf Yılmaz'ın henüz haberi olmasa da yeni bir filmimiz olmuştu.

Esat Mahmut Karakurt'un* bir eserini filme uyarlayacaktık.

Çekeceğimiz gururlu genç bir erkekle, kendisini sevdiği için bütün servetini onun ayaklarının altına dökmeye hazır genç bir kadının hikâyesiydi.

Yönetmene göre, aynı zamanda soluk soluğa bir serüven filmi çekecektik.

Cahide, Karakurt Hoca ve Atıf Bey, Tarabya'da plajın karşısında bulunan, İhsan Bey'e ait, bahçesi heykelli lüks apartman katında senaryo çalışmaya başladılar.

Buran Cahide'yi yalnız bırakmıyor. Şirketin avukatı olmanın yanı sıra, candan bir arkadaş olarak da hep yanı başında.

Arada bir şirkete de geliyor. Böyle zamanlarda hemen senaryo çalışmalarının nasıl gittiğini soruyorum.

"Sorun çıktı..." diyor bir keresinde. "Ama sakın kimseye söyleme!" diye uyarıyor.

"Karakurt Hoca'yla Cahide bir kavga ettiler, aklın durur. Kavga demek doğru olmaz, Esat Bey ağzını çok bozdu."

"Neden?"

* Esat Mahmut Karakurt 1902-1977 yılları arasında yaşadı. En çok bilinen romanı *Kadın İsterse*'dir. Dış Hekimliği ve Hukuk fakültelerini bitirdi. Avukatlık, gazetecilik ve Galatasaray Lisesi'nde Türkçe öğretmenliği yaptı. Milletvekili seçildi, Cumhuriyet Senatosu üyeliğinde bulundu.

“Cahide, hocanın devrik cümlelerinden birine müdahale etmeye kalktı. Son derece önemsiz bir şey. Hoca başladı bağırmaya. Ne cahilliğini bıraktı Cahide’nin ne ağza alınmayacak başka bir şeyini. Cahide bayıldı. Atıf Bey’le yatak odasına taşındık, bileklerini kolonya ile ovarak kendine getirdik.”

“Hay Allah!” dedim Buran böyle söyleyince ve sordum. “Bugün mü oldu bu olay?”

“Dün oldu. Atıf Bey yarın devam ederlerse daha iyi olacağını söyleyerek Esat Bey’i aldı ve çıktılar.”

“Sence devam edebilecekler mi?”

“Cahide’yle konuştum onlar gidince. Devam edeceğini söyledi.”

İlk ve Son’da Cahide’nin karşısında Nuri Altınok oynuyordu. Cahide istemişti onunla oynamayı. O sıralarda Ankara Devlet Tiyatrosu’nun en beğenilen oyuncularından biriydi Nuri Altınok.

Filmin çekimleri Şevket Mocan’ın yalısında gergin başlamıştı.

Atıf Yılmaz Cahide’nin tonlamalarını doğru bulmuyor, durmadan tekrarlatıyor. Yetmiyormuş gibi, arada bir yanındakilere, Cahide’nin Türkçeyi akıl almaz derecede yanlış tonlamalarla konuştuğundan söz ediyor.

* Atıf Yılmaz *Milliyet* gazetesinde 12 Mayıs 1995’te yayımlanan “Yakın Plan Yeşilçam” (Anılar) başlıklı dizisinde bu konuya değiniyor. Karakurt’un Tarabya’daki dairede Cahide’ye “*Parseh Gevrekyan’la para karşılığı yattın, Talât Artemel’i boynuzladın*” dediğini aktarıyor. Yılmaz aynı yazısında ayrıca, Cahide’nin çok cahil olduğunu, çekimler esnasında kendisini çok zorladığını, yakışıksız ifadeler kullanarak dile getiriyor. Alabildiğine aşağılayıcı, kaba sözcüklerle süregiden bu anlatım, filmin finalinde Cahide’yle birbirlerine düşüp mahkemelik olmalarından kaynaklanıyor olmalı.

Cahide de Atıf Yılmaz'ın yardımcısı Nejat Saydam'ın yetkinliğinden emin değil. Sette bulunan Sami Ayanoğlu'ndan kendi sahnelerini çekmesini istiyor.

Ve sonunda kıyamet kopuyor...

Atıf Yılmaz ekibin önüne iki şık koyuyor: Ya Cahide'ye teslim olacaklar ya pasif direnişe geçecekler. Filmin erkek başrol oyuncusu ondan yana.

Cahide'nin Nuri Altınok'u başka bir yönetmenle çalışmak yolunda ikna çabaları sonuç vermeyince, Atıf Yılmaz'ın dediği oluyor. Film kaldığı yerden devam ediyor.

Benim bildiğim Cahide durumu bu şekilde kabullenmez. Bakalım asıl patlama nerede olacak?

Filmin bitmesine yakın, Cahide Ayanoğlu'na ilave bir final sahnesi çekti. Bu davranışının nedenini çok geçmeden öğrenecektim.

Filmin çekimleri, montajı bitip sıra jeneriğin konulması ve afişlerin hazırlanmasına gelince, Cahide intikam baltasını eline aldı.

Atıf Yılmaz'ın ismini jenerikten ve afişten çıkarttı.

Durum anlaşılmıştı, Sonku Film bir kez daha mahkemelik olacaktı.

Beklediğim gibi oldu, yönetmen Atıf Yılmaz yapımcı Cahide'ye dava açtı.

Cahide kendinden çok emindi. Buran'a göre, yasalar filmlerin bütün haklarının yapımcıya ait olduğunu buyuruyordu.

Ama mahkemenin yargıcı aynı fikirde değildi. Yönetmenin haklarına sahip çıktı ve afişlerin ve filmin Atıf Yılmaz'ın istediği biçimde değiştirilmesine karar verdi.

Üstelik Atıf Yılmaz Cahide'ye bir de maddi tazminat davası açmıştı. Bunun kararı ilerleyen günlerde verilecekti.

Cahide'nin Ayanoğlu'na ilave bir final sahnesi çektiirdiği gün İstanbul yanıyor.

İş çıkışı filmin oyuncularından Nubar'la* Mecidiyeköy'de otobüsten iniyoruz. İkimiz de evlerimize gideceğiz.

Ortalık ana baba günü.

"Ne oluyor Nubar?" diye soruyorum arkadaşşıma.

"Ne bileyim Cevdet? Yunanistan'da bir şey mi olmuş ne?"

Az sonra parasız dağıtılan *İstanbul Ekspres* gazetesinden, Yunanistan'da, Atatürk'ün evine sabotaj yapıldığını öğreniyoruz."

Nubar'la itiş kakış arasında Taksim'e kadar yürüyoruz.

Cumhuriyet Anıtı'nın altında toplanmış kalabalık durmaksızın "Kıbrıs Türk'tür Türk kalacak!" diye bağıyor. Kalabalığa katılım her geçen dakika artıyor.

* Nubar Terziyan 1909-1994 yılları arasında yaşadı. 1926'da arkadaşlarıyla kurduğu Gençler Temaşa Heyeti'yle tiyatroya başladı. *Hamlet*, *Othello*, *Samson Dalila*, *Çarşılı Artin Ağa* gibi oyunlarda rol aldıktan sonra, 1949'da sinemaya *Efsuncu Baba* filmiyle geçiş yaptı. Dört yüz elliden fazla filmde rol aldı.

** Tarihe 6-7 Eylül Olayları ya da İstanbul Pogromu olarak geçen, azınlıklara yönelik yıldırma eylemi. İlerleyen zamanlarda Atatürk'ün evine bomba koyanların Türk İstihbaratı tarafından yönlendirilen Batı Trakyalı Türkler olduğu öğrenildi. Olaylar, dönemin Demokrat Partili başbakanı Adnan Menderes'in emriyle, o zamanki adı Milli Emniyet Hizmeti olan Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından organize edildi. Saldırılar, çok kısa zamanda palazlandırılan Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti eliyle gerçekleştirildi. 6-7 Eylül günlerinde on bir Rum asıllı vatandaş öldürüldü. Dört bin iki yüz on dört ev, bin dört iş yeri yağmalandı, yetmiş üç kilise, bir sinagog, iki manastır, yirmi altı okul tahrip edildi.

Ne olup bittiğini anlamak için biraz oyalanıyoruz.

Nubar Ermeni bir arkadaşım, beti benzi solmuş durumda. “Bunlar...” diyor. “Azınlıklara bir şeyler yapacaklar mutlaka bugün.”

“Yok canım, bir şey olmaz” diyorum ama dediklerime kendim de inanmış değilim.

Nubar’ın Kurtuluş’ta oturduğunu biliyorum.

“Yine de ne olur ne olmaz, sen çabucak evine git Nubar.”

“Tamam” diyor arkadaşım, el sıkışıp ayrılıyoruz. Ben Sıraselviler’e kendi evime gidiyorum.

Evimin caddeye bakan penceresinden sokakta olanları izliyorum. Köylü kılıklı adamlar, ellerindeki adreslere bakarak bazı evlere girmeye çalışıyor. İnsanlar tartaklanıyor, taciz ediliyor, evlerden sokaklara eşyalar atılıyor.

İstiklal Caddesi tarafından gelen gürültüler gece boyu sürüyor.

Aklımda Nubar var. Kurtuluş’a sağ salım gidip gidemediğini merak ediyorum.

7 Eylül Çarşamba günü sokağa çıkmayı denesem de İstiklal Caddesi’ne kadar bile ulaşamıyor, evime geri dönüyorum.

8 Eylül Perşembe günü şirketin yazıhanesine giderken gördüğüm manzara içler acısı.

Aslında dükkânların içinde olması gereken her şey sokağa atılmış, yetmiyormuş gibi parçalanmış durumda. İstiklal Caddesi’nde bir tane sağlam dükkân kalmamış.

Köşe başlarında tanklar, askerler var.

Sonku Film’in yazıhanesine ulaştığımda, benden başka kimse gelmemiş olduğunu görüyorum. Anlaşılan kimse sokağa çıkmaya cesaret edememiş.

Günler sonra Nubar’la tekrar karşılaştığımızda sağlığının yerinde olduğunu görüp çok sevindim.

“O günden beri aklımda sen varsın Nubar. Nasıl gittin evine?”

“Sorma başıma gelenleri Cevdet.”

Belliydi, dokunsam ağlayacaktı arkadaşım. Yine de ısrar ettim. Kendini tutmayı becerdi ve o gün başından geçenleri olduğu gibi anlattı.*

“Senden ayrıldım. Tam Kurtuluş istikametinde yürümeye başlayacakken bir konuşmaya şahit oldum. Ellerin de dükkânlardan çaldıkları gaz tenekeleri olan insanlar Aya Triada Kilisesi’ni yakmaya gidiyorlar. Ben de onlarla sürüklendim.”

Nubar’ı korku içinde dinliyorum.

“Onlarla kiliseye ulaştım, bir ara gaz tenekelerini önümde gördüm. Etrafıma baktım kimse bana bakmıyordu, ayağım çarpmış gibi tenekelerden birini devirdim. Gördüler. Tam sopalar kafama inecekken biri ‘Etrafını çembere alın!’ diye bağırdı. Askerler, polisler hepimizi tutukladı.”

Yaşadığı olayı anlatırken, Nubar’ın alnında boncuk boncuk terler birikiyor.

“Sonra bizi Bursa Sokağı’nda bulunan karakola götürdüler, oradan başka bir karakola nakledildik..”

Ermeni arkadaşım Nubar, anlatırken adeta yaşıyor başından geçenleri.

Bir Türk olarak utancımın yerin dibine giriyorum.

* Nubar Terziyan 6-7 Eylül izlenimlerini *Ne İdim Ne Oldum* isimli hatıralarında anlattı. Kitabın ilk baskısı 1995 yılında yapıldı. 2014’te İletişim Yayınları tarafından tekrar basıldı.

1955'in son günlerine yaklaşıyorduk, Cahide'nin keyfi yerindeydi.

Buran'ı ve beni odasına çağırdı, "Çalışanlarımızı ve Sonku Film'e dışarıdan emek verenleri Kervansaray'a davet edeyim diyorum. Ne dersiniz?" diye sordu.

Buran'la birbirimize baktık. Patronumuz sorusunu, İstanbul'un en pahalı mekânlarından birinin adını söyleyerek sormuştu.

Kervansaray gazetelerde durmadan reklam yapıyor, yılbaşında Los Prietoslar'ın harika atraksiyonlarla sahne alacağından dem vuruyordu. Ayrıca Kervansaray'ın kendi keman orkestrası da o günlerin en çok sözü edilen gruplardandı.

Biraz müstehzi bir edayla "Kazandığın paranın hepsini harcamak istiyorsun galiba?" dedim.

O da bana aynı şekilde karşılık verdi.

"Biliyorsun beni. Saçıp savurmayı severim."

Hakikaten öyleydi. Baş başa ya da grupla çıktığımız yemek ve seyahatlerin hiçbirinde, benim ve kimsenin elini cebine sokmasına izin vermemişti.

"Biliyorum" dedim.

Hakikaten biliyordum. Çünkü bir konuşmamızda, İsmet Ay Cahide'yle ilgili şunları söylemişti.

"Tiyatrodan aldığı bütün maaşı tiyatronun kapıcısına verdiği ni biliyor muydun?"

* Haldun Taner, *Milliyet* gazetesinde, Cahide Sonku'nun hayatı üzerine yazdığı dizide, İsmet Ay'ın ağzından naklediyor.

Buran'la yaptığımız liste uzadıkça uzuyordu. Bu arada Cahide listeye yeni isimler ekletiyordu.

Ekrem Reşit Rey, Sabri Esat Siyavuşgil, Fikret Adil, İsmet Ay, Zeki Müren ve daha kimler kimler...

Rezervasyonu yaptırmaya Cahide'yle birlikte gitmiş, Kervan-saray'ın müdürüne söylediklerini kulaklarımla duymuştum.

"Kuşsütü bile eksik olmayacak!"

Günler günleri kovaladı, yılbaşı akşamı geldi...

Hayatımda öyle bir sofraya görmemiştim. Şampanyalar su gibi akmıştı.

Deliler gibi dans etmiş, eğlenmiştik.

Cahide yemek sona erince şef garsonu çağırması, arkadaşlarına paylaştırsın diye on bin lira bahşiş vermişti.*

* Bu miktarı telaffuz eden de İsmet Ay. Yine Haldun Taner'in yazı dizisinde söylüyor. Bu arada, 1955 yılında 1 adet Cumhuriyet altını 66,4 liraydı. Bu durumda Cahide garsonlara bahşiş olarak 150 Cumhuriyet altını bırakmış oluyor.

Buran ve Cahide işyerinde birlikte çalışıyor olmanın yanı sıra çok da iyi arkadaşlıklar. Aralarından su sızılmıyordu. Sevindirici bir durumdu bu. Çünkü Buran'ı ve kendimi saymazsam, Cahide'nin etrafında içini dökebileceği, dertleşebileceği bir kişi bile yoktu.

Bazen Cahide ne Ender'den ayrılabilirdi ne de bizden. Böyle durumlarda ofisimize iki adım uzaklıkta olan evine gidiyor, yemeğimizi yiyor, içkilerimizi içiyor hem işten hem de başka şeylerden laflıyorduk.

İhsan Bey iki daireyi birleştirdiği ve dairelerin her biri de çift daire büyüklüğünde olduğu için, kimsenin kimseyi sıkıştırmayacağı kadar alan vardı Cahide'nin evinde.

İhsan Bey ve Cahide'nin birlikte yaşadıkları evi tarif etmeye çalışsam, öncelikle ortadan ikiye ayrılmış gibiydi derim.

Dairelerden birini İhsan Doruk ofis olarak ve arkadaşlarıyla ilişkilerinde kullanıyordu. Öteki daire ise Cahide'yle kızına ayrılmış gibi duruyordu.

Tabii, İhsan Bey'in arkadaşları kendi bölümünden dışarılara taşmadığı zamanlarda.

Bizim Cahide'yi ziyaret ettiğimiz günlerde, İhsan Bey arkadaşları varsa da yoksa da kendi bölümünde zaman geçiriyordu. Kendi yatak odası da o tarafta olduğu için, rahat hissediyorduk kendimizi.

Bazı günler gece yarısına kadar laflıyorduk, sonra kendimi Sıraselviler'e atıyordum.

Geç biten akşamlarda, Buran Cahide'nin evinde, onun odasında kalıyor, ertesi sabah şirkete birlikte geliyordu.

"Felaket!" dedi bir sabah şirkete geldiğinde Buran ve ekledi. "Büyük felaket!"

Cahide ortada yoktu. Buran'ın yüzü hakikaten çok kötüydü. Hiç bir şey sormadım ve anlatmasını bekledim. Biliyordum anlatacaktı.

"Cahide'nin odasıındaydık. Gece üç olmuştu. Cahide sigaralarını tüketmişti. Bende Gelincik vardı, içmek istemedi. İhsan'da Amerikan sigarası olduğunu biliyordu. Kalktı, senin de benim de şimdiye kadar hiç girmediğimiz ön tarafa gitti."

Buran, şimdi anlatacaklarıma dikkat et der gibi bir tavır takındı ve derin bir nefes aldı.

"Yazıhanenin kapısı aralıkmış. Cahide'nin garibine gitmiş. Çünkü İhsan Bey bu kapıyı daima kilitli tutarmış. Cahide sadece şansını denemek istemiş. Lambaları yakmak istemediği için yazıhaneye kadar yürümüş. Bir de ne görsün? İhsan Bey'in yazıhanesine açılan yatak odasının kapısı da açılmış. Sigarayı filan unutmuş, yavaşça yatak odasına doğru yürümüş. Odada gece lambası yanıyormuş. İçeriye girmiş bir de bakmış ki İhsan Bey uyanık. Cahide'ye 'Sen misin? Saat kaç Allah aşkına?' demiş. Cahide saati söylemiş ve sigara almak için geldiğini, kapıyı açık görünce merak ettiğini söylemiş. İhsan Bey ter içindeymiş. Gidip yanına oturmuş, hasta olup olmadığını sormuş. Bu arada gözü yere takılmış. Yatağın arka tarafında bir kadının kalçası görünüyormuş. Üzerinde de İhsan'ın doğumda kendisine hediye ettiği pembe gecelik varmış."

Buran'ın anlattıklarını kalbim duracakmış gibi dinliyordum.

"Cahide kendisini tutmuş, İhsan Bey'e geç olduğunu söylemiş ve yatak odasından çıkmış."

Şaşkınlıktan küçükdilimi yutmak üzereydim. “Sonra?” dedim Buran’a.

“Alı al moru mor geldi. Her şeyi olduğu gibi anlattı.”

“Gürültüsüz patırtısız yani?”

“Evet. Ama dahası var. Biz durumun muhasebesini yaparken evin emektar hizmetçisi geldi. Yanında, İhsan Bey’in işe aldığı o güzelce, temiz pak, genç hizmetçi var. Ne giyiyor dersin? Cahide’nin pembe geceliğini. Emektar kadın, ‘Hanımefendi sizi rahatsız ettim, bu kendini bilmez sizin geceliğinizi çalmış, beyefendi ilacını isteyince o kılıkta odasına gitmiş, tabii siz içeri girince korkusundan saklanacak yer aramış..’ dedi. Cahide bana baktı. Tek laf etmedim. Cahide de sustu. İki hizmetçi çekip gittiler.”

“Gürültüsüz patırtısız yani?” diyerek az önceki sözlerimi tekrar ettim.

Buran devam etti.

“Sabahı zor ettik. Sabaha karşı ben dalmışım. Cahide uyuyamamış, bir ara salondan sesler geldiğini duydum. Sabahlığıyla dışarıda, emektar hizmetçiyle konuşuyordu. Kadın bizimkini ikna etmeye çalışıyordu.”

“Ne diyordu?”

“İlahi hanımefendi! Hiç beyefendi o besleme bozuntusunun yüzüne bakar mı? Olacak şey mi? Bazen hiç lüzumu yokken kendinize üzüntü yaratıyorsunuz!”

Buran’ın anlattıklarından anladığım, Cahide’nin yeni bir felaketle karşı karşıya olduğuydu.

Ne yapacağını, kocasına karşı nasıl bir tavır alacağını gerçekten merak ediyordum.

Cahide, üstelik şöhretinin zirvesindeyken, ne yazık ki kendisine küfrettirmeye başlamıştı.

Soğukkanlı bir ruh haliyle bugünden baktığımda, evde bulunduğu bir gece, nikâhlı eşi tarafından bir hizmetçiyle aldatılmak, küfre uğramak değil de nedir?

O günlerde, Cahide'nin bu davranışı İhsan Bey'e ödeteceğinden emindim. Bu da içimi rahatlatıyordu.

Bugünse, bu tür bir durumla hiç karşı karşıya gelmemesi gerektiğini düşünüyorum.

Cahide'nin bu noktaya gelmiş olmasının yegâne nedeni, ayrılmış olduğu eşi İhsan Doruk'la tekrar düşüp kalkmaya başlamak ve ondan bir çocuğunun olmasına yol açmaktı.

İş hayatında da hatalar yapıyordu Cahide.

Önce Zeki Müren, ardından Atıf Yılmaz'la mahkemelik olması, üstelik her iki davayı da kaybetmesi, Cahide gibi şöhretinin doruğunda bir sanatçı için son derece gereksiz ve manasızdı.

Kaldı ki hatıralarımda, bu iki olaydan önce Seyfi Havaeri'yle başından geçenler de var.

Tıpkı Zeki Müren ve Atıf Yılmaz gibi, bir zamanlar Seyfi Havaeri de dava açmıştı Cahide'ye...

Zeki Müren ve Atıf Yılmaz olayları gözümün önünde gerçekleşince, 1949'da yaşanan tatsızlığı tekrar düşünme fırsatı bulduğumu söylemeliyim.

Bugün rahatlıkla söyleyebilirim ki Cahide özel hayatında olduğu gibi meslek hayatında da yanlış üzerine yanlış yapıyordu.

Aslında, Cahide'nin başarı için yan yollara sapmasına hiç mi hiç ihtiyacı yoktu. Zaten başarılıydı.

Paradan söz etmiyorum bile. Para içinde yüzüyordu.

O halde soruyorum tekrar kendime:

Hırpalanabileceği, zaman içinde boynuna güvenilmez insan yaftası yapışmasına yol açacak bu tür davranışlara neden baş vuruyordu Cahide?

Cahide, gerçek başarılarla kıvrak zekâsı ve inanılmaz çalışkanlığıyla imza attı.

Yakınında bulunmuş birisi olarak, düşünse geçmeden önce çalışma hayatının tam bir başarı öyküsü olduğunu büyük bir rahatlıkla söyleyebilirim.

Hatta, kendisine paralarıyla egemen olmuş erkeklerden daha zengin olma hayalini de bir nebze olsun anlayabiliyorum.

Ama bunu, İhsan Doruk tarafından böylesi bir aşağılanmaya maruz kalmadan da gerçekleştirebilirdi.

Ya da gerçekleştiremezdi!

Ne yazık ki Cahide'nin defterinde, herhangi bir "gerçekleşeme" hali yazılı değildi.

On üç yaşından bu yana, bazı başarısızlıkların da insanlık hali olduğunu, Cahide'ye hiç kimse söylememişti ki yazılı olsun.

Ben dahil!

Evinde yaşadığı tatsızlığın üzerinden bir hafta kadar ancak geçmişti ki odasında yalnız olduğumuz bir an, Cahide konuyu açtı.

“Buran anlatmış sana olanları Cevdet.”

“Evet...” dedim ve üzgün olduğumu söyledim.

“Üzülecek bir şey yok. Buran’la sonra da konuştuk. Beni kararımdan caydırmaya çalıştı ama bu işin sonu yok. Aklımı başıma toplamak için birkaç gün düşündüm ve kararımı öyle verdim. Kendime yeni bir yol çizmem lazım Cevdet.”

Sesi kırık çıkıyordu Cahide’nin. Yenilmiş ve yenilgiyi kabul etmiş gibi bir hali vardı.

“Hiçbir dahlinin olmadığı, tümüyle kocandan kaynaklanan saçma sapan bir durum. Bunun için kendini sakın suçlama olur mu?”

Cahide ben konuşurken eğdiği başını konuşmamı tamamlar tamamlamaz kaldırdı.

“Suçluyorum Cevdet. Neden biliyor musun?”

“Neden?” diye sormadım. Kendiliğinden konuşmasını bekledim.

“Ben de İhsan’a karılık yapmadım. Önce aynı odada iki ayrı yatakta yattık. Sonra odalarımızı da ayırmamız gerektiğini söyledim. Eli elime değmemeye başladı adamın.”

Şaşırdığımı söyleyemem.

“Çünkü...” dedim kendisini suçlamaktan vazgeçsin diye. “Evinizin hali curcuna ve kıyamet. Yalnız kalamıyorsunuz. Dünya kadar misafir, bir o kadar çalışan. Ayrıca sen gece yarılara kadar çalışıyorsun.”

Kendisini korumaya çalışmam arkadaşımın hoşuna gitti.

“Yok Cevdet. Öyle değil. İsteyen kadın bir yolunu bulur. İçim istemiyor İhsan’ı. Gayet iyi farkında bunun. Ortalarda başka kadınlarla görünmek istemedi, elinin altındaki hizmetçiyi kullandı. Meselenin tam adı bu.”

Söyledikleri mantıklıydı. Çok da inandırıcı tonda konuşmuştu üstelik.

“Neyse ne...” dedim ve sustum.

“Ne yapmayı, nasıl yapmayı planlıyorsun Cahide? Tam olarak anlatır mısın lütfen?”

Uzun bir suskunluktan sonra, merakıma yenilmiş ve planını öğrenmeye karar vermiştim.

“Babamın üvey annemle yaşadığı eve gideceğim.”

Anlamamıştım Cahide’nin ne demek istediğini. Boş gözlerle baktığımı görünce daha açık konuştu.

“İhsan’dan ayrılacağım Cevdet.”

“Evet ama bunu yapman için zerre kadar sevmediğinden emin olduğum babanın evine gitmen gerekmez ki?”

Bazı anlar çok saf olabiliyorum. Bu da işte o anlardan biri olmalı.

Cahide gülümsüyor halime.

“Evli kaldığım süre zarfında yalnız oturmam doğru olmaz. Bunun için birkaç parça eşyayı alıp babamın üvey annemle yaşadığı eve yerleşmem lazım.”

Biraz zor da olsa anlamıştım. Cahide boşanma davası açtığında, kocasının karşısına güçlü çıkmak istiyordu.

“Mahkeme heyetinin hafif bir kadın olduğunu düşünmesini istemiyorsun, bu nedenle babanın evine gitmeyi planlıyorsun.”

Zor da olsa anlamış olmam Cahide'yi bir kez daha gülümsetti.

“Ama hiç sevmezsin ki babanı.”

“Sevmem. Hatta nefret ederim. Annemi, Necdet'i ve beni bırakmış olmasını hâlâ hazmedebilmiş değilim. Sonraki sefalet günlerimizde yanımızda olmamasını da unutmuş değilim.”

Zaten ben de tam böyle düşündüğüm için şaşırmıştım Cahide'nin az önce söylediklerine.

“Senden, bu geçiş döneminde bana yardımcı olmanı rica ediyorum Cevdet.”

“Ne gerekiyorsa...”

Her şeyden önce, Cahide'nin babasıyla konuşması gerekiyordu.

Bu ziyareti gerçekleştirirken ona babasının evinin kapısına kadar eşlik ettim.

İçeride ne konuşulacağını üç aşağı beş yukarı tahmin edebiliyordum. Cahide eşinden ayrılmayı planladığını, çocuğuyla birlikte bir süre yanlarında kalmak istediğini söyleyecekti.

Babasının ve üvey annesinin ne diyeceklerini, nasıl davranacaklarını bilmiyordu ama denemekten başka çaresinin olmadığını düşünüyordu.

İyi şanslar diledim otomobilden inerken.

Cahide baba evinden gülümseyen bir yüzle çıktı.

Otomobile binerken "Hem üvey annem hem de babam beni çok iyi karşıladılar" dedi.

Avrupa yakasına dönebilmek için yeniden arabalı vapura binmemiz gerekiyordu. Harem'in yolunu tuttuk.

Otomobili park ettikten sonra, birer çay içmek için arabalı vapurun güvertesine çıktık. Konuşmamızı İstanbul manzarası eşliğinde sürdürecektik.

“Makul bir adam Necati Bey. Bilmiyorum, belki de yaşlanınca böyle olmuştur. Ben otuz küsur yaşında olduğuma göre o da en azından altmışlarını sürüyor olmalı.”

Babasına Necati Bey demesi tuhafıma gittiyse de anlaşılır bir durumdu. Nihayetinde en azından yirmi beş yıldır ayrı kaldığı birinin karşısındaydı.

Merakıma yenilip “Evde de bey mi dedin babana?” diye sordum.

“Tabii ki hayır. Baba dedim. Daha önce de görüşmüştük birkaç kere, biliyorsun. O zamanlarda da baba demiştim. Tuhaf olan ne biliyor musun?”

“Ne?”

“Daha önce babamla hiç aynı çatının altında uyumamışım gibi geliyor. Fatih’te, babaannemin evinden ayrılıp Draman’a dedemin evine geçene kadar hep beraberdik oysa.”

“Çok küçüktün Cahide. Hatırlayamaman doğal.”

Arabalı vapurun güvertesinde, Cahide’yle uzun uzun çocukluğunun, babasızlığının ve yoksulluğunun labirentlerinde dolaştık.

Arkadaşım, can alıcı cümleyi vapurun demir merdivenlerinden inerken söyledi.

“Şimdi de kızım babasız kalacak. Sanki tarih tekerrür ediyor gibi.”

Tam düşüncelerine katkı verecektim ki fikrini değiştirdi. Bar-dağa dolu tarafından baktı.

“Neyse ki o hiç yoksulluk çekmeyecek.”

Yine bir yolunu bulmuş, düşüncelerini en olumsuzdan en olumluya çevirmişti Cahide.

Ofisimize ulaşır ulaşmaz planımızı yapmaya koyulduk.

Bir gün sonra, Cahide evinden birkaç parça eşya alıp çıkacak, babasının evine gidecekti.

Eve dönmeyince İhsan Bey ofisi arayacak, Cahide telefonda, artık eve dönmeyeceğini, babasında kalacağını söyleyecekti.

Birkaç gün sonra, bu kez Ender'i isteyecekti yanına.

“Babamın evinde olduğum için İhsan hayır demeyecek. Bu durumun geçici olduğunu, kısa bir süre sonra eve döneceğimi düşünecek. Ender geldikten sonra, ikinci planımı koyacağım uygulamaya.”

Cahide ikinci planını da anlattı.

Demokrat Parti'yle yönetilen Türkiye'nin, Demokrat Partili İstanbul İl İmar Müdürlüğü, Tepebaşı Dram'ı yıkmayı kafasına koymuştu.

Sanat çevrelerinin hop oturup hop kalkmasına karşılık, İmar Müdürlüğü Nuh diyor peygamber demiyordu.

Yıkıma dair bin bir gerekçe üretiyordu İstanbul İmar Müdürlüğü. Her birinin ancak ipe dizilebilecek değerde olduğunu cümle âlem biliyordu.

En sonucusuysa, sahiden pes dedirtecek cinstendi. Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nu yıkacak, yerine süs bahçesi yapacaktı.

Konu gazetelerde günlerce konuşuldu. Akli başında yorumcular ağız birliği etti ve yapılmaya çalışılanın yanlış olduğunu savundu.

Hakikaten çok özel bir binaydı Tepebaşı Dram Tiyatrosu.

1880'de Hovsep Aznavur tarafından inşa edilmeye başlanmış, ilk temsil 1916'da verilmişti.

Yirmi altı yıl uğraşılmıştı tiyatro ortaya çıksın diye. Osmanlı'nın en yoksul döneminde, birçok fedakârlıkla ayağa kaldırılmıştı.

Sadece bu çok özel durum bile, binayı benzersiz kılıyordu.

Her şey bir yana, Tepebaşı Dram Tiyatrosu, Osmanlı da dahil olmak üzere Türk tiyatrosunun ruhuydu.

Sanatçılar, mabet niteliği taşıyan bu binayı yıkmakla tiyatro tarihini yok etmenin aynı anlama geleceğini söylüyorlardı.

Mimar Aznavur, binayı İtalyan benzerlerinde olduğu gibi at nalı şeklinde inşa etmişti.

Dört yüz otuz sekiz kişinin temsil seyredebildiği salonda kimler oynamamıştı ki tarihi boyunca? Sayılmakla bitmezdi. Eğer sayılacaksa, Roza Felekyan, Kınar Hanım, Eliz Binemeciyan, Sara Mannik denilerek başlamak gerekirdi.

Üstelik, Demokrat Partili Başbakan Adnan Menderes, daha sadece beş yıl önce, 1950'de yıkmamış mıydı Tepebaşı Dram'ın hemen yanındaki kardeşi Tepebaşı Komedi Tiyatrosu'nu?

Yok artık, bu kadarı da fazla olurdu!

Gazetelerde çıkan tartışmalar, sanatçıların kararlı ayak diremeleriyle birleşti ve Demokrat Partili İmar Müdürlüğü geçici de olsa yıkımı durdurdu.

Beklenen Şarkı ile *İlk ve Son* filmlerinin senaryolarından sonra, Cahide, Sadık Şendil'den bir senaryo daha istemişti.

Şendil'in üçüncü senaryosu olan *Büyük Sır*'ın çekimlerine başlamamız uzun sürmedi.

Arada bir konuştuğumuzda, işlerimizin biraz inişli çıkışlı sürdüğü kanaatine varıyorduk.

Vatan ve Namık Kemal ve *Beklenen Şarkı*'yla iyi gişe yapmışsak da *Güldağlı Cemile*, *Kahpenin Kızı*, *İlk ve Son*, *Bozkurt Obası* gibi filmlerimizden beklediğimiz ilgiyi görememiştik.

Bu nedenle, Cahide de çalışanlar olarak bizler de *Büyük Sır*'ı önemsiyorduk. Sadık Şendil'in iyi bir senaryo çıkartacağından emindik.

Yönetmenliğini Talât Artemel’le Cahide’nin yapacakları filmde, Galip Arcan, Cahit Irgat, Cüneyt Gökçer gibi önemli yıldızlar rol alacaklardı.

Buran’ı da beni de korkutan, *Büyük Sır*’ın Cahide’nin İhsan Doruk’la yaşadığı en sorunlu döneme rast gelmiş olmasıydı.

Planladığı gibi yürürse, Cahide Ender’i yanına alacak ve dava açacak, dava sonuçlanınca kızıyla birlikte oturacaktı.

Buran’dan kendi avukatı olmasını istemişti. Ama boşanma davalarının incelikleri vardı ve Buran kendisi yerine Cahide’ye başka bir avukat bulmuştu.

Filmcilik hayatının yanı sıra, özel hayatında da yeni ve sancılı bir süreci göğüslemeye hazırlanıyordu Cahide.

Cahide'nin babasının evine yerleşmesi ve Necdet'le görüşmeye başlaması aynı günlere rastladı.

Bir sabah çaylarımızı içerken "Böylece, bir de kız kardeşim, daha doğrusu ablam oldu" dedi arkadaşım.

Şaşırdığımı görünce ayrıntılara indi.

"Ablamdan söz etmiştim sana, geçen gün babamla onu ziyarete gittik."

Anlamış olarak tam başka bir konuya geçecektim ki "Meseleler birer ikişer gelmiyor ki Cevdet" dedi.

"Eyvah!" dedim gayriihtiyari. "Yine ne oldu?"

Ben pek farkında değildim ama Cahide Necdet'e daha önce de yardımcı olmuş meğerse. Anlattıkça öğrenecektim.

Kocasından ayrıldıktan sonra pavyonlara düşmüş Necdet. Dibe vurduğu zamanlardan birinde Cahide'nin kapısını çalmış, kendisine yardımcı olmasını istemiş.

Görünürdeki tüm zırhlarının arkasında, yumuşacık bir kalbi vardı Cahide'nin.

"İlk yardım istediği günlerde, Necdet hakikaten zor durumdaydı. Kendisine de söyledim keşke daha önce gelseydin diye..."

Cahide'nin tiyatroda meteor hızıyla yükseldiği dönemde, ablası Necdet adeta yerin yedi kat dibine ulaşmıştı.

Evliliği zaten çok sürmemişti. Güzelliğine güveniyordu, pavyonlarda şarkı söylemeye kalkmıştı. Olmayınca, işi konsomatrisliğe kadar vardırırmıştı. Bu arada zayıflamış, güçsüz düşmüştü.

“Zaten zayıf bir kızdı. Tifodan kurtulması bile mucize olmuştu. Sonra da hiç kilo alamadı. Hep dal gibiydi. Kendisine sorsan dünya güzeliydi, o başka.”

Cahide ablasıyla ilgili konuşurken geçmişe, çocukluk günlerine kadar dönmüştü.

“Benden iki buçuk yaş daha büyüktü. Daha ortaokuldayken flört etmeye başlamıştı erkeklerle. Okula gidiyorum diye evden çıkıyor, parklarda, bahçelerde görülüyordu. Annem ne yapacağını şaşırmıştı onun bu hallerine. Babamın peşine takılıp gitmesi, belki sıkıya girer diye rahatlatmıştı.”

Necdet babasının evine gitmiş ama orada da rahat durmamıştı. Bu da berbat bir evlilik yapmasına yol açmıştı. Sonra gelmişti zor günler.

“O zor günlerden birinde çaldı kapımı. Adını değiştirmiş, Sevim olmuştu. Sağlığı çalışmasına elvermiyordu. Yine de Muhsin Bey’den yardım istedim. Birkaç hafta çalıştı, çalışamadı... Babam kol kanat gerdi. Kız çocuğun olduğunda çok dikkat etmelisin Cevdet. Kadınların düşüşü erkeklerinki gibi olmuyor.”

“Peki şimdi ne durumda?”

“Çok fena. Sanatoryumda yatıyor. Dün gittim ziyaretine. Bir deri bir kemik kalmış. Biliyorsun annemi de veremden kaybetmiştim.”

Yüzüne bir korku yerleşti Cahide’nin. Nedenini merak ettim.

“Bizim ailenin kadınlarında mı var acaba vereme yatkınlık diye düşünüyorum Cevdet. Annem, ablam... Bende de olabilir mi

acaba diye endişe ettim, doktora gittim, ciğer filmimi çektirdim. Çok şükür şimdilik hiçbir şey yok. Doktor arada bir kontrollerimi yaptırmamı söyledi.”

Şaşırmıştım.

Cahide’ye dair her şeyi bildiğimi zannediyorsam da anlaşılan pek öyle değildi.

Kız kardeşi Necdet’le Tepebaşı Dram günlerinde yaşadıklarını atlamıştım mesela.

Belli ki Cahide benim de başka herhangi birinin de öğrenmesini istememişti, Necdet’le ilgili olup bitenleri.

Hayal meyal hatırlıyordum Cahide’nin Muhsin Ertuğrul’a birini getirdiğini ama üzerinde hiç durmamıştım.

Acaba Necdet’i Muhsin Hoca’ya Sevim adıyla mı takdim etmişti? Bilmiyordum.

Kardeşi olduğunu söylemiş miydi? Ondan da haberim yoktu.

Şimdi sorguya çekermiş gibi davranıp Cahide’yi zora sokmak istemiyordum.

Uzunca bir suskunluktan sonra “Ölecek Necdet” dedi.

“Böyle konuşman doğru değil Cahide. Nasıl bilebilirsin ki?”

“Yüzünde, gözlerinde görüyorum Cevdet. Tıpkı bir kadavra gibi bakıyor. Babamla da konuştuk, o da aynı benim gibi düşünüyor. Onun için mezar yeri almaya gideceğim bugün. Kendim için de alacağım. Ne olur ne olmaz. Günün günü var.”

Cahide'nin planları tutmuştu.

İhsan Bey, derinden yaraladığı eşinin bir süre babasının evinde kalacak olmasına karşı çıkmamıştı.

“Geri döneceğimi zannediyor” demişti lafladığımız günlerden birinde Cahide.

“Belki başka bir planı vardır” demiştim bu sözlerine karşılık.

“Ne planı olacak? Daha önce olduğu gibi, ağzımdan girip burumdan çıkarak, hediyelere boğarak gözümü boyayabileceğini, beni ikna edebileceğini zannediyor.”

Haklıydı da Cahide. İhsan Bey'in kendisine olan düşkünlüğü malumdu. Daha önce denediği bu yolları mutlaka yeniden deneyecekti.

Kendi başıma düşündüğümde, Cahide'nin tekrar geri dönüp dönmeyeceği konusunda pek de emin olamıyordum.

Ne kadar kararlı görünürse görünsün, büyük manevralar yapmayı göze alabilen, becerebilen bir yapısı vardı çünkü.

Dikkatle izliyordum Cahide'yi.

Her gün düzenli olarak işine geliyor, muntazam bir gün geçiriyor, akşamları da babasının evine eli kolu dolu olarak dönüyordu.

Arada bir, özellikle de iş çıkış saati yaklaştığında Buran'a ve bana “Gelin bir yerde oturalım derdim şimdi size olmaz. Hata yapmamam lazım bu sefer” diyerek aslında kendi kendini uyarıyor, dizginliyordu.

Evinden ayrılıp babasının evine yerleşmesinin üzerinden bir hafta geçtikten sonra, Cahide, İhsan Bey'e gidip Ender'i almamı istemişti.

“Bunu senden başka kimseden isteyemem Cevdet. Buran'ı hiç sevmiyor İhsan.”

Zor işti Cahide'nin istediği ama yapmalıydım.

Biraz korkarak da olsa İhsan Bey'in kapısını çalmış, Cahide'nin mesajını iletmiştim.

“Size hanımefendi adına geldim efendim. Kızını özlemiş. Müsaade ederseniz, Ender'i annesine götürmek istiyorum. Biliyorsunuz karşı yakada, babasının yanında yaşıyor Cahide Hanım.”

Şaşırılacak biçimde, İhsan Bey hiç karşı çıkmamıştı söylediklerime. Hatta konuşmamıştı bile benimle. Tek bir soru olsun sormamıştı.

Tersine, derhal hizmetçilere dönmüş “Hazırlayın Ender'i” demiş, beni çalışanlarıyla baş başa bırakarak, eyvallah bile demeden çalışma odasına çekilmişti.

Yol boyu, İhsan Bey'in nasıl olup da iki cümlem üzerine biricik kızını bana teslim ettiğini düşünmüştüm.

Aslında biliyordum nedenini. Cin gibi bir adamdı karşımdaki. Feleğin çemberinden geçmişti. Beni her şeyimle tanıyor olmak şöyle dursun, Cahide'nin nefes alışını da izlettiriyordu, emindim.

Düşüncelerim beni, bütün hareketlerimizin İhsan Bey'in kontrolü altında olduğu noktasına kadar getirdi.

Aklıma gelenleri Cahide'yle de paylaşmalıydım.

Ender'i Necati Bey'in evine kapıdan bıraktım.

Cahide koşarak geldi aşağıya, kızını öptü, kokladı.

Elimdeki çantayı alırken "Çok teşekkür ederim Cevdet. Bana büyük bir iyilik yaptın" dedi.

"Hayır..." dedim. "Olur mu öyle şey?"

"Bir şey dedi mi İhsan?"

"Hayır, demedi. Ama yarın biraz konuşalım olur mu bu konuyu?"

Çocuğuna kavuşmuş olmak Cahide'ye iyi gelmiş olsa gerek kapıdan içeriye keyfi yerinde girdi.

"Nasıl geçti kızınla ilk geçen Cahide?"

"Çok iyi. Özlemişsiz birbirimizi."

Anne kızın baba evinde nasıl bir düzen kurduklarını öğrendikten sonra, bir gün önce bıraktığım yerden devam ediyorum.

"İzleniyor olabilirsin Cahide. Çok dikkatli ol."

Neden böyle düşündüğümü uzun uzun anlatıyorum.

"Hiçbir baba, tanıyor olsa bile çocuğunu bir adama tek bir soru bile sormadan teslim etmez. Nereye götürüyorum? Sen neredesin? Ender'e kim bakacak? Bir adres, bir telefon... Hiç mi merak etmez insan? Bence mutlaka ediyordur ve cevaplarını bizden değilse de başkalarından alıyordur."

Cahide de benim gibi düşünüyordu.

"Yüz tane hafiye tutmuştur. Sonku Film'de bile adamları vardır. Adım atışlarımı bile izlettiriyordur. Babamı tanımasa, yaşadığı evi bilmeseydi, kızını bana gönderir mi? Haklısın Cevdet, çok dikkatli olmam gerekiyor."

Cahide Ender'i büyükbabasının evine yerleştirmiş, işinin başına geçmişti.

Sabahları Kadıköy yakasından geliyor olmasına rağmen aksaksız çalışıyordu.

“Alıştı mı Ender babana ve ciciannene?” diye sordum bir keresinde.

Cicianne lafıma çok güldü Cahide.

“Ne ciciannesini be? Asıl benim kendi annem ciciydi. Bu bil-
diğin üvey anne. Ama çok iyi kadın. Ender’i torunu gibi bastı
bağrına.”

Çok geçmeden planının ikinci kısmını uygulamaya koyacağını biliyordum.

“Teyzenle konuştun mu Cahide?”

“Konuştum. Makul karşıladı.”

İhsan’la yeniden evlenince, teyzesinin ve ailesinin kendi evin-
de rahat etmesini sağlamıştı Cahide.

İkinci aşama olarak, babasının evinden teyzesinin evine geç-
meyi planlamıştı, bir süre de onlarla oturacaktı. Ev değiştirmiş ol-
makla birlikte yine ailesiyleymiş gibi bir görüntü vermek istiyordu.

Gerekirse, Kadıköy tarafından işine gelip gitmesinin zor ol-
duğunu, onun için teyzesiyle birlikte oturmaya karar verdiğini
söyleyecekti mahkemede.

Bu düşüncesini avukatlara da anlatmış, mantıklı olduğuna
dair görüş almıştı.

“Zor olmayacak mı peki Ender ve senin için? Önce babanın
evi sonra teyzenin yanı.”

“Olacak ama doğrusu bu. Ayrıca teyzemle çok uzun birlikte
oturacağımızı zannetmiyorum.”

“Sorun çıkartmadı mı peki evden çıkması gerektiğini söyle-
diğinde?”

“Onlara güzel bir ev tutacağımı, dayayıp döşeteceğimi söyledim. Kiralarını da ödeyeceğim.”

Aslında çok makul bir teklifti Cahide’nin teyzesine yaptığı.

Hatırlıyordum, bir gün teyzesi bizzat gelmişti Cahide’ye. Ağlamış, ailesine yardımcı olmasını istemişti.

“Torunu Turhan zaten senin yanında çalışıyor” demiştim o gün kendisine.

Böylelikle, yardım etmek zorunda değilsin demeye çalışmıştım. Oysa kararını vermişti Cahide.

“Geçinemiyorlarmış. Ev de boş duruyor zaten. Kiracıyla uğraşacak halim de yok. Otursunlar benim evimde.”

Planını uygularken hiç acelesi yokmuş gibi davranıyordu Cahide.

Aslında, biliyordum içinde fırtınalar estiğini.

Ne babası ve üvey annesiyle ne de teyzesi ve cümbür cemaat ailesiyle birlikte oturmaktan hazzedecek bir kadındı.

Demek, diye düşündüm, mecbur kaldığında Cahide bile zorluklara katlanabiliyor. Aklımdakileri kendisiyle de paylaştım.

“Başka ne yapabilirim ki Cevdet? Ortada Ender var. Onu İhsan’ın büyütmesine katlanamam. Mutlaka yanında olmalıyım. Öyleyse zorlukları sineye çekmem gerekiyor.”

Bu davranışıyla takdirimi kazanmıştı Cahide. Bu kadar büyük bir fedakârlığa katlanabileceğini hiç aklımdan geçirmemiştim oysa.

Bir gün yazıhanemize tek gözü kör bir adam geldi. Kendini Yaşar Kemal* olarak tanıttı. Şaşırdım. İsmi tam da o günlerde yayımlanan bir kitapta gözüme ilişmişti.

“Şu *İnce Memed*’i yazan Yaşar Kemal mi?”

“Evet. Ta kendisi.”

“*Cumhuriyet* gazetesinde röportajlarınızı okuyorum.”

Memnun oldu Yaşar Bey isminin biliniyor, yazılarının okunuyor olmasına.

Yaşar Bey’i derhal Cahide’nin odasına götürdüm. Kitaplarından, gazete röportajlarından söz ettim. Toplumsal içerikli çalışmalar yaptığını söyledim.

Cahide ziyaretçimize senaryosunun olup olmadığını sordu. Yaşar Bey aklında birkaç konu olduğunu, ilgilenirsek yazıp getireceğini söyledi.

“İlgileniyoruz” dedi Cahide.

Yaşar Kemal bir hafta sonra koltuğunun altında bir senaryoyla geldi. Senaryosunun adı *Karaçalı*’ydı.

* Asıl adı Kemal Sadık Gökçeli olan Yaşar Kemal 1923-2015 yılları arasında yaşadı. Türkiye’nin yetiştirdiği en önemli yazarlardan ve siyasi aktivistlerden biridir. Birinci cildini 1955 yılında yayımladığı roman dizisinin ikinci cildini 1969’da, üçüncü cildini 1984’te, dördüncü cildini 1987’de yazdı.

Cahide hemen o gece okudu senaryoyu. Ertesi gün “Çağırılım Yaşar Bey’i sözleşmemizi imzalayalım ve derhal üzerinde çalışmaya başlayalım” dedi.

Karaçalı’ya yönetmen olarak Sami Ayanoglu’nun uygun düşeceğini konuştuk. Yanında görüntü yönetmeni olarak Menasi Filmeridis görev yapacaktı.

Oyuncu olarak Nedret Güvenç, Süavi Tedü, Cahit Irgat, Şaziye Moral, Salih Tozan gibi başarılı isimlerle konuşmaya başladık. Filmdeki dansöz rolünü ise İnci Birol’a teklif edecektik.

Büyük Sır’ın ve *Karaçalı*’nın çekimlerinin çakıştığı zamanlar oluyordu. Böyle zamanlarda işbölümü yapıyorduk.

Cahide iki filme birden kendisini veremiyordu.

Büyük Sır’da yönetmen ve oyuncu olarak rolü vardı. Böyle olunca daha ağır basıyordu.

Filmin setinde yaptığımız bir konuşmamızda “Olmuyor, yapamıyorum” dedi.

İki film birden çektiğimiz için böyle düşündüğünü zannedip “İki film zor tabii” dedim.

Kastının o olmadığını söyledi.

“Yönetmenlik ve oyunculuk bir arada sürdürülebilecek iki iş değil. Zorlanıyorum. Bundan sonra sanıyorum yönetmenlik yapmayacağım.”

Açıkça söylemesem de aslında doğrusu buydu.

Cahide film şirketi sahibi olmasının da verdiği imkânla, sinemanın her alanında yetkin olduğunu kanıtlamak ister gibi

davranıyordu. Oysa buna gerek yoktu. İyi bir oyuncu olduğu tüm çevreler tarafından kabul görmüşken, yönetmenlik konusunda ısrarlı davranması en azından bana göre alabildiğine manasızdı.

“Doğru bir karar olur Cahide” dedim o yönetmenliği sürdürmeyeceğini düşündüğünü söyleyince.

Yapamadığını düşündüğümü anlamasın diye “Çok yoğunsun zaten. Çocuğun, devam eden mahkemen, oyunculuğun, tiyatro...”

Saymana gerek yok der gibi baktı yüzüme. Çok zor ve cevabı içinde saklı bir soru sordu.

“Sadece yönetmenlik yapıyor olsaydım çok iyi yapardım, değil mi Cevdet?”

Gülerek “Bence en başarılı olduğun yer tiyatro sahnesi...” dedim ve ekledim. “İkinci sırada ise beyazperdeye yansıyan suretin geliyor.”

“Çok nazıksın arkadaşım. Bana yönetmenliğimin kötü olduğunu söylememek için kıvranıyorsun.”

“Yok, hayır, öyle demek istemedim” diye bin bir takla atsam da Cahide ne demek istediğimi anlamıştı.

Son noktayı “Yönetmenlik ayrı bir iş Cahide” diyerek koymak zorunda kaldım.

Biliyordum küsecekti ama doğru neyse onu söylemem gerekiyordu. Aksi takdirde Cahide’ye iyilik değil kötülük yapmış olurdum.*

* *Büyük Sır*’dan sonra Cahide Sonku bir daha yönetmen koltuğuna oturmadı.

Cahide şirkete gelip gidiyorsa da günlerini daha çok avukatlarla konuşarak geçiriyordu.

İhsan Doruk'la sadece evlenmemiş, geçen süre zarfında bir dolu mali birlikteliğe de girmişti.

Avukatlar dört bir koldan, Cahide'ye Doruk soyadından kurtulmanın o kadar kolay bir iş olmadığını anlatmaya çalışıyorlardı.

Sadece Buran ve şirketin öteki avukatları değil, dışarıdan bulunanlar da durmaksızın mali pürüzleri işaret edip duruyorlardı.

Gerçekten de durum oldukça çetrefildi. Sonku Film'in bir ortağı da İhsan Doruk'tu. Ayrıca, Tarabya'da yaptırılan ev de Cahide ile İhsan Bey'in ortak mülküydü.

Günler geçiyor, Cahide yapımcılık işini askıya almış, canhıraş bir biçimde İhsan Doruk'tan kurtulmaya çalışıyordu.

Haklı nedenleri vardı. Onca paraya rağmen, üstelik kendi evinde sığıntı gibi yaşıyor, çocuğunu İhsan Doruk'a kaptıracağını düşünüp endişeleniyordu.

Bazen avukatlar Cahide'yi ziyaret ediyor, bazen de Cahide onların ofislerine gidiyordu.

Ziyaretlerden birinin dönüşünde, avukatları kastederek "Bunların hepsi İhsan'dan para alıyorlar" diye feveran etti.

“Nasıl yani?” diye sorduğumda ağlamaklı bir sesle anlatmaya koyuldu.

“Az önce yanından ayrıldığım avukat da aynı lafları etti. Gelin bu boşanma davasından vazgeçin dedi. Kocamdan ayrı yaşıyor gibi yapabilirmişim. Ayrıca, kararımda ısrar edersem kendime başka bir avukat bulmam doğru olurmuş. Kendisi boşanma davalarından anlamazmış.”

Cahide haklıydı. İhsan Doruk’un maddi gücünü kullanarak avukatlar üzerinde baskı kurduğu çok belliydi. Bir tek Buran Cahide’nin yanındaydı ama onun alanı da boşanma davaları değildi.

Tam Cahide’yle konuşmamız bitmişti ki telefon çaldı. Cahide telefonu kaldırdı, arayan İhsan Bey’di. Cahide önce dinledi sonra ayrılmaya çalıştığı kocasını sert bir şekilde cevapladı.

“Türkiye’de binlerce avukat var. Elbette biri alır benim davamı.”

Ahizeyi yerine çarparak oturttu ve bana döndü.

“Ne dedi biliyor musun?”

“Ne dedi?”

İhsan Bey Cahide’ye “Nasıl, bugün avukata gittin mi? Cevabını aldın mı?” demişti.

Cahide dert yanmaya devam etti.

“Biliyor musun Cevdet, beynim zonkluyor. Bu adamdan kurtulamayacak mıyım? Nedir bu başıma gelen? Ne günah işledim de hayatım böyle ikide bir allak bullak oluyor? Neden tam rahata kavuştuğuma inandığım bir sırada her şey tepetaklak gidiyor?”

Cahide’nin yönelttiği sorular, Talât’la evlenmeye karar verdiği günden bu yana cevabını aradığı ama bulamadığı sorulardı.

Her gün Cahide'yi düşündüğüm için başa çıkamadığı soruları da cevaplarını da bildiğimi zannediyordum. Ama söyleyemezdim.

Çünkü, sözle cevaplandırılmaya müsait sorular değildi sorukları. Cahide, içinde gönül, para, ev, iş, çocuk, kişilik meseleleri olan arapsaçına dönmüş bir yumağı çözmeye çalışıyor ama bir türlü muvaffak olamıyordu.

Elbette ona bu yumağı açması için yardımcı olabilirdim ama az önce saydığım faktörler ve içlerinden en önemlisi olan kişilik meselesi buna izin vermezdi.

Yeri geldiğinde kalbini bütün dürüstlüğüyle açmasına, dertlerini sıralamasına karşılık, Cahide benim ya da başka birinin vereceği aklı alıp ondan kendi iyiliği için sonuçlar çıkartma olgunluğuna ne yazık ki sahip değildi.

Talât'la, Marcel'le ve hatta İhsan'la ilk ilişkisini kurarken yaptığı hatalar çocuk, yeni ergen ve genç olduğu için belki mazur görülebilirdi ama geçen süre zarfında Cahide otuz altıncı yaşını geride bırakmış, kocaman bir kadına dönüşmüştü.

Yaş alsada Cahide'yle ilgili umutlanamıyordum bir türlü. Hep aynı Cahide'ydi çünkü. İhsan Doruk'tan ayrılrsa ne değişecekti sanki?

Büyük bir ihtimalle, son olarak annesinin sözünü dinlemişti Cahide. O tarihten bu yana, kararlarını verirken hiçbir söyleneni dikkate almadığından eminim.

Bütün bu düşünceleri aklımda evirip çevirdim ve hepsini kendime sakladım.

Başımı kaldırdım "Su akar yolunu bulur Cahide. Çok da kafa-takma" dedim.

Hakikaten söylediğim gibi oldu.

Cahide kısa bir süre sonra İhsan Doruk'la ilişkisi olmayan, etki de edilemeyecek bir avukat buldu.

Birkaç celse sonunda, mahkeme Cahide'ye hak verdi.

Yeniden özgür bir kadındı arkadaşım.

“Kurtuldum!” diyecekti mahkeme salonundan çıktığında ve ekleyecekti. “Kâbus sona erdi! Artık kızımın baş başa, rahat bir hayat yaşayabilirim.”

Acaba, kâbus hakikaten sona ermiş miydi?

Hep denir ya, hayat siz planlar yaparken başınıza gelenlerdir diye.

Tam da öyle olacak, Cahide'nin planları birer birer suya düşecekti.

Cahide'nin hayatındaki büyük çalkantı sonuçlanırken, şirketimiz hâlâ iki film üzerinde çalışmayı sürdürüyordu. *Büyük Sır* ve *Karaçalı*.

Cahide zamanının çoğunu *Büyük Sır*'ın setinde geçirmeye devam ediyordu. Yapımcısı olduğu kadar yönetmen ve oyuncusu da olduğu için, bu sette bulunmak zorundaydı.

Bense, iki set arasında mekik dokuyordum. Ayrıca şirketin merkezinde de bulunmam gerekiyordu.

Cahide'nin işlerini kolaylaştırmak için, hep bir liste ile gidiyordum onun setine. Eksiklerimiz ve fazlalarımız üzerine konuşuyorduk daha çok. Bazen muhasebecilerin ya da öteki yöneticilerin isteklerini de iletiyordum.

Kafasını dozunda şişirmeye gayret ediyordum patronumun. Çünkü görüyordum ki zaten çok yorgundu.

Cahide'nin hem fizik olarak hem de manevi anlamda kendisini çok yıprattığı aşikârdı. Böyle giderse bir yerde kopardı. Usturuplu laflarla aktarmaya çalışıyordum bu düşüncelerimi.

Böylesi zamanlarda "Sağ ol Cevdet, iyi ki varsın!" diyordu arkadaşım.

Keşke, diye düşünüyordum o böyle deyince, senin için daha fazlasını yapabilsem Cahide.

Bir dertleşmemizde laf döndü dolaştı yine çok çalışıyor olmasına geldi.

“Hem başrol oyunculuğu hem de yönetmenlik. İkisi birden çok zor Cevdet.”

Daha önce üzerine düşünmüş, karara bağlamıştı bu konuyu. İyice bunaldığı laflarını tekrar ediyor olmasından da anlaşıyordu.

“Son...” dedi yetmiyormuş gibi bir kez daha. “*Büyük Sır* son yönetmenlik yaptığım film olacak.”

Sonra döndü, sette bulunan herkese az önce bana söylemiş olduklarını yüksek sesle söyledi.

Tüm ekip şaşırdı. Herkes birbirine baktı.

Cahide’nin setinden ayrılıp ikinci filmimizin setine gittim.

Karaçalı, kuvvetli bir senaryo ve kadro sayesinde sorunsuz ilerliyordu.

Yaşar Kemal’in ne kadar önemli bir yazar olduğunu, getirdiği senaryodan da anlamıştım.

İyi senaryolar böyledir işte. Yönetmenin, oyuncuların, ekibin işini alabildiğine kolaylaştırır.

Merkezimizde, Buran’la Cahide üzerine konuşma fırsatı buluyorduk arada bir.

Ne ben ne de Buran, Cahide’nin İhsan Bey’le mali meselelerini çözüp çözemediğini, çözdüyse nasıl sonuçlandırıldığını biliyorduk.

Gördüğümüz kadarıyla, şirket tıkr tıkr işliyordu. Dışarıya karşı hiçbir ödeme zorluğumuz olmuyor, çalışanlar maaşlarını zamanında alıyordu.

Çok geçmeden, önce *Büyük Sır* ve ardından *Karaçalı'yı* piyasaya sürdük.

Beklediğimiz gibi oldu. İlk günden itibaren *Büyük Sır'a* ilgi yüksekti.

İstanbul'daki sinemaların önlerinde uzun kuyruklar görüyorduk. Anadolu'dan gelen sinema sahipleriyle yaptığımız konuşmalardan da filme yoğun ilgi olduğunu anlıyorduk.

Büyük Sır'ın, Cahide'nin başrol oynaması sayesinde hatırı sayılır bir hasılat yapacağı belli olmuştu.

Biraz da olsa rahatlamıştı Cahide.

"Haydi..." dedi arkadaşım. "Kutlayalım bunu."

İmroz'daydık yine.

Cahide "*Büyük Sır'a!*" deyip rakısından ilk yudumu aldı, daha biz sözlerimizi söylemeden "Kısa bir süre sonra da Cahide'nin büyük sırlarına diyeceğim!" dedi arkasından.

Şaşırdık Buran'la. Neydi şimdi bu böyle der gibi birbirimize baktık.

İkimiz de gece boyu, acaba bir şeyler söyler mi diye gözünün içine baktık.

Ser verdi, sır vermedi.

Evime doğru yürürken, Cahide'nin yeni bir gönül meselesine meyledip etmediği üzerine düşündüm.

Yapamazdı bunu. Çünkü Ender vardı ortada. Onun velayetini almayı çok istiyordu.

Sonra burun kıvırdım bu düşünceme ve yapar diye düşündüm. Birkaç adım sonra yine vazgeçtim.

Cahide sonunda kızıyla baş başa kalmıştı. Ev için birkaç yardımcı bulmuş, üvey annesi ve teyzesinden, çalışanlarına göz kulak olmaları konusunda destek almıştı.

Bütün bu gelişmeler yaşanırken, sanki biraz da içine kapanmış gibi görünüyordu.

Bir konuşmamızda yorgun olduğunu söyledi.

Daha çok manevi anlamda bir yorgunluktan söz ettiği anlaşılıyordu.

“Boşanma davası, ev işleri, Ender’in hayatını düzenlemek, şirket... Bunların hepsi bir araya gelince yoruldum galiba.”

Anlaşılır bir durumdu.

“Biraz rölantiye al istersen Cahide.”

“Var bazı planlarım Cevdet.”

Eyvah, dedim kendi kendime, başına yeni işler açmasa bari.

Çünkü biliyordum, Cahide plan yapmaya başlayınca hareketleniyordu da.

Oysa az önce söylediği gibi, ihtiyacı olan hareket değil dinlenmeydi.

Birkaç gün sonra, ofise yeni ulaşmış ve çaylarımızı içiyorduk ki Cahide “İstanbul’dan biraz uzaklaşmak istiyorum. Ankara’ya gitmeye karar verdim. Belki orada yeni bir başlangıç yaparım” dedi.

Önceki günlerde yaptığı konuşmaları da göz önünde bulundurunca, şaşırmadım söylediklerine.

Aklıma ilk olarak Ender ve sonra da Cahide'nin yeni bir sevgilisinin olup olmadığı geldi.

“Ender ne olacak?” diye sordum.

“Dadı ve hizmetçi var. Ayrıca ciciannem de yardımcı olacak.”

Cicianne derken göz kırpmış, benim sözlerime atıf yaptığını hissettirmişti.

Öte yandan, etrafta Cahide'nin hayatında genç birinin olduğundan söz edilmeye başlanmıştı bile.

Doğru olabilirdi söylenenler. Geçen zaman içinde karda yürüyüp izini belli etmemeyi öğrenmişti Cahide.

“Ne zaman gideceksin Ankara'ya peki?”

“Hallolmasını beklediğim birkaç iş var. Onlar tamamlanmadan gidemem.”

Bir konuşmamızda, Cahide'nin tiyatroya dair üzgün olduğunu hissettim.

“Kopmak istemiyorum tiyatrodan ama siyaset denilen o ahtapot tiyatroya da kollarını uzatmış, orada da gücünü hissettiriyor. Muhsin Bey'in ayrılması Tepebaşı Dram'da çok şeyi değiştirdi. Yeni yöneticiler Muhsin Bey'in değer verdiği sanatçıları sahneden uzaklaştırmaya çalışıyor. Topun ağzında ben de varım.”

Söylediklerinde haklıydı Cahide.

Tepebaşı Dram Muhsin Ertuğrul'dan sonra kendini toparlayamamıştı. Tiyatrodan kiminle konuşsam keyfinin kaçık olduğunu hissediyordum.

Cahide başta olma üzere, Muhsin Bey tarafından yetiştirilen oyuncular kimse umursamıyor gibiydi. İyi yetiştirmiş bu

insanlardan beklenen, ortalarda çok dolanmamaları ve sessiz kalmalarıydı.

Onlar sessiz kaldıkça yeni yöneticiler ellerini ovuşturuyor, kendi kadrolarını kuruyorlardı.

Cahide Ankara'ya gitmek için hazırlıklara başlamıştı.

Patrona yakın çalışanlar olarak, elbirliğiyle, onun Ankara'ya kaçışındaki asıl nedeni bulmanın peşine düşmüş gibiydik.

Kimilerimiz İstanbul'da göz önünde olmak istemediğini söylüyordu.

İlk ve Son'da beraber oynadığı Nuri Altınok'la aralarında bir yakınlaşma olduğu da söylentiler arasındaydı.

Sahiden, acaba Cahide, Devlet Tiyatrosu'nda oynayan Nuri Bey'e yakın olmak için mi gidiyordu Ankara'ya?

Bu düşünceye katıyetle karşı çıkanlar da vardı.

Onlara göre, *İlk ve Son*'un setinde Cahide ve Nuri Altınok anlaşılamamışlardı. Hatta tersine, Cahide'nin bütün yakınlaşma çabalarına, Nuri Bey biraz da küçümseyici hatta aşağılayıcı biçimde karşılık vermişti.

Bu düşünceyi savunanlar, Cahide'yle Atıf Yılmaz arasında sorun çıktığında, Nuri Altınok'un Atıf Bey'den yana tavır almasını delil olarak gösteriyorlardı.

Cahide'nin Ankara'ya gitme nedeniyle ilgili, etrafımda konuşulan senaryoların hepsine kulak kabartıyor, hiçbirine itibar etmiyordum.

Çünkü, dedikodu Yeşilçam Sokağı'nın ruhunda vardı.

Tiyatroculuğun ve sinemacılığın labirentlerinde yaşamış, neyin neden söylendiğini ve söylenenlerden neden ancak yüzde birinin doğru çıktığını görmüştüm.

Arkadan konuşmanın, alan açmanın, uzak tutmanın, kulaktan kulağa duyurmanın, ayak kaydırmanın mesleğimizin doğasında olduğunu kavrayacak kıvamdaydım.

Önemsemiyor muydum Cahide'yle ilgili söylenenleri ve ne yapacağını?

Tabii ki önemsiyordum.

Daha birkaç gün önce, *İlk ve Son*'un afişlerinden birini ve filmle ilgili birçok fotoğrafı evime taşımış, çalışma odamın duvarlarından birine zar zor sığdırmıştım.

Üzerinde Atıf Yılmaz'ın yönetmen olarak adının bulunmadığı afişte, Cahide yere düşmüş olarak resmedilmişti. Karşısında sadece çizimleri görünen bir adam duruyordu.

Cahide'nin arkasındaysa, beyaz ceketi, siyah pantolonu ve papyon kravatıyla Nuri Altınok vardı.

Yerinde olmak ister miydim Nuri Altınok'un?

Kim istemezdi ki?

Cahide Ankara ofisimize yerleşmiş, işleri oradan yönetmeye başlamıştı.

Karaçalı ve Büyük Sır'ın İstanbul'daki gösterimleri devam ediyor, Anadolu'dan istekte bulunan illerin sayısı giderek artıyordu.

Bu arada yabancı film alma, dublaj yapma işlerimiz yoğun bir biçimde sürüyordu.

Ankara, kendi çektiğimiz ve yurtdışından getirttiğimiz filmlerin Anadolu'ya dağıtılması işinde aktif olarak devreye girmişti.

Cahide'nin Ankara'ya gitmiş olması orayı canlandırmıştı.

Arada bir konuşuyorduk Cahide'yle.

Konuşmalarımızın yarısı işlerle ilgili oluyorsa, yarısı evinde nelerin olup bittiğiyle ilgiliydi.

İstanbul ekibi olarak evine neredeyse her gün gidiyor, Ender'in bir şeye ihtiyacı olup olmadığını soruyorduk.

Hiçbir şeye ihtiyacı yoktu küçük kızın. Annesini özlüyordu, o kadar.

Cahide İhsan Bey'den ayrılmayı başarmışsa da acaba kızını yanında tutmayı becerebilecek miydi?

Cevabı çok zor olan bir soruydu bu.

İhsan Bey'in Cahide'nin açıklarını kollayacağından, kızını geri almak için ilk fırsatta harekete geçeceğinden emindim.

Öncelikle, bunu bir güç savaşı olarak yapacağı bana kalırsa gün gibi açıktı. Yenilgi kabul etmeyecek karakterde, imkânları geniş bir adamdı İhsan Bey.

Cahide de ona fırsat yaratmak konusunda, elinden geleni ardına koymayacaktı tabiiyle.

Arada bir, Cahide'nin lügatinde, İhsan Bey'den boşanmakla, zincirlerinden boşanmanın aynı anlama geldiğinin yazılı olduğunu düşünmeye başlamıştım.

Bismillah, boşanmanın hemen ertesinde Ankara'ya gitmesinden de anlaşılan buydu.

Bir de ayyuka çıkan söylentiler vardı tabii.

İstanbul'dayken uyarmaya çalışmıştım Cahide'yi.

"Yapılması gereken bir iş varsa ben halledeyim Ankara'da. Sık sık gidip gelmek gerekiyorsa da sorun yok. Gider gelirim Cahide" demiştim.

"Yok Cevdet..." demişti ben böyle söyleyince. "Sahiden çok bunaldım burada."

Çaresiz, hak vermiştim.

Başından geçenler her insanı bunaltacak büyüklükteydi. Hatta, çok da dirayetli davranmıştı geçen günler, haftalar ve aylar zarfında.

Dişini sıkmış, eşiyle yollarını ayırmayı becermişti.

Ama bu, hep düşündüğüm gibi, Ender'in velayetini sonsuza kadar elinde tutabileceği anlamına gelmiyordu.

Buran da ben de defalarca söylemiştik bunu.

İhsan Bey'in gözünün bundan sonra hep üzerinde olacağının kendisi de farkındaydı zaten.

Öte yandan, bir tehlikenin farkında olmasının Cahide için hiçbir şey ifade etmeyeceğini, benden daha iyi kim bilebilir ki?

Çalışma saatleri dahilinde, Ankara büromuzdan ulaşabiliyorduk Cahide'ye.

Gecelerini bilemiyorduk tabii. Soramıyorduk da.

İlk gittiğinde otelde kalmış, sonra kendine küçük bir daire tutmuş, dayayıp döşemişti.

"Ankara'ya sık sık gelip gitmem gerekecek. Otel odalarında yaşamak istemiyorum" demişti açıklama olarak.

Anlaşılır bir durumdu bu.

Sanki hayatını ikiye bölmüş gibiydi.

İstanbul'a geliyor, bir hafta kadar kalıyor, kızıyla bolca vakit geçiriyor, onu hediyelere boğuyor, sonra yine Ankara'ya dönüyordu.

Geldiğinde senaryolar üzerine çalışıyorduk. Yeni senaryoları çantasına atıyor ve heyecan içinde Ankara'nın yolunu tutuyordu.

"Semiha'yla çok iyi anlaşıyoruz. Sık sık görüşüyoruz. O bana geliyor ben ona gidiyorum. İkimiz birbirimize iyi geliyoruz" diyordu, Ankara'da günlerini nasıl geçirdiğini sorduğumuzda.

“Tiyatrodan arkadaşlarla buluşuyoruz. Küçük bir muhitim oldu. Arada bir dışarıya çıkıyoruz. İstanbul gibi değil. Gidilecek çok az yer var. Birkaç lokanta, meyhane ve birkaç otelin barı filan. Atatürk Orman Çiftliği’ni çok beğeniyor herkes. Bira içmeye oraya gidiliyor...”

Cahide’nin konuşmalarından, tıpkı İstanbul’da olduğu gibi, Ankara’da da bir hayat kurduğu anlaşılıyordu.

Nasıl söyleyeceğimi bilmesem de numaraları çevirdim.

Şirketin karşısındaki dükkânlardan birine girmiş, karşıma çıkan Ankaralı sekretere “Çabuk Cahide Hanım’ı bağla!” demiştim.

Gelmişti, işinin başındaydı patronumuz.

“Şirket yandı Cahide. Çabuk İstanbul’a dön!”

Haklı olarak anlamadı. “Ne diyorsun?” diye sordu. Tekrarladım.

Telefonun ucunda değil yanında olmak, elinden tutmak istedim Cahide’nin.

“Ama Cahide, lütfen otomobili kendin kullanma. Şirketin şoförlerinden birini al.”

Cevap vermedi. Derhal kapattı telefonu.

Belliydi, gelinceye kadar hep onu düşünecektim.

Sabahleyin Yeşilçam Sokağı’na girince şoke olmuşum. Sonku Film’in binasından kapkara dumanlar yükseliyordu.

İtfaiye gelmişti gelmesine ama hiç ama hiçbir şey kurtarılamamış, geride sadece bir enkaz kalmıştı.

Cahide’nin, benim, hepimizin emekleri yangınla yok olmuştu.

Binanın karşısına geçip çaresizlik içinde başımı ellerimin arasına aldım.

Sonku Film'in çalışanları olarak, harap olmuş binanın karşısında kümeleşmiş ağlıyorduk.

Hiç kimse cesaret edememişti Cahide'yi aramaya. Birimizin araması gerekiyordu oysa.

Bütün cesaretimi takınmış, acımı içime gömmüş, olabilecek en makul sesimle Cahide'ye "Alo!" demiştim.

Cahide Ankara'dan İstanbul'a doğru kilometreleri eksiltirken, ben Yeşilçam Sokağı'nda onu düşünüyordum.

Yaşadıklarımız bir film şeridi gibi geçiyordu gözümün önünden.

Perde ve Sahne'li, Tepebaşı Dram'lı günlerimiz...

Muhsin Ertuğrul'la birlikte çektiğimiz, başrollerini hep Cahide'nin oynadığı filmler...

Ve sonrasında, Cahide'nin hayalini gerçekleştirip Sonku Film'i kurmamız...

Daha dün gibiydi, onun yazlık evinden çıkıp kumsalda yürüyüş yaparken film şirketi üzerine konuşmalarımız.

Cahide'yi beklerken, aklıma başka meseleler de gelmiyor değildi.

Bana kalırsa, Cahide İhsan Doruk'la ikinci evliliğini, Ender'i babalı büyütmekten çok film şirketi kurma hayalini gerçekleştirebilmek için yapmıştı.

İyi bir film şirketi kurabilmek için dipsiz bir kuyuya ihtiyaç vardı. O kuyunun üzerinde de İhsan Doruk yazıyordu.

İhsan Bey'in kendisine düşkünlüğünün gayet farkındaydı Cahide. Öte yandan onun kendisiyle ikinci kez evlenmek isteyip istemeyeceğini bilemiyordu.

Bu nedenle, İhsan Bey'de, ikinci kez evlilik isteği yarattı Cahide. Gözümün önünde, İhsan Doruk için, şahsa özel bir film çevirmişti arkadaşım.

Başrolünde kendisi oynamış, yardımcı oyuncu olarak da devreye Ender'i sokmuştu.

Bütün bunlar aklıma Cahide'yi kötülemek için gelmiyor. Asla! Sadece, o zamanlar Cahide'nin, Sonku Film'i ne kadar çok istediğini ne kadar önemseddiğini hatırlıyorum, o kadar.

Şu anda karşısında durup üzerinden yükselen kara dumanları seyrettiğim Sonku Film bir oyuncak değil Cahide için.

Bu nedenle, şirketin yanmasının onun üzerinde büyük bir etki yapacağından eminim.

Etrafımdaki arkadaşlarım işlerini kaybetmiş olmanın telaşına düşmüşken, benim Cahide'nin bu talihsiz olaydan nasıl etkileneceğini düşünüyor olmamın arkasında, onunla yaşadığımız çok özel bir tarih gizli.

Cahide, diyorum arada bir kendime, aklını yitirecek Sonku Film'i böyle görünce!

Saatler saatleri kovalıyor, duyan geliyordu.

Sinema camiasından yangın yerini görmeye gelmeyen kalmamış gibiydi. Her gelen Cahide'nin nerede olduğunu soruyordu. Yolda olduğunu, Ankara'dan dönüşe geçtiğini söylüyorduk.

Gelenler gidiyor, onların yerini yenileri alıyordu. Hepsi ağız birliği etmiş gibi tekrar geleceğini söylüyordu.

Tanıdım kadarıyla, Cahide gelmelerini, onu bu durumda görmelerini hiç mi hiç istemezdi.

Yenilgi nedir kabul etmeyen Cahide, bu yangını bir yenilgi gibi görecekti. Adım gibi biliyordum.

Onu ziyarete gelenlerin alttan alta sevindiklerini düşünecek, karalar bağlayacaktı.

Gözüm sokağın girişindeydi.

Cahide'nin otomobili her an görünebilirdi.

Sonra nelerin olabileceğini, asla gözümde canlandıramıyordum.

Cahide deliye döndü yanmış binayı görünce.

Otomobilden indi, saatler önce Sonku Film olan viraneye doğru yürüdü, içeriye doğru devrilmiş sokak kapısının merdivenlerinden birkaç basamak ancak çıkabildi.

İlerleyemeyeceğini anlayınca, çöküp oturdu merdivenlere.

O böyle davranınca, nedense, kendimi bir film sahnesinin çekimindeymiş gibi hissetmiştim.

Oysa, yüzde yüz gerçektir yaşadıkları ve yaşadıklarımız.

Sette filan değil, yanmış Sonku Film'in enkazının karşısındaydık.

Cahide'ye acı gerçeğe yüzleşmesini sağlayacak kadar vakit verdikten sonra yanına yaklaştım, elimi uzattım, ayağa kalkmasına yardımcı oldum.

"Nasıl oldu bu Cevdet?"

"Bilmiyorum Cahide. Sabahleyin geldiğimde, itfaiyecileri yangını söğütürken buldum."

Cümlemi bitiremedim bile. Cahide, kurum ve suyla vıcık vıcık olmuş merdivenlere kendini yeniden bıraktı.

Ben elini tutmaya çalıştıkça o geri çekiyor, "Onca yılın emeği boşa gitti Cevdet!" diyor ağlıyordu.

Onun çevredekilere aldırmadığına ilk kez tanık oluyordum.

Film sahnelerinde, rol icabı zor durumda kaldığı olur ve bunu çok iyi canlandırırđı ama kendi yaşadığı zorlukların zerresini bile göstermezdi etrafına.

Kan tükürse, kızılıık şerbeti içtim diyen türdendi Cahide.

Sıcağı sıcağına söylediklerinden çok, gelecek saatlerde, günlerde, aylarda neler düşüneceğini, nasıl bir davranış geliştireceğini merak ediyordum.

Bir başka deyişle, bu badireden de bir çıkış yolu yaratabilecek miydi acaba kendisine?

Atlatacaksa, nasıl başaracaktı?

Mümkün olduğunca aklıma getirmek istemiyordum ama atlatamayabilirdi de.

Biliyordum, ilk şaşkınlığı üzerinden attıktan sonra, oynadığı ve çevirdiğı filmlerin, değer verdiği eserlerin kül haline gelmesine üzülecekti asıl.

Kendim için düşündüğümde bile canım yanıyordu. Üzerlerinde benim de emeğim olan çalışmaların hepsi, yangının derinliklerinde yitip gitmiş durumda.

Durmadan kendi kendine söyleniyordu arkadaşım.

“Cahide, senin işin bitti! Bundan sonra dünyada toparlanamazsın... Mücadele, çalışma ısrar, inat... Bunlar da seni kurtarmaz! Bittin! Tükendin!”

İzleyenlerin, dinleyenlerin içini acıtan bir tür ağıt yakıyordu, Sonku Film'in enkazının üzerinde Cahide.

Sadece o değil, herkes, hepimiz üzgündük.

Biraz akli başına gelince "Cevdet, arkadaşlara söyle, paralarını son meteliklerine kadar alacaklar. Hiç kuşkuları olmasın. Ama şimdi gönder onları. Evlerine gitsinler, benden haber beklesinler" dedi.

Dediğini yaptım.

Birkaç saat sonra akli başına gelir gibi olmuştu. Ya da bana öyle geldi.

Cahide, şirketin arka tarafta kalan bir odasının yangından pek etkilenmemiş olduğunu keşfetti ve kendisini oraya attı.

Karşısına geçip oturdum.

Başını duvara dayadı, gözlerini kapattı.

O anlarda bir şey düşünüp düşünmediğini anlamak mümkün değildi.

Saatlerce, sessizlik içinde oturduk birlikte. Sessizliği bozan o oldu.

"Bir şey düşünemiyorum Cevdet. Afyonlanmış gibiyim."

Cevap veremedim. Ne diyebilirdim ki?

Sonku Film'in yandığını, Cahide'nin enkazın bir köşesinde oturmakta olduğunu haber alan sinemacılar, arkadaşlarımız birer ikişer gelmeye, üzüntülerini bildirmeye başladılar.

Cahide kimilerini normal sözcüklerle cevaplıyor, bazılarına cevap vermiyor hatta azarlıyor, yalnız kaldığımızdaysa durmaksızın şöyleniyordu.

“Cahide'nin felaketini görmeye amma da hevesliymişler!”

Bu lafları söyleyeceğini tahmin etmiştim.

Bazı insanlar zor durumda kaldıklarında zırhlarını bürünürler. Kimselerin onu bulundukları durumda görmesini istemezler.

Cahide onlardan biri.

Sessizleştığımız bir anda “Votka al bana!” diyor arkadaşım.

Dediğini yapıyorum.

Gelen ziyaretçilere “Şeref!” demeye başlıyor votka şişesini kaldırarak.

Tam üç ay, Cahide'yle yanık kokan o odada vakit geçirdim.

Her gün aralıksız içti. Hiçbir şey yemeden, şişeler tüketti.

İtiraz etmiyordum içmesine. Çünkü acısını böyle sağalttığını düşünüyordum.

Arada bir ağlayarak konuşuyor Cahide.

“Üzüntümün parayla alakası yok Cevdet. Bunu en iyi sen biliyorsun. İşime dört elle sarılmıştım. Film şirketi benim için Ender kadar değerli bir varlık halini almıştı. Çevirdiğim her film benim için bir evlat olmuştu. Beni çökerten, yok eden asıl neden, her şeyimi yitirmiş olmak.”

Hakikaten tam da söylediği gibi olmuştu.

“Yeniden başlarız Cahide. Ankara ofisinde kopyalar var. Sinemalara gönderdiklerimizi de geri çekeriz. Evlerimize götürdüğümüz senaryoları geri getiririz. Yabancı film şirketlerini tekrar ararız.”

Yüzüme bakıyor ama söylediklerimi duymuyor.

Kaldı ki ben de inanmıyorum söylediklerime. Sadece dile kolay laflar ediyorum. Sıra gerçekleştirmeye geldiğinde, içinden çıkılması imkânsız meseleler.

Yangından birkaç gün sonra evlerimize gitmiş, sonra sabahları buluşmaya başlamıştık Cahide'yle enkazın bir köşesindeki odamızda.

Böyle zamanlarda neler yapacağımızdan çok zamanında neler yapmış olduğumuzu konuşuyorduk.

Kimi zaman çocukluğundan, gençliğinden söz ediyordu Cahide. İlkokuldayken dedesi Çorapsız İbrahim Paşa'nın konağının yanı sıra, şirketinin yanmasını özdeşleştiriyordu.

O zaman da ailesiyle birlikte evsiz barksız kalmıştı şimdi de.

“Yangın bittiğinde, dedemin emekli maaşı dışında elimizde hiçbir şey kalmamıştı. Sıfıra düşmüştük anlayacağın. Şimdi de aynısı oldu. Ne kader ama değil mi?”

“Şimdi...” diyor bir ara. “Yıl 1963, yaş kırk dört, ya şimdi ne olacak?”

Arada bir Ender'den, İhsan Bey'den söz ediyoruz.

“Gün doğdu İhsan'a. Ender'i alabilmek için al sana bir neden daha.”

O böyle söyleyince “Yapmaz böyle bir şey” diyorum.

“Sen öyle zannet. Bu yangını o çıkartmış bile olabilir.”

Epeydir ediyor böyle lafları Cahide. Bu nedenle itfaiyenin hazırlayacağı raporun çıkmasını merakla bekliyor.

“İtfaiye, elektrik kontağı ya da başka elle tutulur bir neden söylerse mesele yok. Ama en ufak bir kundaklanma işareti varsa, arkasında İhsan'ı ararım.”

“Dur...” diyorum böyle durumlarda Cahide'ye. “Peşin hükümlü olma.”

Enkazdan az etkilenmiş odamızda geçirdiğimiz üç ay zarfında, dünya kadar insan gelip geçti önümüzden.

Bunlardan bazılarından yardım teklifi geldi. Kimileri daha da ileri gitti, şirketi olduğu gibi devralmayı önerdi.

Cahide, her gün aralıksız içtiği votkanın da etkisiyle, deliye dönüyordu böyle zamanlarda.

“Bunca zaman ben idare ettim. Şimdi de kimse benim çalışmamı engelleyemez. Bırakmam. Şirketimi bırakmam.”

Duruma göre, bu sözleri bazen avaz avaz bağırarak söylüyordu Cahide.

Gelenler ona aldırıyor, acısına, ıstırabına saygı gösteriyordu.

O günlerde Cahide’nin çok önemseyeceği bir gelişme yaşandı. İtfaiye araştırmasını tamamladı, raporunu yazdı.

Yangın için yapılan soruşturma esnasında, yangının kendiliğinden yani elektrik kontağından çıkmamış olabileceği söylenmişti. Bu da itfaiyenin kayıtlarına geçmişti.

Cahide rapordaki bu yoruma takılıp kaldı.

Önce günlerce “Nerede Turhan? Bir tek o gelmedi” deyip durdu.

Doğruydu, ilk günden sonra, Cahide’nin teyzesinin torunu Turhan Sönmez’i nedense ben de hiç görmemiştim etrafta.

Şirketin elektrik işleriyle ilgilendiği ve başlarda yangının elektrik kontağından çıktığı söylendiği için mi gelmez olmuştu acaba?

Yoksa şirkette işinin bittiğini düşünüp kendisine yeni bir iş mi arar olmuştu?

İkisi de olabilirdi.

Ama Cahide için ikisi de değildi. Üçüncü bir neden yaratmıştı beyninde.

“İhsan Turhan’ı tanıyordu. Ona para verdi, şirketimi kundaklattı.”

O böyle söyleyince “Yapma Cahide!” dedim. “Elinde bir kanıt olmadan suçlama kimseyi.”

Kızdı Cahide.

“Daha iyi kanıt mı olur? İtfaiye söyledi işte, kendiliğinden çıkmamış da olabilirmiş. Bugünden tezi yok Emniyet’e suç duyurusunda bulunacağım ve Turhan’a dava açacağım.”

Bu lafları ettikten sonra, biliyordum, kimse tutamazdı Cahide’yi.

Davayı açmak üzere olduğu günlerden birinde, teyzesinin evine gitti.

Geriye döndüğünde yatışmış değildi. Tersine daha da kızgındı.

“Büyük kavga ettik teyzemle! Utanmadan beddua etti bana! Yok babam terk edip gittiğinde bana, ablama, anneme onun babası bakmış da... Yok babası olmasa halimize köpekler gülermiş de... Sanki onun babası benim annemin de babası değilmiş. Sanki ben Çorapsız İbrahim Paşa’nın torunu sayılmazmışım gibi.”

Teyzesiyle yaşadığı büyük tartışmadan hemen sonra, Cahide Emniyet Müdürlüğü’ne gitti.

Bana anlattıklarının aynısını orada da anlatacaktı.

Ama küçük bir mesele vardı. Emniyet'e giderken dut gibi sarhoştı.

Yüzlerce kez söyledim "Bu halde seni kimse dinlemez Cahide" diye, anlatamadım.

Cahide, ne yazık ki en haklı olduğu meselelerde bile, kendini izah ederken takındığı tavır ve hal nedeniyle baştan sınıfta kalıyordu.

Bu yüzden, sonuç alamayacaktı.

Turhan sadece bir oyuncaktı Cahide'ye göre. Azmettiren eski kocası İhsan Doruk'tu.

İhsan Doruk'sa paranın, önemli insanların ve büyük bir avukat ordusunun koruması arkasındaydı.

Sadece bu nedenlerle bile, Cahide'nin eğer girecekse bu savaşa sallapati, mesnetsiz, en önemlisi de sarhoş girmemesi gerekiyordu.

Ama girdi.

Günler geçiyor ama Cahide yaralarını bir türlü saramıyordu.

Uğraşmıyor değildi bu kötü günleri geride bırakmak için ama yaptığı planlar tutarlı olamıyordu.

Çünkü hesaba kitaba dayalı değildi aklından geçenler. Ne düşünüyorsa, hemen uygulamaya koyuyordu.

Önce enkazı kaldırtmak için dünya kadar para kaybetti. Gereкли mi gereksiz mi diye hiç düşünmemişti bile.

Nihayetinde, Sonku Film'in binası kendi mülkü değildi. Rahatlıkla başka bir yer kiralayıp kendi işine yoğunlaşabilirdi.

Ama kafasına takmıştı bir kere, şirketini aynı görünümle aynı binada var etmeyi.

Yetmiyormuş gibi elindekileri har vurup harman savurmaya da başlamıştı. Para bulabilmek için elinde kalmış mal ve mülklere ipotekler koyduruyordu.

Aldığı ve zamanı geldiğinde karşılığını ödeyemeyeceği krediler nedeniyle elindeki avucundaki her şeyi kaybedebileceğinin farkında değildi.

Cahide, hırçın denizde batıp çıktıkça, İhsan Bey'in kıydan mutlu olarak kendisini gözlediğini düşünüyordu.

"Ellerini ovuşturuyordur şimdi."

Arada bir de sadede geliyordu arkadaşım.

"Bakalım dişlerini ne zaman gösterecek?"

Nihayetinde Ender hâlâ annesinin yanındaydı ve Cahide'nin yapacağı yanlışlıklardan o da etkilenecekti.

Günlerden bir gün, iyi tanıdığımız bir arkadaşımız Cahide'ye bir haber getirdi. Özel konuştular.

Cahide, o gider gitmez anlattı neler konuştuklarını.

"Hem çok şaşırdım hem de hiç şaşırmadım Cevdet. Bunun arkasından mutlaka bir şey çıkacak ama ne?"

"Ama hiçbir ayrıntı vermedin ki Cahide! Ne dedi ziyaretçinin tam olarak?"

"İhsan Bey kendisini benden ve kızından sorumlu hissediyormuş. Ender'le birlikte İsviçre'ye gitmem için bana beş yüz bin lira teklif ediyormuş. Orada yapacağımız bütün harcamaları da kendisi ödeyecekmiş."

Ben şaşırdım, Cahide kızdı teklife.

Teklifi kendisine ileten arkadaşımızı defterinden sildi. Çünkü, İhsan Bey'in bu tür bir teklifle karşısına çıkmasını, onuruyla oynamak olarak görüyordu.

Öte yandan bir arpa boyu yol kat edemediğinin kendisi de farkındaydı. Belki de İhsan Bey, kızının da onun yanında bulunduğunu göz önünde bulundurup, Cahide'ye samimiyetle bir yardım eli uzatıyordu. Olamaz mıydı?

"Anlınız!" dedi Cahide sanki biraz da "Ben malımı bilirim!" der gibi.

Olmuyordu da olmuyordu.

Cahide hep yanlış işlerin peşinden koşuyor, bu nedenle de geri dönüşü olmayacak yerlere hesapsız paralar sarf ediyordu.

"Acaba..." dedi sonuç alamadığı bir işle daha karşılaşınca. "Ankara'ya gidip biraz kendimi dinlesem mi?"

“Çok iyi olur Cahide. Bu havadan biraz olsun çıkmada yarar var. Kafanı topla ve İstanbul’a ne yapacağını bilerek dön.”

Ankara’ya gitme fikri bana ait olsa katiyen itibar etmezdi, biliyordum. Neyse ki ilk dillendiren kendisi olmuştu.

Hemen o gün bavulunu hazırladı ve Ankara yoluna düştü Cahide.

Ender’in keyfi İstanbul’da nasıl olsa yerindeydi.

Arada bir Ankara’daki ofisimizde çalışan arkadaşlarımızdan Cahide’ye dair haberler alıyordum.

Yalnız kalmamak için Semiha Berksoy’un evine yerleşmişti. Bu iyi haberdi. Kötü haberse, Semiha Berksoy’un piyanist eşinin alkolik olmasıydı.

Arada bir konuştuğum arkadaşlarım, sabahleyin başlıyorlar içmeye, gece yarılarına kadar içiyorlar diyorlardı telefonda.

Üzülmemek elde değildi. Cahide’ye dair bu haberleri aldıkça kahroluyordum.

Küçük yaşayabilse Cahide olamazdı. Büyük yaşamayı ise bir türlü beceremiyordu.

Geriye doğru baktığımda, iki önemli atasözünün tam da Cahide için düşünülmüş olduğuna kanaat getiriyorum.

Evet, büyük başın büyük belası olur, güzel bir atasözüdür. Tıpkı, azıcık aşım kavgasız başım, gibi.

Cahide büyük olmayı seçtiyse de yaşam planı ilk günden buna göre yapılmamıştı.

Biliyordum, hasbelkader girmişti tiyatronun kapısından ve şansı yaver gitmiş, büyük bir şöhret ve büyük paralar kazanmıştı.

Normalde, planlarının içinde ne çok bilinir olmak vardı ne de para içinde yüzmek.

Her fırsatta tekrarlıyordu, aslında tiyatronun kendisi için bir seçim olmadığını.

İhtiyacı vardı. Öyleyse, söylenenleri yapmalı, deli gibi çalışmalıydı.

Buraya kadar sorun yok.

Uygun zamanda, uygun yerde ve uygun kişi olarak bulunması sayesinde, yolundaki köşeli taşlar kendiliğinden sağa sola çekildi.

İlerlemek, yükseklere çıkmak bir tür kader olmuştu Cahide için.

Rüzgâr arkasından esiyordu. Eteklerini şişirmeliydi.

Hayat bazen kalk gidelim der, bazen de bok yeme otur!

İkisinin bir araya geldiği zamanlar nadirdir.

Cahide'nin önünde açılan kapı, tam da bu nadir olan cinstendi.

Tiyatro yıldızıysanız ve güzel bir kadınsanız, erkekler etrafınızda pervane olacaklardır.

İhtiyacınız olan, çekim gücünüze kapılmış ama sizi taşıyacak birinin kapınızı çalmasıdır.

Yıldızsanız ya da olma yolunda ilerliyorsanız, üzerinizden kendini ifade etmek isteyecek biri ya da birilerinin, zaman içinde şanssızlığınız haline gelebileceğini önceden düşünmeniz gerekir.

Sevgili okur, bu sorum da sana:

Lütfen söyleyin, bırakın on beş ya da yirmi yaşlarını, otuzlu yaşlarında bile değer yargılarını yerli yerine oturtama imkânı bulamamış Cahide, hayata dair bu ipuçlarına nasıl vâkıf olabilirdi?

Hangi para, kime göre, küçük ya da büyüktür?

Bu sorunun cevabını vermeden parayla oynamaya başladığınız, sahip olacağınız paranın sizde uzun süre oyalanmayacağını bilmeniz gerekir.

Kendiniz için uygun rotayı çizecek bilgi ve görgünüz yoksa, tekneniz er ya da geç ama mutlaka su alacaktır.

Geleceğe dair yerli yerinde tasavvurlarınız olmadan kraların sofrasına oturursanız, masadan maskara olarak kalkarsınız.

Cahide savruluyordu. Kimse ona yardım edemezdi.

Etrafında pervane olanlardan onun dikkatini çekenler, ne yazık ki biriyle güzel bir hayat kurup mutlu olma fikrini çoktan tüketmiş olanlardı.

Cahide'nin mutsuzluğunu ilmek ilmek örmesinde, şişlerini yanlış sıralara sokuşturuyor olmasının rolü yok muydu?

Kuşkusuz vardı.

Yine de muhataplarının yanında arapsabunuyla yıkanmış kadar temiz kalıyordu Cahide.

Çünkü, o giderken ötekiler dönüyordu.

Bu nedenle de pabucunu hep ters giydireyorlardı Cahide'ye.

Cahide'nin iddia ettiği gibi Sonku Film'in binasını İhsan Doruk mu yaktırmıştı?

Bilemem. Kimse de bilemez zaten.

Bildiğim şu: İhsan Doruk iki kez terk edilmeyi kabullenecek bir adam değildi. Birincisini sineye çekmiş olsa bile ikincisini tebessümle karşılamamıştı.

Bir başka deyişle, çok kuvvetli bir düşman edinmişti Cahide.

İhsan Doruk'la Şükran Özer'in* evliliği gazetelerde ve dergilerde büyük yer buldu.

Fotoğraflar albeniliydi. Haberler de ona keza!

Gazeteciler akıl birliği etmiş gibi, İhsan Bey'in renkli dünyasını çarşaf gibi sermişlerdi ortaya.

Hayatında birçok güzel kadınla birlikte olmuş ünlü insanların kaçınılmaz sonudur bu.

Bazıları severler ve isterler bu şekilde görülmeyi, anılmayı, izlenmeyi, bazıları karda yürüyüp izlerini belli etmezler.

İhsan Bey'in hoşuna hangisi gidiyordu tabii ki bilemem.

Gördüğüm, gazetecilerin arşivlere iştahla girmiş olduğuydu.

Benli Belkis ve Cahide'nin fotoğraflarını yan yana koymuş, isimlerini durmaksızın tekrarlamaktan büyük haz duymuşlardı.

Okuyuculara, Benli Belkis, Cahide ve Şükran'dan oluşan üç peri kızının masalını okumak kuşkusuz hoş gelmiştir.

Ama perilerden biri, yani Cahide, çok mutsuzdu. Yaptığımız bir telefon konuşmasında, açık açık söylemişti bunu. İstanbul'a dönecekti.

* Şükran Özer Doruk 1932 yılında doğdu. On üç yaşında İstanbul Belediye Konservatuvarı'nın Batı Müziği bölümünü kazandı. Sonra Türk Müziği kısmına geçti. On kadar filmde rol aldı. 1965 yılında sanat hayatına son verdi. 2011 yılında Şükran Hanım'ın Tarabya'daki evine hırsız girdi. Bir buçuk milyon dolar değerinde ziynet eşyası çalındı.

İhsan Bey'in evlilik haberini aldığı için mi geliyordu yoksa başka bir gerekçesi mi vardı bilemiyordum.

Gazetelere bomba gibi düşen ve hepimizi şaşırtan haberden etkilenmemiş olmasına ihtimal vermiyordum.

Artık bir ofisimiz yoktu ama o hâlâ benim patronumdu.

Buluşmak için hep meyhaneleri seçiyordu Cahide. Her masaya oturduğumuzda, fark edilir miktarda fazla içiyordu.

“Bak...” dedi ilk gelişinde ve rakılarımızdan ilk yudumları alır almaz. “Görüyor musun, bizi İsviçre’ye Ender’i başından atmak için göndermek istemiş meğer? Çıkarı olmadan yaralı parmağa işemez o!”

Cahide’ye bundan böyle İhsan Doruk hakkında düşünmemesinin daha faydalı olacağını söylediysem de laflarımın bir işe yarayabileceğine kendim bile ihtimal vermedim.

Tabii düşünecek ve konuşacaktı. Hem de durmaksızın.

O akşam, İhsan Doruk ile Şükran Hanım'ın evliliklerinin dışında hiçbir şey konuşmadık desem yeridir.

Cahide'nin söylediklerinin içinde bir önemli mesele vardı ki aklıma yattı.

İhsan Bey, kızının gazetelerde, dergilerde çıkacak yazı ve fotoğraflardan etkilenmesini istemediği için, Cahide’yi de yanına katarak İsviçre’ye göndermek istemiş olabilirdi.

Ama planı tutmamıştı. Cahide tüm zor durumuna rağmen beş yüz bin liralık teklifi elinin tersiyle itmiş, kaderine razı olmuştu.

Cahide'nin durumunun farkındaydı İhsan Bey. Büyük bir ihtimalle, eski eşinin toparlanamayacağını düşünüyor olmalıydı.

Üstelik, kızı Ender hâlâ annesiyle yaşıyordu.

"Bu durumda, başka bir plan devreye sokabilir ve durumumu ileriye sürerek kızının velayetini almayı tekrar deneyebilir" dedi Cahide.

Haklıydı bence de.

Arkadaşım, böyle bir durumun gerçekleşebileceğinden çok korkuyordu.

"Ölürüm de kızımı ona vermem!" deyip duruyordu.

Ender'in üvey anne elinde büyüyecek olmasından kaygılıydı. Kendisine de güvenemiyordu öte yandan.

Çocuğuyla birlikte oturdukları, düzeni sağlanmış bir eve bile sahip değildi.

Cahide Ankara'ya kafasını toparlamak için gitmişse de döndüğünde daha iyi durumda değildi.

Hatta tersine, dengesini daha da yitirmiş gibi görünüyordu.

Alkolün ve bunalımın etkisiyle olsa gerek, yangından önceki Cahide'yle sonraki Cahide arasında dağlar kadar fark vardı.

Sadece ben düşünmüyordum böyle olduğunu, onu tanıyan herkes, eski Cahide'nin gidip yerine bambaşka bir Cahide'nin geldiğini söylüyordu.

Güzeller güzeli Cahide'nin albenisinin, cazibesinin yerinde yeller esiyordu.

Çünkü, gözlerinin altındaki mor halkaları kapatmak zahmetine bile girmiyordu artık Cahide.

İstanbul'daysak da bir süre Ankara ofisini kapatmak için epey çabaladık Cahide'yle.

O değilse de arada bir ben gittim işlemler için. Eşyaları sattık, kira borcunu ve çalışanların paralarını fazlasıyla ödedik.

Her konuşmamızda "Kimseye hiçbir borcumuz kalmasın Cevdet" demekten helak oldu.

Benim dilimde de “Ama bunun bir de ayağa kalkma tarafı var Cahide” demekten tüy bitti.

Cahide’nin kısa bir süre sonra meteliğe kurşun atacağını hissedebiliyordum.

Bunu söylediğimde “Çalışırım ve kazanırım yeniden Cevdet. Daha önce nasıl kazandıysam, yine yaparım aynısını” diyerek lafımı ağzıma tıkıyordu.

İlerleyen günlerde, son parasını Ankara’da tükettiğinin farkında olanlar, maddi olarak yardımda bulunmaya çalışacaktı Cahide’ye.

Onu bu halde görmek hakikaten çok acı olacaktı.

Bir buluşmamızda “Yaptığın planlar var mı Cahide?” diye soruyorum korkarak.

“Var. Tiyatroya geri dönmeyi planlıyorum. Film de çekerim belki.”

Çalışması gerektiğinin farkında Cahide. Sadece Ender için bile olsa bir işi, kurulu bir düzeni olmalı.

İhsan Doruk, tam da beklediğimiz gibi, Cahide’ye Ender için velayet davası açmış durumda çünkü.

Bir taraftan da hak vermiyor değilim İhsan Bey’e. Cahide’nin durumu hiç iç açıcı değil. Bu hali, yaşı da çok müsait olmayan bir çocuğu sevk ve idare etmekten çok uzak.

Yine de annelik güdüsüyle, bütün benliğini ortaya koyup sa-
vaşıyor kızının velayetini kaybetmemek için.

“Ender’in bir dediğini iki etmiyorum ki!” diyor arada bir lafla-
dığımızda. “Babası da para yağdırıyor zaten!”

Bir çocuğun paradan çok anne ve baba şefkatine ihtiyaç duya-
cağının en çok kendisi farkında oysa.

Ama, hayatına dair olumlu değişimleri bir türlü gerçekleştire-
miyor Cahide.

İçmemeye çalışıyor ama ne hikmetse hep içilen dost meclisle-
rini tercih ediyor. Ortak tanıdığımız kiminle karşılaşsam, Cahide’nin nasıl içtiğini anlatıyor.

Hüzünle, üzüntüyle dinliyorum ona dair anlatılanları.

Ah Cahide, ne yaptın?

Uzunca bir süre Cahide'yle bağımız koptu. İstanbul'daydı ama arayıp sormuyordu.

Etraftan, Haldun Dormen'le görüştüğüne dair haberler alıyordum.

Seviniyordum alttan alta çünkü Haldun Bey son derece ciddi, Türkiye'de çok iyi eğitim gördükten sonra tiyatroyu Amerika'da okumuş, beyefendi bir adamdı. Aynı zamanda çekirdekten yetişmeydi.

Gökten zembille inmediğini bildiğim için Cahide'yi anlayacağından emindim.

Bir gün Haldun Bey'in tiyatrosundan bir arkadaşıyla karşılaştım. O biraz söz etti gelişmelerden.

Cahide Haldun Bey'i evine çağırmış.* Haldun Bey korka korka gitmiş, çünkü ona çocukluğundan beri hayranmış. Cahide, Haldun Bey'e tiyatrosunda oynamak istediğini söylemiş. Tabii efendim, emredersiniz cevabını almış. Cahide'nin bir isteği de Cahit Irgat'la birlikte oynamak olmuş.

Arkadaşıyla konuşurken Cahit Bey'in adını duyunca canım sıkıldı. Çünkü, en azından tiyatro çevrelerinde biliniyordu alkol bağımlısı olduğu.

Neyse, diye düşündüm kendi kendime, sahneye çıksın da Cahide.

Sahneye çıkması nefes alması anlamına gelecekti. Emindim, iyi gelirdi sahnede olmak ona.

* Haldun Dormen, *Sürç-ü Lisan Ettikse*, Yöntem Yayıncılık, 1977. Dormen'in bu kitabı ve başka kitapları sonraki yıllarda birçok yayınevi tarafından basıldı.

Haldun Bey'in tiyatrosunda çalışan arkadaşım, Cahide ve Cahit'in karşılıklı oynayacakları oyunun ismini de söyledi: *Taşra Kızı*.

İlginç bir konusu vardı oyunun ve Cahide ile Cahit'e çok yakışıyordu.

Erkek alkolik bir aktör, karısı ise eski güzellik kraliçesi. Yıllardır evliler. Adam bir ara çok ünlü oluyor ama alkolik olduğu için bir süre sonra ortadan kayboluyor. Uzun bir aradan sonra genç bir yönetmen, bu rolü sadece bir kişinin oynayabileceğini düşünüyor ve karısıyla birlikte adamı buluyor...

Nihayet *Taşra Kızı*'nin sahneleneceği gün geldi. Cahide'yi eski günlerde olduğu gibi salondan seyredecektim.

Her zamanki gibi şahane bir oyun çıkardı arkadaşım.

Eskisinden farklı olarak birkaç beden kalınlaştığı ve sesinin biraz da olsa boğuklaştığı dikkatimi çekti. Bir fırsat yakalarsam ve becerebilirim, düşündüklerimi kendisine söyleyecektim.

Oyun bittikten sonra kulise geçtim. Birbirimize dakikalarca sarıldık.

Cahide kulağıma "Ayrı düştük değil mi Cevdet?" dedi.

"Olsun. Sen iyi ol, bana yeter."

Tiyatrodan ayrılmamamı istedi. Bekledim. Çıkışta biraz lafladık. Tıpkı benim gibi düşünmüştü Cahide.

"Sahnede olmak bana iyi gelir Cevdet. Cahit'le birlikteyiz. Biraz böyle sürsün bakalım."

Haldun Bey'le arasının nasıl olduğunu sorduğumda Cahide güldü.

“Beni *Othello*, *Merdivende Bir Işık* ve *Yayla Kartalı*’nda seyretmiş. Bütün filmlerimi de izlemiş bu arada. Büyük hayranımmış. Karşımda ayakları titriyor zavallımın. Onun tiyatrosunda oynamandan büyük gurur duymış. Bana, onun gözünde her zaman görkemli bir Desdemona* olduğumu söyledi. Tam olarak şöyle dedi: Benim gözümdeki Desdemona bana benim tiyatromda oynamayı emrediyor. Görevim size layık bir rol bulabilmek.”

Sonrasını da anlattı Cahide.

Haldun Bey bu konuşmadan sonra Güler** ve Betül*** Hanımlara derhal Cahide’yi eski haline getirme görevi vermiş.

Cahide laf arasında, aradan yedi yıl geçtikten sonra, kendisine ilk kez dipten tırnağa bakım yapıldığını söylüyor.

Hakikaten de öyle. Cahide saçından yüzüne, ellerinden kıyafetlerine kadar eski günlerine dönmüş gibi.

Tabii ki söyleyemedim o gece Cahide’ye kilosuna dikkat etmesi gerektiğini. Ayrıca, sigara ile alkolün sesinde yaptığı tahribattan da söz etmedim.

* William Shakespeare’in *Othello* isimli oyunundan hayali bir karakter. Çok güzel, Venedikli bir genç kız. İstemediği halde, senatör babası tarafından Kuzey Afrikalı Othello ile evlendirilecek, sonradan Kıbrıs’ta onun tarafından öldürülecektir.

** Güler Yiğit Dormen 1932-2020 arasında yaşadı. Haldun Dormen’in kız kardeşi. Uzun yıllar Haldun Dormen’in sahne ve kostüm tasarımlarını yaptı.

*** Betül Mardin 1927 yılında doğdu. Bir süre gazetecilik yaptıktan sonra 1959 yılında Haldun Dormen ile evlendi. Sonraki yıllarda TRT’de Merkez Program Daire Başkanlığı ve Genel Müdür Yardımcılığı yaptı. BBC’de eğitim gördü. 70’li yılların başında, asıl mesleği olan Halkla İlişkiler Uzmanlığı’na başladı. Bu mesleğin Türkiye’deki kurucularındandır.

Cahide ve Cahit, Haldun Dormen'in tiyatrosunda oynadıkları *Taşra Kızı*'nda muazzam sükse yaptılar.

Bu oyun sayesinde, hem kendilerinin hem de tiyatronun güzel para kazandığını tahmin ediyordum.

O halde, diye düşündüm, birikimlerim de suyunu çekmeye yüz tuttuğuna göre, artık kendime iş bakabilirim.

Önce tabii ki Muhsin Hoca'yı arayacaktım.

Muhsin Bey 1958'de, İstanbul'a gerisinde Ankara'da açtığı üçüncü tiyatro ve Oda Tiyatrosu'nu bırakarak dönmüştü. Ayrıca, İzmir Devlet Tiyatrosu ve Bursa Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nu da kurmuştu.

Bu kadar başarılı bir tiyatro duayeni olmasına karşın, siyasi iktidar, hocayı Devlet Tiyatrosu ve Operası Genel Müdürlüğü'nden uzaklaştırmak için ne gerekiyorsa yapmıştı. Oysa tersi olmalıydı.

Tam bir icraat adamıydı Muhsin Ertuğrul ama siyasetçilerle yıldızı bir türlü barışmamıştı.

1959 yılı itibariyle, Muhsin Bey tekrar İstanbul Şehir Tiyatroları'nın başyönetmeni olmuş, Tepebaşı Dram'ı eski parlak günlerine ulaştırmıştı.

Hocayla birbirimizi özlemiştik.

Ben ona Cahide'yle başımdan geçenleri o da bana Ankara'da Demokrat Partililerle cebelleşmesini, İstanbul'a gelişini, Yapı Kredi Bankası'nın desteğiyle Küçük Sahne'yi kuruluşunu, *Halıcı Kız* filmi anlattı.

Anlattıklarından bazılarını zaten biliyordum. Yine de ağzımın suları akarak dinledim.

Ardından, sıra Ankara, İzmir ve Bursa'da yaptıklarının detaylarına geldi. Hakikaten büyük işler başarmıştı.

"Nihayetinde..." dedi laflarını tamamlarken. "Tilki döndü dolaştı kürkcü dükkânına geri döndü."

Tabii ki geleceğe dair projelerinden de söz etti Muhsin Bey. Hepsi de birbirinden parlak işlerdi.

Bir ara laf döndü dolaştı, yine Cahide'ye geldi. Muhsin Bey belli ki eski öğrencisini ve aşkını, uzaktan uzağa da olsa izlemeyi sürdürüyordu.

"Trajikomik bir ikili oldu Cahide ve Cahit. Geçen gün Haldun'la karşılaştım. Birbirlerini şikâyet ediyorlarmış durmaksızın. Bir gün Cahide gitmiş ve Cahit'e güvenmemesini, alkolik olduğunu söylemiş, ertesi gün Cahit gidip Cahide'ye güvenmemesini kuлаğına fısıldamış. Bu arada evlenmeye de karar vermişler. Düşün curcunayı, kıyameti."

Tiyatrocular birbirlerini tanırlar.

Haldun Dormen'le çalışan arkadaşımın bir buluşmamızda, Cahit ve Cahide'nin İzmit turnesine dair macerayı biraz da içim burkularak dinledim.

İzmit'te, *Taşra Kızı'nı*, hem matine hem de suare olarak sahneleyeceklermiş. Otobüsün kalkması gereken saat gelmiş. Herkes oradaymış ama bir tek Cahit ortada görünmüyormuş.

Cahide'ye sormuşlar, nerede olduğunu. Nereden bileyim ben demiş. Otobüsü apar topar yola çıkartmışlar.

Birkaç kişi Cahit'in evine gitmiş, bakmışlar ki zilzurna sarhoş, uyuyor.

Hemen bir taksi bulunmuş, Cahit içine konulup İzmit'e doğru yola çıkarılmış. Bu esnada Cahit durmaksızın pencereyi açıp "Beni kaçırıyorlar!" diye bağıırıyormuş.

Yine de İzmit'e yetişilmiş, Cahit matinede sahneye çıkartılmış. Arkadaşımın anlattıklarını dinlerken, Muhsin Ertuğrul'un sözleri bir kez daha çınladı kulağımda.

Hakikaten de trajikomik bir ikili olmuştu Cahide ve Cahit.

İlerleyen günlerde, Cahit ve Cahide'ye dair bir sürü komik hikâye dinleyecek, gülmek yerine üzülecektim.

Cahide'nin sahnelere yaptığı başarılı dönüşün onu iyileştirdiğini düşünmeye başlayacakken, Haldun Dormen tarafından kapının önüne konulduğunu duydum. Neden anlatılan komik hikâyelere gülemediğimi böylelikle idrak etmiş oldum.

Cahit ve Cahide tiyatroya para kazandırınca rahat durmamış, etraftakileri kışkırtmaya, siz burada bu paraya mı çalışıyorsunuz demeye başlamışlar:

Durum haliyle Haldun Bey'e intikal etmiş. O da Cahide ve Cahit'e sadece isimleri farklı iki mektup yazmış.

“Cahide Hanım,

Tiyatrodan bir an önce ayrılmak istediğinizi öğrendim ve çok üzüldüm. Sizi bu zor koşullar altında zorla çalıştırmak haksızlık olur. Bu akşamdan sonra Taşra Kızı oyunları kaldırılmıştır. Bana karşı bugüne dek gösterdiğiniz güven ve anlayışa teşekkür eder, bundan sonraki çalışmalarınızda sonsuz başarılar dilerim.

Saygılarımla,
Haldun Dormen

Not: İki aylık maaşınız ayrılırken takdim edilecektir.”

Arada sırada Cahide'yle ilgili iyi haberler alıyorum. Muammer Karaca'yla' görüşmesine çok sevindim mesela.

Muammer Bey'i Cahide de ben de çok iyi tanıyoruz. Birlikte epey zaman geçirdik. Özellikle de Cahide'nin, parlak bir geçmişi var Muammer Karaca'yla.

İlk kez 1933'te, Nâzım Hikmet'in Mümtaz Osman takma ismiyle senaryosunu yazdığı, Muhsin Ertuğrul'un yönettiği *Söz Bir Allah Bir* isimli filmde oynamıştı iki arkadaş. Bu da yirmi iki yıldır birbirlerini tanıyor oldukları anlamına geliyor.

Tıpkı Cahide'nin yuttuğu gibi, az Tepebaşı Dram tozu yutmamıştır Muammer Karaca. O zaman da içten, sevecen bir adamdı, bugün de öyle.

Bazı sanatçılar başarılı olduklarında değişirler. Muammer Bey aynı kaldı. Hem patron hem de oyuncu olarak aynı mütevazı hayatını yaşıyor.

O da tıpkı Cahide gibi Muhsin Ertuğrul'un talebelerinden.

Gözümün önünde, Nâzım Hikmet'in senaryosunu yazdığı, Muhsin Ertuğrul'un yönettiği *Karım Beni Aldatırsa*'daki oyunu var. Ne kadar da başarılıydı o filmde Muammer.

* Muammer Karaca 1906-1978 yılları arasında yaşadı. Darülbedayilidir. 1945'te Karaca Opereti'ni kurdu. Sahneye koyduğu Adnan Menderes'i hicveden *Etnan Bey Duymasın* oyunuyla çok popüler oldu. Ardından 1955'te Muammer Karaca Tiyatrosu'nda kendi kaleme aldığı *Cibali Karakolu*'nu sahneledi. Bu oyun on altı yılda üç bin kez seyirciye ulaştı.

Keşke, diyorum içimden, Cahide Muammer Bey’le tutunabilse.

Günlerden bir gün Cahide haber gönderiyor, merak içinde gi-
diyorum...

“İş konuşacağız Cevdet” deyince içim rahatlıyor. Çünkü Ca-
hide’nin ismi geçince beraberinde hep kötü bir haber alıyorum.

Ben tam “Ender nasıl?” diye soracakken o da aynı zamanda
“Muhsin Hoca’yla çalışmaya başlamadın değil mi?” diyor.

Laflarımız birbirinin üzerine binince gülüyoruz. Önce o be-
nim sorumu yanıtlıyor.

“Sorma. Durmadan zabıt geliyor, soruşturma yapılıyor. Mah-
keme sürüyor anlayacağın. Ne alkolikliğim kaldı ne başka bir şey.”

Sonra kaldığı yerden devam ediyor, az önce sorduğu soruyu
tekrarlıyor.

“Bir yerde çalışmıyorsun değil mi? Çünkü, seni önemli bir şey
konuşmak için çağırttım.”

İhsan Doruk’la süren davanın sonuçlanmadığını öğrenmek
içime su seripse de biliyorum ki İhsan Bey sonunda kızını alacak.

Yaşadığı hayat ve içinde bulunduğu maddi durum nedeniyle
Cahide’nin İhsan Bey’e karşı direnecek gücü yok.

En korktuğum, Cahide’nin Ender’i kaybettiği zaman gireceği
bunalım.

Bugüne kadar bir şekilde idare ettiyse de kızını kaybetmeye
dayanamaz Cahide.

Düşüncelerimi bir kenara itip, Cahide'nin sorduğu soruya cevap veriyorum.

“Yok, hayır, bir yerde çalışmaya başlamadım henüz. Sen Muammer Bey’le çalışacakmışsın galiba?”

Biliyor olmama şaşırıyorsa da hissettirmiyor.

“Muammer Bey’le görüştük bir süre.”

“Kulağıma çalındı bir şeyler. Beraber sahneye mi çıkacaksınız?”

“Yeşilköy’de güzel bir evi var biliyorsun. Oraya gittim. Muammer Bey, tiyatrosunu bana devretmek istedi. Kabul etmedim. Zaten film şirketinden ağzım yandı biliyorsun. Birlikte turnelere çıkma teklifinde de bulundu. Bu fikir hoşuma gitti. Gezip dolaşırken İstanbul’da yaşadığım tatsızlıkları unuturum diye düşündüm. Konuşmamıza göre, kadroda Sadri Alışık, Çolpan İlhan filan da olacaktı ama fikrimi değiştirdim, Cahit Irgat’tan* söz ettim..”

Ah, diye düşünüyorum, yine mi Cahit Irgat?

Tamam evli artık Cahit Bey’le ama bu birlikte çalışmasının şart olduğu anlamına gelmez ki!

“Neye karar verdiniz Muammer Bey’le?”

“Beni durmaksızın Cahit’le ilgili olarak uyardı. Başarılı bir oyuncu ama birlikte iş yapılması zor bir insan dedi.”

Cahide biraz durdu, gözlerimin içine az sonra söyleyeceklerini onaylatmak istiyormuş gibi baktı.

“Biliyorsun Cevdet, ben insan sarrafıyım. Pırıl pırıl bir çocuk aslında Cahit.”

* Cahit Irgat 1916-1971 yılları arasında yaşadı. Birçok tiyatro oyununda ve çok sayıda filmde oynadı. Şiir kitapları ve romanları yayımlandı. Bir dönem Mina Urgan’la evli kalan sanatçı, Cahide Sonku ve Neriman Akad’la da kısa süren evlilikler yaptı.

Hiç de aynı fikirde değildim Cahide'yle. Tersine, Cahide kadar insanları tanımakta zorlanan başka biri varsa da ben tanı mıyordum.

Söyleyemezdim bu düşüncelerimi haliyle. Biliyordum, söylediğim anda silerdi beni defterinden.

Aklımdakileri söylememe engel olan, o aralar işsiz olmam ve yapacağı işe katkıda bulunmamı istemek üzere olması değildi. Her zamanki gibi, Cahide'den ayrı kalmak fikri hoşuma gitmiyordu, o kadar.

Bu arada, birçok insandan duymuştum Cahit Bey'in hastalık boyutunda agresif olduğunu. İçtiği zamanlar yanında durulmasının imkânsız hale geldiğini dünya âlem biliyordu.

"Ben idare ederim Cahit'i, belki birbirimize iyi bile geliriz" dedi tam da az önce aklımdan geçtiği gibi.

Kanım çekilmiş gibi olsa da çabuk toparlandım.

Belliydi, Cahide bir başka dipsiz kuyuya yuvarlanmak üzereydi. İçimden yanılıyor olmayı diledim.

"Benden beklentin ne Cahide?"

"Birlikte çekip çevireceğiz tiyatroyu. Haldun'la çalışırken kazandığımız parayı bu işe yatıracam. Ben tiyatro topluluğuyla turneye çıktığımda, sen tiyatronun İstanbul'daki sorumlusu olacaksın. Oyunlarımızdan biri zaten hazır: *Taşra Kızı*. Anlayacağın, tıpkı Sonku Film'de olduğu gibi çalışacağız."

Cahide'nin Dormen Tiyatrosu'nda sahne aldığı günlerde bir gelişme olmuştu.

Osman Seden Cahide'yi tiyatroda ziyaret etmiş, üç filmlik sözleşme imzalamıştı. Bu filmlerden ilki *Ayşecik' Yavru Melek*'ti.

Ayşecik Yavru Melek'in çekimleri sürerken Cahide haber gönderdi, sete çağırdı.

Ziyaretine gidene kadar filmdeki rolünden haberdar değildim. Sette kıyafetini işaret edip babaanne rolünü oynadığını söylerken, gülmemem doğrultusunda uyardı. Ayrıca bir de eklemeye bulundu.

“Genç bir babaanne, diyelim.”

Ayşecik Yavru Melek'te başrolü Zeynep adında sevimli bir çocuk oynuyordu. Sadri Alışık'la başrolleri paylaşıyorlardı.

Zeynep 1954 doğumluydu. Onu sette görünce aklıma Ender geldi. Cahide'nin kızı, Zeynep'ten sadece iki yaş büyüktü.

* *Ayşecik*, Kemalettin Tuğcu'nun romanından hareketle, senaryosu Hamdi Değirmencioğlu, Memduh Ün ve Ertem Göreç tarafından yazılan, Memduh Ün'ün yönettiği, 1960 yapımı bir film. Filmin yapımcısı, Muzaffer Aslan. Sonradan on dört ayrı *Ayşecik* filmi çekildi. *Ayşecik Yavru Melek* bu film dizisinin ikincisidir. Filmlerin başrolünde çocuk oyuncu Zeynep Değirmencioğlu oynuyordu. 1970'ten itibaren, *Ayşecik*'in ismi değişti, *Ayşe* oldu.

Cahide Zeynep'e baktığımı görünce ne düşündüğümü anladı.

"Kaderde, kızım yaşındaki çocuğun babaannesi rolünü oynamak da varmış."

"Oyunculuk böyle bir meslek değil mi Cahide?"

Aslında hakikaten de böyleydi. Gerçek bir oyuncu, yeri geldiğinde yaşta ileri ya da geriye gitme kabiliyetine sahip olmalıydı.

Sonra biraz da lafı değiştirmek için "Ender ne yapıyor Cahide?" diye sordum.

"Okuyor. Yatılı."

Ender'in yatılı okulda okuduğunu bilmiyordum. Haberimin olmadığını anlayınca, Cahide bilgi vermesi gerektiğini düşündü.

"Şükran'la evlendikten sonra, İhsan böyle bir teklifle geldi. Onun evi zaten her daim bayramyeri gibidir. Benim durumum da malum. Ender'i Işık Lisesi'ne yatılı yazdırmamız gerektiğinden bahsetti, böylece eğitiminin daha iyi olacağını söyledi, karşı çıkmadım."

On yaşına girmişti o yıl Ender. Bu da ilkokul üçüncü sınıf öğrencisi olduğu anlamına geliyordu.

"Bence iyi olmuş Cahide" dedim. Hakikaten de böyle düşünmüştüm.

"Biliyorsun, ben velayet davasını kaybedince, Ender babasının evine taşınmıştı. Orada ziyaret etmem imkânsız. Böyle olunca daha kolay görebiliyorum kızımı. Kafam estiği zaman okuluna gidiyorum, öğretmenler sağ olsunlar hiç sorun çıkarmıyor, tersine yardımcı oluyorlar."

Epeyce lafladıktan sonra Cahide sadede geldi.

“Gezici bir tiyatro kuruyorum demiştim ya Cevdet. Vakit geldi.”

Cahide, Muhsin Bey’e işsiz olduğumu söylediğimden de henüz bir teklif almadığımdan da haberdardı.

Öte yandan, kendisi farkında mıydı bilmiyorum ama Cahide’ye yakın olmak hâlâ hoşuma gidiyordu.

“Geçen gün konuştuğumuzda üstü kapalı geçtik. Biraz detaylandırır mısın lütfen Cahide?”

“Cahit’le birlikte, birkaç genç oyuncuyu da yanımıza alarak Anadolu turnesine çıkacağız. Organizasyon açısından bize senden daha iyi kimse yardımcı olamaz.”

Anlamıştım Cahide’nin benden tam olarak ne istediğini.

Demek, diye düşündüm Cahide’den ayrıldıktan sonra, Sonku Film’den sonra şimdi de bir tiyatromuz oldu.

Bir tiyatro grubunun Anadolu turnesine çıkabilmesi için önceden yapılması gereken önemli hazırlıklar vardır.

Ekip provalarına başlanmalıdır. Kostüm ve dekor için çalışılmalıdır.

Ve en önemlisi, gezilip dolaşılacak yerler masanın üzerine yatırılmalı, temaslar kurulmalıdır.

Hummalı bir döneme girmiştik. Özellikle de ben.

Ekip provalara başlarken, Cahide ve ben haritayı önümüze koyduk, bir plan yaptık.

Bu plan dahilinde, Cahitler Tiyatrosu'nun geçecekleri yerlere bizzat gittim, sahneye oyun konulabilecek yerleri gördüm, eksiklikleri tespit ettim.

Geriye dönerken koltuğumun altında şahane bir rapor ve bir sürü anlaşma vardı.

Oyun oynanacak bütün kent ve kasabalara dair bilgileri, mekânların ayrıntılarını önüne sererek Cahide'yi bilgilendirdim.

Toplantılarımıza Cahit de katılıyordu arada bir ama dinlediğini zannetmiyorum.

Böylesi durumlarda, Cahide beni bir kenara çekiyor, aldırma sen Cahit'e ben yolda toparlayacağım onu diyordu.

Ekibin gittiği yerlerde nerelerde kalacağından, yemeklerini nerelerde yiyebileceklerine kadar her şey belliydi.

Hesabımız doğru çıkarsa, Cahide ve Cahit'in ağır toplar olduğu gezici tiyatro bir yıl kadar İstanbul dışında kalacaktı.

Yola çıkmadan önce Cahide son bir kez daha "Ender'e göz kulak olursun değil mi?" diye sordu.

Olacağımı söyledim. Aslında yapabileceğim fazla bir şey yoktu.

"Onun keyfi yerinde. Sen kendi işine bak."

"Öyle. Ben kızımdan daha iyi bir hayat mı yaşadım sanki?"

Şimdi de kendisini böyle avutuyordu.

Cahide'ye göre, Ender hiç olmazsa fakirlik çekmiyordu. Yediği önünde yemediği ardındaydı. Bir giydiğini bir daha giymiyordu. Ayrıca çok da iyi bir okulda okuyordu.

Arada bir, birden fikrini tekrar değiştiriyordu böyle konuşurken.

"Hiçbir şey parayla hallolmuyor. Önce iyi bir aileye sahip olman lazım. Veremedim çocuğuma güzel bir aile."

O böyle söyleyince üzülüyor, sanki bir iş yararmış gibi akıl vermeye çalışıyordum.

"Bak Cahide, turneye çıkıyorsun. Git, güzel güzel oyunlarını oyna. Başarılı ol. Çocuğuna faydan ancak böyle dokunur. Anlaşıldı mı?"

"Haklısın Cevdet. İstanbul sana emanet."

Cahide ve Cahit Anadolu'yu şehir, kasaba demeden turluyorlardı.

Çok da güzel haberler geliyordu geriye. Bazen taşra muhabirlerinin yazdığı yazılar, çektiği fotoğraflar İstanbul'da yayımlanan gazetelerde de yer alıyordu.

Sıkça, telefonla konuşuyorduk. Başlangıçta sevinç içindeydi Cahide. Bir ay süreyle sesi çok iyi geldi. Bazı isteklerde bulunuyordu, gönderiyordum.

Ender'i soruyordu her konuştuğumuzda. Ziyaret ettiğimi, gönderdiği hediyeleri götürdüğümü söylüyordum.

Sık sık gidiyordum Ender'in okuluna. Çok mutlu görmediğimi söylemeliyim.

Babası İhsan Doruk annesi Cahide Sonku olan bir çocuk nasıl mutlu olabilirdi ki?

İhsan Bey evlenmiş olmasına rağmen magazin basınının dilindeydi. Tabiatıyla, bütün bu yazılardan çizilerden yatılı okuyan kızının da haberi oluyordu.

Cahide'ye ortalarda yoktu. Arada bir taşradan kızına bazı otantik hediyeler gönderiyorsa da bir çocuk için fazlasıyla ağırdı Ender'in yaşadığı.

Düşüncelerimi söylesem, o dakika geri dönerdi Cahide.

Geri döndüğünde hayatını değiştirebileceğine dair en ufak bir umudum olsa, mutlaka söylerdim.

Ama hiçbir umudum yoktu ki.

Esasen, Cahide'ye dair umutlarım Sonku Film'in yangınıyla sona ermişti.

O güne kadar hep, bir an gelecek durulacaktır Cahide diye düşünmüştüm.

Bir türlü gelmemiştii o an. Geleceğine dair bir umudum da yoktu.

Bir ay kadar sonra, Cahide'nin sesi kırık gelmeye başladı.

Anlaşmamız onun beni aramasıydı. Çünkü bilemezdim nerede olduklarını.

Cahide İstanbul'u arama hususunda araya zaman koymaya başlamıştı. Başlangıçta her gün ararken önce iki güne, giderek üç güne çıkardı.

Giderek hiç aramaz oldu.

İçmeye başlamış olmalıydı yine.

Alkolikliğin nasıl bir illet olduğunu Cahide örneğinde ve tabii daha da çok Cahit örneğinde görmüştüm.

Alkolün tesiri geçtiğinde, ellerini ayaklarını nereye koyacaklarını bilemez hale geliyorlardı.

Derhal alkol bulmaları gerektiği duygusuna kapılıyor, bu ihtiyaçlarını karşılamadan hiçbir şeyin üstesinden gelemeyeceklerini düşünmeye başlıyorlardı.

Üstelik iki alkoliğin yan yana gelme hali daha da baş edilemezdi.

Cahide önce Ankara'da Semiha Berksoy'un kocasıyla yaşamıştı bu deneyimi. Sonra da çok lazımmış gibi Cahit'i bulmuştu kendine.

Bir başka şekilde söyleyecek olursam, aslında Cahit'te kendisini bulmuştu Cahide.

Bir tür, tedaviyle arasına başka birini sokma haliydi Cahide'nin yaşadığı.

Cahit içiyor, Cahide ona içmemesini söylüyor, bu arada masaya kendisi de oturuyordu.

Muhatabının kendisi olmadığını düşündüğü ama söylenmesi gereken sözleri söyleyip içini rahatlatma hali...

Bir tür, mecburiyetten içiyormuş rolü oynuyordu Cahide.

Ne kendisini ve Cahit'i ne de başkalarını inandırabildiği başı-rısız bir oyun, bir tür manasız terapiden ibaretti sahnelediği.

Cahide, aradan epey zaman geçtikten sonra bir gün aradı.

"Bir ay zor dayanabildi Cahit. İçmeye başladı yine. İşin kötüsü bana da içiriyor. Ben kaldırıyorum ama o kaldıramıyor. İçkili olduğu zamanlar sahneye çıkmak istemiyor."

Cahide böyle deyince, "Eyvah!" dedim kendime.

Tıpkı Haldun Dormen'e olduğu gibi, bu sefer de bana şikâyet etmeye başlamıştı Cahit'i.

Dormen'leyken bir ara kesmişti Cahide içmeyi. "Dur!" demişti kendine. Hatta Cahit'e bile yetmişti gücü.

Sonra turneye çıkarken de sıkılamıştı kocasını.

Aksi takdirde boşanırım senden diye tehdit etmişti eşini. Turneye çıkacaklarsa kendilerine set çekmeyi öğrenmeliydiler.

Böyle sert çıktığı zamanlarda, koca Cahit gidiyor, yerine süt dökmüş bir kedi geliyordu.

Peki geri duruyor muydu içmekten?

Kesinlikle hayır! Yapamıyordu ki içmeden.

Telefonun öteki ucunda, bu kez ağlamaklıydı Cahide.

“Cevdet, bu defa yırttığımı zannettim biliyor musun? Bundan sonra sırtım yere gelmez diye düşünmüştüm turneye çıkarken.”

Cahit olmasa belki de başarırdı diye düşündüm o anlatırken.

Sahiden üzülmeyecek gibi değildi Cahide’nin yaşadıkları.

Tırnaklarıyla kazıyarak ve kabiliyetlerinin ona verdiği güçle geldiği zirveden, aşağıya doğru, bir kaya parçası gibi yuvarlanıyordu Cahide.

Henüz dibe vurmadıysa da bir yere takılıp kalmazsa vuracağı çok belliydi.

Mesela, diye düşünüyordum, bu kez de başaramaz geri dönerse, tamamen biter işi. Tiyatro yapamaz artık.

Son telefon konuşmamızda resmen ağlamıştı Cahide.

Sesi ağlamaklı gelmiyordu artık, ağlıyordu basbayağı.

“Ne yapmayı düşünüyorsun Cahide?” diye sordum laf çok uzamasın ve daha fazla hüzünlenmeyelim diye.

“Çarem yok. Devam edeceğim.”

“Cahit’i iyileştirmek için elimden geleni yaptım. Nafile. Bazı akşamlar ‘Ruslar geliyor!’ diye bağıırıyordu. Bazen eline ne geçerse kırıp döküyor, sağa sola küfürler yağıdırıyordu.”

Geri dönmüştü Cahide, Cahit ve ötekiler.

Bir yıl olmasını planladığımız turne iki aydan biraz fazla sürmüş, üç ayı bile dolduramamıştı.

“Samsun ve Çarşamba’da çok zor günler geçirdik.”

Durdu konuşmasının bu noktasında, düşündü. Benimle konuşurken aynı zamanda kendisiyle halleşiyormuş gibiydi.

Kadehine uzandı, abartılmış bir yudum aldı.

Tabağındaki hiçbir şeye dokunmuyordu bu arada. Yemiyor, sadece içiyordu.

Arada bir bana takılıyor “Neden içmiyorsun Cevdet?” diye soruyordu.

Birilerinin nasıl olup da içmedikleri, içmeden de hayatlarını sürdürebildikleri tuhafına gidiyor gibiydi.

“Bilmem Cahide. Galiba içim istemiyor. İki kadehi geçtiğim zaman ertesi gününden hayır gelmiyor. Hasta oluyorum. Eski-den de böyleydin, hatırlarsın.”

“Evet. Sen oldum olası mesafe koydun içkiyle arana. Ben beceremedim.”

“İstemedin ki Cahide. Alkolün seni güçlü kıldığına inandın. Yeterince güçlü hissetmediğinde, çareyi daha fazlasına sığınmakta buldun.”

Son söylediklerim, özellikle de sığınma tabirim hoşuna gitmedi Cahide’nin.

Sanki ona zayıf olduğunu söylemiş gibi olmuştum. Oysa kastım bu değildi. Ama şimdi oturup uzun uzun ne demek istediğimi anlatmak istemiyorum.

O da uzatmıyor zaten. Kırıldığına dair bir ısıltı geçiyor gözünden, o kadar.

Sonra, kaldığımız yerden devam ediyormuş gibi yapıyoruz konuşmamıza.

“Cahit’i sevdiğimden değil Cevdet, üzülüyorum durumuna. Her bakımdan yardımcı olmam gerektiğini düşünüyorum. Sanki boynumun borcu gibi Cahit’i kurtarmak.”

Gayet iyi anlıyordum Cahide’yi. Düşündüğüm gibi, Cahit’i kurtarırsa kendisini de kurtaracağı saplantısına takılıp kalmış durumda.

Az önceki tatsız konuşmamızdan da anlamıştım ki alkole boğazına kadar batmış olduğu konusunda hâlâ kendisine toz konurmuyor arkadaşım.

Gücünü alkolden almaya çalıştığını söylemiş, üzülmesine yol açmıştım. Ama o, belli ki böyle düşünmüyordu. Henüz, alkolle bağlantısını bağımlılık olarak tanımlamıyordu.

Böyle düşünüyor olmasının nedeni, kendisini Cahit’le karşılaştırıyor olmasıydı. Oysa benimle karşılaştırması gerekiyordu.

Aslında, tam da o anda “Alkol açısından ben birim, sen dokuzsun, Cahit on. Bir de bu açıdan bak” demeliydim.

Öte yandan biliyordum, o kendini Cahit’e değil de bana yakınmış gibi düşünmeyi seçiyordu.

Laf lafı açıyor, Cahide masaya hep Cahit’in durumunu yatırıyordu. Kendisinden söz etmemeyi prensip haline getirmiş gibiydi.

Çok emindim artık, sahiden de Cahit üzerinden kendisine bir tür arınma uyguluyordu Cahide.

Sanki Cahit hastaysa kendisi değilmiş gibi olacaktı. Sanki Cahit’e içki içirmezse, kendisi de içmeyecekti.

Arada bir düşünüyor, hemşirecilik oynamaktan vazgeçiyordu. “Tıbbın başaramadığını ben tek başıma nasıl becerebilirim ki Cevdet, öyle değil mi?”

İşte bu söylediğinde haklıydı Cahide. Cahit hastaydı. Tedavi edilmesi gerekiyordu.

Ne yazık ki sadece alkol tedavisi görmek de yetmezdi Cahit’e. Anladığım kadarıyla bunu da kabullenmiyordu Cahide.

Cahit’e dair etrafta dolaşan dedikodu benim kulağıma geldiği gibi onun kulağına da gidiyor olmalıydı. Ama belliydi, Cahide’nin bir kulağından giriyor, öteki kulağından çıkıyordu bütün bu söylenenler.

Böyle düşündüğüm zamanlarda, Cahide’nin Cahit’e âşık olduğu gibi düşünceler geliyordu aklıma. Sonra vazgeçiyordum.

Cahide, birine âşık olma ya da nefret etme noktasını çoktan geride bırakmıştı.

Çünkü, her iki durum da derinlerde dolaşmayı, detaylara inmeyi gerektirir. Cahide'nin bu tür akıl oyunları için ne hali vardı ne de vakti.

Yaşamaya çalışıyordu sadece. Ayakta kalmanın, devrilmemenin peşindeydi o kadar.

Bir ara "Devam etmem lazım Cevdet" dedi.

Ne demek istediğini tam anlayamadım. Boşgözlerle baktığımı hissetmiş olsa gerek sözlerine açıklık getirdi.

"Benim bulunduğum nokta savaş hattı gibi. Durmamam lazımdır. Durursam ölürüm."

Daha iyi anlamıştım ne demeye çalıştığını.

"Haklısın Cahide."

Turnede neler olduğunu Cahide'den dinledikten sonra öteki tiyatrocuyu arkadaşlarımızla da konuştum.

Onlar, Cahide'nin anlatmadıklarını da anlattılar.

Bir gece Çarşamba'da, kasabanın lokantasında oturmuş yiyip içip eğleniyorlarmış. Başka masalarda da kasabanın eşrafı oturuyormuş. O masalardan birinden, hali vakti yerinde olduğu belli bir adam kalkıp Cahide'nin karşısında durmuş, "Hadi kalk bize bir iki türkü söyle de eğlenelim" demiş.

"Eyvah!" dedim içimden bu cümleyi duyar duymaz.

Taşrada bırakın kasabaları, şehirlerde bile hayat farkı şekilde akar.

Herkes birbirini tanır mesela. Yabancılar dikkat çeker. Özellikle de tiyatrocuyu, şarkıcı grupları, bulundukları yerlerde hayatın olağan akışını durdururlar, başka bir yöne, kendilerine doğru akmasına yol açarlar.

Cahide gibi, filmleriyle Türkiye'nin her köşesine ulaşmış, güzel, gösterişli bir kadınsanız, taşrada işiniz bir hayli zordur.

İstiklal Caddesi'nde bile insanlar durup sizi uzun uzun seyrederken, taşrada durumun farklı olmasını beleyemezsiniz. Eşyanın doğasına aykırı bir davranış olur.

Bu özel hali turneye çıkan bütün oyuncular, sanatçılar bilirler. Davranışlarını ona göre ayarlarlar.

Eminim Cahide de biliyordu bunu. Ama her zaman olduğu gibi kafasının dikine gitmeye karar vermişti.

Cahide “Hadi kalk bize bir iki türkü söyle de eğlenelim” diyen adama dik dik bakmış önce.

Ardından “Beyefendi, biz burada misafiriz. Hanımlarınıza emredin de onlar bize şarkı söylesinler, bizi eğlendirsinler” demiş.

Bir kez daha “Eyvah!” çektim içimden. Çünkü, Çarşamba gibi bir yerde hiçbir erkek bu lafı kaldıramazdı.

Tam da düşündüğüm gibi olmuştu.

Adam “Sen ha, benim karıma laf atarsın ha!” diyerek Cahide’nin üzerine yürümüş, lokanta karışmış, Cahide tartaklanmıştı.

Duyduklarıma inanmakta zorluk çekiyordum. Birkaç yıl öncesine kadar bütün Türkiye’nin gözbebeği olan Cahide, bugün yerlerde sürünür hale gelmişti.

Cahide’yle sık görüşüyorduk.

Yaşanan bütün aksiliklere rağmen cebinde hâlâ bir miktar parası vardı.

Bir görüşmemizde “Epey para kazandık turneden. Bu parayla İstanbul’da bir tiyatro kuracağız Cevdet” dedi.

Tiyatro binası olmaya elverişli yerleri birlikte araştırmaya başladık. Site Sineması’nın* en üst katında müsait bir yer bulduk ve kolları sıvadık.

* Site Sineması Osmanbey ile Şişli arasında, Halaskârgazi Caddesi’nin üzerindediydi. Darüşşafaka, bağış olarak kabul ettiği bu arazinin üzerine 1958 yılında içinde sinemalar da olan bir bina yaptırdı.

Kiraya her ay on dört bin lira ödeyecektik. Oyunculara ödeyeceğimiz paralarla bu meblağı mutlaka çıkartmamız gerekiyordu.

Çünkü geride, bizi bir süre ayakta tutacak hiçbir birikimimiz yoktu.

Hasılı kelam, bir atımlık barutla tiyatromuzu kurmak üzere kollarımızı sıvadık.

Cahide'nin yeni tiyatro girişimiyle, basın ve tiyatro çevreleri ilgilenmişlerdi.

Provalar, kostüm, dekorlar...

Günü geldi, biletler satılmaya başlandı.

Sahnenin açılacağı gece Cahit ortadan kayboldu. Bulamadık.

Bütün emekler boşa gitmişti.

Cahide'yle uzun uzun lafladık o gece. Bir gün önce karşısına alıp konuşmuştu Cahit'le.

"Ya içkiyi ya da benim peşimi bırakmasını, yoksa ikimizin de başımızın dertten kurtulamayacağını söyledim."

Olmamıştı işte yine. Cahit biletleri satılmış oyuna bile gelememişti.

"Yazık oldu" dedim Cahide'ye.

O da farkındaydı bir çuval inciri berbat ettiğinin.

Cebindeki son parasıyla olmayacak duaya âmin demiş, beş kuruşsuz kalmıştı.

Marcel'den ve İhsan Doruk'tan edindiği, kendi çabalarıyla kazandığı, değer bilen birinin elinde önemli işler yapabilecek büyüklükte bir serveti, birkaç yılda yok etmişti Cahide.

Geriye sadece şöhreti kalmıştı, o kadar.

Belliydi, elinde kalan son değer olan şöhreti de Cahit'in peşine takılarak harcayacaktı Cahide.

Cahit Lüleburgaz'da tanınıyordu. Ailesi oralıydı.

Lüleburgazlılar, ülkenin en önemli tiyatrolarında kendilerini başarıyla temsil eden Cahit Irgat'larını uzaktan da olsa hep sevmişlerdi.

Lüleburgaz'dan Paris'e uzanan bir hayatınız varsa, hemşerileriniz tarafından sevilir, sayılırsınız.

1948'de bursla Paris'e giden, dönüşünde Falih Rıfkı Atay'ın üvey kızı Mina ile evlenen, Ankara Devlet Tiyatrosu'nda, Küçük Sahne'de oynama şansı elde eden ender oyuncuların arasına katılan Cahit, Lüleburgaz'ın medarı iftihar isimlerinden biriydi.

Lüleburgazlılar yazdıkları mektuplar, gazetelerine koydukları haberlerle bunu sıklıkla ifade etmişlerdi.

Cahit bütün bu özelliklerini sıraladıktan sonra "Neden Kırklareli'ne gidip orada Lüleburgaz için bir tiyatro kurmuyoruz?" deyince, Cahide aklına daha iyi bir fikir gelmediği için olsa gerek, eşinin peşine takılmış Lüleburgaz'a yelken açmıştı.

Cahit Cahide'ye Kırklareli'ne gitmeyi teklif ederken, kendisiyle neredeyse aynı kaderi paylaşmış olan Cüneyt Gökçer' Türk tiyatrosunun merdivenlerinde gelinebilecek en üst noktaya gelmişti.

Cahit Lüleburgaz'dan, Cüneyt ise Malatya'dan gitmişlerdi Ankara'ya.

İkisi de taşra çocuğuydu.

İkisi de Ankara'da uzun yıllar tiyatroların tozunu yutmuş, bu arada Ankara Devlet Konservatuvarı'nda eğitim görmüşlerdi.

Cüneyt Gökçer gibi Cahit Irgat da Muhsin Ertuğrul'un eğitiminden geçmişti.

Gökçer de Irgat da Batılı ülkelere tiyatro öğrensin diye gönderilmişlerdi.

Ama ne olduysa olmuş, 25 Ağustos 1958'de, Muhsin Ertuğrul yaş haddinden emekli olunca, yerine otuz sekiz yaşındaki Cüneyt Gökçer getirilmişti.

Cahit ise geldiği yere, Lüleburgaz'a dönmenin hayallerini kuruyor, yetmiyormuş gibi aynı hayalleri Cahide'ye de kurdurtuyordu.

Son günlerde Cahit aklıma geldiğinde, Cüneyt'i de birlikte düşünüyorum.

Sanatçının yükselmesinin, daha da önemlisi bulunduğu yeri muhafaza edebilmesinin tümüyle kendine bağlı olduğuna çok iyi örnek teşkil ediyor Cüneyt ve Cahit.

* Cüneyt Gökçer 1920-2009 arasında yaşadı. Sinema ve tiyatro oyuncusudur. Ayrıca, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Ankara Devlet Konservatuvarı Müdürlüğü, Bilkent Üniversitesi Tiyatro Bölümü Başkanlığı gibi görevlerde bulundu. Yirmi operanın yönetmenliğini üslendi. Devlet Sanatçısı unvanını kazandı. Yunanistan ve İtalya tarafından, sanatçılara verilen en yüksek ödüllere layık görüldü.

Önce nasıl Cahit Cahide'nin peşinde Anadolu turnesine çık-tıysa, bu kez de Cahide, başarılı olmak şöyle dursun ayakta zor duran Cahit'in peşinden Kırklareli'ne doğru yola koyulmuştu.

Cahide ve Cahit, Kırklareli'nde, Balkan köylülerinin kaldıkları Gümrük Han'a yerleştiler.

Cahide, Lüleburgazlı yetenekli olacağını düşündüğü gençleri etrafına topladı, onlara tiyatro dersleri vermeye başladı.

Cahit ise eski ilişkilerini bir araya getirip oyun oynayabilecek-leri bir sahne arayışına girişti.

Birkaç gün büyük umutlarla çalıştılar.

Cahide Lüleburgaz'ın kendilerine sunduğu imkânlardan pek umutlu değildi.

Yenilgiyi kolay kabul etmediğinden, sahneye birlikte çıkabile-cikleri gençleri bulmak ve yetiştirmek için günlerce uğraştı.

Umudunu tüketince, methini duyduğu Kırklareli Halkevi'nin tiyatro koluyla temas kurdu.

Gençler ellerinden gelebilecek her şeyi yapacaklarına söz verdiler.

Cahide üzerine düşeni yapmaya çalışsa da Cahit eski arka-daşlarını bulmuş olmanın verdiği sevinç, güven ve daha çok da kurulan sofralar nedeniyle, Kırklareli'ne gidiş nedenlerini unuttu.

Giderek Lüleburgaz'da bir taşra tiyatrosu kurma fikri zihninin köşesinde hayal olmaktan öte bir anlam ifade etmemeye başladı.

Cahide acı gerçeikle bir kez daha karşı karşıya gelmişti.

Kapının zili gecenin bir yarısında çalınca, itiraf etmeliyim ki epey korktum.

Bir ölüm kalım meselesi olmasa, zilim çalmaz. Hoş zaten yılda birkaç kereden fazla çalmaz ya o da başka.

Arkadaş ya da aile canlısı biri olmadığımdan değil, evimde misafir ağırlamayı sevmiyorum, o kadar.

Kapıyı açıp da karşımda Cahide'yi görünce şaşırıyorum.

Aynı anda apartmandaki bütün dairelerin kapıları da açılıyor.

Cahide içeriye girerken acı gerçekle yüz yüze geliyorum. Dai-remmin numarasını bilmediği için bütün zillere aynı anda bastığını söylüyor.

Ertesi gün merdivenlerde karşılaştığımda, komşularıma verecek cevaplar hazırlamam lazım.

“Hayrola Cahide? Ne oldu?”

“Hayır filan değil Cevdet. Bu Cahit’le hiçbir şey olmaz. Kafam attı, yola çıktım, geçen ilk arabaya binip Topkapı’ya kadar geldim. Oradan da bir taksi buldum.”

Anlaşılmıştı. Cahide’nin Cahit’le Lüleburgaz’da kurmayı tasarladığı tiyatro daha başlamadan tarihe karışmıştı.

“Kusura bakma Cevdet. Gecenin bir yarısında, İstanbul’da kapısını çalabileceğim bir tek sen vardın. Otele gidecek param yok. Ayrıca, taksici aşağıda bekliyor, parasını ödeyebilir misin lütfen?”

Taksiciyi gönderdikten sonra, Cahide'yi mütevazı salonumda oturur halde buluyorum.

“Çay ya da kahve yapayım mı sana Cahide? Ya da karnın aç mı bir şeyler yemek ister misin?”

“Alkollü neyin var?”

Büfenin içindeki konyak şişesini işaret edip “Başka bir şey yok” diyorum.

“Onun da alkolü kaçmış olabilir. Kaç senedir orada durduğunu hatırlamıyorum.”

Cahide vitrini kendi evindeymiş gibi açıyor, içinden bir kadehle birlikte şişeyi çıkarıyor.

“Eşlik etmezsin herhalde bana değil mi?”

“Yok, ben kendim için çay hazırlarım.”

Cahide, Cahit'ten gelen taşrada tiyatro kurma teklifine ne kadar çok bağlanmış olduğunu uzun uzun anlatıyor.

Gençleri çalıştıracak olmayı, onların arasından en azından bir yıldız çıkartmak fikrini önemsediyini hissediyorum.

Oysa Cahit, tıpkı turneye çıktıklarında olduğu gibi, bir kez daha ket vuruyor Cahide'nin hayallerine.

“Olmayacak bir duaydı Cahide” demiyorum.

Suskunluğumu anlamlandırmış olsa gerek, benim yerime bu kez bizzat kendisi “Sen haklıydın Cevdet. Cahit'le hiçbir şey olmaz” diyor.

Konyak şişesinin dibini bulunca “Çok yorgunum Cevdet, bana yatacak bir yer göster lütfen” diyor Cahide.

Kendi yatağımı teklif edemeyeceğime göre, çalışma odamda bulunan divanı hazırlamam gerekiyor.

Biraz müsaade istiyor temiz çarşaf bulmanın peşine düşüyorum. Bu arada o da kalkıyor, benim peşimden kendisine adanmış odaya doğru yürüyor.

İlk geldiğinde koridor karanlık olduğu için gözünden kaçmış kendi suretlerini, koridordan itibaren görmeye başlıyor.

Oyunlar ve filmler için yapılmış afişlerini elleriyle severek çalışma odamın kapısından içeriye giriyor.

Duvarların durumunu görünce gözleri fal taşı gibi açılıyor “Sen delisin Cevdet!” diyor Cahide.

Bir kere de daha yüksek sesle tekrarlıyor:

“Sen sahidenden delisin Cevdet!”

Utancımından ölüyorum.

Ben yatağını hazırlarken, Cahide çalışma masamdaki döner koltuğa oturuyor, sağa, sola, arkaya dönerek, dakikalarca odamın duvarlarındaki afiş ve fotoğrafları seyrediyor.

O kadar büyük bir şaşkınlıkla bakıyor ki sağa sola, yatağının hazır olduğunu bile söyleyemiyorum.

Bu arada onun odamı, daha doğrusu, tümüyle kendisine dair şahsi tarihi seyretmesini izliyorum.

Utanç verici olsa da doyumsuz.

Arkadaşım bir duvarlara bir bana bakıyor.

Ayağa kalkıyor, “Teşekkür ederim” diyor ve köşesinde oturduğum, çarşafını onun için serdiğim yatağa yaklaşıyor.

Kalkmaya çalışıyorum yaklaşıncaya, elimden tutuyor, yatağa çekiyor, önce beni soyuyor, sonra kendisi soyunuyor.

Cahide uyurken kalkıyor, alışveriş yapıp eve dönüyorum.

Çayı demlerken, masayı hazır ederken aklımda Marcel'in evinde ettiğim kahvaltılar var.

Özel aşçıların hazırladığı börekler, çörekler, her biri bilmem hangi yöreden gelmiş ballar, tereyağları, peynirler, reçeller bir bir gözümün önünden geçiyor.

Kabul etmem gerekiyor ki Marcel'in gustosu yüksekti. Yaşamayı ve yaşatmayı biliyordu. Kısa bir süre için bile olsa, Cahide'yi bulutların üzerine çıkartmıştı.

Biliyorum, ne Marcel'le ne İhsan Doruk'la yarışabilirim yaşamak ve yaşatmak konusunda.

Tamam yüzüne bakılabilir bir adamım, okuma yazma durumum da fena sayılmaz.

Ama bunlar, özellikle Cahide gibi bir kadını bulutların üzerine çıkartmaya yetecek özellikler değil.

Sanıyorum, tam da böylesi durumlar için söylenmiş İngilizlerin o ünlü sözü: Money talks!

Cahide üzerine düşünüp de aklıma bunlar gelince üzülyorum haliyle.

Ne yazık ki böyle!

Kızarmış ekmek kokusu Cahide'yi harekete geçiriyor.

Kahvaltıya benim robdöşambırımı giymiş olarak geliyor. İçinde hiçbir şey yok.

“Konuşmamız lazım Cevdet” diyor sandalyesine oturur oturmaz.

“Olur Cahide.”

“Sen Muhsin Hoca'yla çalışıyorsun değil mi?”

“Birkaç aydır onunlayım.”

“Ben de geleceğim bugün. Düşündüm taşındım, ondan iş istemekten başka çaremin kalmadığına karar verdim. Kabul eder mi beni yeniden bilmiyorum ama denemem lazım.”

Hiç beklemediğim bir davranış bu. Cahide'nin bu kadar mantıklı bir karar verebileceği aklımın ucundan bile geçmemiştir.

Aslında tersine, tümünden yitip gitmek için elinden gelenin en kötüsünü yapacağından emindim.

Yanılttı beni. Olsun. O kazançlı çıksın, ben yanılmaya dünden razıyım.

Oyunlar ve oyuncular üzerine konuşuyoruz biraz.

Yine şahane oyunlar oynuyor Tepebaşı Dram.

Oyuncuların bazılarını ikimiz de beğeniyoruz. Kimilerinde anlaşılamıyoruz.

“İnşallah...” diyor bu konuda son olarak Cahide. “Muhsin Bey'in bana verebileceği bir rol vardır.”

Çok emin değilsem de “Mutlaka vardır” diyorum.

Muhsin Hoca'nın ne kadar disiplinli olduğunu benden daha iyi kimse bilemez. Cahide'nin durumunun, en az benim kadar farkında hoca.

Kahvaltı masasını toplamadan "Sade birer kahve içelim mi Cahide?" diye soruyorum.

"Şahane olur."

Kahvelerimizi içerken Cahide uzunca düşünüyor. Sanki bir şey söyleyecekmiş de zorlanacakmış gibi bakıyor yüzüme.

"Şu afişler, fotoğraflar filan... Çok etkilendiğimi söylemem lazım Cevdet."

"Ha onlar..."

Lafımı ağzıma tıkıyor Cahide.

"Seni ne kadar sevdiğimi biliyorsun Cevdet. Benim için çok değerlisin. Zaten hep bunun için uzak durdum senden. Görüyorsun, kendi kanımda boğuluyorum. İsteyen ve hak edenlerin bu kanda boğulmalarına izin veriyorum. Ama sen farklısın Cevdet. Kumaşın farklı. Senden özenle uzak durmamın nedeni, tümüyle kendine özgü iyiliğin. Ben biliyorum, sen de kıymetini bil."

Susuyor Cahide. Ben de susuyorum.

Sonra giyinmek için kalkıyor. Ben de kahvaltı masasını toplamaya koyuluyorum.

Az sonra, giyinmiş olarak geliyor, "Ben gidiyorum Cevdet" diyor.

“Nereye?” diye sormamam gerektiğini biliyorum.

“Bir ara gelip konuşacağım Muhsin Hoca’yla. Sen hiçbir şey söyleme lütfen. Görmedin hiç beni.”

“Konuşmam. Söylemem. Görmedim.”

Kapıya kadar peşi sıra yürüyorum. Dönüyor, boynuma sarılıyor ve yanaklarımdan öpüyor.

“Bir daha..” diyor. “Asla böyle bir şey olmayacak Cevdet. Seninle ben iki iyi arkadaşız. Tam da bu nedenle, ne kadar uzak, o kadar iyi. Lütfen ben yaşamıyormuşum gibi davran.”

Susuyorum.

Kapıyı çekip çıkıyor.

İlk defa sahiden ağlıyorum Cahide’nin arkasından.

Geçen defalarda içime akıttığım gözyaşlarım da yenilerle birlikte sel olup akıyor peşi sıra.

Cahide'nin üç önemli yenilgisine imza atan Cahit Irgat'a özellikle kızgınım.

Neden olduğunu söyleyeceğim ama önce Cahide'nin bazı özelliklerine dikkat çekmem lazım.

Cahide Shakespeare'den Çehov'a neredeyse bütün ünlü yazarların oyunlarını, üstelik sıfır formasyonla, sahneye taşımayı becerdi.

Kabul etmeliyiz ki bu son derece sıra dışı bir durum, inanılmaz bir başarı öyküsüdür.

Gün geldi, Rostand'ın L'Aiglon'u ve Roxane'sı oldu.

Üstelik kusursuz bir biçimde!

Fransız İhtilali, Balkan Harbi, Jöntürkler, İttihat ve Terakki, Osmanlı'nın çöküşü, Türk Aydınlanması, Türk Devrimi gibi konulardan haberdar olmayan bir oyuncunun, Vatan ve Namık Kemal'de oynadığı başrolle herkesi büyülemesi hakikaten zor rastlanır bir başarıdır.

Yerli ya da yabancı, hangi oyunda nelere ya da kimlere ruh verdiğini bilerek oynasa, kim bilir neler yapacaktı Cahide!

Şanslı doğduğu için yolu zaten başarıya çıkacak olanların hikâyelerine kulak asmam.

Varlıklı ve iyi eğitilmiş bir ailenin, yolu sanat olarak çizilmiş çocuğunun, konservatuvarlarda, özel hocalarla çalıştırılıp sanatçı haline getirilmesini küçümsemem.

Olacaktı oldu, derim.

Büyük bir çoğunluk tarafından da teslim edileceği gibi, beklediği üzere “olmak”la, bütün zorluklara karşı “olmak” arasında dağlar kadar fark vardır.

İkincinin arkasında, öncelikle sıra dışı bir yetenek ve beraberinde yüksek zekâ aramak gerekir.

Evet, tesadüfler sizi bir gün Muhsin Ertuğrul’la ya da başka önemli bir rol dağıtıcıyla karşılaştırabilir.

Ama son sözü siz söylersiniz!

Yeteneği ve zekâsı Cahide’ye uzun süre yardım edecekti. Güzelliği de.

Kumar makinesinin haznesinden paraların akması için üç kirazın yan yana gelmesi gerektiğini hepimiz biliriz.

Cahide’de yan yana gelen üç kiraz, yetenek, zekâ ve güzellikti.

Cahide bu çok önemli üç özelliğiyle, Türkiye’nin bir numarası haline gelmeyi başardı.

Kumar makinesinin uzunca bir süre, büyük bir gürültüyle boşalmasını sağladı.

Başarısını sürdürebilmesi ve onunla yaşlanabilmesi için bir özelliğe daha ihtiyacı vardı.

En başta atladığı, yol üzerinde tamamlama fırsatı bulamadığı eğitim açığını kapatması gerekiyordu.

Bunu bir türlü sağlayamadığı için sadece Cahide’ye değil, hayat yolculuğu boyunca karşısına çıkan arkadaşlarına, dostlarına, sevgililerine mesela Cahit Irgat’a da kızmamız gerekmez mi?

Çünkü Cahit Irgat, tiyatroculuğunun yanı sıra okuması yazması olan, şiirleri ve romanıyla toplumun beğenisini kazanmış bir aydındı. Bu özelliğiyle Cahide'nin eksik yanını telafi edemez miydi? Böylesi bir donanıma sahip değil miydi?

Olmayınca olmuyor işte.

Talât, Marcel, İhsan Doruk gibi isimleri hem geçmişte kaldıkları hem de niyetleri önceden malum olduğu için geride bıraktıysam bile, Cahit Irgat'la ilgili olarak düşünmeye ve yazmaya devam etmeliyim.

Çünkü, Cahide'nin hayatında, tıpkı ötekiler gibi, önemli iz bırakmış ve belki de bırakmayı sürdürececek köşe taşlarından biri Cahit Bey.

Arada bir, neden Cahide'nin bana yaptığını Cahit Bey Cahide'ye yapmadı diye düşünmüyor değilim.

Bir insan karşısındakini seviyorsa, onu da kendisiyle birlikte bataklığa çekmez.

Sizce de öyle değil mi?

Hiç olmazsa sevdiği kurtulsun diye çabalar.

Sizce de öyle değil mi?

Çok da haksızlık etmemek için, Cahit Irgat'la ilgili olarak, arada bir, Cahide'yle karşılaştığında dünyaya bu açıdan bakma melekelerini çoktan kaybetmişti diye düşünüyorum.

Cahide Muhsin Ertuğrul'un kapısını, tam da ikimiz dergi üzerine çalışırken çaldı.

"Merhaba hocam, sen de mi buradasın Cevdet?"

Sarıldık, öpüştük.

Bir bahane yaratıp hocayla Cahide'yi baş başa bırakmam gerekiyordu.

"Ben müsaadenizle bir matbaaya kadar gidip geleyim, siz konuşurken. Geldiğimde burada olursan görüşürüz Cahide."

Beklemişti, sözde matbaadan dönüşümü Cahide.

"Biraz yürüyelim mi Cevdet? İstiklal'de bir yerde otururuz belki. Sana dün akşam için teşekkür etmem lazım."

"Olur Cahide."

Bir dejavu yaşıyor gibiydim. Aslında, gibi filan da değil, dejavunun ta kendisiydi bu.

Sanki 1941 ya da 42'de olduğu gibi Tepebaşı Dram'ın kapısından çıktık, sağa doğru kıvrıldık, ayaklarımız mı götürdü yoksa Cahide mi bilemeyeceğim Asmalı Mescit'in yolunu tuttuk.

"Dün akşamdan bu yana düşünüyorum da şaka maka yirmi yıldan fazla zaman geçti arkadaşlığımızın üzerinden Cevdet."

O böyle deyince "Oldu mu o kadar? Ayrıca söyleme böyle şeyler, yaşımız meydana çıkacak" diye homurdandım.

"Yaşımızda bir şey yok ki Cevdet. Hayat yorgunuyuz o kadar."

Aslında haksız sayılmazdı Cahide.

Yıllar yıllar önce, evimizin içinde koşturduğumu gören babaannem “Sana baktıkça ben yoruluyorum Cevdet” derdi.

Cahide’ye baktığımda babaannemin bu sözlerini hatırladım.

Cahide yaşamış, itiraf etmeliyim ki ben onu izlerken yorulmuştum.

“Marcel’le seni arabaya alıp Boğaziçi’ne yalıya götürürkenki halimiz geldi şimdi gözümün önüne. Ne kadar genç ne kadar toyduk değil mi Cevdet?”

Öyleydik hakikaten. Cahide on beş milyonun Cahide’siydi o zamanlar.

“Dün akşam görünce hatırladım, *Perde ve Sahne*’nin kapağına benim resmimi koymuştunuz.”

“Birlikte gitmiştik hani fotoğraf stüdyosuna. Kırmızı kazağın altından çıkan beyaz yakalarını ben düzeltmişim.”

Tam söyleyecekken vazgeçtim. Söyleyebilsem “Bembeyazdı dişlerin Cahide” diyecektim.

Ama yasak koymuştu dün akşam Cahide.

Yaklaşmak, yakınlaşmak yoktu.

İpek gibiydi teni o yıllarda Cahide’nin.

Neyse, dedim kendime, söyleyemeyeceksem eğer, aklımdan geçenleri bir kenara bırakmalıyım.

“Neler konuştunuz Muhsin Hoca’yla?”

“İşsiz ve parasız olduğumu söyledim.”

“O ne dedi?”

“Cebime bir sürü para koydu, işe alındığımı söyledi.”

“Çok sevindim Cahide.”

Ne tuhaf bir durumdu aslında yaşadığı.

Cahide’nin, Muhsin Hoca bile olsa, bir gün gidip birinden iş isteyebileceği kimin aklına gelebilirdi ki?

On beş milyonla başlayıp otuz milyona yakın sevgiliye ulaşmak ve sonra iş istemek zorunda kalmak, pek de kolay “başarılabilecek” bir durum değil.

Şundan sadece birkaç yıl önce, telefon ettiğinde Haldun Dor-men gibi ünlü bir tiyatrocü ve tiyatro sahibinin bacaklarını titretirken, sonunda iş aramak zorunda kalmıştı Cahide.

Her anlamda, olmayacağı oldurmuştu.

Tepebaşı Dram’da yeniden başlayacağını duyunca, çok sevindiğimi tekrar tekrar söyledim Cahide’ye.

Ayrıca, hocayla birlikte çalışmanın ona iyi geleceğini düşünmeye de başladım.

“Bakma gelip iş istemiş olmama...” dedi tam ben böyle düşünürken Cahide. “Muhsin Hoca’yla çalışmanın beni iyileştireceğinin de farkındayım.”

Anlamıştım ne demek istediğini. Bir tür terapi gibi görüyordu Tepebaşı Dram’da bulunmayı.

Sonra çıktık meyhaneden.

İkimiz de kendi yollarımıza gittik. O oteline, ben evime.

Biliyordum “Gel, bende kal Cahide” diyemezdim.

İnanıyordum, her zaman olduğu gibi, bu yeni dönemeçten de çıkardım.

Hep çıkmadım mı zaten?

1964'ün 6 Şubat Perşembe günü, kendi aramızdaki adı hâlâ Tepebaşı Dram olan, yeni ismiyle Şehir Tiyatrosu'nda, Cahide için dua ettim.

İhsan Doruk Cahide'yi kırmamış, Ender'in tiyatroya getirilmesine izin vermişti.

Cahide gazetecilere ve fotoğrafçılara Ender'in elinden beyaz karanfillerle donatılmış buketi alırken gülümsemişti.

Ne kadar da mutluydu.

Ender'e uzun uzun baktım flaşlar patlarken. Ekose elbisesinin içinden çıkan beyaz yakalarıyla, Cahide'nin gençliğini hatırlatıyordu.

Hakikaten güzel bir çocuktü. Çok güzel bir genç kız olacağı şimdiden belliydi.

Cahide kızından buketi alırken siyah bir elbisenin içindeydi. Saçları artık sarı değildi. Siyaha boyatmış, siyah bir bere giymişti.

1953'te, Rostand'ın *Yavru Kartal*'ını ve Giraudoux'nun *Su Kızı*'nı oynarken, yani mesleğinin zirvesindeyken ayrılmıştı Cahide Tepebaşı Dram'dan.

Aradan on bir yıl geçtikten sonra, şimdi yine burada, tiyatroun rahmine düştüğü yerdeydi.

Cahide bu akşam seyircinin karşısına, modern tiyatronun öncülerinden, Nobel ödüllü Luigi Pirandello'nun *Altı Kişi Yazarını Arıyor* isimli oyunuyla çıkacaktı.

Pirandello, eserini 1921 yılında, yani Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde yazmıştı.

Dünyayı altüst eden büyük yıkımdan sonra, Avrupa'da büyük bir bunalım yaşanırken kaleme alınmıştı oyun. Ahlaki değerlerin ayaklar altına alındığı, insan ilişkilerinin geldiği son derece olumsuz durumu sorguluyordu.

Kim bilir ne çok Cahide hayranı ve Tepebaşı Dram meraklısı dolduracaktı tiyatroyu.

Dile kolay, on bir yıl süreyle, asıl yuvasından uzak kalmıştı Cahide. Özel tiyatrolarda sahneye çıkmış, turne bile yapmıştı.

Öte yandan herkesin üzerinde mutabık olduğu gibi, Tepebaşı Dram bir mabetti.

Kaldı ki bu mabet en çok da Cahide Sonku ismiyle özdeşleşmişti.

Tepebaşı Dram'ın ruhu ve beyni ne kadar Muhsin Ertuğrul'sa, vücudu o kadar Cahide'ydi.

Gişedeki görevliler, anons edildiği günden bu yana, durmaksızın *Altı Kişi Yazarını Arıyor* için bilet sattıklarını söylediler.

Bana sorulacak olursa, gelecek izleyicilerin büyük bir kısmı Cahide'nin hayranlarından oluşacaktı.

Acaba, diye düşünüyordum arada bir, Cahide'yi eskisi kadar etkileyici bulacaklar mı?

Rolünü ezberlemesi için Cahide'ye yardım ederken, ikimiz de oyunun çok İtalyan olduğunu düşünmüştük.

İtalyanların, zamanında, bizim ortaoyunlarında kullandığımız gibi doğaçlama tekniğini kullanmış olmaları Cahide'nin hoşuna gitmişti.

Öte yandan Pirandello'nun tarzı alabildiğine moderndi de.

Klasik bir yorumcu olmakla birlikte, *Altı Kişi Yazarını Arıyor*'un Muhsin Ertuğrul'un elinde, şahane bir oyun olacağı provalar esnasında anlaşılmıştı.

Sahnedeyken oyun sürüp giderken ben hep Cahide'yi düşündüm. Geçmişle bugününü karşılaştırdım.

Sahnedeki ağırlığından eser kalmamıştı.

Eskisiyle yenisi arasında nasıl bir fark olduğunu anlatabilmem kolay değil. Şöyle söylersem, belki düşüncelerimi anlatabilirim.

Cahide sahnedeysen, başka hiçbir oyuncuyu seyretmezsiniz. Kaybolan, tam olarak buydu.

Bu benim görüşümdü. Önemli olan seyircinin vereceği tepkiydi. Tabii bir de yazar çizer tayfasının.

Bakalım neler olacaktı perde kapanınca ve ertesi gün?

Oyun hiç beklemediğim ölçüde çok alkışlandı. Cahide de öyle. Seyirci, defalarca çağırdı Cahide'yi sahneye.

Şaşırdığımı vurgulu bir biçimde söylemeliyim.

Bilemediğimse, bu alkışların ne kadarının Cahide'nin çıkarttığı oyuna ne kadarı Tepebaşı Dram seyircisinde ona dair biriken özlemeydi?

Yaşayacak ve görecektik.

Ertesi sabah ilk işim gazete bayiiine gidip bütün gazeteleri almak oldu.

Hürriyet gazetesinin haberin hakkını verdiğini söylemeliyim.

Bir gün önce, yani oyunla aynı gün, Kıbrıs'ta altı Türk'ün öldürülmüş olmasına rağmen Cahide *Hürriyet*'te birinci sayfa haberi olmuştu.

"Cahide Sonku 11 yıl sonra Şehir Tiyatrosu'nda" diye başlık atmıştı *Hürriyet*. Fotoğraf olarak sahneden bir enstantane kullanmak yerine Ender'in Cahide'ye çiçek verişini tercih etmişti.

Uzun uzun baktım Cahide'nin gazetedeki fotoğrafına. Tüm oyun boyunca gözlemlediğim gibi, yüzüne hüznün hâkimdi.

Yazıyı birkaç kere okudum.

Hürriyet gazetesi Cahide'yi yüceltmiş, saygıda kusur edecek tek kelime kullanmamıştı.

Sonra öteki gazetelere de baktım. Onlarda da Cahide'den söz edilmişti.

Bütün kupürleri itinayla kestim, her birini ayrı bir dosya kâğıdına yapıştırıp dosyaladım.

"Ayrıca..." dedim kendime. "Bir tane daha *Hürriyet* alıp ne olur ne olmaz diye onu da bir kenara koymam lazım."

Arada bir dediğim gibi, olmayınca olmuyordu işte!

Cahide bütün çabasına rağmen alkolle mücadelesinde yenik düşüyordu.

Arada bir geç kalıyor, geldiği zamanlardaysa sahnede istenen, beklenen performansı gösteremiyordu.

Muhsin Hoca mutsuzdu. Arada bir konuşuyordu Cahide'yle. Muhsin Bey'in, elinden gelen bütün çabayı gösterdiğinin farkındaydım.

Cahide Cahit'le arasına bir çizgi çekememişti.

Cahit her akşam, tiyatro çıkışlarında Cahide'yi bekliyor, ikili heyecanlı adımlarla, adeta alkolün küpüne girmeye koşuyorlardı.

Ertesi gününden hayır gelmiyordu böyle olunca Cahide'nin.

Ve sonunda nokta konuldu.

Cahide Tepebaşı Dram'dan elini eteğini çekti.

Tiyatroya gelmediği gibi arayıp sormuyordu da.

Beyoğlu'nun arka sokaklarındaki izbelerde yaşadığını duymuştum.

Artık herkesin dilinde, onun ucuz meyhanelerin müdavimi olduğu vardı.

Bir ara kulağıma *Beyaz Atlı Adam* diye bir filmde rol aldığı çalındı.

Nasıl bir film olduğunu sorup soruşturduğumda filmin başrol oyuncusunun Yılmaz Güney' olduğunu öğrendim.

Güney'in ayrıca *Bu Vatanın Çocukları*'nın senaryosunu yazdığını ve çektiğini biliyordum. *Ala Geyik* diye bir başka filmi daha vardı.

Beyaz Atlı Adam'da sadece oyuncu olarak bulunuyordu Yılmaz Güney.

Filmin senaryosunu Remzi Jöntürk yazmıştı ve yönetmen kol-tuğuna da bizzat oturmuştu.

Kadroda gözüme Cezmi Ar'ın ismi çarpınca aklıma Cahide'nin onun aracılığıyla rol almış olabileceği geldi.

Neyse neydi!

Hiç olmazsa ekmek parasını çıkartabilecekti.

İstesem filmin setine gidebilirdim.

Cezmi Ar dahil olmak üzere, dünya kadar arkadaşım vardı filmde görev alan.

Bir türlü beceremedim gitmeyi.

* Asıl adı Yılmaz Pütün olan Yılmaz Güney 1937-1984 yılları arasında yaşadı. Oyuncu, yönetmen, senarist yapımcı ve yazardır. Lakabı Çirkin Kral'dır. *Yol*, *Sürü*, *Umutsuzlar*, *Baba*, *Ağır*, *Endişe* gibi filmlerle ünlendi. 1961'de komünizm propagandası yapmaktan tutuklandı. 1971'de THKP-C üyelerini saklamaktan hapis ve sürgün cezası aldı. Adana'da bir hâkimi öldürmekten tutuklandı. Yurtdışına kaçtı. 1982'de Cannes'da Altın Palmiye ödülü aldı. 1983'te, darbeci, diktatör Kenan Evren tarafından Türk vatandaşlığından çıkartıldı.

Cahide'yi üçüncü sınıf bir rolde görmeyi içime sindiremeyeceğim için mi yoksa beni görmesinin ona iyi gelmeyeceğini hissettiğimden mi bilemedim.

Sorup soruşturarak Yılmaz Güney'in başrol oynadığı filmin konusunu öğrendim.

Beyaz atıyla avare dolaşan genç adam bir kasabada konaklayacak, mutluluk arayışında olan kasaba halkının bütün sorunlarını çözecek, sonra bir bilinmeze gidecekti.

Böyle söylendiğinde kendini eleveren bir film değildi *Beyaz Atlı Adam*.

Felsefi bir derinliği varmış, mistik bir hikâyeye sahipmiş gibi görünüyorsa da filmcilere güven olmazdı.

Nihayetinde, filmcilik de tıpkı gazetecilik, dergicilik, kitapçılık gibi bir başlık atma sanatıydı.

Kim filmine seyirciyi çağırmayacak bir başlık atardı ki?

Beyaz Atlı Adam vizyona girince, en çok da Cahide'yi görebilmek için gittim.

Tahmin ettiğim gibi küçük bir rolü vardı filmde. Afişte ismi altıncı sıradaydı.

Hey gidi hey, dedim kendi kendime. Çok ama çok üzüldüm.

Henüz kırk beş yaşındaydı Cahide. Filmde çok daha fazla gösteriyordu. Alkolün verdiği hasar, kilosundan, yüzünden, bakışlarındaki donukluktan belliydi.

Benim Cahide'mle beyazperdede gördüğüm Cahide arasında hiçbir alaka kalmamıştı.

Filme gelince, idare ederdi. Yılmaz Güney, işine sarılırsa, sinema sektöründe başarıyı yakalayabilir, önemli bir karakter oyuncusu olarak ismini afişlere birinci sıradan, yıllarca yazdırabilirdi.

Tiyatrodan çekilince, filmlerde verilen küçük rolleri kabul etmeye başlamıştı Cahide.

İzbede de otursa, salaş meyhanelere de takılsa, kirasını ödemek ve rakı içmeyi sürdürebilmek için gereken parayı bulmak zorundaydı.

Teklif edilen cüzi rakamları kabul ettikten sonra, Yeşilçam'ın, özellikle de kamera karşısında bulunmuş herkese oynatacak bir rolü vardır.

Kaldı ki Cahide gibi zamanında tiyatro ve sinemanın gözbebeği olmuş birine, hiçbir yönetmen, yapımcı kapısını kapatmaz.

Çekeceği film hakkında "Kadrosunda Cahide Sonku bile var!" dedirtmek kim istemez?

1965 yılında, Cahide'nin adını birçok filmde duyacaktım.

Sevgim ve Gururum onlardan biriydi.

Muazzez Tahsin Berkant'ın kitabından Erdoğan Tünaş'ın sinemaya uyarladığı eserin yönetmenliğini Duru Film'in sahibi Süreyya Duru yapacaktı.

Başrolleri, genç oyuncular Hülya Koçyiğit ve Cüneyt Arkın paylaşacaklardı.

Filmin konusunu biliyordum. Çiftlik sahibinin yeğeni Cihat, şehirde eğitimini tamamlayıp geriye dönen kâhya kızı Zerrin'e

âşık olacaktı. Cihat'ın evlenme teklifini kabul eden Zerrin ilerleyen günlerde gerçekten zor bir durumla karşılaşacak, sevgisinin yerini gururuyla değiştirmek zorunda kalacaktı.

Afişte ismi üçüncü sırada yer alacak olan Cahide'nin filmdeki rolü pek de önemsiz sayılmazdı. Cihat ve Zerrin'in oğullarına dadılık yapacaktı. Tabii çok özel bir görevle donanmış olarak.

Cahide'nin oynadığı bütün öteki filmleri olduğu gibi *Sevgim ve Gururum*'u da vizyona girer girmez seyrettim.

Süreyya Duru başarılı bir iş çıkartmıştı. Aksaksız, eksiksiz, su gibi akan bir film olmuştu *Sevgim ve Gururum*.

Filmi en çok Cahide'yi görmek için seyrettiğim için olsa gerek, beyazperdeye yansıdığı her saniyeye dikkat ettim.

Zamanında her hareketini, vücudunun her bir santimini hayranlıkla seyrettiğim Cahide'nin yerinde yeller esiyordu.

Sahi, *Perde ve Sahne*'nin kapağı için çekim yapılacağında, Muhsin Hoca'nın ortaya çıksınlar diye "Mutlaka gülsün!" dediği dişleri nereye gitmişti?

Cahide'nin incecik yüzü büyümüş, dişleri küçülmüş, her ikisinin rengi de kararmıştı.

Öte yandan dimdikti hâlâ.

Vücut kıvrımları yok olmuş, kalça ve göğüsleri arasındaki ince beli onu terk etmişse de kendisini beyazperdeye dimdik aksettirmeyi becermişti Cahide.

Güzellik ya da çirkinlikten çok amatörlüğün sırttığı bir dünyadır beyazperde.

Cahide, her şeye rağmen birinci sınıf bir profesyoneldi.

Cahide kendi halini kabullenmiş, sinema da onu bu haliyle üstelik güle oynaya satın almıştı.

Oysa dünya kırklı yaşlarının ortalarında, ellili yaşlarının başlarında taptaze görünen nice yıldız görmüş, alkışlamıştı.

1964 yılında çekilen *Yellow Rolls-Royce*'ta rol alan, Cahide'ye aşırı benzeyen Ingrid Bergman genç kalmayı becerebilen oyuncularından biriydi mesela. Kırk dokuz yaşındayken rol aldığı *Yellow Rolls-Royce*'taki Ingrid'le, *Sevgim ve Gururum*'daki Cahide arasında dağlar kadar fark vardı.

Aynı durum bir başka sarışın, Cahide'den epey yaşlı Marlene Dietrich için de geçerliydi. 1950 yılında rol aldığı *Stage Fright*'ta, son derece genç göstermeyi başarmıştı Marlene. Üstelik filmin başrol oyuncusu olarak.

Kelimenin tam anlamıyla alkol parasının peşine düşmüştü Cahide.

Geceleri Beyoğlu'nun salaş meyhanelerinde demleniyor, gündüzleri film setlerinde oynayacağı rollere bürünmeye çalışıyordu.

1965 yılında, *Yahya Peygamber*, *Düşman Kardeşler* ve *Korkusuzlar* isimli üç filmde daha oynadı.

Yahya Peygamber dinsel içerikli bir film idi. *Korkusuzlar*'da Yılmaz Güney ve Fikret Hakan'la oynamıştı. *Düşman Kardeşler*'de iki kardeşin annesi rolündeydi. Bu filmde Eşref Kolçak ve Sema Özcan'la birlikte görünüyordu.

Her üç film de piyasa işiydi. Yapımcılarına iyi paralar kazandırmış olmalıydılar.

Cahide'nin de kalite peşinde koşturacak hali yoktu zaten.

Haldun Dormen Tiyatrosu'nu bir ziyaretimde, arkadaşlarımla anlattıklarından anlamıştım Cahide'nin ne kadar parasız olduğunu.

Bir gece, prova esnasında çalmıştı Cahide Dormen Tiyatrosu'nun kapısını. Kapıyı Füsun Erbulak açmış, Cahide'yi tanımamış, ne istediğini sormuştu.*

Cahide Altan Erbulak'la görüşmek istemişti. Füsun'un gözü tutmamıştı yaşlı ve düşkün kadını.

Cahide kendisini tanıtınca çok mahcup olmuş, içeriye davet etmişse de girmemişti.

Altan'la görüşmek istiyordu, bekliyordu.

Altan koşturarak gelmişti Cahide'nin adını duyunca.

"Bu senin karınmış, öyle mi?"

Küçümser gibi bakmıştı Cahide Füsun'a. Füsun yerin dibine girmişti.

Cahide bin lira istemişti Altan'dan. Altan daha fazlasını vermeye kalkınca, iane istemediğini, içmeye devam edebilmesi için meyhane borcunu ödemesi gerektiğini söylemişti.

Bu arada Haldun Dormen de gelmişti kapıya. Sarılmıştı uzun uzun Cahide'ye. Ne zaman isterse kendisine ev ve rol bulabileceğini söylemişti.

Hiçbir şey istememişti Cahide. Teşekkür etmişti para için.

Cahide arkasını dönüp gidecekken Füsun kendisini nerede bulabileceğini sorunca küçümseyerek bakmıştı yine. Cevabı da ağır olmuştu.

"Bombok bir otelde yaşıyorum ben. Hanım evladı oyuncular, dilencilerin suratına kapı kapatanlar sevmez böyle mekânları."

* Füsun Erbulak, *Gecece*, 1992, Cep Kitapları

“Demek tiyatroların da bir ömrü oluyormuş” dedim.

“Tiyatroların değil de insanların diyelim” dedi bu sözlerime karşılık Muhsin Hoca.

Haklı olduğumdan emindim.

Tepebaşı Dram’ın defterini kapatmadan önce Muhsin Ertuğrul’un defterinin dürülmesi gerekiyordu. Dünya âlem farkındaydı bunun.

Öyleyse, öncelikle yapılması gereken hocayı yok etmekte.

Önceki hizmetleri de unutulabilecek gibi değildi ama son olarak 1958’den itibaren İstanbul Şehir Tiyatrosu’nda başyönetmenlik görevini sürdürüyordu Muhsin Ertuğrul.

60 İhtilali’nin estirdiği özgürlük rüzgârını da arkasına alarak 1960 ve 1961’de Üsküdar ve Kadıköy tiyatrolarını açmıştı. Aynı yıl Rumelihisarı’nda temsiller verilmeye başlanmıştı. 1965 yılında bunların arasına Zeytinburnu Tiyatrosu’nu eklemişti.

Tam da o yıl, liberal kisvesine bürünmüş muhafazakâr Adalet Partisi’nin başkanı Süleyman Demirel başbakan olmuş, selefi Adnan Menderes’in politikalarının sürdürücüsü rolünü “başarıyla” oynamaya başlamıştı.

İstanbul Belediyesi’nin il genel meclisinde Adalet Partisi çoğunlukta idi. Belediye başkanlığını bürokratik bazı hatalar nedeniyle kıl payı kaçırmış olsalar da meclis eliyle çağdaş Şehir Tiyatroları’na karşı kollarını sıvamışlardı.

İlk iş olarak, başyönetmenlik kadrosunun kaldırılmasına karar verdiler.

Böylelikle bir taşla iki kuş vurmuş olacaktı Süleyman Demirel ve zihniyeti.

Muhsin Hoca gibi Türkiye’de ilk kez bir Brecht* oyununu sahneye koyan, *Sezuan’ın İyi İnsanı*’nı** oynatmaya cüret eden bir sanat insanını yok edeceklerdi.

Bu elde bir olacaktı kuşkusuz.

Elde ikiyse şuydu:

Türk tiyatrosunun mabedi yani Tepebaşı Dram yok edilecek, çağdaşlaşmanın can damarlarından en önemlisi kesilmiş olacaktı.

Yıkımın sembolik bir mahiyeti vardı kuşkusuz!

Bu “sayede”, muhafazakârlık kazanmış, üstelik modernlikten intikamını almış olacaktı.

Ayrıca, ele geçirilecek bu nadide arazinin üzerine kim bilir ne inşa edilerek,*** tarifsiz büyüklükte bir ranta ulaşılabilecekti.

Hasılı kelimeler, imparatorluktan cumhuriyete uzanan, geçmişten geleceğe diye de tarif edilebilecek modernleşme hareketinin en önemli alametifarikası, mabedimiz, büyük bir tehlike altındaydı.

* Bertolt Brecht 1898-1956 yılları arasında yaşadı. 20. yüzyıl Alman şiirinin ve tiyatrosunun en önemli isimleri arasında yer alır. Diyalektik Tiyatro fikrinin geliştiricisidir. Brecht sosyalist bir aydındı.

** *Sezuan’ın İyi İnsanı*, temel bir insanlık meselesi olan parayı konu alır. Paranın merkeze alınmasına, kutsallaştırılmasına bir karşı çıkıştır. Oyunun sahneye konulduğu gün tiyatroya saldırıldı, camlar kırıldı, eşyalara zarar verildi. Bununla da yetinilmedi, sanatçılar dövüldü, afişler yırtıldı. Sanki saldırganlar ödüllendirilmiş gibi, oyun mahkeme kararıyla yasaklandı.

*** Tepebaşı Dram Tiyatrosu’nun yerine katlı otopark ve son derece zevksiz, yakışsız bir bina olan TRT İstanbul yapıldı.

Türkiye'nin aydınları, Muhsin Ertuğrul'un görevinden alınmasına karşı çıktılar. Başbakanı telgraf çektiler, basında konunun enine boyuna tartışılmasını sağladılar.

Bir grup genç sanatçı tiyatrodan istifa etti. Türk Tiyatro Yazarları Derneği bir bildiriyle durumu kınadı. Ayrıca, dernek üyesi yazarlar Şehir Tiyatroları'na oyun vermeme kararı aldılar.

Tiyatrocular ve öteki sanatçılar Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nun önünde toplandılar ve Taksim Cumhuriyet Anıtı'na kadar sessiz bir yürüyüş düzenlediler.

Sessiz yürüyüşün sesi açtıkları pankartlar oldu:

"Kara yöneticilere paydos!"

"Bugün Türkiye'de nerede bir perde açılıyorsa, Muhsin Ertuğrul ile açılıyor."

"Tiyatroyu sevmeyenler halkı da sevmezler."

Aydınların yanı sıra üniversiteler de ayağa kalktı.

Türkiye'nin neredeyse bütün üniversitelerinde bulunan fikir kulüpleri ve Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, sanatçıların, aydınların, tiyatronun ve Muhsin Ertuğrul'un yanında yerlerini aldılar.

Demirel hükümeti Muhsin Ertuğrul'u Şehir Tiyatroları'ndaki görevinden almakla kalmadı. Uluslararası Tiyatro Enstitüsü'ne resmi bir yazı yazdı ve Muhsin Ertuğrul'un Türkiye'deki

görevinin sona erdiğini, Türkiye'yi temsil etme yetkisinin kalmadığını bildirdi.

Adalet Partisi, Muhsin Ertuğrul'a karşı mücadelesini bir tür kan davasına çevirmişti.

Buna karşılık aydınlar boş durmadılar. İçlerinde Adalet Ağa-oğlu, Prof. İrfan Şahinbaş, Haldun Taner, Prof. Bedrettin Tuncel gibi isimlerin de yer aldığı bir grup akademisyen, yazar ve sanatçı, hükümete gönderdikleri telgrafta şöyle dediler:

“Milli ve milletlerarası planda tiyatro sanatlarını tanıtmak, halk arasında yaymak ve bu sanatların geliştirilmesine yardımcı olmak amacıyla kurulan Milletlerarası Tiyatro Enstitüsü Türkiye Milli Merkezi İcra Komitesi üyeleri sıfatıyla, mart ayı başından beri bütün sanat çevrelerimizi gerçek anlamda üzüntü içinde bırakan bir olay üzerinde ilgi ve yardımınızı istirham ediyoruz...”

Süleyman Demirel, tam da beklendiği gibi bir milimetre geri adım atmadı.

Nedenini anlamak çok da zor değil.

Tiyatro çağdaş dünyaya dair bir sanat alanıdır. Süleyman Demirel'in yönetimindeki Adalet Partisi'nin Türkiye tasavvuruysa, hiçbir zaman muasır medeniyetler seviyesini yakalamak olmadı.

Tersi rahatlıkla söylenebilir.

Tepebaşı Dram Tiyatrosu'ndaki son günümüzde, Muhsin Hoca'yla birlikte masalarımızı topladık.

Bir kez daha işsiz kalmıştım.

Evime çekilmiş, çalışabileceğim muhtelif işlerin neler olabileceğini, nerede çalışırsam hem para kazanabileceğimi hem de mutlu olabileceğimi düşünüyordum.

Perde ve Sahne'de çok mutluydum mesela.

Cahide'yle Sonku Film'in işlerinin peşinde koştururken debenden mutlu kimse yoktu.

Çalışma hayatımın hiçbir zaman eskisi gibi olamayacağının tabiatıyla farkındaydım.

Cahide'yi eskisi gibi takip edemiyordum.

Birçok filmde, başa güreşmeyen rollerle hayatını sürdürdüğünü duyuyordum.

Kovboy Ali, El Kızı, At Avrat Silah, Çalığışu onlardan bazılarıydı.

Kemal Film tarafından yapılan *Çalığışu*'nun yönetmeni Osman Seden'di. Reşat Nuri Güntekin'in ünlü eserinden sinemaya uyarlanan filmin başrolünü Türkân Şoray oynuyordu.

1945 doğumlu Türkân Şoray, tıpkı Cahide gibi ilk filminde başarıyı yakalamıştı. Manikürcü Nermin rolüyle göz dolduran genç oyuncu, o yıl Altın Portakal Film Festivali'nde en iyi kadın oyuncu ödülünü almıştı.

Cahide'nin adı *Çalılıkusu*'nun afişinde görünmemiştir bile.

Filmi seyretmiş, yönetmenin Cahide'yi gözlerden özenle ırak tutmaya çalıştığını fark etmiştim.

Nedenini çözmek için çok düşünmem gerekmiyordu. Cahide çekimlerin uzamasına yol açıyor olmalıydı. Böylesi durumlar, her dakikası para anlamına gelen filmcilik işinde kabul edilemezdi.

Böyle düşünmeye başlayınca aklıma, Cahide'nin Sonku Film'in sahibiyken kendisinin oynadığı sahneleri tekrarlatması geldi.

Aradan sadece on altı yıl geçmişti.

Ender'in de yaşı on altı olmuştu. Yakın zamanda babası İhsan Bey'in kızını İngiltere'ye okumaya gönderdiğini duymuştum. Ender için sevinmiştim. Cahide için de.

Çünkü, Cahide kızının karşısına çıkabilecek durumda değildi. Ne Ender'i davet edebileceği gibi bir eve sahipti ne de onun için para harcayabilecek güce.

Çalılıkusu misali filmlerden aldığı üç beş kuruşla alkol ihtiyacını gidermeye çalışıyordu o kadar.

Arada bir uğradığım, sanatçıların toplandığı kahvelerden birinde Ülkü Erakalın'ın *Ayşecik Sokak Kızı* isimli bir film için çalışmaya başladığını duydum.

Aklıma derhal Cahide geldi. Daha önce de oynamıştı *Ayşecik* filmlerinde. Belki, diye düşündüm, bu filmde de oynar.

* Ülkü Erakalın 1934-2016 yılları arasında yaşadı. Kantocu Vailiki Hanım ile Müzisyen Abdurrahman Bey'in oğluydu. İstanbul Belediye Konservatuarı Müzik Bölümü'nü bitirdi. Yönetmenlik yapmaya 1961'de başladı. İki yüz civarında filmde imzası vardır. Bu filmlerin çoğu 70'li yıllara damgasını vuran seks filmleridir.

Ülkü'yü tanıyordum. Benden yirmi yaş kadar küçüktü. Anne ve babası da sanatçıydı. Kendisi de konservatuvarı bitirmişti. *Radyo Âlemi* ve *Sinema 63* gibi dergilerde çalışmıştı. Bu arada filmcilik işine atılmış, bir dolu filmde hem yapımcılık hem de yönetmenlik yapmıştı.

İyi tanıyordum Ülkü'yü çünkü ilk gençliğinde bir ayağı Tepebaşı Dram'daydı.

Onu görmek içi Duygu Film'e gitmeye karar verdim.

İşsiz olduğum bir zamandı, belki aklına bana göre bir iş gelirdi.

Duygu Film'in yazıhanesinde, Ülkü'yle epey lafladık. *Ayşecik* üzerine çalışıyordu.

Ben sormadan, o anlattı Cahide'yi.*

Çekimlerde bir pavyon kullanacaklarmış, Cahide o pavyona gelmiş. Saçlarını arkasında toplamış, üzerinde gri bir pardösü, boynunda eski bir eşarp varmış.

Her şeye rağmen bir estetiği vardı, dedi Ülkü.

Aynen şunları söylemiş Cahide kendisine:

"Ben sizi sinemadan çok duydum, bir ricam var. Kızım yurtdışından gelecek, onu güzel bir evde karşılamak isterim. Bir daire tuttum, birkaç aylık kirayı peşin istediler, bana ancak sizin yardımcı olabileceğinizi söylediler."

Ülkü, "Tabii hanımefendi, emredersiniz" deyince Cahide, bu parayı kendisinden bir rol karşılığı istediğini sözlerine ilave etmiş.

Tam da o aralar, çekmek üzere olduğu filmde, Gül Ana karakterini oynayacak bir oyuncuya ihtiyacı varmış. Hiç çocuğu

* Ülkü Erakalın: "Cahide Bir Efsaneydi." *Sabah* gazetesi

olmamış, kendini sokak çocuklarına adanmış yaşlı bir kadın için bakınıyormuş. Bu rolü derhal Cahide'ye vermiş.

Sevinmiştim Cahide için.

Sonradan filmi seyrettiğimde, Cahide'nin rolünün hakkını vermiş olduğunu gördüm.

10 Kasım 1966'nın bütün gazetelerinde Cahide vardı.

9 Kasım gecesi Ayasofya Camii'nin önünde bir bohça bulunmuş, içinden Cahide'ye ait parça parça edilmiş iç çamaşırları, fotoğraflar ve resmi evrak çıkmıştı.

Mahalle bekçisi Kemal Çiftçi, bohçayı bulduğu biçimde Akbıyık Karakolu'na götürmüştü.

Karakolda açılan bohçadan çıkanlar polisleri şaşkınlığa uğratmıştı. Kombinezonlar, sutyenler, külotlar, eteklik, terlik, ayakkabı ve bir de siyah kadın şemsiyesi.

İlginç olan, bohçadan çıkan her şeyin parça parça edilmiş olmasıydı.

Bütün bu parçalanmış eşyaların arasında Cahide'ye ait fotoğraflar, borç senetleri ve belediye ile iki bin lira üzerinden yapılmış bir sözleşme de vardı.

Bohçadan ayrıca birçok da mektup çıkmıştı.

Polis, hemen o gece Cahide Sonku'nun yaşadığı Beyoğlu Bekâr Sokak 30/5'e gitmiş, kapıyı kimse açmayınca savcılık izniyle kırarak içeriye girmişti.

Komşuların verdiği ifadelerin izi sürülmüş, Cahide'nin sevgili olduğu söylenen Çetin Kayhan bulunmuştu.

Etraftaki komşular Kayhan ile Sonku'nun birlikte yaşadıklarını, ikisinin de müptezel alkolikler olduğunu söylemişlerdi.

Çetin Kayhan sorguda akla hayale sığmayacak bir iddiada bulunmuştu:

"Cahide'yi üç kişi kaçırdı!"

10 Kasım gününden itibaren bütün Türkiye, yeniden Cahide'yi konuşmaya başlamıştı.

Bir zamanların ünlü ve güzel yıldızını acaba kim ya da kimler kaçırmış, nereye götürmüşlerdi?

Üç gün sonra, benim ve bütün Türkiye'nin merak ettiği Cahide ortaya çıktı.

"Beni kimse kaçırmadı. Kendi isteğimle, Pendik'te oturan bir arkadaşımın evine gittim. Gazeteleri görmedim."

Gazeteler, verdiği beyanatın yanı sıra, Cahide'nin bu bilgileri verirken de sarhoş olduğunu yazmışlardı.

O günlerde çalışmaya başladığım LCC'de* gün boyu Cahide'nin konuşulduğunu söylersem abartmış olmam.

LCC özel bir tiyatro okuluydu. Okulun hocaları ve personeli Cahide'yi gayet iyi tanıyorlardı. Birçoğu onunla çalışmıştı.

Herkes üzüliyordu Cahide'nin durumuna. Ortak kanaat, ne yazık ki hiçbir yardımda bulunulamayacağıydı.

Yardım kabul etmiyordu çünkü Cahide. Konuşmuyordu bile bu konuyu.

* LCC (Language, Culture Center) 1961 yılında kurulan özel okuldur. Yöneticileri Beklan ve Ayla Algan'dı. Muhsin Ertuğrul, Haldun Taner, Melih Cevdet Anday gibi isimler dersler veriyorlardı. Eskrimden baleye, diksiyondan fonetiğe, tiyatro tarihine, oyunculuğa, yönetmenliğe kadar bir tiyatrocunun için gereken bütün konular işleniyordu. Okulun süresi üç yıldız ve haftada yirmi saat eğitim veriyordu. LCC'de tiyatronun dışında grafik sanatlar, makyaj, cilt bakımı, modelistlik, stilistlik, içmimari, dekorasyon, lisan, resim konularında da eğitimler veriliyordu.

Babasından kalan ve belediyenin bağladığı küçük maaşlarla yetinmeye çalışıyor, parası yetmediğinde bir film şirketinin kapısını çalıyor, küçük rolleri kabul ediyordu.

Eski arkadaşlarının üzerinde birleştikleri, Cahide'nin destek kabul etmeyerek, kendince bir onur savaşı verdiğiydi.

Sevda Çiçeğim isimli filmde oynamayı da parasızlık nedeniyle kabul etmiş olmalıydı.

Sinema salonundan içim hüznü dolu ayrıldım.

Ne filmi beğenmiştim ne de Cahide'nin durumunu.

Nasıl beceriyordu bilmiyordum ama bir yolunu bulup gazetelerde yer alıyordu Cahide.

Şimdi de rezalet çıkarttığı ve adam dövdüğü için gazetelerin malzemesi olmuştu.

Üstelik fotoğraflı olarak!

Fotoğrafta, polis memurunun önüne koyduğu bir belgeyi imzalıyordu. Nedense gözlerinde güneş gözlüğü vardı ve saçlarını siyaha boyamıştı.

Arkasında duran adamı artık tanıyordum. Daha önce bohçası Ayasofya Camii'nin önünde bulunduğunda, Cahide'nin üç kişi tarafından kaçırıldığını söyleyen, birlikte yaşadığı Çetin Kayhan'dı.

Emniyet amirliğinde çekilen fotoğrafın altında şöyle yazıyordu: "Aşırı derecede alkollü olan ve bir şahsı da döven Sonku, evvelki geceyi karakolda geçirmiştir. Ünlü yıldız adliyeye sevk edilecektir."

Gazete haberini tekrar tekrar okudum.

Haberlerde, bir zamanların ünlü tiyatro oyuncusu ve film yıldızı gibi ibareler de kullanılmıştı.

Ayrıca, Cahide'nin Üsküdar'da Yeniçarşı'daki meyhaneleri birbirine kattığı da yazılmıştı.

Gazetecilere göre Cahide meyhanelerde rezalet çıkartmış, sağa sola sataşmıştı. Semt sakinleri polise şikâyetle bulunmuş, "Ne olur bu kadının şerrinden bizi koruyun!" demişlerdi.

Gazeteler ayrıca, Cahide'nin zorlukla kontrol altına alınabildiğine de dikkat çekmişlerdi.

İlerleyen saatlerde kendisine gelen Cahide “İçki, içki mahvediyor beni. Ama zararı yok” demişti.

Acaba, diye düşündüm yazıyı okuyunca, yeni bitirdiği bir filmin parasını mı harcıyorlardı meyhanelerde?

Doğrusunu söylemek gerekirse, fotoğraflarından tanıdığım adam ipten kazıktan kurtulmuş biri gibi görünüyordu.

Can yoldaşı olmaktan ziyade, içki parasının peşindeymiş gibi bir hali vardı.

Tam da o aralar duydum *Bizansı Titreten Yiğit*’in çekimlerinin bittiğini. Yakında vizyona girecekti.

Yapımcılığını, yönetmenliğini, senaristliğini Muharrem Gürses’in* üstlendiği filmde, başrol oyuncusu Muharrem Bey’in oğlu Atilla Gürses’ti.”

Bir kahramanlık filmiydi.

Seyretmeyecektim.

Sevda Çiçeğim’i seyrederken karar vermiştim bir daha Cahide Sonku’nun oynadığı filmlere gitmemeye.

* Muharrem Gürses 1913-1999 yılları arasında yaşadı. Oyuncu, senarist, yönetmen ve yapımcılık görevlerinde bulundu. Gazetelerde tefrika romanlar yazdı. Yeşilçam’ın en çok iş yapan yönetmenlerinden biriydi.

** Ali Atilla Gürses 1945-2015 yılları arasında yaşadı. Atilla Arcan olarak da biliniyor. Tiyatro ve sinema oyuncusuydu. Tiyatro eğitiminin bir kısmını İngiltere’de aldı.

Hakikaten üzüliyordum çünkü içinde bulunduğu duruma.

Bu gazete haberiyle de yıkılmıştım zaten.

Önce kaybolduğuna dair haber, ardından bu rezalet, Cahide'ye dair üzüntümü kat kat artırmıştı.

Ne yazık ki elimden hiçbir şey gelmezdi. Hiç kimsenin de gelmiyordu zaten.

Karşısına çıkmaya kalksam "Git Cevdet, beni kendi halime bırak" diyeceğinden emindim.

İçimden yazmak gelmiyor artık.

Aslında en başta, Cahide'yi mutlaka yazmam gerektiğini düşünerek masaya oturduğumda, bir gün bu noktaya geleceğimi hesaplamıştım.

Yazı planımı yaparken, son bölümlerin zor geçeceğini tahmin etmiş, kendime, eğer sonuna kadar yazamayacaksan daktilo makinesinin başına hiç oturmamam gerektiğini söylemiştim.

Elim yazmaya, beynim hâlâ eskilere gidebiliyorsa, sadece kendime en başta verdiğim bu söz nedeniyle.

Cahide'nin başlangıç yıllarını kaleme almanın daha keyifli olacağını biliyordum, dedim ya hani, kim düşünmek ya da yazmak istemez ki o güzel günleri?

Onun taze bir filiz, giderek bir yıldız olduğu, benim kendi halimde delikanlılık günlerimden söz ediyorum.

Çok özlüyorum o yılları.

Tepebaşı Dram'da ya da Perde ve Sahne'de Cahide'yle yollarımızın kesiştiği günlerde duyduğum heyecan, şimdi bile bacaklarımın titremesine yol açıyor.

Geçen bunca zamana karşın, o güzel günler zihnimin derinliklerinde tazeliğini koruyor.

Hatırlayacaksınız, yazmaya başlarken de söylemiştim benimkinin imkânsız bir aşk olduğunu.

Cahide'nin yüksek beklentilerini Talât, Marcel, evli ve çocuklu (her kimse), İhsan Bey gibi erkeklerde aramasını anlayışla karşılıyordum.

Düşünsenize, Muhsin Ertuğrul'un evlilik teklifini bile geri çevirmişti Cahide.

Bütün bunları söylerken kendime acıyor ya da kızıyor veya yaptıklarımı beğenmiyor değilim.

Ayrı dünyaların insanları olmak diye bir tabir var. Arada bir dalga geçerek kullansam da hakikaten var ve anlamı büyük.

Aslında, Cahide ve ben ayrı dünyaların insanları değildik ama o yükseklerde uçmayı koymuştu bir kere kafasına.

Benim kendim için çizdiğim hayat yoluysa, mütevazılık sınırları içindeydi. Hâlâ da öyle.

Sahneye çıkmayı, bir oyunda rol almayı düşünemezdim bile.

İstesem senaryo yazabilir, yönetmenlik gibi işlere soyunabilirdim belki ama bana kalırsa bunlar da hakikaten iddia gerektiren işler.

Eğitimim esnasında öğrendiğim, ailemin hep tekrarladığı, bir işi gerçekten iyi yapabileceksen yapmam doğrultusundaydı.

İyi mi oldu kötü mü oldu bilemem ama bugün, bu yaklaşımın beni hayatım boyunca frenlediğini düşünüyorum.

Kalibresi son derece düşük dünya kadar senarist ve yönetmenle karşılaştım. Liste yapmaya kalksam sayfalar yetmez.

Onlardan biri olmaktan korktum. Hâlâ da korkuyorum.

Kabul görmemekten, istenmemekten, standartların altında kalmaktansa, bu tür işlere girmemeyi seçtim.

Bir yönetmenin arkasını toparlamak, bir yapım şirketinde güvenilir adam olmak, bir dergiyi çekip çevirmek bana yetti de arttı bile.

Daha fazlasını isteyebilir miydim? Evet. Yapabilir miydim? Büyük ihtimalle, evet.

Bu işlerden birini yapıyor olmam da yetmezdi ki Cahide'nin kalbini çelmeye.

O halde ne manası vardı kendimi zorlamamın?

Cahide bir kartal misali en yükseğe çıkmak istiyordu.

Çıktı da.

Kendisinde olmayan, Marcel'de ve İhsan Bey'de bulunan zenginliği istiyordu.

Aldı da.

Benim ona verebileceğim dupduru bir aşktan ötesi olamazdı.

Artık siz de biliyorsunuz ki Cahide'nin ihtiyaç duyduğu bu değildi ki!

Öyleyse ben haddimi bilmek zorundaydım. İmkânsız aşkımı onunla diz dize yaşamak bana yetmeli ve artmalıydı.

Hiç mi dert etmedim gecelerini başkalarıyla geçiriyor olmasını?

Evet ettim. Hissettirmedim.

Aksi takdirde ondan uzaklaşmam gerekeceğini biliyordum. Bu bedeli ödeyemezdim.

Ya sonra?

Düşkünlük yıllarının başlangıcından itibaren neden Cahide'yle birlikte olmadım?

Cahide istemedi de onun için!

Her haliyle tavrıyla beni kendisinden uzak tuttu.

O günlerden geriye, üstelik onu her haliyle bilen ve kabul edebilecek, hatta taşıyabilecek bir ben kalmıştım çünkü.

Taşınmak istemiyordu ki Cahide. Gururu buna asla izin vermezdi.

Bir zamanlar güzel ve yükseklerde olduğunun bilinmesine ve tekrarlanmasına da karnı toktu.

Ayaklarının üzerinde durmak, yaşamak istiyordu, o kadar.

Tam olarak, Tepebaşı Dram'dan, Cahit Irgat'ın kolunda uzaklaşmaya başladığı günlerde anladım Cahide'nin neden beni kendisinden özenle uzak tutmaya çalıştığını.

Dediğim gibi, geçmişiyile arasına kalın bir çizgi çizmeye, kendisine yeni bir dokunulmazlık alanı yaratmaya çalışıyordu o kadar.

Bu tercihine saygı duymaktan başka çarem yoktu.

Onu sevmiyor muydum artık? Seviyordum.

Bugün de seviyorum.

Sevmeyenleri de vardı Cahide'nin.

Hatta nefret edenleri olduğunu bile söyleyebilirim. Vasfi Rıza Zobu bunlardan biriydi.

1941'de yayımladığımız *Perde ve Sahne*'de, hakkında güzel bir yazı yazmış olsa da Vasfi Bey Cahide'den oldum olası nefret etti.*

Epey önce konuşmuştuk Cahide'yle bunu. Vasfi Bey'in kendisinden neden hoşlanmadığını sormuştum. Kıskançlığından, de-yip geçmiş, üzerinde konuşmamıştı bile.

Cahide bu kadar umursamaz davranınca, Vasfi Bey'in daha çok Cahide'nin kendisini görmezden gelmesine alınmış olabileceğini düşündüm.

Vasfi Rıza Zobu, Şehir Tiyatroları'nın yönetim kurullarında farklı zamanlarda görev almıştı.**

* Vasfi Rıza Zobu kendisiyle yapılan bir röportajda Cahide'nin bataklığa düşmesindeki etkenin aptallık olduğunu söylüyor ve ekliyor: "*Ben onu tiyatro oyuncusu olarak kabul etmiyorum... O sanatçı filan değildi.*" 11 Nisan 1989, *Milliyet*

** İstanbul Belediyesi muhafazakâr Adalet Partisi'nin yönetimine geçip Muhsin Ertuğrul görevden alınınca, Vasfi Rıza Zobu 1964-1974 yılları arasında İstanbul Şehir Tiyatroları'nda genel sanat yönetmenliği yaptı. 1974 yılı itibariyle Muhsin Ertuğrul görevinin başına geri döndü. 12 Eylül 1980'de gerçekleşen Amerikancı, faşist, gerici darbenin ertesinde, generaller Vasfi Rıza Zobu'yu yeniden göreve çağırdılar. Zobu bu görevi seve seve kabul etti. Kırk bir tiyatro çalışanını meslekten çıkarttı, dört yıl süreyle İstanbul Şehir Tiyatroları'nı askeri yönetimin istediği gibi baskı ve zorbalıkla yönetti. Diktatörlük karşıtı, ilerici tiyatrocuları yok etmek için elinden gelen bütün çabayı gösterdi. Askeri yönetim onun bu desteğini karşılıksız bırakmadı, 1981 yılında kendisine Atatürk Sanat Armağanı'nı layık gördü.

Son olarak CHP’li Belediye Başkanı Haşim İşcan vefat edip yerine vekâleten Adalet Partisi’nden Faruk Ilgaz gelince, Vasfi Bey baltasını gömdüğü yerden aldı.

Zobu, Şehir Tiyatroları Genel Yönetmeni kimliğiyle yazdığı ama bir türlü uygulamaya koyduramadığı Cahide’nin kovulması-na dair mektubu bulunduğu dosyadan çıkarmıştı.

Mektup temize çekilmiş, İdare Heyeti’nden geçirilmiş, Vasfi Bey tarafından yeniden imzalanmış ve Belediye Başkanlığı’na gönderilmişti.

Faruk Bey işbaşı yapar yapmaz önünde bulduğu mektubu uzun uzun okudu. Mektup aynen şöyleydi:

“Tiyatromuz kadrolu elemanlarından Cahide Sonku’nun son zamanlardaki yaşantısı tiyatro haysiyet ve vakarı ile bağdaşmadığından, vazifesine son verilmesine İdare Heyeti’nce karar verilmiştir. Tensibinize arz ederiz.”

Faruk Ilgaz kendisine hitaben yazılmış, altı Vasfi Rıza Zobu tarafından imzalanmış mektubu birkaç kez okudu. Canı sıkıldı.

Hemen o gün sekreterinin odasına geçen Ilgaz, aldığı not elinde olmak üzere, daktilosunun başında hazır bekleyen sekreterine şunları yazdırdı:

“Cahide Sonku Türk sahne ve perdesine büyük emeği geçmiş bir sanatkârimızdır. Bugün içinde bulunduğu durum, kaderin üzücü bir tecellisidir. Arkadaşlarının böyle bir karar almasını esef ve üzüntüyle karşılıyorum. Vazifesinin devamı uygundur.”

Küçük bir maaştı Cahide'nin İstanbul Belediyesi'nden aldığı ama babasından kalan emekli maaşıyla birleşince önemli bir iş görüyordu.

Kirasını bu parayla ödüyordu Cahide. İzbe han odalarında da olsa başını sokabilecek bir yeri bu para sayesinde buluyor, sokakta kalmıyordu.

Ayrıca Üç Nal, Leteraki, Dostlar gibi demlendiği mekânların kapısından da bu para sayesinde giriyordu.

Üç Nal Birahanesi Büyük Parmakkapı Sokak'taydı. Leteraki ise Pasaj'da. Ayrılmadan önce, bu meyhanede Cahit'in az şarkısını dinlememişti Cahide.

Dostlar Birahanesi'yse Hasnun Galip Sokağı'ndaydı. Burada bir ara serseri Murtaza'nın sevgilisi olmuştu. Neyse ki şu anda o yoktu hayatında. Kim bilir neredeydi haydut kılıklı adam.

Şimdilerdeyse bir başka serseri Çetin Kayhan'la takılıyordu. Sabahlara kadar içiyorlardı beraber, zıvanadan çıkıyor hem birbirleriyle hem başkalarıyla dövüşüyorlardı.

Artık gazetelere, Cahide'nin saçmalıklarından bir yenisini görür müyüm diye de bakmaya başlamıştım.

Bir yandan da LCC'de, gençlerin tiyatrocu olmaları için çaba gösteriyordum.

Acaba, diyordum kendi kendime, bu çocukların içinden de bir Cahide Sonku çıkacak mı?

Hey gidi günler hey...

Dertleniyorum her Tepebaşı Dram'ın önünden geçişimde. Aynı durum Tepebaşı Komedi için de geçerli.

Şehir Tiyatroları, her yıl ekim ayının ilk günü açardı eskiden perdelerini. Bir gelenektir.

Yaz aylarında turneler yapılır, kış aylarında oynanacak oyunlar hazırlanırdı.

Dram kısmını hep bir Shakespeare klasiğiyle açardık. *Othello* ya da *Macbeth* veya *Kral Lear*.

Komedi kısmındaysa Molière'in oyunlarını sahneye koyardık. *Kibarlık Budalası*, *Cimri* ve ötekiler.

Darülbedayi demekti Tepebaşı Dram. İstanbullular için neredeyse yüz yıl demekti bu ahşap tiyatro.

Hanımfendi, beyfendi ve çocukların mutlaka en şık kıyafetleriyle geldikleri, bir kültür meselesi olarak gördükleri Tepebaşı Dram ve Komedi'nin salonlarında, kimse bir şey yemeyi, içmeyi aklından bile geçirmezdi.

Ciddi bir işti tiyatroda bulunmak ve oyun seyretmek.

Pek bilinmez, Karaköy ile İstiklal Caddesi'ni birbirine bağlayan Tünel'in inşaatından çıkan toprak taşıtarak oluşturulmuş bir tepenin üzerine kurulmuştu Dram ve Komedi.

Bir zamanlar Roman çadırlarından rahatsız olan çevre halkından toplanan hibe para kullanılmıştı binanın yapımında.

1880’li yıllardan söz ediyorum. O zamandan bu zamana kimler geldi kimler geçti Tepebaşı Dram’dan.

Arşivimde o zamanlardan kalma bir davetiye var. 1916 yılında yazılmış.

“Darülbedayi’nin ilk temsil edeceği Çürük Temel’in umumi provası, Kânûn-i Sâni’nin 6. Çarşamba günü, akşam saat dokuz buçukta Tepebaşı Kışık Tiyatrosu’nda icra edileceğinden teşriflerinizi mütemennâdır efendim.”

Şimdiki kuşak oyunun 19 Ocak gününe rastladığını da mütemennâ’nın temenni etmek anlamına geldiğini de bilmez.

Komedi Tiyatrosu’nun yerinde 1950’den beri yeller esiyor. Başbakan Menderes’in yıkım çalışmaları esnasında yok oldu gitti.

O yıldan beri, tiyatrocular savaşıyorlar hiç olmazsa Dram Tiyatrosu yıkılmasın diye.

Neymiş, Dram Tiyatrosu iyice köhne bir hal almış. Elektrik tesisatı her an bir yangın çıkartabilirmiş.

Oysa nedeni malum. Tepebaşı etrafıyla birlikte çok zengin bir muhit. Yıkın tiyatroyu, yapın dev bir otopark, verin kiraya, alın size dünya kadar para.

Ya da bir iş merkezi veya başka bir şey.

Tartışmaya son nokta nihayet konuldu!

Tepebaşı Dram'ın 1970'in 7 Ocak günü, Harbiye'de, eski Sümerbank pavyonundan tiyatroya dönüştürülen Harbiye Tiyatrosu'na taşınmasına karar verildi.

Tepebaşı Dram'da oynanacak son oyun *Daphne du Maurier*'den Sonbahar Fırtınası olacaktı.

1916 yılında *Çürük Temel*'in oynandığı tarihten itibaren, Tepebaşı'nda üç yüz altmış sekiz farklı yapıt sahneye konuldu.

On üç bin iki yüz yetmiş iki kez perdeler seyirciye açıldı.

Bir milyon altı yüz doksan bilet kesildi.

Bu da oyun başına yaklaşık yüz otuz seyirci demek.”

Neresinden bakılırsa bakılsın, Tepebaşı Dram Tiyatrosu muhteşem bir başarı hikâyesidir.

* Bugünkü adı Muhsin Ertuğrul Sahnesi.

** “Güzelim Tepebaşı Tiyatrosu”, Eser Tutel, *Bütün Dünya*, Ağustos 2003

1964'ün ortalarından beri görmüyordum Cahide'yi.

Bulunduğum yerlerde adı geçtiğinde kulak kabartıyor, üçüncü sınıf roller aldığı filmleri izliyordum ama yaklaşık altı yıldır yüz yüze gelmemiş, karşılıklı iki satır konuşmamıştık.

Aslında biliyordum arasam nerede bulacağımı. Beyoğlu'nun arka sokaklarındaki izbe meyhanelerin kapılarından üçünün ipini çekmeyi göze alabilsem birinde mutlaka karşıma çıkardı.

En çok da onunla karşılaşacağım için gitmiyordum bu meyhanelere.

Hakkında söylenenlere kulak kabarttığımda, sözü edilen Cahide'yle benim Cahide'm arasında bir ilişki kalmamıştı. Hakikaten anlatıldığı gibiyse, onu içinde bulunduğu durumda görmekten delice bir korku duyuyordum.

Sadece kendim üzüleceğim için değil, onu üzeceğim için de istemiyordum yüz yüze gelmeyi.

Tepebaşı Dram'da, Muhsin Hoca'nın verdiği son şansı değerlendirebilse, belki de bir dönüm noktası olacaktı Cahide için.

Hoca da, ben de, kendisi de gayet iyi farkındaydık bunun.

Cahide söz konusu olduğunda, birçok dönüm noktasından söz edilebilir.

Bu dönüm noktalarından ilki, kuşkusuz Muhsin Ertuğrul'un karşısına siyah okul önlüğü beyaz yakasıyla çıktığı gündür. Hocaların onu tiyatrocu ve sinemacı yapması bir numaralı dönüm noktasıdır.

Talât, Marcel ve İhsan Bey'le birlikte olmaya karar verdiği anlar da önemli dönüm noktalarıdır.

Muhsin Bey'in evlilik teklifini reddetmesi de onlara keza.

Sonku Film'i kurması ve kaybetmesi de öteki en önemli dönüm noktalarıdır.

Gelelim en yaşamsal olana, Muhsin Ertuğrul'un ona Tepebaşı Dram'da son bir kez şans vermesine:

Bana kalırsa Cahide'nin hayatında ikinci en önemli dönüm noktası tam da budur.

Ya herrü, ya merrüdü o önemli an.

Düşmekle kalkmak, gitmekle kalmak, yok olmakla var olmak gibi siyah ve beyaz iki yol vardı tam da o günlerde Cahide'nin karşısında.

Ne yazık ki o yanlış olanı seçti.

1964 yılının 6 Şubat Perşembe akşamı, Tepebaşı Dram'da perde, en çok da Cahide için ve bir kez daha açılmıştı.

İstanbul tiyatro severler Cahide'yi hiçbir şey olmamış gibi bağırklarına yeniden basmışlardı.

Cahide'nin içtenlikle ve dakikalarca alkışlandığını gözlerimle görmüş, birinci elden tanık olmuştum. Tezahüratlar eşliğinde, tekrar tekrar sahneye çağrılmıştı o gece Cahide.

Kulistekiler, salondakiler ve sahnedekiler de gözyaşları içinde izlemişti olup biteni.

Daha iyi oynadığı günlere şahit olsam bile, Cahide'nin sahnede hiç olmazsa yenilmediğine tanıklık etmekten çok ama çok mutlu olmuştum.

O birkaç hafta içinde, bir daha bırakmamak üzere tutunmayı başarabilseydi Muhsin Ertuğrul'un uzattığı kurtarma ipine, eski günlerine dönemese bile en azından kendi olarak kalmayı becerebilirdi. Batağına düştüğü alkol izin vermemişti buna.

Aradan altı yıla yakın zaman geçmişti.

Cahide benim de nefes aldığım Beyoğlu'nun izbelerinde, gölgelere sığınarak yaşamayı sürdürüyordu.

Günlerden bir gün, gazeteler İhsan Doruk'un İspanya'da kalp krizi geçirdiğini yazdı.

Biraz da bu nedenle, daha çok kulak kabartır oldum Cahide'yle ilgili konuşulanlara.

Aldığım haberlere göre, babasının vefat ettiğini öğrenen Ender yurda dönmüştü.

Çok mantıklıydı yaptığı çünkü İngiltere'de babasının gönderdiği parayla, prensesler gibi okuyordu. En azından bu hayatını sürdürebilmesi için geri dönmesi, miras işlerini yoluna koyması, sonra istiyorsa okulunu sürdürmesi gerekiyordu.

Öte yandan Ender'in dönmesiyle birlikte Cahide'nin nasıl bir davranış geliştireceği de önem kazanmıştı.

Alkolikse de akıllı bir kadındı Cahide. Alkolle arasına mesafe koymadan kızıyla olan ilişkilerini düzene sokamayacağını bilirdi.

Ayrıca, sadece on sekiz yaşında olan kızının, en azından hak ettiği mirastan hissesini alabilmesi için onun yardımına ihtiyacı vardı.

Yaşayıp görecektik Cahide'nin ve Ender'in neler yapacağını.

Tabii ki dualarım onlarla olacaktı.

Ne benim ne de başka birinin fazlasını yapmasınaysa, adım gibi bildiğim üzere en başta Cahide izin vermezdi.

Şehir Tiyatrosu olarak işlevsiz kılınmış ama yükselen tepkiler nedeniyle çok uzun bir süre yıkılamamıştı Tepebaşı Dram.

1955'ten bu yana yokedilememiş olması bile, bana göre binayı eşsiz yapıyor. Onu, pek çok özelliğinin yanı sıra bir mücadele anıtı gibi görmemi de sağlıyor.

Önce İstanbul Belediyesi'nin İmar Müdürlüğü takmıştı kancayı. Süs bahçesi yapmaya cesaret edemeyince, 1961'de elektrik tesisatını bahane edip oyunları durdurmuştu.

Tiyatrocular kapatılmamasında ısrar etmiş, tersine yeniden açılmasının gerektiğinde ayak diremişlerdi.

Böyle olunca, biraz da esen siyasi rüzgârlar nedeniyle, güzeller güzeli Tepebaşı Dram, 1962'de, kapılarını *La Traviata* ile yeniden İstanbullu tiyatro severlere açmıştı.

Sekiz yıl dile kolaydır. Yeniden açılmasından sonra, sekiz yıl daha dayanmıştı baskılara Tepebaşı Dram.

70'li yılların curcunası, kıyameti içinde,* sözde bir elektrik kontağıyla cayır cayır yakılmıştı güzelim bina.

* 29 Kasım 1970'te Taksim Meydanı'nda bulunan Kültür Sarayı, *Cadı Kazanı* isimli oyun oynanırken yandı. İnşaatının tamamlanmasının üzerinden sadece bir yıl geçmişti. Yakılmadan önce, kendisine milliyetçi, muhafazakâr diyen çevreler tarafından yönetimi ve oyuncularını defalarca tehdit edilmişti. Bir başka deyişle, Kültür Sarayı yangını da bağıra bağıra gelmişti.

Gazeteden yangını okur okumaz, LCC'den, çoğunluğu tiyatrocu olan bir grupta, dumanları tütmeekte olan binayı görmeye birlikte gitmiştik.

Hepimizin bir hatırası vardı Tepebaşı Dram'da. Kimimiz oyuncu, kimimiz teknik personel olarak birer ömür vermiştik mabedimize.

Yangın yerine doğru yürürken, hepimiz birbirimize anılarımızı zı anlatır olmuştuk...

Tabii bir de göz göre göre yakıldığını tekrarlayıp duruyorduk...

Hepimiz aynı fikirdeydik, dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir tarihi bina için, bir yangın, bu kadar geliyorum diyerek gelmemiştii.

Kendi başıma kalıp düşündüğümde, Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nun muhafazakâr, milliyetçi iktidarlarla, aydınlanmacı, çağdaşlık yanlısı sanatçılar arasında her zaman en büyük mesele olduğuna karar veriyorum.

Anlaşılır ama kabul edilemez nedenlerle, ülkemizin milliyetçi ve muhafazakârları, Türkiye toplumunun sanatla buluşmasına, Batılılaşmasına hep karşı durdu.

Malum siyasi iktidarlar, Türkiye gibi iki yüz yıldır çağdaşlaşmaya çalışan bir ülkeye fren olmanın hep yolunu aradılar, genellikle de buldular.

Yerine önerdikleriyse kocaman bir sıfırdan başka bir şey olmadı. Sanat derken, tabii ki Batılı anlamda sanatları kastediyorum ama ötesi var.

Haydi resimden, heykelden, tiyatrodan, sinemadan, edebiyattan, şiirden vazgeçtiler diyelim, hiç olmazsa bunların yerine geleneksel sanat dallarında bir şeyler koyabilselerdi. Bunu da yapmadılar.

Kuşbakışı bir göz attığımda, kendilerinin olduğunu düşündükleri sanat dallarında da ortaya yüksek sanat denilebilecek hiçbir ürün koyamadıklarını üzülerek görüyorum.

Böyle olunca, gelsin çorak topraklar...

Medeniyet yolculuğunu bir türlü tamamlayamayan çaresiz bir ülke...

İmrenilen, aradaki mesafeyi durmaksızın açan Batı...

Şunu, burada ve mutlaka altını çizerek söylemem lazım:

Tiyatro, sinema, resim, heykel, müzik gibi konular, Cumhuriyet'in kuruluş yılları hariç, siyasi iktidarlar tarafından hep görmezden gelindi, hep yok sayılmaya çalışıldı, hep engellendi.

Sanatın ülkelerin, toplumların can damarları olduğunu kavramış bir avuç aydın olmasa ne tiyatrodaki ne de öteki sanat dallarında bir adım ilerleme kat edilebilirdi.

Tiyatrocular olarak yürüyüşümüz, Tepebaşı Dram'ın önünde nihayet buldu.

Dumanlar tütüyordu mabedimizin üzerinden.

İstisnasız hepimiz ağlıyorduk.

Birçoğumuzun bir hayat verdiği seksen yıllık bina artık yok.

Kimler gelip kimler geçmişti oysa buradan.

Öncesinde yerinde Théâtre des Petits-Champs'ın olduğunu biliyorduk.

Ne yazık ki o bina da 1870'te gerçekleşen büyük Beyoğlu yangınında yanmış, kül olmuştu.

En zor zamanlarında, yangının üzerinden yirmi yıl geçmeden Osmanlı'nın yapmayı başardığı Tepebaşı Dram ve Tepebaşı Komedi'nin yerinde bugün artık dumanlar tütüyor.

Ne yazık, diyoruz birbirimize, kendilerini sözde devamı saydıkları Osmanlı'nın tırnağı bile olamadılar.

Biz sanat insanları, binaya içlerimiz yanarak bakarken, sözünü ettiğim çevrelerin zil takıp oynadıklarından eminim.

Feci bir yıl geçiriyordu Türkiye. 1971 yılı kötü girmişti, kötü devam ediyordu.

60 Anayasası, sağından solundan çekıştırilmiş, bütün toplumsal kesimlere tanınmış özgürlükler geriye alınmış, bu da ülkenin sosyal ve ekonomik hayatını olumsuz yönde ve alabildiğine etkilemişti.

İşçisi, köylüsü, memuru, öğrencisi, sanatçısı mutsuz bir ülkede yaşıyorduk.

Tiyatrocular olarak biz, baskıyı iliklerimizde kemiklerimizde hissediyorduk.

Bütün toplum kesimleri, her geçen gün biraz daha fazla, seslerini yüksek perdeden çıkarmaya başlamışlardı.

Özellikle de üniversiteler, kaynayan birer kazan halini almıştı.

Ocak ayında İş Bankası'nın Ankara'daki Emek Şubesi soyulmuştu. Soyanların Deniz Gezmiş ve Yusuf Aslan olduğu açıklanmıştı.

Bir hafta geçmeden ODTÜ'nün rektörü Erdal İnönü'nün evine dinamit atılmıştı.

Ülke kısır bir döngüye girmiş gibiydi.

Emekliler Ankara'da Emekli Sandığı'nı işgal etmiş, İstanbul'da öğrencilerin üzerine patlayıcı madde atılmıştı.

12 Mart'ta Silahlı Kuvvetler parlamento suçuyla bir muhtıra verdi, Demirel hükümeti istifa etti.

Olaylar yine de yatışmıyordu.

İnegöl'de kalabalık bir grup "Dinsizlere ölüm!" diye bağırarak karşıt görüşlü komşularının evlerini taşlamış, Batman'da üç bin köylü "Açız!" diyerek sokağa çıkmıştı.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından Süleyman Demirel'in yerine atanan Nihat Erim kabinesinin başarılı olup olmayacağı meçhuldü.

Başbakan Nihat Erim'in ilk icraatlarından biri, solcu olarak bilinen gazeteciler Çetin Altan ve İlhan Selçuk'u gözaltına almak oldu.

Sokaklar kaynamaya devam ediyordu.

Filistin'de uygulanan büyük kıyıma karşılık, THKP-C'nin İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom'u kaçırap öldürmesi tam bu günlere denk geldi.

Sokağa çıkma yasağı konuldu ve İstanbul'da yirmi beş bin asker eylemcileri aradı.

Ünlü gazeteci ve yazar Çetin Altan tutuklandı, yargılandı, cezaevine gönderildi.

Benim de çok yakından tanıdığım, *Karaçalı* filmimizin senaryosunu yazan, özellikle son zamanlarda yaptığı röportajları ve kitaplarıyla halkın kalbinde taht kuran Yaşar Kemal bir buçuk yıla mahkûm edildi.

Bir başka solcu yazar, muhalif akademisyen Mümtaz Soysal'ın eşi değerli aydın Sevgi Soysal tutuklandı.

Deniz Gezmiş ve on yedi arkadaşı idama mahkûm edildi.

Bu arada iyi şeyler de olmuyor değildi.

Altın Koza Film Festivali bu toz dumana rağmen gerçekleşti. Yılmaz Güney bütün ödülleri topladı.

Sağdan say yüz, soldan say yüz kişiyi geçmeyen camiamızda herkes birbirini tanır.

Üçerli beşerli bir araya geldiğimizde, az önce saydığım konuları enine boyuna konuşuyor, tartışıyoruz.

Bir de tabii, doların durumuna dair şaşkınlığımızdan söz ediyorduk.

ABD dolarının nasıl olup da on dört liraya çıktığına hiçbirimiz akıl sır erdiremiyorduk.

Demek istediğim, olup bitenler tüm Türkiye’de olduğu gibi bizim çevrede de bazen iyi niyetle kimileyin dedikodu olarak çarçabuk yayılıyordu.

Bütün bu kargaşa içinde, günün birinde şöyle bir söylenti daha yayıldı:

Cahide, Acar Film’in sahibi Murat Köseoğlu’nu* ziyaret etmiş, dört bin lira borç istemişti.

Ortalığı kasıp kavuran toz duman arasında, tabii ki hiçbir önemi yoktu Cahide’nin Murat Bey’den borç istemesinin.

Buna karşılık, benim kulaklarım, Cahide’ye dair konuşulanlara hep hassastı.

* Murat Köseoğlu 1902-1977 yılları arasında yaşadı. Sinemacılığa 1932’de Balıkesir’de başladı. 1938’de Nazif Duru ile Atlas Film’i kurdu. 1956’da bu firmadan ayrılarak Acar Film’i hayata geçirdi.

Anlaşılır durumdu Cahide'nin arada bir eski tanıdıklarından borç istemesi. Ama bu kez bir şey daha yapmıştı eski arkadaşım. Kolundaki saati çıkarmış, parayı getirince geri almak üzere Murat Bey'in masasına zorla da olsa bırakmıştı.

Cahide, Murat Köseoğlu'nun bütün ısrarlarına rağmen kapıyı saatini almadan çekmiş, çıkmıştı.

Sadece benim gibi, hayatı boyunca dikkatini sadece bir insanın üzerinde toplamış olanlar fark edebilirler, Cahide'nin bu hareketindeki farkı.

Belliydi, Cahide, Ender'e çektiği zorluğu göstermemek için borç almış ama aynı zamanda artık dikkatli olması gerektiğini de düşünmeye başlamıştı.

Üzölmüştüüm dedikodu kulağıma gelince. Ana kız, her ikisi için de fazlasıyla dertlenmişim.

Sonraki günlerde başka söylentiler de yayılmıştı Cahide ve Ender'e dair.

Tam da beklediğim gibi, Cahide Ender'e çok kısa süreyle iyi ev sahipliği yaptıktan sonra, kendisine göre normal, geri kalan herkese göre anormal hayatına dönmüş, gece yarılara kadar içmeye devam eder olmuştu.

Kızmanız gerekirken içinizin acıdığı zamanlar mutlaka olmuştur.

Bugün, Cahit Irgat'ın ölüm haberini aldığım da, içim tam da bu duyguyla kaplandı.

Aslında çok kızgındım Cahit Irgat'a. Yıllar boyu, Cahide'nin yanıp tükenmesine kibrit olduğunu düşünmüştüm.

Cahide'li günlerim bitip de araya altı yıl gibi uzun bir zaman girdikten sonra, bugün böyle düşünmüyorum.

Geriye doğru baktığımda, Cahide ile Cahit'in ilişkisinin zamanında tarif ettiğim tarzda olmadığını düşünüyorum.

Cahit Cahide'ye ne kadar kötü geldiyse, Cahide de Cahit'e o kadar kötü gelmiş olmalıydı.

Hatta belki daha da fazlası.

Zaman içinde Cahit'e dair çok şey öğrendim.

En azından ölümünü duyduğum bugün, Cahit'in Türkiye'nin yetiştirdiği yüksek kalibreli aydınlardan biri olduğunu teslim etmeliyim.

Cahide nasıl dişiyle tırnağıyla kazıyarak çok önemli bir yıldız olmuşsa, Cahit de mesleğinin hakkını tıpkı onun gibi vermişti.

Tiyatroculuğundan haberdarsam da şiir kitaplarını okumamıştım. Bir gün elime 1952’de yayımladığı *Ortalık* isimli kitabı geçince, kendi kendime de olsa onu anlamakta geç kaldığımı itiraf ettim.

Attilâ İlhan’ın onu neden “kötümser bir iyimser” olarak tanımladığını anlamak için öteki iki şiir kitabını da okudum.

Bu Şehrin Çocukları ile *Rüzgârlarım Konuşuyor* isimli iki şiir kitabını da okuyunca, Cahit’in kendi düşüncelerinin altında fena halde ezildiğini hissettim.

Bazen böyle olur, yazdıklarınızı yazı olarak bırakmaz, onlarla yaşarsınız.

Özellikle de yazılarınız insanlara dairse, işiniz zor demektir.

Fakir, hayatını idame ettirmekte zorluk çeken, işçi, memur, sanatçı, öğrenci, orospu, hasılı kelimeler ezilen toplum kesimleri üzerine kalem oynatıyorsanız, zaman içinde bu konular beyninizde taşınmaz bir hal alabilir.

Şair gibi hassas olanlarda bu hal kendini daha da bariz gösterir.

Savaşlara karşı, barıştan, özgürlükten, adaletten yana ve üstelik kızgın bir aydınsanız, çabalarınızla bir değişim sağlamıyorsanız, büyük ihtimalle düşüncelerinizin altında ezileceksinizdir.

Cahit’in ebediyete göçtüğünü duyduğumda, aklımdan bunlar geçti.

Cahit Irgat, tam da az önce anlattığım gibi bir adamdı.

İşlerini öne koyduğu için, bir başka deyişle vakit kaybetme korkusuyla okullarını bitirmemiş, buna karşılık kendini eğitmeyi alabildiğine ciddiye almış, donanımlı bir aydıındı.

Söylediklerimin kanıtı, Mina Urgan ve Neriman Akad'la yaptığı evliliklerdir.

Her ikisinin de sıradan beyinlere pabuç bırakmayacak kadınlar olduğunu bilenler bilir.

Cahide, önce sevgilisi sonra eşi olan bu sıra dışı adamın duyarlılığından, en çok da derinliğinden etkilenmiş olmalıydı.

Sözünü ettiğim derinliğin nasıl oluştuğuna bir örnek olarak, 1953 yılında, İngiltere'ye, George Devine tarafından sahneye konulan *Sezuan'ın İyi İnsanı*'nın provalarını izlemeye gitmesini, geriye Londra'da oynanmakta olan tam kırk yedi oyunu seyrederek dönmesini verebilirim.

Sonrasında, bu bilgi ve görgüsünü yazısına ve sahneye yansıtmayı becermişti Cahit.

Devlet Tiyatrosu'nda Muhsin Ertuğrul gibi bir isimle çalışabilmesinin arkasında yatan da bu tür davranışlarıydı.

16 Mart 1971'de otuz beşinci sanat yılını kutlamıştı Cahit İrgat. Gazetelerde, dergilerde okumuştum.

İnsan Kafesi adını verdiği ikinci romanı *Milliyet* gazetesinde tefrika edilirken vefat etmişti.

Tamamlayamamıştı “içinde yaşadığı kafes”e dair romanını Cahit.

İkinci romanı tefrika edilirken, birçok edebiyat sever gibi ben de ilk romanı *Geri Dönemezsin*'i hatırlamış, okumaya başlamıştım.

1968 yılının Temmuz ile Ağustos aylarında, *Akşam* gazetesinde yayımlanan, sanat ve edebiyat dünyamızın portreleri üzerine yazmış olduğu hatıraları okuduktan sonra, zamanında Cahit'e en azından düşüncelerimde haksızlık ettiğimi yine düşüncelerimde teslim etmiştim.*

Şimdi bir kere daha söylemeliyim ki Türkiye bugün, sanat, edebiyat ve tiyatroya dair görüşleri son derece oturaklı bir aydınını kaybetti.

Kim bilir Cahide ne kadar üzgündür.

* *Çok Yaşasın Ölümler* Notos tarafından 2011'de yayımlandı. Kitabı yayına Turgut Çeviker hazırladı.

*Mıstık'*ı seyretmeye tabii ki gidecektim.

O kadar çok söz edilmişti ki gazetelerde ve dergilerde, gitmem olmazdı.

Genç oyuncu Müjdat Gezen'in karşısında, Ender ve Cahide'nin birlikte rol alacaklarını biliyordum.

Cahide'nin Müjdat'ın annesi, Ender'in ise padişahın kızı olacağını duymayan kalmamıştı.

Hatta filmin göbek taşı sahneleri bile servis edilmişti gazetelere. Fotoğraflardan birinde, Cahide kızı Ender'i hamam sahnesi için hazırlıyordu.

Filmin arkasındaki isim yine Ülkü'ydü. Cahide Ülkü'nün *Aysecik* filmlerinde de rol almıştı.

Acaba, diye düşündüm *Mıstık'*la ilgili bilgiler ilk kez kulağıma çalındığında, Cahide mi istemişti kızıyla bir film çekmeyi yoksa hıznır Ülkü'nün başının altından mı çıkmıştı?

*Mıstık'*ın vizyona girmesine günler kalmıştı.

70'li yıllar sinema, tiyatro ve öteki sanatlar açısından tam bir kargaşa demektir.

Sadece Türkiye'de değil, dünyada da bütün sanat dallarında köklü değişimlerin yaşandığı yıllardı 70'ler.

Şaşırmıyordum olup bitene, çünkü dünya eskisinden farklı hızla dönmeye, bir anlamda kabuk değiştirmeye çalışıyordu!

Batı'da ve bizde 68 Kuşağı olarak tanınan yeniyetmeler ebeveynleri, yani savaş sonrası kuşağının kabullendiği bir tür dikte edilmiş hayat olarak yaşamak istemiyorlardı.

Kendilerine de dikte edilmeye çalışılan "düzen insanı olma" düşüncesine karşı çıkıyor, başkaldırıyorlardı.

Avrupa'nın ve Amerika'nın neredeyse bütün gelişmiş ülkelerinde, gençlik kendi felsefi ve fiziki gettolarını oluşturmuş, en azından kendi hayatlarını köklü bir biçimde değiştireceklerinin işaretlerini vermişti.

Değişen sadece kılık kıyafet, yaşam tarzı olmayacaktı.

Sözünü ettiğim felsefi altüst oluş kendisini müzik, tiyatro, sinema gibi alanlarda da ifade edecekti.

Dünyada Beatles rüzgârları eserken, bizde Erkin Koray, Ajda Pekkan, İlhan İrem, Cem Karaca, Barış Manço gibi müzisyenler parlayacak, eserleriyle sadece kendi dönemlerinin gençlerine değil gelecek kuşaklara da ilham vereceklerdi.

Anadolu rock ve büyük ölçüde çeviriye dayalı olsa da Türk popu, 70'li yıllardan itibaren Türkiye'nin toplumsal hayatına yön vermekte önemli bir işlev görecekti.

İyiyle kötü, kaliteyle kalitesizlik hep yan yana gider.

Türkiye'de esmekte olan değişim rüzgârları beraberinde arakeski de getirmişti.

60'lı yıllarda Doğu Bank'ta yuvalanmış müzik yapımcıları, sektörlerinin hareketlenmesiyle, kendilerini 70'li yıllarda Unkapanı'na atmışlardı.

Böylece bir Unkapanı zihniyeti geliştirmişlerdi beraberinde: Arabesk.

Önce müzikte kendini gösteren, giderek salgın haline dönüşecek olan arabesk, zaman içinde, özellikle dar gelirli toplum katmanlarının yaşam tarzı olacaktı.

Arabesk müzik, sinemayı etkilemekte de gecikmeyecekti.

İstisnasız bütün arabeskçilerin kasetleri aynı zamanda film olacak, bu sayede seyirciler sinema kapılarında uzun kuyruklar oluşturacaklardı. Küçük Emrah, Ferdi Tayfur...

Türün en güçlü sesi ve yıldızı Orhan Gencebay öteki türdeşlerinden farklı olarak süren düzen bozukluğuna da karşı çıkıyor, mesela “Batsın bu dünya!” diyebiliyordu.

Böyle bakıldığında, arabesk müziğin, Türkiye’de protest bir işlev gördüğünden bile söz edilebilir.

Buna karşılık, içinde “olumlu bir değişim isteği” barındırmadığı için, arabesk, kitlelere silkinme, ileriye gitme isteği değil, kabullenme duygusu aşıldı. Bir anlamda “bireysel hatta sınıfsal tükenme”nin kabulü anlamına geldi.

“Batsın bu dünya”nın izdüşümü “Bana kaderin bir oyunu bu...” olmuş, arabesk “sayesinde” dünya ne batmış ne de değişmişti.

Sinemada da aşağı yukarı aynı gelişmeler olmuştu.

Sektörümüz, kısa sürede, yenileşmeyi, değişmeyi yanlış anlayınların işgaline uğradı.

Zaman içinde dejenerasyonla eşanlamlı telaffuz edilecek Yeşilçam kelimesi, yani Türk sinemasının anne karnı, 70'li yıllarda ne yazık ki iyi bir sınav vermeyecekti.

Bana sorulacak olursa, Ülkü Erakalın iyi sınav vermeyen yönetmenlerin başında geliyordu.

O ve benzeri yapımcı ve yönetmenler, yenileşmeden ve değişmeden, düşüklüğü, çıplaklığı, argoyu, tatsız tuzsuz esprileri anlamıştı.

Ne yazık!

Gözü gişeden başka bir şey görmeyen, izleyiciyi güldürdüğünü zannederken bütün insani değerleri yerin dibine sokan bizden sonraki kuşak, Yeşilçam'a egemen olmakla kalmamış, adını da kirletmişti.

Mıstık'ı izlemeye işte tam da bu duygularla gittim.

Başrolü oynayan Müjdat Gezen'in istikbal vaat eden bir oyuncu olacağını kabul etmem gerekiyor.

Onun oyunculuğunun dışında, Cahide ve Ender de dahil olmak üzere, koskoca filmde dişe dokunur hiçbir şey yoktu.

Mıstık (Müjdat) padişahın kızına (Ender) âşık olmuş, birçok maceradan sonra onu annesine (Cahide) gelin getirmişti.

Son derece yavan, itici hamam sahneleri, filme izleyici çekmeyi amaçladığı her hallerinden belli dansözlerle, ne yazık ki *Mıstık* da tam bir 70'li yıllar filmi olmuştu.

Oysa aynı 70'li yıllarda, geleneği görmezden gelmeyen, yenileşmeyi göz ardı etmeyen bir Türk sineması gümbür gümbür geliyordu.

Selvi Boylum Al Yazmalım, Çöpçüler Kralı, Sultan, Sensiz Yaşayamam, Yatık Emine, Gelin-Düğün-Diyet, Canım Kardeşim bu filmlerden bazılarıydı.

Ufak tefek aksaklıklar dışında, hepsine olumlu not vermiştim. 1974 yılı yapımı olan, Rıfat Ilgaz'ın hikâyesinden Umur Bugay'ın sinemaya uyarladığı *Hababam Sınıfı*'nı izler izlemez, Türkiye sinema tarihine altın harflerle kazınacağını hissetmiştim.

Filmde yönetmen koltuğunda Ertem Eğilmez oturuyordu. Kemal Sunal, Münir Özkul, Tarık Akan, Halit Akçatepe, Adile

Naşit gibi sinemamızı uzun yıllar omuzlayacak oyuncuların hepsi, günü gelecek önlerinde şapka çıkartılacak sanatçılar olacaktı.

Mıstık'ı seyrederken Cahide ve Ender için üzüldüm. İkisi de çok daha fazlasını hak ediyorlardı.

Sonradan bu düşüncelerimi kısmen de olsa Ülkü Erakalın'la paylaştığımda, Cahide'yi filmin çekildiği günlerde, her gün Bakırköy'e alkol tedavisine götürüp sete getirdiğini öğrendim ve kendisinden özür diledim.

Bir yönetmen için, alkol tedavisi gören bir oyuncuyla çalışmak hiç de kolay bir iş değildir. Bilirim.

Yönetmenlik yapmasam da Cahit ve Cahide'yle birlikte çalıştığım günlerde benzeri durumları çok yaşadım.

Cahit ve Cahide'nin fiyaskoyla sonuçlanan Anadolu turnesi dün gibi aklımda.

Ayrıca, ellerimizle kurduğumuz koskoca bir tiyatroyu, Cahit'in alkolikliği nedeniyle, biletlerinin tümünü sattığımız halde, perdesini bir kez bile açamadan tarihin derinliklerine gömmemiş miydik?

Ne kadar zor bir dönemden geçiyordu yine Cahide.

Bir yanda canı gibi sevdiğinden emin olduğum kızı Ender vardı, öteki taraftaysa Ülküden duyduğum kadarıyla inanılmaz bir parasızlıkla boğuşuyordu.

Yine Ülkü'den öğrendiğim, Ender'in babasından kalan mirası alabilmek için düzgün bir mücadele sürdüremediği idi.

Cahide, bu kritik günlerinde, kızına destek olacağı yerde köstek oluyordu ne yazık ki.

“Zaten...” dedi Ülkü. “Bu noktayı da geçtiler artık. Cahide ile Ender Üç Nal Meyhanesi'nde büyük bir kavga ettiler.”

“Nasıl?”

“Bakırköy'de alkol tedavisi görmesi bir işe yaramadı. Kolonya içmeye kadar vardırımı işi. Evine döner dönmez de soluğu yine meyhanede aldı. Her akşam, her akşam...”

Ülkü'nün sesi kulağımda olmak üzere, anlattıklarını gözümde canlandırmaya çalıştım.

Ender annesine, üstelik defalarca, peşini takip etmekten bıktığını söylemişti.

Bir akşam yine Üç Nal'da içerken meyhaneye gitmiş, artık yer, demiş, eve dönmesinin saatinin geldiğini söylemişti.

Sana ne, demişti buna karşılık Cahide ve içiyorsa kendi parasıyla içtiğinden dem vurmuştu.

Böyle olunca çok büyük bir kavga çıkmıştı aralarında.

Cahide Ender'e, babasının mirasını almaması için de ağır hakaretlerde bulunmuştu.

Ender meyhaneden çıkmış, sırta kadem basmış, sonra İngiltere'den bir mektup göndermişti:

“Bir daha geri dönmeyeceğim anne!”

Muhsin Ertuğrul'un *İnsan ve Tiyatro Üzerine Gördüklerim* isimli anı kitabının kitabevlerine ulaştığını duyar duymaz gidip aldım.

Geç bile kalmıştı Muhsin Hoca bu kitabı yayımlamakta.

Kitabın sayfalarını şöyle bir çevirdiğimde, tam da yazması gerekenleri yazdığını düşündüm.

Muhsin Hoca'yı yakından tanıyan bir yol arkadaşı olarak, epeydir, büyük haksızlıklara uğradığını düşünüyordum.

Yarattığı onca şahesere karşın, gelen de hocaya vurmuştu, giden de.

Sağ cenahı anlıyorum da solun hocanın üzerine bu kadar gelmesini zinhar anlayamıyorum.

Kitabı ilk göz gezdirmemden sonra yeniden ve dikkatli bir biçimde okumaya oturunca, işte, dedim, tam da böyle. Hoca bunları söylemeliydi.

Tiyatro ve sinemaya yakınlık duymayan muhafazakâr ve milliyetçiler hocaya bir tür şeytan icadı çıkartıyormuş gibi yaklaşıyorlardı.

Bunda anlaşılmayacak bir şey yoktu. Nedenleri malumdu.

Peki, kendisini solcu hatta komünist olarak adlandıranların derdi neydi Muhsin Ertuğrul'la?

İşte bunu zinhar anlamlandıramıyordum.

Türk Sinema Tarihi'nin yazarı Nijat Özön'den" söz ettiğimi sanıyorum herkes anlamıştır.

Birkaç kez okuduğum ansiklopedik kitabı boyunca, Özön'ün, hocayı bazen alttan alta bazen de açıktan açığa hedef tahtasına oturttuğunu söylersem, bence çok az olur.

Aslında Muhsin Ertuğrul'un ne büyük imkânsızlıklarla ortaya ne kadar büyük bir iş koyduğunu anlaması gerekenlerin başında Nijat Bey geliyordu.

Muhsin Ertuğrul'un okuyucularıyla 1976'da buluşan kitabı *İnsan ve Tiyatro Üzerine Gördüklerimiz*, bana sorulacak olursa, ülkemiz tiyatro ve sinemasını anlamak açısından büyük önem taşıyor.

Kitabını okurken, Muhsin Bey'in çeşitli kereler ağzından duyduğum, bazen de yazılarında karşılaştığım şu sözleri hep aklımda:

"Fakir varlığımızla yokluğa ilan-ı harp ettik, mücadele açtık. Artist yoktu, yaptık. Kadın yoktu, bulduk. Laboratuvar yoktu kurduk. Makine yoktu, aldık. Senaryo yoktu yazdık. Ama fena artist, ama çirkin kadın, ama iptidai laboratuvar, ama ucuz makine, ama fakir senaryo. Böylece filme başladık."

Bütün bu aşamalara birinci elden tanık olmuş, kendi gözleriyle görmüş bir tiyatro ve sinema emekçisi olarak, bugünden geriye baktığımda, gerçekten büyük bir gurur duyuyorum.

* *Türk Sinema Tarihi*, Nijat Özön, Artist Yayınları, 1962

** Nijat Özön 1927-2010 tarihleri arasında yaşadı. Sinema eleştirmeni, çevirmen ve dilbilim uzmanıdır. Türkiye'nin ilk sinema tarihi ansiklopedisini yazdı. Bir süre birlikte hapis yattıkları Vedat Türkali'ye sinema tutkusunu aşıladı. Türkiye Komünist Partisi üyesi olmakla suçlandığında, partiden çoktan istifa etmişti. Yine de yedi ay hapis yattı.

Ayrıca içim de sızlıyor. Bunca emeğin geri dönüşü böyle olmamalıydı diye düşünüyorum.

Böylesi zamanlarda aklıma *Perde ve Sahne*'den başlayarak yayımladığımız dergiler ve beraberinde gösterdiğimiz onca fedakârlık geliyor.

Dekorunu kendisi yapan, kostümünü kendisi diken, tiyatrosunu kendisi temizleyen, dergisini kendisi hazırlayan bir nesiliz biz.

Dediğim gibi çok eleştirildi Muhsin Ertuğrul.

İnsan ve Tiyatro Üzerine Gördüklerim adını verdiği kitabını bu nedenle çok önemsiyorum. Hoca bu kitabı yazmasa, hakkında yapılan ileri geri eleştiriler üzerine yapışp kalacaktı.

Zaman geçecek, tarih ilerleyecek ve hakkında yapılan bu yerli yersiz eleştirileri okuyan kimi vatan evlatları, Muhsin Ertuğrul'lu yıllarda Türkiye'nin sanki varlık içinde yüzdüğünü düşünecekti.

Bunun çok acı örneklerini gördük de aslında:

Haldun Dormen mesela, yıllarca, Türk tiyatrosunun Muhsin Ertuğrul'a çok şey borçlu olduğunu ancak hocanın dünyanın en kötü yönetmenlerinden biri olduğunu söyleyip durdu.

Bence büyük haksızlık. Dediğim gibi, Nijat Özön'ün etkisinde kalınarak edilmiş laflar bunlar.

Kimileri de aynı etkiyle, Muhsin Bey'i tek parti döneminin sinemacısı olarak niteler. Bazıları daha da ileri gider, tiyatrodaki diktatoryal bir yönetim kurduğuna vurgu yaparlar.

Derler ki mesela, Ertuğrul, CHP'nin tiyatro ve sinemadaki temsilcisidir!

Cumhuriyetçi aydınların tepeden inmeceli yaklaşımlarına ve halka yüksekten bakmalarına tipik bir örnek olarak gösterilir Muhsin Hoca.

Bence son derece haksız olan bu eleştirileri çoğaltabilirim.

Saymaya çalıştığım bütün bu yaklaşımları yerle bir eden bir kitap Muhsin Bey'in yazdığı.

Tabiatıyla Muhsin Ertuğrul eleştirilebilir. Ama bir şartla! Bütün eleştiriler esnasında şu soru sorulmadan geçilmemelidir:

Hoca ve kurduğu kadro, bütün özverisiyle ve deliler gibi çaba göstermeseydi, acaba bugün bir Türk tiyatrosu ve sinemasından söz edilebilir miydi?

O Muhsin Ertuğrul ki özellikle de tiyatro için göreve çağrıldığında hiçbir zaman hayır demedi.

Hoca 1974 yılında Bülent Ecevit hükümeti işbaşı yapar yapmaz yeniden göreve çağrılmış, bir saniye bile tereddüt etmemiştir.

O saniye çantasını kapmış, İstanbul Şehir Tiyatroları'nı küllerinden yeniden yaratmanın peşine düşmüştü. Hâlâ da durmadan, dinlenmeden çalışıyor.

Az önce sözünü ettiğim kitap kitabevlerinin yolunu tutarken, hoca çoktan, İstanbul'a bir Deneme Sahnesi hediye etmenin peşine düştü bile.

Tepebaşı Dram yangınının ardından, nasıl olup da ayakta kaldığı anlaşılamayan marangozhaneyi bir tiyatroya çevirebilir miyim diye deliler gibi uğraşiyor, didiniyor.*

* Tepebaşı Deneme Sahnesi Muhsin Ertuğrul'un son döneminde ele alındı. Sonradan Beklan Algan ve arkadaşları tarafından bu hayal gerçekleştirildi. Çok uygunsuz koşullarda ilk olarak *Adsız Oyun* oynandı. Sonra bir buçuk yıl süreyle Beklan Algan ve tiyatrocusu arkadaşları elde ettikleri hibelerle ortaya bir tiyatro çıkarttılar. Oynadıkları ilk oyun *Cesaret Ana* oldu. Bir anlamda, yok olması kesinleşmiş bir mabet, onların sayesinde bir kez daha hayat buldu.

Bu Ülkü, sonunda deli edecek beni. Böylesine berbat bir filmi neden yaptığına akıl sır erdiremiyorum.

Yeşilçam Sokağı'ndan söz ediyorum. Vizyona girer girmez seyrettim.

Aydemir Akbaş* ile Bülent Kayabaş'ın, başrol diyemeyeceğim için sürükledikleri kelimesini kullanacağım film, hakikaten seviyesizdi.

"Dönemin ruhu" diye bir tabir var ya hani, sadece bu iki kelime açıklayabiliyor böylesine seviyesiz bir filmin yapılabilmiş olmasını.

Tabii ki sinemalarda Ülkü Erakalın'ın yönettiği bu film ve benzerlerinden geçilmiyor. Ama ben Ülkü'yü tanıdığım için hır-sımı ondan çıkartıyorum.

Nedense, yapımcı ve yönetmenler kötü ötesi hikâyeler, espri-ler ve kadın vücudu sergilemeyi marifet bellemiş vaziyetteler.

Evet, sinema bir iştir ve para kazanmayı amaçlar. Bundan kuşku yok.

Öte yandan kültürel bir enstrümandır da.

Böyle olunca, yapılan her filmin insanları nasıl etkileyeceği, ne tür yönelimlere yol açacağı üzerine bolca düşünülmelidir.

* Aydemir Akbaş 1936 yılında doğdu. Galatasaray Lisesi'nde okudu, gazetecilik yaptı. Senarist, yönetmen, oyuncu. Sinemaya Atıf Yılmaz'ın yönettiği *Keşanlı Ali Destanı*'yla başladı. Çok sayıda erotik filmi yönetti ve rol aldı.

70'li yıllar her açıdan sorunlu yıllar oldu.

Sadece 1977 yılı yapımı *Yeşilçam Sokağı*'nı seyretmek bile yeter de artar, bu önemli zaman diliminde ne tür sorunlarla boğuştuğumuzu anlamak için.

Ülkü Erakalın'ın, filmini, gazetelerde, dergilerde Cahide'nin adını zikrederek satmaya çalışmasını bir nebze de olsa anlayabilirim.

Gerçekten de Cahide Yeşilçam demektir. Bizim sokağın sosyal hayatını ve beraberinde sinema endüstrisini en iyi sergileyen figürlerin başında gelir Cahide Sonku.

Daha Yeşilçam Sokağı yokken sinemaya başlamış, sektörün her aşamasına emek verdikten sonra, bu sokakta yitip gitmiştir Cahide.

Böyleyse, *Yeşilçam Sokağı*'nı Cahide Sonku üzerinden anlatmak pekâlâ mümkün.

Ama nerede?

İki zırtapozun, artist olmak için sağa sola deli gibi koşturmasından, konuşmak yerine tuhaf sesler çıkartmalarından, hastalıklı yüz ve vücut ifadeleri takınmalarından ibaret kalan bir film olmuş *Yeşilçam Sokağı*.

Beni asıl üzense, Ülkü'nün sağda solda filmde Cahide'yi oynattığına dair ettiği laflar.

Yok film çekilirken ikinci bir kamera çalışmış da yok alınan bu görüntüler Cahide'nin vefatından sonra yayımlanacakmış da...

Burada Cahide'nin savunuculuğunu yapmayacağım.

Evet, Cahide sıfırı tüketti ve davranışlarıyla genç arkadaşlarına hiç de iyi örnek olmadı belki ama bu *Yeşilçam Sokağı*'nın genel meselesi değil, onun özel hayatıydı.

Yine de bu özel hayattan dersler çıkartılabilir mi?

Pek tabii. Ama *Yeşilçam Sokağı* ismi verilen saçma sapan filmlerle değil.

Yeşilçam Sokağı'ndan sonra, Cahide'nin ismi yeni bir filmle anılmadı.

Bir tür sessizlik devresine girmiş gibiydi eski arkadaşım.

Neredeydi, ne yapıyordu, kimlerle birlikteydi artık öğrenemiyordum bile.

**Masaya oturduğum ilk günden bu yana, yan yollara sapmama-
ya çalıştım.**

**Şimdiye kadar buna epey yaklaştığımı söyleyebilirim.
Peki ya bundan sonrası?**

**Bir başka deyişle, üzücü yanları ağır bassa da yazdıklarımın,
bu perdeye kadar kazasız belasız getirebildiğimi düşünüyorum.
Oysa final sahneleri henüz oynanmadı. Nihayete daha var.**

**Arada bir tekrarladığım gibi, Cahide'yi yazmamı geciktiren,
yazmak zorunda kalacağımı önceden bildiğim bu son bölümler.
Öyleyse, sonun başlangıcındayım.**

**Çok kirletmeden ama gerçeklere uygun bir Cahide portresi
kaleme almanın kolay bir iş olmadığını bilerek çıkmıştım yol-
culuğuma.**

Son dönemde, en çok da bu nedenle tedirginim.

**Cahide nasıl benim için imkânsız bir aşksa, onu kirletmeden
yazma yolculuğu da aynen öyle, imkânsız görünüyor.**

**Cahide'den bir peri kızı yaratmak isteseydim, yer gök benimdi.
Yaşadığı göz alıcı maceralara odaklanacak olsaydım da
öyle. Masamın üzerindeki malzeme namütenahiydi.**

**Her iki alanda da bir yazara Cahide kadar büyük malzeme-
yi kim sağlayabilir ki?**

**Ya da uçarı, esrik, başına buyruk bir figür üzerine çalışsam,
söz konusu olan Cahide olunca kim tutabilirdi ki elimi?**

Oysa ben gerçek Cahide'nin peşindeyim.

Kırmadan, üzmeden, hakkını teslim ederek.

**Cahide'nin iyice dibe vurduğu günler, başını öne eğmeden
ama tüm açıklığıyla kâğıda dökülebilir mi peki?**

Emin değilim. Sanmıyorum. Hayır.

**Son perdeyi birkaç kere değişik biçimlerde yazıp, hep aynı
ikilemle karşılaştığımı görünce, araya biraz zaman koymayı de-
nedim. Olmadı.**

Şimdi de aynı ikilemle karşı karşıyayım:

**Cahide'nin son sahnelerini, bir sis perdesinin arkasına sak-
layarak mı yoksa bütün açıklığıyla mı kaleme almalıyım? Bil-
miyorum.**

**Kalbimin kalemimi götürmesi gereken yerin neresi olduğuna
dair hiçbir fikrim yok.**

Kalemimin kalbimi götüreceği yer ise sahiden meçhul.

Kaldırabilecek miyim peki yazacaklarımı? Sanmıyorum.

Yeşilçam Sokağı filmini seyrettikten sonra hiç karşılaşmamıştım Cahide'yle.

Ülkü Erakalın'ın gazetelere verdiği beyanatlarda, kendisine dair bir belgesel yaptığıının doğru olup olmadığını da öğrenememişim böyle olunca.

Aradan bir yıl kadar geçtikten sonra, Cağaloğlu'nda arada bir gördüğüm, hal hatır sorduğum Tufan'la laf lafı açtı, Cahide'ye kadar geldi.

Kültürlü, okuması yazması olan bir adamdı Tufan Velidedeoğlu. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun' yeğeniydi. Otuzlu yaşlarını sürüyordu. Başkan Yayınevi'nde yönetici olarak çalışıyordu.

"Durumu hiç iyi değil" dedi Tufan Cahide'yle ilgili olarak.

Şaşırmıştım. Uzunca bir süredir Cahide'yi bu kadar yakından gören biriyle karşılaşmamıştım.

"Nasıl yani?"

"Birahane köşelerinde... Üstü başı berbat durumda..."

Tufan'ın sesi gerçekten de üzgün çıktı.

Böyle olunca biraz üsteledim. Cahide'yle eski arkadaş olduğumu anlattım güvenini kazanmak için.

Çok üzülmemi istemediği için olsa gerek kelimelerini dikkatli seçti.

* Hıfzı Veldet Velidedeoğlu 1904-1992 yılları arasında yaşadı. Hukukçu, akademisyen, yazar, gazeteci. 1961 Anayasası'nı hazırlayan ekipteydi. Atatürkçü Düşünce Derneği'nin kurucularındandır. Çeşitli türlerde pek çok kitaba sahiptir.

“Dostlar Birahanesi’ni biliyorsun, orada karşılaştım. Üzerinde kirli sarı bir pardösü, başında şal desenli bir başörtüsü... Başı önüne düşmüş, yapayalnız ve uyuklayan bir kadın... Sızmış durumda.”

Uzun uzun laflıyoruz Tufan’la. İçim acıyor.

Dünyada iyi insanlar da var. Tufan onlardan biri. Belli ki kıyamamış Cahide’ye. Gitmiş masasına oturmuş ve gerisi gelmiş.

“Düşünebiliyor musun?” diyor konuşmasının bir yerinde Tufan. “Cahide Abla bir zamanlar ayakkabısından şampanya içilen, erkeklerin peşinde koştuğu, kürkler ve pırlantalar içinde yüzen bir kadındı.”

Hem düşünebiliyor hem düşünemiyorum.

Cahide’nin serpilip geliştiği günler dün gibi aklımda.

Düşündüğümde, kendimi hâlâ sihirli bir atmosferdeymiş gibi hissediyorum.

Düşünemiyorum, çünkü beynim Cahide’nin kendine yaptıklarının anlamakta zorluk çekiyor.

Evet, insanlar dayanma sınırına gelebilir, hatta intihar edebilir ama böyle değil.

Kendi kendime düşünmemin zamanı değil. Cahide’yi görmüş, hatta görmeyi sürdüren biri var. Ona kulak vermeliyim.

Tufan Cahide’yle ilk karşılaşmasını anlatıyor:

“Burnuma ekşimiş ve keskin bir sidik kokusu geldi. Ayaklarının dibindeki ıslaklığa, garson talaş serpti.”

* Tufan Velidedeoğlu’nun 8 Nisan 1989’da Tülay Bilginer’e verdiği röportajdan.

Tufan'dan öğrendiğim kadarıyla, her akşam aynı seremoni tekrarlanıyormuş.

“Boynuna teni görünmesin diye bir eşarp bağlamıştı. Ayaklarında çorap yoktu. Düz bir mokesen giymişti. Pardösüsü idrar lekesinden hare hareydi..”

Bir ara niyetlendiysem de sonra vazgeçtim...

Söyleyebilsem, Tufan'dan beni Cahide'ye götürmesini isteyecektim.

Oturduğu yeri biliyordu. Çünkü akşamları onu evine götürmeyi kendisine iş edinmişti.

Alyon Çıkmazı'nda sekiz numaralı evde oturuyormuş Cahide.

Tufan ilk karşılaştıkları geceyi anlatmayı sürdürüyor:

“İyice sarhoş olmuştu. Evinize bırakayım sizi Cahide Abla dedim, çıktık... Evinin önünde cebinde bir şeyler arandı. Bir sürü anahtar, kibrit kutuları, sigara izmaritleri... Baktım, küçük bir mum parçası çıkardı. Mumu yaktı karanlık, kirli merdivenleri tırmanmaya koyuldu.”

Tufan'ın kendisini dairesine çıkartma teklifini geri çevirmişti Cahide.

“Ah Cahide!” dedim defalarca, Tufan anlatırken.

Kendimi evime zor attım.

Cahide'ye dair posterlerle, fotoğraflarla kaplı çalışma odamda uzun uzun düşündüm.

Bu noktaya gelmesi katiyen gerekmiyordu.

Cahit'le birlikteyken de durmaksızın içiyordu ama anladığım kadarıyla ondan ayrıldıktan sonra daha da dibe vurmuştu.

Neyse ki hiç parasız değildi. Bu sayede Alyon Çıkılmazı'nda bile olsa başını sokabilecek bir odaya sahip olabilmmişti.

Doluya koydum almadı, boşa koydum dolmadı...

Cahide'nin karşısına çıkmalı mıydım?

Aslında, adım gibi biliyordum olacakları. Konuşmak istemeyecekti benimle.

Eski tanıdıklarının hepsinden kaçıyor olmasının nedenini tahmin etmek hiç de zor değildi.

Utanıyordu Cahide. Ya da tersine, onları utandırmak istemiyordu.

Bir başka şekilde söyleyecek olursam, geçmişini bilenlerin bugünkü halini görmelerini istemiyor, tahammül edemiyordu.

Cahide Tufan'la aynı masaya oturmuştu buna karşın. Onun kendisini eve bırakma teklifini de kabul etmişti.

Çünkü, bu genç adam eski bir arkadaşı değildi. Onun yanında rahat hissetmiş olmasının nedeni buydu.

Evimde, hayalet gibiydim.

Gece boyu, Tufan'ın yerine Cahide'nin masasına oturan ben olsaydım ne olurdu diye düşündüm.

En azından "Haydi seni evine bırakayım Cahide" dedirtmeyeceğinden emindim.

Bir yolunu bulur, sıvışır giderdi.

Uzun tereddütlerden sonra, Cahide'yi görmem gerektiğine karar veriyorum.

Kaldırabilecek mi karşılaşmamamızı, bilmiyorum. Ben dayanabilecek miyim, onu da bilmiyorum.

Gecenin bir saatinde Dostlar Birahanesi'nin ipini çekip giriyorum. Cahide dipteki masalardan birinde, önünde bira bardağı olmak üzere oturuyor.

Bütün gücümü toplayıp masasına kadar ulaşıyor, "Oturabilir miyim?" diye soruyorum.

Cahide başını kaldırıyor, tarihten bir yaprağa bakarmış gibi bakıyor.

"Sen misin Cevdet?"

Başımı sallıyor "Evet" diyorum.

"Otur Cevdet."

Uzunca bir süre sessiz kalıyoruz ikimiz de.

"Bira içmek için mi gelmiştin yoksa birilerinden mi duydun burada olduğumu."

"Geçiyordum, soluklanayım dedim."

Cahide'nin hayati sorusunu ne evet ne de hayır diyerek geçiştirmiş oluyorum. Israr etse de kimden duyduğumu söylemem. Bir yandan da tedirginim Tufan da gelirse diye.

"Ne çok zaman oldu değil mi Cahide?"

"Evet. Hatırlamıyorum bile son ne zaman görüştüğümüzü."

“Tepebaşı Dram’a gelmekten vazgeçtin. Sonra bir daha görüşmedik.”

Ben Tepebaşı Dram deyince, acı içinde tebessüm ediyor Cahide. “1964” diyorum ve ekliyorum. “Ama filmlerini izledim. Hep-sini izledim.”

Cahide “O berbat şeyleri!” diyerek ifade ediyor memnuniyet-sizliğini.

Zihnimden 1978’den 1964’ü çıkartıyorum. Cahide’yi son olarak on dört yıl önce görmüşüm. Üstelik ikimiz de Beyoğlu gibi sınırları belli bir alanda yaşıyorken.

Ondan farklı olarak ben meyhaneleri, birahaneleri sevmiyorum. Daha çok işimde gücümdeyim.

“Ender’le birlikte oynadığınız filmi de izledim.”

“Mıstık.”

“Evet. Birkaç filmde daha oynarsa başarıyı yakalayabilir.”

“Gitti. Londra’da.”

İstanbul’da olduğunu zannediyormuş gibi yapmak istemiştım nedense.

Ender’den söz ederken yüzünün düştüğünü fark ediyorum. Canını sıktığım için üzülüyorum.

“Keşke hiç sözünü etmeseydim” diye kekeliyorum.

“Olmadı Cevdet. Tutunamadık kızıyla.”

Cahide biraz dertleşir gibi söylüyor bu sözlerini.

Ondan cesaret alıp “Zor olmalı anne kız oyuncu olmak” demeye çalışıyorum.

“Yok. Mesele oyunculuk değil.”

Anlatmaya devam etmesini ister gibi yüzüne bakıyorum.

Tam bu esnada garson geliyor ve ne içmek istediğimi soruyor.

“Bira, hanımefendininkini de tazele lütfen.”

“Yok...” diyor Cahide. “Ben bunu içip kalkacağım. İşlerim var.”

Tam da beklediğim gibi oldu. Kabalaşmadan, git yoluna Cevdet demeye getirdi Cahide.

Garson gidince, sanki sahiden işi varmış da gidecekmiş gibi davranıyor.

Bu arada “Babasının mirası üzerine anlaşılmadık” diyor yarım ağız.

“Nasıl yani?”

“Ben almamasını, o parayla ilgilenmemesini söyledim. Söylerken biraz ileriye gittim galiba, çekti gitti.”

Susuyorum. Konuşmadığımı görünce o devam ediyor.

“Bana çok karışıyordu ayrıca. Eve geç kalınca gelip almaya kalkıyordu. Defalarca söyledim hayatıma müdahale etmemesini. Son seferinde ayarımı biraz kaçırdım galiba.”

Yeterince anlattığını düşünmüş olsa gerek bir hamlede birasını bitiriyor Cahide. Sonra masaya dayanarak ayağa kalkıyor. Ben de hareketlenmeye çalışıyorum.

“Yok Cevdet. Sen kalkma. Biranı iç. Benim işlerim var. Gitmem lazım.”

O istemese de ayağa kalkıyorum.

“Seni arada bir görebilir miyim Cahide?”

“Hayır Cevdet. Bu son olsun.”

Arkasını dönüp birahanenin kapısına doru yürüyor.

Sırtında tam da Tufan'ın tarif ettiği gibi, sidik izlerinden harelenmiş bir pardösü var.

Cağaloğlu'nda yolumuz yine kesişti Tufan'la.

Büyük bir merak içinde, Cahide'yi görüp görmediğini sordum.

"Kendi evime götürdüm. Yakın zamanda ayrıldım eşimden biliyorsun. Kazancı Yokuşu'nda kardeşimle oturuyorum. İçim razı gelmedi sefaletle boğuşmasına."

Şaşırmıştım. Bu ne kadar büyük bir iyilikti böyle? Aklımdan geçenleri anlamış gibi konuştu.

"İçim elvermedi Alyon Çıkmazı'nda kalmasına. Bir görsen kaldığı odayı. Sağa sola sıçmış, etraf bok içinde."

Tufan devam etmedi bu minval üzere konuşmaya. O konuşsa ben dinleyemezdim zaten.

Üzüldüğümü hissetmiş olsa gerek, konuşmanın rotasını pozitifte çevirdi.

"Neyse, bu arada iyi bir şey oldu. Cahide'nin evraklarını karıştırma fırsatı buldum."

Aklıma bir zaman alınmış unutulmuş bir arsa, bir apartman katı geldiyse de Tufan anlatmaya devam edince düşündüğüm gibi olmadığını anladım.

"Kenarları kıvrılmış, kirli ve küçük telefon defterinde, tanınmış iplik fabrikatörünün adı Raif Dinçkök... Yanında da telefon numaraları... Raif Bey, neyiniz olur sizin Cahide Abla diye

* Raif Dinçkök 1912-1994 yılları arasında yaşadı. İş insanı. Ariş, Dinarsu, Akşa, Ak-Al, Ak-Kim, Ak-Tops ve Akenerji gibi şirketleri kurdu ve yönetti. Akkök Holding'in kurucusu. Devlet Üstün Hizmet Madalyası aldı.

sordum... Rakısından kocaman bir yudum aldı... Hiçbir şeyim, dedi.”

Tufan'ın bu sözleri üzerine beynimde bir ışık yanıp söndü. Yıllar yıllar öncesine, Cahide'nin İhsan Doruk'tan ayrılıp kaçamaları yaptığı zamana geri döndüm.

Buran'la benim adını “evli ve çocuklu” koyduğumuz, Buran'ın bildiğinden emin olduğum, çok kurcalıyormuş gibi görünmemek için öğrenmeye çalışmadığım adamdı Raif Dinçkök.

Tabii ya, dedim kendi kendime, Cahide'nin evli ve çocuklu sevgilisi Raif Dinçkök'tü.

Bir süre sonra, Cahide evli ve çocuklu sevgilisine sırtını dönmüş, yeniden İhsan Doruk'a yönelmişti.

Sonra unutup gitmiştik şu evli ve çocuklu sevgili meselesini. Demek adını öğrenmek bugüne nasip olacaktı.

Arka planda düşünüyorsam da bunu Tufan'a hissettirmemeye çalıştım. İlgimi devam ettirmek, konuşmaya devam etmesini sağlamak istiyordum.

Kendisini dikkatle dinlediğimi düşünen Tufan, bir sokağın köşesinde karşılaşmış, ayaküstü laflıyor olduğumuza aldırmayıp, anlatmaya devam ediyor.

“Onu karıştırma... Çok eski bir hikâye, dedi Cahide Abla. Ama ben aradım.”

Hakikaten çok merak etmiştim Tufan'la Raif Bey arasındaki konuşmayı.

* 10 Nisan 1989, *Hürriyet*, Tufan Velidedeoğlu Tülay Bilginer'e anlatıyor.

“Ne dedi Raif Bey?”

“Siz Cahide Hanım’ın ahababıymışsınız, dedim. Eee, diye karşılık verdi. Devam ettim: Hal, böyle, böyle... Mümkünse bana yardım edin. Ben elimden geldiği kadar maddi manevi yardım ediyorum ama yetemiyorum. Siz de bir katkıda bulunursanız, çok makbule geçecek. Kendisinin de bundan haberi yok. Söz veriyorum söylemeyeceğim.”

Merakımdan ölüyordum Raif Bey’in ne cevap vermiş olduğunu.

“Ne dedi?”

“Pekâlâ, siz bana onun bulunduğu birahanenin adresini verin. Ben bir adamımla kendisine para yollayacağım. Söz!”

“Tuttu mu peki Raif Bey sözünü Tufan?”

“Tuttu. Cahide’ye elli bin lira aylık bağladı.’ Bir adamı her hafta birahaneye gelip on bin lira civarında bir para bırakıyor. Şimdilik tabii. İlerleyen zamanlarda ne olur bilemem.”

Konuşmamız bitmiş, Tufan’dan sevinç içinde ayrılmıştım.

Sorunlarla boğuşuyordu boğuşmasına ama hiç olmazsa parasız değildi Cahide.

Ayrıca, Tufan gibi helal süt emmiş bir insanoğlunun kanatları altındaydı.

Yerimde başka birisi olsa mutlaka aklında binlerce tilki dolaştırır. Acaba, diye düşünür mesela, Tufan’la Cahide arasında bir şey mi var?

* 1978 yılına yedi yüz lirayla başlayan bir Cumhuriyet altını yıl sonunda bin iki yüz yirmi iki lira oldu.

** Tufan Velidedeoğlu, Tülay Bilginer’e Raif Dinçkök’ün dört beş ay para gönderdiğini, sonra adamının gelmediğini, kendisinin de Raif Dinçkök’ü bir daha aramadığını söylüyor. 10 Nisan 1989, *Hürriyet*.

Cahide'nin bir kadın olarak yanına pek yaklaşılamayacağını yakın zamanda görmüş biri olarak, bunun ihtimal dışı olduğunu söylemeliyim.

Ayrıca, Tufan'ın ne kadar iyi kalpli bir adam olduğunu da biliyorum. Zamanımızda sık rastlamadığımız şövalyelerden biri o.

Bu nedenle olsa gerek, ayrılırken "Sağ ol Tufan, iyi ki varsın!" diyorum kendisine.

Genç sinema yazarı Atilla Dorsay* tarafından birkaç yıl önce kurulmuş olan SİYAD'ın** toplantılarından birinde Cahide'nin de adı geçince kulak kabarttım.

Derneğin yöneticileri Cahide'ye "özel ödül" vermeyi kararlaştırmışlardı.

Konuşmaya katılan ve Cahide hakkında bilgilerini paylaşanların arasında, bir başka sinema yazarı olan ve yakından tanıdığım Agâh Özgüç de vardı.

Toplantıdan sonra kaçırmayıp, Agâh ile konuşmamda yarar olacağını düşündüm.

"Yakın zaman önce Cahide'yi bir meyhanede gördüm Agâh, durumu hiç iyi değildi."

Ben böyle söyleyince Agâh Özgüç bildiklerini anlatmaya koyuldu.

* Atilla Dorsay 1939 yılında doğdu. Sinema eleştirmeni, yazar, gazeteci ve mimar. *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Yeni Yüzyıl* ve *Sabah* gazetelerinde, daha çok sinema ve müzik ağırlıklı yazdı. TRT2'de müzik üzerine programlar yaptı. İKSV'nin Yürütme Kurulu'nda bulundu. SİYAD'ın kurucu üyesi ve onursal başkanıdır. Kırktan fazla kitaba imza atan Atilla Dorsay'ın Legion d'Honneur, Palmes Academiques dahil pek çok ödülü vardır. Dorsay'a, 2010 yılında, Altın Koza Film Festivali'nde Yaşam Boyu Onur Ödülü verildi.

** Sinema Yazarları Derneği 1977 yılında bir sivil toplum kuruluşu olarak Atilla Dorsay'ın öncülüğünde kuruldu. Uluslararası Sinema Eleştirmenleri Federasyonu (FIPRESC) üyesidir.

“Sorma. İçler acısı bir durum. Önce Balıkpazarı’nda bir pansiyon, ardından Gülçin Otel’in yan sırasında, acayip, ardiyeye benzeyen karanlık bir yer... Köpeği bağlasan durmaz. Detaylara girip canını sıkmak istemiyorum. Çok zor olduğunu bil, yeter.”

“Şimdi Alyon Çıkmazı’nda oturuyor galiba.”

“Evet. Orası da aynı şekilde.”

Girizgâhı yaptıktan sonra Agâh’la daha derinlere inebilirdim.

“Dostlar Birahanesi’ne gittim. Belki birkaç satır konuşabiliriz diye düşünmüştüm. Olmadı. Hiç iyi görmedim Cahide’yi.”

“Tam bir yıkım. Özellikle de eski görkemli yıllarını hatırlayıp da bugünlerine tanık olanlar için.”

Uzun uzun lafladık Cahide’nin muhteşem geçmişinden. Sonra yine ödül konusuna döndük.

“SİYAD yönetiminin Cahide’ye özel ödül vermeyi düşünmüş olması hoşuma gitti.”

“Evet. Atilla’nın aklına geldi. Bana sordu nerede yaşadığını. Cahide’nin takıldığı Giresunlu Ali’nin meyhanesine götürdüm. Konuştular, anlaştılar. Cahide’yi Açık hava Tiyatrosu’nda düzenlenecek törene götürme işi de bana kaldı.”

“En zor kısmı yanı.”

Agâh yüzüme, nasıl da anladın der gibi baktı, başını salladı.

Hakikaten de Cahide’ye ödül vermenin en zor yanı, ödül gecesi onu ödül verilecek yere götürmek olmalıydı.

“Umarım becerebilirsin” dedim Agâh’a.

1979 takvimimde 31 Ağustos gecesini işaretlemiştim.

Açık hava Tiyatrosu’nda düzenlenecek gecede, o yılın başarılı sinema insanları SİYAD tarafından ödüllendirilecekti.

Sıraselviler’deki evimden Açık hava Tiyatrosu’na kadar yürüdüm.

Yol boyu, aklımda hep Cahide vardı.

Acaba, diye sordum kendime defalarca, Agâh becerebilecek mi Cahide'yi törene getirmeyi?

Getirebilirse, Cahide nasıl bir kıyafetle çıkacak izleyenlerin karşısına?

Aklımdan geçmişe dair yüzlerce kıyafeti bir film şeridi gibi geçti.

Özellikle de *Vatan ve Namık Kemal*'in gala gecesinde giydiği kıyafetin içindeki Cahide'yle son olarak Dostlar Birahanesi'nde gördüğüm Cahide zihnimde durmaksızın yer değiştirdi.

Bir de tabii sahnede neler söyleyecekti Cahide?

Gözlerim etrafta Cahide'yi aramaya, daha Açık hava'ya yaklaşmadan başladı.

Birlikte olacaklarını bildiğimden Agâh'a da bakındım.

Sonra yerime otururken etrafa göz gezdirdim.

Bir ara uzaktan Agâh'ı gördüm. Ellerimle "Nerede?" diye işaret yaptım.

O da elini yukarıya kaldırarak "Yok!" demeye çalıştı.

Anlaşılmıştı. Başaramamıştı Agâh Cahide'yi törene getirmeyi. Aslında, beklemiyordum zaten.

İstiyor muydum gelmesini? Çok da emin değilim.

Nedenim malum: Onu eskiden tanıyanların Cahide'nin son halini görmelerini istemiyordum.

Yeni kuşaklar ise, bu haliyle değil, özellikle de eski filmlerinden tanımalıydılar onu.

Günler günleri kovaladı. Yine SİYAD'cılarının bir toplantısında, bir fotoğraf elden ele dolaşıyordu, bana da geldi.

Fotoğrafta Cahide ve Atilla Dorsay karşı karşıya oturuyorlardı. Cahide SİYAD'ın hazırladığı özel ödülü derneğin başkanının elinden alıyordu.

Bir başka fotoğraftaysa, ödül elinde olmak üzere fotoğraf makinesine bakmış, gülümsemişti.

Saçı başı çok düzgün görünüyordu.

Ben fotoğraflara bakarken Atilla Dorsay fotoğrafın hikâyesini anlatmaya koyuldu.

"Törenin yapıldığı akşamdan itibaren aramaya başlamıştık Cahide Hanım'ı. Gözlerimiz gittiğini öğrendiğimiz meyhaneleri tarıyordu... Nihayet bir akşamüzeri rastladık. Kapıya yakın oturmuştu, tek başına içiyordu. Yakınındaki masada delikanlılar vardı. Gemici olduklarını söylüyorlardı. Sonku'nun dönemine yetişmemişti hiçbiri. Sonku'yu ne sahnede ne de ekranda görmüşlerdi. Ama onu kulaktan kulağa tanıyorlardı. Efsaneler yaşar bir toplumda, kolay ölmez... Bizimki gibi unutkan, nankör toplumlarda bile kolay ölmez... Ve o gece denizciler, hafif Beyoğlu külhanisi davranışları içinde Cahide Hanım'a gereken nezaketi, inceliği gösteriyorlardı. Oturduk, bir süre içtik Cahide Hanım'la... Ödül-den söz ettik. Ödülümü alırım, ama siz getirin bana verin. Burada meyhanede, dedi. Kabul ettik. Böylece Cahide Hanım, sinema

tarihi içinde ödülünü meyhanede alan ilk sanatçı olacaktı. Biz de meyhanede ödül veren ilk sinema yazarları... Öneri çekiciydi.”

Hepimiz ilgiyle dinlemiştik Atilla Dorsay'ın anlattıklarını.

Kulak kesilmiş, bu kez de ödülü verdikleri geceye odaklanmıştık. Elimde hâlâ o fotoğraf vardı. Cahide'nin saçlarını boyattığı, kim bilir kaç zaman sonra tekrar makyaj yaptığı, kıyafetine çekidüzen verdiği fotoğraftaki detayları incelemeye devam ediyordum.

Kısa bir süre önce kendisini Dostlar Birahanesi'nde görmesem, Cahide'nin durumunun aslında çok da kötü olmadığını düşünürdüm.

Küçücük bir bakım bile Cahide'de inanılmaz değişikliğe yol açmıştı.

Atilla Dorsay anlatmayı sürdürüyordu ben düşünürken:

“Ve Cahide Hanım, SİYAD Türk Sinemasının Hizmet Ödülü'nü bir akşamüstü bir Beyoğlu meyhanesinde, Körfez'de aldı. Saçlarını toplamış, kendine çekidüzen vermişti. Bir zamanların düş düzeyindeki güzelliği, çekiciliği, uzun yılların alkollü gecelerinin gerisinde kalmıştı. Ama yine de özenle süslenmişti. Gerçi kabul etmiyordu bunu, kadın içgüdüleriyle sürekli halinden yakınıyordu. Bu töreni Hilton'da yapabilirdik, ama ben burasını istedim diyordu.”

Derin bir iç çekti konuşmasının bu noktasında Atilla Dorsay. Benim de gözlerim doldu.

“Ve inanmayacaksınız ama, Cahide Sonku, ödülünü aldığı anda ağladı. Parlak şanlı bir geçmişi Beyoğlu gecelerinde har vurup harman savuran, kendisine zamanında her şeyi vermiş

* Ağâh Özgüç, *Cahide Sonku: Peçete Kâğıdındaki Anılar*, s. 63

bir topluma sırt çeviren, her türlü değer ölçüsünü yıkıp geçmiş, yaşamın tek anlamını artık küçük meyhanelerde arayan bu kadın, gerçek bir minnet duygusuyla mı yoksa bir kez daha oynama dürtüsüyle mi bilemem ödülüne^{*} sarıldı ve ağladı. Demek unutulmadım, demek kırk milyon beni unutmadı dedi.”

Hiçbir şey söylemedimse de emindim Cahide’nin çok sevindiğinden. Çünkü hatırlanıyor olmak onun için her şeydi. Bir kez değil onlarca, yüzlerce kez duymuştum kendi ağzından milyonların Cahide’si olduğunu.

Ayrıca biraz oynamış da olabilirdi. Ödüle sarılmalar, ağlamalar tam Cahide’ye göre davranışlardı.

İstedğinde, vurgu yapmaya bayılırdı Cahide.

SİYAD’ın toplantısından hem üzgün hem sevinçli çıktım.

Cahide’yi bir fotoğrafta da olsa iyi görmüştüm. Ödülünü almış olmasına sevinmiştim. Yıllar sonra da olsa hakkının teslim edilmiş olmasından mutlu olmuşum.

Üzgündüm. Çünkü ödül değil ödülleri, bir meyhane köşesinde değil çok daha fazlası olan mekânlarda, parıltılı sözler, şahane tuvaletler, alkışlayan sinemaseverlerin önünde alabilirdi pekâlâ.

Çok hak etmişti şereflendirilmeyi. Aslında herkes de hazırdı onu göklere çıkartmaya ama olmayınca olmuyordu işte.

Ve bu olmayışta, olumsuz anlamda, hepimizin tuzu vardı.

Tabiatıyla bizzat Cahide başrol oyuncusuydu bu kötü gidişatta ama bizler de görmezden gelerek katkı vermiştik onun oyununa.

* Yine Agâh Özgüç’ten öğrendiğimize göre, Cahide Sonku’ya SİYAD tarafından verilen bu ödül, ilerleyen yıllarda gazeteci ve sinema yazarı olan Burçak Evren tarafından bir bitpazarında bulundu.

Mesela benim yaptığım gibi uzaktan izlemiştik Cahide'nin basamakları önce birer ikişer sonra koşar adım inmesini.

Cahide'nin iç kanırtan düşüşüne ilişkin olarak kendime en çok sorduğum soru şu:

Ne yapsaydım, nasıl yapsaydım Cahide'yi uçurumun kenarından alabilirdim?

Her gün biraz daha, kafamı bir burgu aleti gibi delen bu soruya verebileceğim bir cevabım ne yazık ki henüz yok.

Gazetelerden birinde, Cahide'nin fotoğrafını Gönül Ülkü, Gazanfer Özcan, Adile Naşit ve Filiz Akın'ın arasında görünce haliyle şaşırdım.

Çok ayrıntı olmayan haberden anlaşılan, Cahide'nin Samatya SSK'da olduğu ve günün popüler sanatçıları tarafından ziyaret edildiği idi.

Telaş içinde Tufan'ı aradım.

"Ne oldu Tufan? Cahide'yi hastaneye mi götürdün?"

Güldü haliyle arkadaşım.

"Evet. Fotoğrafı gördün değil mi?"

"Evet."

"Nereden duyduklarını bilmiyorum. Cahide Abla da bilmiyor. Gelmişler, resim çektirip gitmişler. Hepsi bu. Filiz Akın orkide getirmiş bu arada. Zaten Cahide Abla'ya çok lazım orkide."

Tufan enikonu kızmış. Birçok nedenle haklı bence.

Dedikodu faslını erteliyor, Cahide'nin hastalığının ne olduğunu soruyorum.

Anladığım kadarıyla, Tufan Cahide'nin genel durumundan endişe duymuş. Bir hastaneye yatıralım seni demiş.

Cahide kıyameti kopartmış. Çünkü Tufan'ın kendisini Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne, alkol tedavisine götüreceğini zannetmiş.

O zaman anlatmış Tufan, Samatya Sosyal Sigortalar Hastanesi'nde tanıdığı bir doktor olduğunu.

Günler geçip bizimki elden ayaktan iyice düşmeye başlayınca, Tufan Samatya Hastanesi'nden bestekâr Selahattin İçli'ye ulaşmış.

Selahattin Bey çok ilgi göstermiş, Cahide'ye özel bir oda tahsis etmiş.

“Peki, nasılmış durumu?”

Tufan sorum üzerine uzunca düşünüyor. Sonunda “Doktorun bana söylediklerini olduğu gibi nakledeceğim” diyor.

Belli oldu, korkuyla dinleyeceğim söyleyeceklerini.

“Karaciğer bitmiş. Çok fazla ömrü yok. Pek pek birkaç ay daha yaşar. Bunu boşuna burada yatırmayın...”

Susuyorum. Tufan da susuyor. Sonra kaldığı yerden devam ediyor.

“Olsun. Hiç değilse içki içmez, dinlenir vücudu biraz..”

“Çok doğru” diyorum o böyle söyleyince.

Tufan'la yaptığımız telefon konuşmasından sonra sehpanın üzerinde duran gazeteyi yeniden elime alıyorum.

Bazen bir fotoğraf o kadar çok şey söyler ki insana:

Gönül Ülkü fotoğrafın sol başında. Cahide'yle yan yana oturuyorlar. İkisinin de ellerinde birer sigara var. Gönül Hanım simsiyah güneş gözlüklerinin arkasından, solunda oturan Cahide'ye bakıyor. Yüzünde bir tebessüm. Cahide ise doğrudan fotoğraf

* Selahattin İçli 1923- 2006 yılları arasında yaşadı. Doktor ve besteci.

makinesine bakmış. Onun gülümsemesi daha çok yüzünde donmuş gibi. Cahide'nin yeni boyandığı belli olan siyah saçlarının ve üzerindeki kıyafetlerinin gizli kahraman Tufan'ın eseri olduğu çok belli. Kıyamamış olmalı onu pejmürde bir sabahlıkla hastaneye götürmeye. Cahide fotoğrafçıya, gitseler de kurtulsam der gibi bakmış. Gazanfer Özcan ise Cahide'nin öteki yanında. Elini omzuna atmış olarak Cahide'ye bakıyor. Tebessüm etmeye yakın görünüyor. Neyse ki etmiyor. Yanında Filiz Akın var. O da Cahide'ye bakıyor. Ben Cahide'yi tanıdığımda tıpkı fotoğraftaki Filiz gibi görünüyordu arkadaşım. Tazecikti. İkisini aynı fotoğrafta görmek, beraberinde zaman faktörü üzerine düşünmeyi getiriyor. Cahide'nin zamanı çabuk akıttığı bir gerçek. Halbuki sırtına yaslanıp, hayatın keyfini de çıkartabilirdi. Yapmadı. Yapamadı. Hep doludizgin yaşadı. Şimdi de öyle. Doludizgin gidiyor ölüme. Acaba fotoğraftaki Filiz Akın, Cahide'ye baktığında onu derinlemesine görebiliyor mu? Ders çıkartabilecek mi meslek büyüğünün hayatından? Zaman gösterecek. Ve Adile Naşit. Her zamanki hınzır bakış var yüzünde. Ellerini dizinde birleştirmiş, onun da yüzü Cahide'ye dönük. Bir taraftan da sanki Cahide'nin gerçek durumunu anlamak istermiş gibi. Dediğim gibi, fotoğraf makinesine sadece Cahide bakıyor. Daha çok, çekme çocuğum, der gibi duruyor. Diyemiyor haliyle.

Onun yerine ben diyorum.

“Çekme çocuğum! Haydi çektin diyelim, bari gazetelere servis etme.”

Ortak arkadaşlarımızın Cahide'yi ziyaret fotoğrafını gördükten birkaç gün sonra, bir esintiyle çıkıyorum evden ve Samatya'nın yolunu tutuyorum.

Kendisini görmeye çalışmamı yasaklamış olmasına karşılık bahanem hazır.

Olumsuz bir şey söylerse, hastanede olduğunu, bu durumda onu ziyaret etmem kadar normal bir şey olamayacağını öne süreceğim.

Cahide'nin gazetedeki fotoğrafından, etrafındakilerden ne kadar sıkıldığını anlasam da ben onlardan biri değilim. Neredeyse otuz yıllık bir geçmişimiz var ve kendisine ne kadar değer verdiğimi biliyor.

Tabii ki durum sadece benim açımdan bakıldığında böyle görünüyor.

En azından kendim biliyorum ki kendime ziyaret etme yetkisi vermemi sağlayan düşüncelerimi Cahide'nin durduğu yeri gözeterek üretmedim.

Oysa tersine, Cahide'yi rahatsız etmemek fikrini önemsemediydim.

Her şeye rağmen, içimden bir ses, Cahide'yi bulmam ve onu yalnız olmadığına ikna etmem gerektiğini söylüyor.

Eminönü'nden bindiğim otobüs Aksaray'ı geride bırakırken de hep aynı meseleleri kafamda evirip çeviriyorum.

Kuşkusuz her insanın yalnız kalmaya hakkı var.

Pekâlâ geçmişimizin üzerine bir çizgi çizip onu yok, olmamış, yaşanmamış sayabiliriz.

Elbette kendimiz için, kimseyi içine almayacağımız bir duvar örebiliriz.

Bu cümleleri çoğaltmam mümkün.

Cahide işte bu cümlelerdeki kadın.

Ve ben, bu kez, onun tercihlerini düşünmeden hareket ediyorum.

Hastaneye yaklaşırken, son görüştüğümüz Dostlar Birahanesi geliyor aklıma.

İsmarlamaya çalıştığım birayı geri çevirirken ve misafiri olduğum masasından nezaketle ayrılırken verdiği mesaj aslında çok açık.

Cahide benimle görüşmek, konuşmak istemiyor.

Aslında, Cahide etrafında eskiye dair hiç kimseyi istemiyor.

Emrivaki yapıldığındaysa, bir yolunu buluyor, çekip gidiyor.

Kendisine yeni bir hayat kurmuş durumda. Birkaç alkolik arkadaş, iyi bir insan olan Tufan ve meyhanecilerden oluşan küçük ama kendine yeten bir dünya bu.

Son olarak bir süre kızıyla olmaya çalıştıysa da o ilişkiden de bir sonuç alamadı.

Bir tür münzeviliği seçmiş durumda. Bu tercihi yapmasını benim de herkesin de anlayışla karşılaması gerekiyor.

Herkes karşılayabilir. Ben karşılayamıyorum.

Bu nedenle otobüsteyim zaten.

Otobüsten hastanenin kapısının önünde iniyorum. Sanki ben binaya yaklaşıyormuşum gibi değil de kocaman bina benim üzerine geliyormuş gibi.

Git, diyor adeta. Git, yoksa fena halde azarlanacaksın.

Ayaklarım tersini yapıyor.

Binaya giriyor, Cahide'nin oda numarasını soruyorum.

"Ayrıldı efendim Cahide Hanım hastanemizden."

"Ne zaman? Daha iki gün önce gazetede fotoğrafını gördüm."

"Bu sabah efendim. Bir arkadaşı geldi, götürdü Cahide Hanım'ı."

Cahide'nin götürüldüğünü söyleyen görevliye Tufan'ı tarif ediyorum.

"Evet. Tam tarif ettiğiniz gibiydi."

"İyi miydi peki Cahide Hanım hastanenizden çıkarken?"

"Çok mutlu görünüyordu."

Samatya'da, otobüs durağında beklerken, mutlu filan değildi, diye söyleniyorum. Hastaneden kurtulduğuna sevindi, o kadar.

Düşüncelerimden, kısacık bir süre için bile olsa, otobüse binerken uzaklaşıyorum.

Sonra yine gelsin Cahide.

Ve tabii, birkaç gün önce gazetede gördüğüm o fotoğraf.

Ziyaretçilerin başka telden, Cahide'nin başka telden çaldığı gereksiz, manasız fotoğraf.

Duygu doluymuş gibi yapan, aslında ezen fotoğraf.

Bulabilseydim hastanede, bunları söylemeye çalışacaktım Cahide'ye.

Kendisini anladığımı, insanlardan ve benden uzak durmaya çalışmasının nedenini gayet iyi bildiğimi anlatacaktım.

Cahide, diyecektim, ben onlardan biri değilim, biliyorsun değil mi bunu?

Eve ulaşır ulaşmaz Tufan'ı telefonla arıyorum.

"Cahide'yi hastaneden çıkartmışsın" der demez, arkadaşım dertli bir ses tonuyla "Başıma neler geldi bilsen" diyor.

"Lütfen anlatır mısın Tufan?"

"Geçenlerde gittiğimde çakırkeyif buldum Cahide Abla'yı. So-luğunda keskin ve tuhaf bir alkol kokusu... Üstelik başı, eli, gece-liği her tarafı limon çiçeği kokuyordu."

Cahide alkolsüz kalmaya dayanamamış, hastabakıcıya bir ga-lon kolonya aldırılmış, onu içmişti.

Laf lafı açıyor ve Cahide'nin hastanede çok sıkıldığı anlaşılıyor.

Yeni yıl da yaklaşıyor bu arada. 79'un son günleri. Cahide Tu-fan'dan kendisini çıkartmasını istiyor.

"Eğer bu yılbaşını hastanede geçirirsem, bütün bir yıl hasta-nelerde yatarım. İlaçlarla, doktorlarla geçer ömrüm. Biliyorsun, insan yeni yıla nasıl girerse, bütün yılı öyle geçermiş. Al götür beni buradan hemen..."

"Elbette abla... Zaten doktorla konuştum, seni almaya geldim. Gidiyoruz. Hadi toparlan."

* Tufan Velidedeoğlu *Hürriyet* gazetesinde Tülay Bilginer'e anlatıyor... 11 Nisan 1989

Sevinsem mi üzülsem mi bilemiyorum.

Seviniyorum, çünkü Cahide'nin istediği oluyor. Dışarıya çıkıyor. 79'u 80'e bağlayan geceyi arkadaşlarıyla geçirecek.

Üzülüyorum, çünkü Tufan'dan duyduklarım hiç parlak değil. Cahide'nin üç aylık ömrü ya var ya yok.

Kendisi tabiatıyla farkında değil bunun.

Tufan'la yaptığım telefon konuşmasını bitirince, iyi geçse bari son üç ayı diye düşünüyorum.

Koridorlara taşmış Cahide'li posterleri takip ederek çalışma odama doğru yürüyorum.

Her yerde anılar. *Perde ve Sahne*'li günlerden başlayarak,ilmek ilmek dokunmuş bir hayatın ayak izleri.

Bazı ilmekler kaçık, sonradan başkalarıyla iğreti tutturulmuş.

Cahide'nin ördüğü hayat kazağı, Picasso'nun resimlerine benziyor. Özellikle de sirlere dair olanlara.

Tarif etmeye kalksam, eğlenceymiş gibi yaşanan hayat ve hüküm süren hüznün derim.

Yine masamın başındayım.

Yarıda bırakmaya, ya da bitirmemeye yaklaştığım zamanlardan birindeyim yine.

Yazma çabam bir kâbusa dönüşmüş durumda.

Nedeni hayat.

Nedense, arada bir, kendi hayatımın Cahide'ninkinden farklı olmadığı gibi bir düşünceye takılıp kalıyorum.

Belki dipsiz alkol, sonsuz sigara yok yaşantımda ama bütün bunların geri dönüşü sağlık ve mutluluk değil.

Yazıyor, çiziyor, çalışıyor, arada bir arkadaşlarımla ahbaplık ediyor olmam, benim cephemde her şeyin yolunda gittiğinin göstergesi sayılır mı?

Kesinlikle hayır.

Bildiğim kadarıyla, sağlığımla ilgili büyük sorunlarım yok.

Peki, tek başına bu, mutluluğa dair pozitif cümleler kurma yeter mi?

Hayır yetmez. En azından bana göre.

Başta da söylediğim gibi, Cahide'ye adanmış bir hayat yaşadım ve yaşıyorum.

Adanmış hayatlar her zaman sorunludur.

**Neye ya da kime olursa olsun, adanmış bir hayat yaşıyor-
sanız kendinizden ve kendiniz olma halinden vazgeçiyorsunuz
demektir.**

Başka bir tür kendiniz oluyorsunuzdur.

Ve bu yeni kendinizde, asıl kendinize asla yer olmaz.

Adanmış kendiniz, başka bir hayat formudur.

**Normal insanlar gibi nefes alıp vermez, yiyip içmez, hayal
kurmaz, plan yapmazsınız.**

Bir başka deyişle, kendiniz için yaşamazsınız.

**Kendimi bildim bileli, Cahide'nin ayak izlerini takip etmiş,
nefes alışını izlemiş, baktığım her yerden onu görmüştüm.**

Biliyorum, çok kısa bir süre sonra o olmayacak.

**Cahide için çarpmış bir kalp, o olmadığında acaba nasıl
hisseder?**

Çarpar mı demiyorum. Kuşkusuz çarpar da nasıl?

Biliyordum, 19 Mayıs 1981 Perşembe günü, *Hürriyet* gazetesinden kestiğim Cahide'ye dair kupür, en sonuncusu değilse de en zoru olacaktı.

Tekrar tekrar okudum, Cahide'ye dair aslında beklemekte olduğum haberi. Gazete şöyle bir başlık koymuştu birinci sayfaya manşet olarak:

"Sanat dünyasına adını altın harflerle yazdıran Cahide Sonku yapayalnız öldü."

Tufan olmasa, tam olarak doğru olacaktı bu haber.

Neyse ki vardı ve sahip çıktı da hiç olmazsa ölüsü yalnız kalmadı.

Haber bugün yayımlandığına göre, demek Cahide dün vefat etmişti.

Tufan derhal *Hürriyet*'i aramış, durumu anlatmış olmalıydı. Ne kadar da iyi yapmıştı.

Hürriyet gazetesinin kasasında kilitli, henüz yayımlanmamış bir hayat hikâyesi var. Cahide'ye ait. Ölümünden sonra yayımlanmak üzere bekliyor. Artık sevenleriyle bulaşabilir.

Tufan da haberdardı diziden. Haber vererek, Cahide'nin *Hürriyet* gazetesine olan sorumluluğunu da yerine getirmiş oldu böylece.

Ayrıca, Cahide hâlâ milyonların Cahide'siydi ve tüm sevenleri bilmeliydiler artık onun yaşamadığını.

Zamanında onu baş tacı etmiş olan sanatseverler, gazetelerde yer almış birkaç rezillik haberine aldırış etmezlerdi kuşkusuz.

Tufan, en çok da Cahide için iyi bir cenaze töreni yapılabilsin diye aramış olmalıydı *Hürriyet*'i.

Aramamış olsa, benim bile haberim olmayabilirdi Cahide'nin öldüğünden.

Ölüm kelimesiyle birlikte gözlerimden birkaç damla yaş dökülüyor, masamın üzerinde duran kupürü ıslatıyor.

Tekrar tekrar bakıyorum yazıya.

Gazete, birinci sayfadan girdiği haberinde şahane bir Cahide fotoğrafı kullanmış. Fotoğrafın alt yazısı şöyle:

“Türk tiyatro ve sinemasının unutulmaz ismi Cahide Sonku, bir zamanlar işte böyleydi. Kraliçeler gibiydi. Tiyatroya gelirken, yoluna döşenen halılar üzerinden geçerek soyunma odasına giderdi. Hele İhsan Doruk ile evlendikten sonra yaşamı da kraliçeler gibi oldu. Aşçılar, uşaklar, garsonlar, hizmetçiler ve güzelliğine güzellik katan elmaslar, pırlantalar...”

Ayrıca bir de eklemede bulunmuştu *Hürriyet* gazetesi birinci sayfadan:

“Cahide Sonku'nun ölümü büyük üzüntü yarattı.”

Evet, diye düşündüm bu cümleyi okur okumaz, henüz yaratmadıysa bile mutlaka yaratacak.

Cahide'nin ölümünü sadece manşetten görmekle yetinmemişti *Hürriyet*.

İç sayfalarından birinde, hemen o gün, ünlü gazeteci Necmi Onur imzasıyla Cahide hakkında gayet güzel bir yazı yayımlamıştı.

“Şimdi...” diyordu Necmi Onur yazısının sonlarına doğru. “Lütfen onun cenazesine uzanınız.”

Eminim ses getirecekti bu satırlar ve Cahide'nin cenazesi görkemli olacaktı.

Kendimi toparlar toparlamaz Tufan'ı aradım.

“Başın sağ olsun arkadaşım.”

“Senin de.”

Tufan'dan öğrendiğim kadarıyla, Cahide öğleden sonra vefat etmişti. Arkadaşım cenazeyi bir hayli zorluk çekerek Şişli Camii'ne nakletmişti.

Hürriyet'ten yardım istemek de o zaman gelmiş aklına.

Gazete derhal harekete geçmiş, Cahide'nin cenaze töreni için gereken her şeyi üzerine almış.

“Ender'in haberi var mı Tufan?”

“Var. Telefon ettik ama gelmeyeceğini söyledi.”

“Hay Allah!”

“Tufan sana bir şey söyleyeceğim. Cahide, ablası Necdete mezar yeri alırken kendisi için de bir tane alacağını söylemişti.”

“Biliyorum. Bana da söylemişti ama bulamadık. *Hürriyet* hal ediyor o işi de. Zincirlikuyu'ya defnedeceğiz Cahide Abla'yı.”

Etrafta, Cahide'nin cenazesinin Şişli Camii'nden alınıp Harbiye Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'na götürüleceği, orada bir tören yapıldıktan sonra Zincirlikuyu'ya nakledileceği konuşuluyor.

Şu hayat ne tuhaf?

Tam da bu günlerde, Şehir Tiyatroları'nın ve dolayısıyla Harbiye Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nun başında Vasfi Rıza Zobu var.

Hani şu belediye başkanına mektup yazıp, Cahide'nin yaşantısının tiyatro haysiyeti ve vakarı ile bağdaşmadığından söz eden, vazifesine son verilmesini isteyen Vasfi Bey var ya, ondan söz ediyorum.

Neyse ki Faruk Ilgaz dirayetli davranmış, Cahide Sonku'nun Türk sahne ve perdesine büyük emeği geçmesinden hareketle, vazifesine devamının uygun olduğuna karar vermişti.

Faruk Bey'in o zaman verdiği kararın ne kadar isabetli olduğu sonradan çok iyi anlaşılmıştı.

Onun sayesinde, Cahide gibi Türk tiyatro ve sinemasının gelmiş geçmiş en önemli primadonnası sokaklarda aç ve sefil kalmamıştı.

12 Eylül'ün faşist cuntacıları, ne hikmetse işbaşı yaptıkları gün Vasfi Rıza Zobu'yu bulmuş, İstanbul Şehir Tiyatroları'nı onun emin ellerine teslim etmişlerdi.

Tiyatroların, kentin, hatta tüm yurdun tepesinde karabulutların uçuştığı, aydınların yargılandığı, gençlerin birer ikişer idam sehalarına çıkartıldıkları günler...

Vasfi Rıza'ya kalsa, hele ki böylesi günlerde, Cahide'nin tabutu kesinlikle giremezdi Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nun kapısından.

Hürriyet'in Cahide'nin cenazesine sahip çıkması her şeyi değiştirir!

Vasfi Rıza Zobu İstanbul Şehir Tiyatroları'nın birinci adamı olsa, Türkiye bir cunta döneminden geçse bile, Cahide Sonku milyonların sevgilisi.

Hürriyet'in bir manşetiyle, milyonlar Cahide'lerine sahip çıkar. İçim hakikaten rahat. *Hürriyet* gazetesinin, Cahide'nin vefatı üzerine yayımladığı muhteşem yazıdan sonra, sorun çıkacağını zannetmiyorum.

Bir iki telefondan sonra, Cahide'nin sabah namazını müteakip, saat 11.00 gibi Harbiye'ye getirileceğini öğrendim.

Cami faslından emin değilsem de tiyatrodaki yapılacak törene katılımın alabildiğine kalabalık olacağını düşünüyorum.

Beklediğim gibi oldu.

Camide Tufan, ben ve birkaç kişi daha ancak vardık. Ama Harbiye öyle değil.

Cahide, başucunda yemenisi olmak üzere kapıdan girerken, Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu hıncahınç dolu.

Tabut sahneye konuldu.

Dönemin önemli isimleri konuşmalar yaptılar. Hepsi de Cahide'nin ne kadar büyük bir sanatçı olduğundan söz ettiler.

Söylenenler bir kulağımdan girdi, ötekinden çıktı. Hiçbirini samimi bulmadım.

Kendisini özenle saklamış olsa bile, yaşarken aranıp sorulmuş sanatçılardan biri Cahide.

Ne tiyatrocular ne de devlet sahip çıktı bu önemli değere.

Ama işte sahnedeler... Konuşmaya gelince, mangalda kül bırakmıyorlar yine...

Duyabiliyor olsaydı "Cahide Hanım..." diye başlayan konuşmalara o da benim gibi güler geçerdi.

Harbiye'de tören bitip tabut cenaze arabasına yüklenirken belli oldu Zincirlikuyu'nun akıbeti.

Tiyatroda birlikte rol aldığı arkadaşları birer ikişer dağılıp gittiler.

Zincirlikuyu'da da tıpkı sabahleyin camide olduğu gibi biz bize kaldık.

Mezarlığa gelenlerin arasında Cahide'nin teyzesinin torunu Turhan da var. Eşiyle birlikte gelmiş.

Gözüme, bir otomobilin içinde Sevim Çağlayan iliştiriyor. Gözleri kan çanağı gibi. Elinde mendil.

Artık yok Cahide.

Acaba sahiden yok mu?

TRT, cenazesinin kaldırıldığı akşam, Beklenen Şarkı'yla hatırladı Cahide'yi.

1953 yılında, birlikte çekmiştik Beklenen Şarkı'yı.

Zeki Müren'le ne uğraşmıştı ama o filmde Cahide.

Her şey dün gibi aklımda.

Beklenen Şarkı'yı yirmi sekiz yıl sonra bu kez TRT'de seyrederken, tıpkı o günlerde olduğu gibi, çok güzel bir iş çıkarttığımızı düşünüyorum.

Bütün itiş kakışa karşın, dönemin koşullarını çok aşan bir film yapmıştık.

Zeki Müren'e şöhret, Sonku Film'e servet kazandırmıştı Beklenen Şarkı.

Filmi izlerken, Cahide'nin rol aldığı her kareyi içime çekiyor, gözyaşlarına boğuluyorum.

Hürriyet anons etti, 27 Mart'ta Cahide'nin hayatını yayımlamaya başlayacak.

Merakla bekliyorum.

Şimdi satırlarımın en başına, Markiz Pastanesi'ndeki halimize geri dönüyorum.

Dirseklerini mermer masaya dayamış, başını avuçlarının içine almış, gözlerimin derinlerine, kendisine zarar verme ihtimalimin olup olmadığını anlamak istermiş gibi bakıyor...

Daha o gün, Cahide benden sana zarar gelmez diye düşünmüştüm.

Sen milyonların Cahide'sisin, sadece bu nedenle bile benim de Cahide'm sayılırsın çünkü.

İnsan kendisinin olana gözünün içi gibi bakmaz mı?

Cahide de beni, kendisinden bile, gözünün içi gibi korumamış mıydı?

